

**KUR'AN'DA
İNSAN**

Halil İbrahim Genç

KUR'AN'DA İNSAN

5

Halil İbrahim Genç

ISBN:

978-625-98415-7-1 (Tk)

978-625-92028-2-2 (5.c)

Haziran 2026

İSTANBUL

www.istanbultevhidokulu.org

İletişim: iletisim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345

Youtube-Halil İbrahim Genç

<https://youtube.com/@Halil%C4%B0brahimGen%C3%A7>

Baskı:İMAK OFSET

Esenyurt / İstanbul

Tel: 444 62 18

Sertifika No: 71320

Kur'an'da İnsan

5

İçindekiler

<i>Saffat suresi...</i>	5
<i>Sad suresi...</i>	23
<i>Zümer suresi...</i>	45
<i>Mümin suresi...</i>	59
<i>Fussilet suresi...</i>	77
<i>Şura suresi...</i>	91
<i>Zuhruf suresi...</i>	109
<i>Duhan suresi...</i>	133
<i>Casiye suresi...</i>	149
<i>Ahkaf suresi...</i>	173
<i>Muhammed suresi...</i>	203
<i>Fetih suresi...</i>	225

Saffat suresi...

İnsan; varoluş gereği mücadelecidir. Mücadele ettikleri bağıntısında değer oluşu içinde yaşama tutunur. Yaşamı, anlam-değer yüklü tercih ve taraf oldukları dolayımında biçimlenen varlık görüşüne göre deneyimler. İlkeye, anlam ve değere dair omuzlarına yüklenmiş olduğu ne var ise taşıyabildiği/ kaldırabildiği kadar insan olma yeterliliği gösterir. Taşıyabilme cesaretini gösterdiği yönde; tıkanıldığında, zorluğa düştüğünde, artık kaldıramayacak duruma düştüğünde Allah'ın himmeti -inayeti- kendisine ulaşır.

İnsan; varlık doğası gereği anlam yüklüdür. Bilen varlık olarak Allah'ı, varlığı, olan biteni de hakkı gereği bilmesi gerekir. Yükleme almaya açık yaratım oluşunda bilmeye dair anlam yüklemeleri alır iken aldığı yüklemelere dikkat etmesi gerektir. Aldığı yüklemelere bağlı gerçekleştirdikleri dolayımında hak edişe bağlı sonuçlar sebebi ile bildiğine, anlam yüklemelerine dikkat etmeliydi.

Saffat suresi, "Saf saf dizilenlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara, yemin ederim ki ilahınız birdir" ayeti ile başlar. Yaratıcı fail birdi ve yaratıcı fail yarattıkları dolayımında yaratımı sürekli kılmış olarak devamlı kılmaktaydı. Bu gerçeklik üzerine de yemin edilmekteydi. Yani, söz konusu batıl ise hak olan; batıl olan dolayımında beliren değer olarak üzerine yemin edilendi. Üzerine yemin ediliyor olmasından da gerçeğin, değer olarak varlık görüşü anlamında görüş veriyor olması gerektiğine dikkat çekilmiş olmaktadır.

Yemin eden Cenabı Allah'tı... yeminle başlayan veya içeriğinde Allah'ın yemin ediyor olduğunun anlamını taşıyan ayet ve sureler bağıntısından anlamak gerekirdi ki Allah, anlam ve değer varlığıydı. Yarattıkları dolayımında anlam-değer dünyası olan varlıktı. O'nun dünyasının bir unsuru olarak, O'nun dünyasında nelere dikkat etmemiz gerektiğinin mesajını, yemin dolayımında bize hatırlatmaktaydı. Cenabı Allah bir şey üzerine yemin etmekte ise üzerine yemin ettiği yemin nesnesine dikkat etmek, duyarlı olmak gerekirdi.

Elbette Allah, fail olan yegâne yaratıcıydı ve yaratıma dair işlerini:

- 1) Âlemler dolayımından bakıldığında yaratım; hep içerden kaynaklı olarak gerçekleşmekteydi.
- 2) Yaratım; kodlamaya haiz yapı belirlenimli görünüş bulmaktaydı.
- 3) Yaratım; yaratırken hep içkin kalıyor ve dışsal olarak muhit olmakta kuşatıcı oluyor olması anlamında içkin ve dışsal kuşatıcılıkta birbirini kapsayıcı olan, katmanlı gerçeklik bağtımlarında ve yapılar dolayımında gerçekleştirilmekteydi.

Surenin ilk ayetleri ile beraber insan, yaratım sahibinin özde Allah olduğu ve Allah'ın da öznel kurumsal yapılar yani melekler dolayımında yaratımı sürekli kılmış olduğu vurgulanır. Başka bir deyişle de Cenabı Allah, ayrı değil olarak yarattıklarını, aynı değil olarak yaratımı sürekli kılmanın nesnelere kılmaktaydı.

Söz konusu nübüvvet ise insanlık tinindeki yaratımı da diyalektik oluş içinde gerçekleştiren Cenabı Allah nebileri dolayımında insanlık tinine müdahil olarak dokunmakta, yaratıma ve tevhide dair gerçekliğin nasıl gerçekleşiyor olduğunu göstermiş olmaktadır. Melekler, bütün varlık âleminde yaratımın nesnesi olan öznel kurumsal yapılarıdır. Nebiler ise geleceğe dair yaratım oluşunda; yaratıma dair makas misali, insanın yolculuğuna yön vermenin gerekenleriydi. Yaratım, her daim Allah merkezli gerçekleşiyor olup, yaratılmış olanlar, maddi ve manevi yaratıma katılıyor olarak yaratımın parçası olmaktadır... ki saf saf dizilen veya merteye merteye, varlık âleminde iş gören melekler dolayımında, bunu da anlamak gerekir.

Başka bir deyişle de her şey Allah değildi ama her şey üzerinden Allah iş görmekteydi. Yaratımda yasa, ilke, yaratılmış olanların yaratıma nesne kılınıyor olmasından ve yaratımın anlam-değer yüklemine temsil içeriğinde gerçekleşir iken kayıt alıyor olarak kayıt veya yüklem almanın dolayımında kayıtlılığa aşkınsal gerçekleşiyor olmasından anlamak gerekirdi ki yaratım, çok katmanlı ve çok biçimli gerçekleşmekteydi. Yaratılmış olanların hak edişlerine bağlı olarak,

gerçekleştirdiklerinin anlam-değer karşılığı olan temsillerinin gerçekleşmesi dolayımında da sürekli kılınılmaktaydı.

Suredeki ahirete dair yaşam ve diyaloglara bakıldığında, dünya yaşamında gerçekleşenlerin anlam-değer karşılığı olan temsiller dolayımında yaşanacaklara dikkat çekilir. Gelecek olarak bulunacak olan, bugün yaşananların temsil karşılığı olan olgular, gerçeklerdi.

Nebiler dolayımında da yaşamın, teklife bağlı olarak insan için çatalanan yollara ayrılmış olduğu belirtilir. Her bir nebi ile kurtuluşun - özgürlüğün-, Allah ilkesine değer olarak tutunur iken yozlaşma ve batıl ile mücadele etmekte gerçekleşeceği vurgulanır. Öz varlığa yani Allah'a dair bağlılığın ihlas ile korunmuş olması ayrıca kalbi selim yani ilke gereği özgüven ile duruş, tavır ve eylem sahibi olunması, Allah'a iman gereği olmak ile beraber, insanın geleceğine dair kurtuluşu adına önemliydi. Nebiler dolayımında insana, yüklenmiş olduklarını ne kadar taşıyabileceği dersi de verilmekteydi.

Sure en genel anlamı ile yaratım ve yaratım/ yaratılmışlar dolayımında tevhitel görünümün nasıl olması gerektiğinin gerçeğini konu kılar. Tevhid; her şeyi hak görmek değil, her şey dolayımında tanrısalların bilfiil gerçekleşiyor olması dolayımında Allah'ı müşahede etmek, tanrısalları dolayımında Allah'ı talim etmektir... ki bu anlamda tevhit, yaratım bağıntısında kayıt -yüklem- belirlenimli gerçekleşen yaratım/ yaratılmış olanlara aşkınsal tanrısallara içkin öznelliğe haiz Allah'ı bilmenin, bulmanın, tanımanın, tanık olmanın, talim etmenin, sonuçlar bağıntısında tanrısalları hakkı gereği yaşamının öznellik ilmiydi.

İnsanın özünde, potansiyelinde Allah vardı. İnsan, yaşama dair karşı karşıya kaldıkları dolayımında Allah'ı ne kadar taşıyabilmekteydi? Tanrısal belirlenimlerine göre ne kadar açık etmekte veya tanrısalları olan sıfat, karakter/ kimlik belirlenimlerini güzel ahlaka haiz olarak hakkı gereği tevhit düzeyinde ne kadar talim edebilmekteydi? Yüklenmiş olduğu varlıksal anlam veya varlık gerçekliği, uluhiyet ve rûbubiyet belirlenimleri ile görünüş bulur iken insan tanrısalları hakkı gereği gerçekleştirmekte ne kadar taşıyıcı olabilecekti?

İlk ayetlerde üzerine yemin edilenler, varlık anlamını hakkı gereği yaşayanlardı. Mele-i Ala'dan haber çılmaya çalışanlar dolayımında verilen ders ise insanın önce kendi varlık anlamı üzerine düşünmesi gerektiğiydi. İnsan önce kendisinden haberdar olması gereken varlıktı. Yani önce kendisini bilmesi gereken varlıktı. Kendisini bilmekten mahrum edecek, haddi dışına çıkartan bilme oluşu içinde bulunmalı değildi. Varlık anlamını bilmek, varlıkta kendini konumlandırmak ile ilgili olup, varlık alanında nasıl yaşanması gerektiğini de belirli kılabilmekteydi. Varlık anlamına dair yanlış bilgi veya varlık anlamına yitik bırakan bilgi, varlık anlamının hakkını vererek yaşamaktan beri bırakmaktaydı.

İşte, Saffat suresinin en temel ana başlıklarından biri de varlık anlamından haberdar olmaktı. Surenin 11. ayetinde “Şimdi sor onlara, yaratma bakımından onları yaratmak mı daha zor, yoksa diğer yaratıklarımız mı? Oysa ki kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık” ve 12. ayetinde “Sen şaşıyorsun, onlar ise alay ediyorlar” denir. İnsanın yaratıma dair maddi tözü topraktı ve ayet baki, insanın her daim topraktan yaratımına hayret edilmesi gerekir iken alay edilmekteydi.

Nebinin hayret ettiğİ, insanın hem topraktan yaratılmış olması hem de tanrısalara haiz Allah'ın temsili olmaktan varlık gerçekliğini bulmuş olmasıydı. İnsan, fark ve idrak bağıntısında hayret etmeye açıktı. Alay; gerçeğİ fark ve idrak bağıntısında görmekten mahrum kılmaktaydı. İnsan varlık gerçeğİ, her ne kadar doğaya dair toprak olsa da Allah'a ait yönleri ile kendi olmanın gerçeğİni -anlamını- Allah'ta bulmaktaydı... ki bu ayetler ile de insanın varlık anlamı üzerine düşünmesi gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Surenin bir sonraki ayetlerinde de varlık anlamına yitik yaşayanların sonlarına dair gelecekte bir kesit verilmekteydi. İnsan, varlık anlamından birbirini uzaklaştırıcı olarak anlam-değer yüklü ilişkiler geliştirebilmekteydi. Sonuç ise varlık anlamına yitik, azmış -sapmış- olmanın sonucunda hak edilen azaptı. Cenabı Allah bizleri, kendisi ile anlam yüklü olduğumuz varlık anlamına ve varlık anlamı

doğrultusunda hak ederek yaşayacağımız bir geleceğe davet etmekteydi.

İnsan, istese de istemese de yüklenmiş olduğu varlık anlamı yani varlık gerçeğini, gerçekleştirdikleri dolayımında talim etmekte ve görünür kılmaktaydı... ama önemli olan, yüklemi olduğu asli gerçeğine idrak düzeyinde kör kalmamasıydı. Kendisi Allah'a yüklem olarak gerçekleşir iken önemli olan; O'nu hakkı gereği anlam ve değerinde ne kadar taşıyabildiği idi ve gerçekleştirdikleri dolayımında ne kadar görünür kılabildiği idi. Bu, tevhidin bir gereği olup Allah'ı ilim düzeyinde nesnellığe aşkınsal bilmenin tevhid belirleniminde ilerisiydi ki Allah'ı hakkı gereği ne kadar talim ettiğimiz ve bu bağlamda Allah ile var olmayı ve diğer varlıklar ile var olmayı ne kadar hak ettiğimiz ile doğrudan ilgili bir konuydu.

En temelde Allah'a yüklem olan insan, yüklemi olduğu Allah'ı ne kadar talim edebilecekti. Başka bir deyişle de halifetullah olması yükünü, yaşam koşulları karşısında, sınanmış olmakta ve sebat ettiği doğrultuda ne kadar taşıyacaktı, hakkı gereği tevhidi korumuş olarak ne kadar gerçekleştirmiş olacaktı?

İşte, Saffat suresinde "Saf saf dizilmişler, toplayıp sürenler, zikir okuyanlar..." üzerine yemin etmiş olarak başlamanın nedeni de buydu. Yüklenmiş oldukları gerçeği, hakkı gereği ile gerçekleştiren yani yüklenmiş olduğu anlamı hakkı gereği ile gerçekleştirenler üzerine yemin edilmekteydi. Yüklenmiş olduğu anlamı -gerçeği- hakkı gereği gerçekleştirenler, değer olarak kendini var etmiş olmaktadır. Fatır suresinde Allah'ın izzet sahibi olduğu ve izzet ve şeref isteyen bu anlamda güzel söz ve salih amel gereği yaşaması gerektiği vurgulanır. Bu surede de Allah'a ait olanları, bütün olumsuzluklara rağmen hakkı gereği gerçekleştirdiğimizde izzet ve şeref sahibi değer varlığı olarak üzerine yemin edilecek kadar değerli olduğumuz vurgulanmış olur.

İnsan özünde Allah'a yüklem olan ve Allah'a içkin anlam-değer varlığı olsa da neleri yüklem olarak yaşamakta ise ona göre anlam ve değer varlığı olarak kendini görünüşe taşıması gerekendi. Suredeki nebiler

anlatısı ile de insana; her varlığı hakkı gereği ile bilmek gerektiği ve özellikle Allah'ı yarattıkları ile karıştırmamak gerektiğinin dersi verilir. Varlık anlamı olan varlık, varlık anlamına bağlı gerçekliği olup, varlık anlamına binaen hakkı gereği bilinmesi gerekendi. Bu, surenin bilgilimsel dersi idi. Surede, bilginin değer olduğu ve gerçeklik ile bağıntısında hakkı gereği edinilmesi gerektiği de vurgulanmış olmaktadır. Nebiler anlatısı ile beraber ayrıca, insanın varlık anlamına binaen nasıl yaşaması gerektiği dersi de verilmiş olmaktadır. Varlık anlamının hakkını vererek yaşayanlar, Allah ile selam bulmuş olmaktadır. İbrahim'e, Musa'ya, Harun'a, İlyas'a selamın verilmiş olması, ayrıca Lut ve Yunus nebilerin de kurtarılmış olarak selama nail kılınmış olmasından da anlamaktaydık ki selam Allah ile varlık anlamımızın hakkını vererek yaşamakta bulacağımızdı.

İnsan olmanın anlamını Allah'ta bulup da Allah'a hizmeti, varlık anlamının hakkını vermekte bulan nebiler, bize farklı biçimlerde emsal gösterilmekteydi. Varlık anlamını bilmek ve varlık anlamına göre yaşamak insanın kendisine vazife telaki etmesi gerekendi. Yunus nebi, varlık anlamına hizmet etmekten kaçırırken her varlığı kendisi ile anlamlı kılan Allah'tan kaçışın olmadığını ve Allah'ın varlık anlamından kaçışın olmadığını deneyimliyor olması da varlık anlamına bağlı hizmeti vazife edinmek gerektiğinin dersini taşımaktaydı. Allah'a hizmet etmekte süreklilik esas olup, Allah'tan yana bereket bulmuş olmanın olanağıydı. Her kişi en yakın çevresinden -ailesinden- ve işinden sorumlu olarak, varlık anlamını hakkı gereği ile gerçekleştirecek varlık görüşü ve ahlaki idrake sahip yaşamalıydı.

Surede belirtilen her bir melek; varlık mertebesini yani dair kılınmış olduğu varlık düzeyini varlık anlamı olarak bulmaktaydı. Her bir melek, varlık düzeyine bağlı olarak kendi gerçeğini yani anlamını taşıyabilecek donanımda yaratılmıştı. İnsan bu anlamda surede, melekler ile kıyaslanmaktaydı. Çünkü insan; kendi varlık gerçeğini yani varlık anlamını ne kadar taşıyor olarak gerçekleştirmiş olacağına dair sınanan varlıktı... ki sınanmak insanı, anlam yüklemine bağlı olarak hak ediş belirlenimli değerlendirmeyi olanaklı kılmaktaydı. Melekler vazifeleri

gereği, varlık anlamlarını -ideyi- yani varlık gerçekliklerini hakkı gereği gerçekleştirmekte, talim etmekteydi. Ancak insan, kendi varlık gerçeğine -anlamına- yabancı iken varlık gerçeğinin hakkını vererek kendini bu doğrultuda nasıl gerçekleştirecekti? İşte Kur'an yani vahiy bilgisi, insana asli varlık gerçeğini -anlamını- hatırlatıyor olması sebebi ile önemliydi. Başka bir deyişle de insana ne için olduğunu hatırlatması, ne için olduğuna yabancı kalmadan kendini gerçekleştirmesi için önemliydi.

Böyle olsa da vahye gözünü, kulağını, kalbini kapatan inkâr ehli de vardı. İnkâr eden zalimlere, yaşamın zorluklarına, acılarına, sınanmış olmaya rağmen, kendi varlık gerçeğini -anlamın- hakkı gereği yaşama çabası gösterenler de vardı. Taşınan gerçekliğe -anlama bağlı olarak hakkı verilmemiş bir yaşam, cehennem ile sonuçlanmaktaydı. Taşınan gerçekliğe -anlama- bağlı olarak hakkı verilmiş bir yaşam, inayet ve cennet ile sonuçlanmaktaydı.

Surede buna da tanık olmak ile beraber, insanın varlık gerçeği -anlamı- ile kayıtlanmış olmakta var olup da kayıtlanmış olduğu gerçeğini var olmaya -varoluşa- dair gerçekleştirir iken kayıtlanmış olduğu dolayımında kayıtlanmışlığa aşkınsal var olduğunu da anlamak gerekirdi. Çünkü insan, kayıtlanmış olduğu gerçeği -anlamı- inkâr ederek veya iman ederek deneyimleyebilme olanağına haizdi... ki kayıtlanmışlığa rağmen, kayıtlanmış olduğuna (aşkın değil de) aşkınsal varoluş gösterebilmekteydi.

Eskiler buna; gerçeği, zilli veya asli olarak yaşamak demişlerdi. Zilli olmaktan kasıtları; kendiliği veya gerçeğe dair olanı, gölge belirlenimli uzantılarda, yani varoluş nesnelерinde ve varoluş nesneleri dolayımında nefsi emmareye mal etmiş olarak yaşamış olmaktı. Asli olmaktan kasıtları da kendiliği veya gerçeğe dair olanı, Allah ile kendi olmanın gerçeğine bağlı olarak, nefsi emmarenin kötücül doğası ve varoluş nesnelерinde kaybolmadan yaşamış olmaktı. Eskilerin dediği gibi "Bazısı gerçeği -sırrı- bilerek ve hakkını vererek yaşamaktaydı.

Bazısı da gerçekten, varlık anlamından haberi olmadan, beyhude işlerde haddini aşmış olarak yaşamaktaydı.”

Sureye dikkat edildiğinde, bilmeye dair önceliğin, medyumlar gibi olan bitene, geleceğe veya varlıkların özellerine dair olmaması gerektiği net olarak vurgulanır. Vahiy bilgisi ile beraber bilmeye dair öncelik, insanın varlık anlamına -gerçeğine- dair olması gerekmektedir. Bu bağlamda da insan olmanın önceliği, varlık anlamının hakkını vererek yaşamaktır. Ahiret ve akıbet bilgisine göre yaşamış olarak da sonuçta varlık anlamının -gerçeğinin- değerini korumuş olarak yaşamaktır.

İşte bundan dolayıydı ki surenin 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57. ayetlerinde, cennette olan salih birinin, dünyada iken yaşamın sürekliliğine, yeniden var olunacağına inanmayan bir arkadaşının cehennemlik sonu gösterilmekte, sureye konu kılınmaktaydı. Başka bir deyişle de varlık görüşü, sadece bir inanç nesnesi değil, varlık gerçeğine bağlı olarak, hakkı gereği yaşayıp yaşamamanın da öncü olmakta iken insanı davranışsal ve yaşam biçimsel yanlışa veya doğru olana eyleyebilmekteydi... ki sonuçta hak edişe bağlı tesis edilen gelecek, varlık gerçeğimizi -anlamımızı- ne kadar hakkı gereği yaşadığımızı bağlı olarak bulacağımız gelecekti.

Çiçekleri ile ne kadar güzel görünse de zakkum ağacı; sonuçta içeriği gereği acı ve kötülükleri -şeytanlığı- temsil eden tomurcukları dolayımında, aldanılmış bir yaşamı temsil etmekteydi. Dünya yaşamının güzelliğine aldananlar, sonuçta onu temsil eden ağaçtan beslenmek zorunda kalmış olmaktadır. Temsile dair gerçekleşen bir varoluş olmak ile beraber, zakkum ağacından anlamak gerektiği ki cehennem, yaşama dair ekosistemi olan bir yerdin ama, bir hapisane veya terbiye olmaya -arınmaya dair ıslah yurduydun. Yaşam şartlarının en zor olduğu yerlerden bir yerdin.

Surede, zakkumun üzerine kaynar suların içileceği de belirtilmekteydi... ki dil dolayımında yalana, suizanna ve batıla dair ne ifade edilmekte ve sahiplenilmekte ise artık kulaktan içilen değil de ağızdan içilmiş olan musibete dönmüş olacaktı. Gerçeği inkâr etmeye dair kullanılan dil,

sonuçta gerçek ile karşılaşmanın azabına düçar kılmaktaydı. Dilin manipülatif ve ikna edici doğasına özellikle dikkat edilmeliydi. Dil de temsil içeriği ile varlık aynasıydı ki gerçekle yüzleşmenin, aynalaşmanın da olanağını vermektedir.

Surede cennetliklere verilecek nimetlerden de bahsedilir. Cennetlik nimetler de dünyada yaşanan anlam-duygu yani hâl belirlenimli yaşananların karşılıkları olarak, temsil belirlenimli hak edişler olmakta gerçekleşenlerdi.

Hak edilen temsil ne ise dünyada karşılığı olduğu gibi ahrette de aynalaşmaya dair temsil karşılığı olandı... ki hak edilen rücu edilen bir hayatı yaşamaktaydık. Varoluşa dair yolculuk, hak ettiklerimizin temsil karşılıklarına göre biçimlenir iken hak ettiklerimiz, sonuçta yaşayacağımız dünyanın varoluş nesnelere olarak bulduklarımız olacaktır.

İman edip iyilerden olanlar, bu dünyada zahmetler içinde olsa da ahiretleri cennetti. İnkâr edip kötülerden olanlar da bu dünyada refah içinde veya iktidar sahibiymiş gibi görünseler de ahiretleri cehennemdi. Müminin fakiri dahi, dünya zengini olan müminden daha önce cennete girecekti. Hak edişlerin tesisi; kişinin kendisi ile yüzleşeceği olay belirleniminde, temsile dair olgusal kılınanlar bağıntısında aynalaşma oluşu içinde gerçekleşmekteydi. Yasin suresinde, üst bir evren oluşundan kaynaklı olarak temsile dair varoluşa dikkat çekilir iken Saffat suresinde, ahiretin de hak edişe dair temsil içerikli gerçekleştiğine dikkat çekilmekteydi. Temsil içerikli varoluş, aynalaşmaya dair gerçekleşir iken kendilik alanında derinleşmenin olanağıydı.

İnanmayıp da iyi bir insan olanın cehenneme gitmesi hak mıdır? Evet haklıdır. Çünkü, Allah'ın varlığı ile var iken üzerinde Allah'ın varlık hakkı vardı. Yaratım dolayımında Allah'ın emek hakkı üzere vardı. Allah'ın mülkiyet hakkı gereği mülkiyet alanında var olmaktadır... ki bu kadar hak üzerinde iken nankör olarak yaşıyor olması cennetten mahrumiyet için yeterliydi.

Ayrıca, Cenabı Allah; nebileri ve kitapları ile kendisinden ve ahiretten haber vermiş olması sebebiyle de insanı bilmeye dair mesul kılmıştı. Haber hakkına binaen vahiy bilgisine muhatap kılınmış olmasına rağmen, insan Allah'a iman etmeden yaşamayı tercih etmekte ise geleceğine dair yaşayacaklarından kendisi mesuldü.

Ayrıca, her insan yeryüzünde ekindi, ekin olmak ile kendini hasat etmesi gerekendi... ki hasat gelecek belirlenimli gerçekleşir iken insan, niyet ve eylem belirlenimli ekin kıldıklarını gelecekte hasat edecekti. Yani kişi ahiret için değil, dünya için yaşamakta ise ahirete dair ekinde bulunmamış olduğundan dolayı, ahirette hasat sahibi olması beklenemezdi. Bu dünyada, istediği gibi yaşayan bir kafir, iyi birisi dahi olsa dünya için yaşar iken kendisini de dünya için kılmış olduğundan ahirete dair beklentisi dahi yok iken ahirette ahireti hasat edecek değildi. Cenabı Allah her kişiye, niyet ve çabasına yönelik olarak hak ediş belirlenimli dönmekteydi. Bu anlamda, hak edişini dünyaya göre yaşayanın, ahirette cennete girmesi beklenemez.

Ayrıca, dünya yaşamı ölene kadar yeniden başlangıca fırsattı ki bu fırsatı değerlendirmeyenlerin ahirette yeni bir başlangıç fırsatı beklemesi hak değildi. Kaldı ki bir ömür boyu, Allah'a düşman yaşamış ve nankörlük etmiş kişilerin ahirette cennete girmesi beklenemez. Kaldı ki iman eden kişi dahi varlık anlamının hakkına binaen güzel ahlaka dair terbiye üzeri yaşamış değil ise cenneti hak etmiş değildi. Sureye dikkat edilir ise selam ve akıbete veya ahirete dair zafer, Allah'ı hakkı gereği bilmek ve yaratılmış olduğu varlık anlamının hakkı üzeri yaşamak ile hak edilecek olandı. Yani cennet, dünya yaşamında hak edilmesi gerekendi. Hak etmeyen cennete girmesi beklenemezdi. Araf mevcut iken hata sınırını aşmış olarak kötülükte aşırı değil ise cehenneme girecektir diye bir kaide de yoktu.

Yukarıda anlatıldığı gibi olsa da Cenabı Allah bağışlaması bol olandı. Umulur ki iyi kişi, varlık anlamına ihanet etmeden yaşamış ise bağışlanmayı da hak etmiş olsun.

Surede nebiler, varlık olma gerçeğini -anlamını- hakkı gereği taşıyan ve bu doğrultuda karşılaştıkları olaylar karşısında varlık anlamlarını - gerçeğini- farklı biçimlerde göstermenin emsalleriydi. Nuh nebi zorluklara rağmen, zorlukları göğüsleyen olarak varlık anlamını taşımış ve değerinde yaşamıştı. İbrahim nebi, toplumsal aldaniş karşısında kalbi selim yani özgüvene, imana bağlı olarak duran yiğit olarak surede konu kılınmaktaydı. Batıla karşı açtığı savaşta, kendi varlık olma gerçeğini hakkı gereği görünüşe taşımaktaydı. Sınanmış olduğu, oğlunu kurban olayı ile de varlık anlamını değerinde ne kadar yüksek düzeyde yaşanabileceğinin emsali olmaktaydı. İsmail nebi de teslimiyeti ile varlık anlamını değerinde göstermekteydi. Halifetullah olan insan, Allah'a iman ile tutunmuş olarak varlık olma anlamını yani Allah ile var olmasının gerçeği dolayımında hakkı gereği değerinde göstermiş olmaktaydı.

Surede İsmail nebiye istinaden kurban olayından sonra gelen ayetlere dikkat edildiğinde, İbrahim nebiye İshak nebinin müjdelenmiş olduğundan da anlamaktaydık ki kurban İshak değil, İsmail nebiydi. İshak nebide, insan olmanın anlamını, iman ile Allah'ta bulan nebilerden olarak surede emsal gösterilmektedir.

Musa ve Harun nebi de vazife insanı olarak varlık anlamlarını, Allah'ta bulmuş olarak gerçekleştirenlerdi. İlyas nebi de İbrahim nebi misali, varlık anlamını Allah'a iman ile bulmuş olmak ile beraber, batıla karşı tek başına savaş açmış olmakta, sureye konu kılınmaktaydı. Allah'ı varlık hakkı gereği bilmek gerektiğinin dersi de onlar dolayımında verilmektedir. İlyas nebi, sadece putperest bir topluma nebi gönderilmiş değil, diğer kültürler ile etkileşimde, kurucu değerlerine yitik kalmış olan halka -İsrailoğullarına da- gönderilmiş nebiydi. Toplumsal düzeyde ortak zihniyet oluşu içinde varlık olma anlamını Allah ile bulmaya yitik kalanlara gönderilmiş nebiydi. Allah ile kendi olmanın anlamından yana taviz vermiş de değildi. Toplumsal manipülasyona karşı, nasıl net duruş göstermemiz gerektiğinin emsali olarak İbrahim nebi gibi surede konu kılınmaktaydı.

Lut nebi, varlık anlamına ihanet edilenlerin içinden kurtarılandı. Karısı koca karı olarak ifade edilir iken gerçek varlık anlamına yitip olup da hain olanların sonunun emsaliydi. Yunus nebi, varlık anlamına gafil kaldıktan sonra yeniden kendi olmanın gerçeğini Allah'ta ve hizmette bulmak gerektiğine dönebilmenin olanağını gösteren nebi olarak sureye konu kılınmıştı. Allah'tan kaçılmayacağını dersi de onun emsalinde verilmekteydi. Allah'ı çokça hatırlayan, düşünenler, ne için yaratılmış olduklarına bağlı olarak varlık anlamının hakkını verdikleri içindi ki yanlışa düşseler de Allah tarafından terk edilecek değillerdi.

Suredeki her bir nebi ile insana, taşıdığı varlık anlamına göre yaşaması gerektiğinin dersi verilmekteydi. Kendi varlık nedenini, kendi olmanın anlamı olarak bulmuş olanlara, Allah ile var olduklarının anlamına göre varlık anlamlarını yitirmeden nasıl var olacaklarının dersini taşımaktaydı. Nebiler dolayımında verilen ders de her türlü zorluk, sınanmış olmak, bereket içinde bulunmak, vazife yüklenmiş olmak, acılara maruz kalmak, nefsi emmarenin kötücül doğasına maruz kalmak vb. varlık anlamından gafil yaşamanın sebebi değil, bilakis, varlık anlamının hakkını vererek yaşamak gerektiğinin nesnelere olmalıydı.

Yaşam, insanın yüklendikleri ile ağırlaşır iken aslına yetişmekten, idrake dair uyanmaktan her ne ki yük olarak insanı gafil bırakmaktaydı, o yükten kurtulmuş olarak temsil ettiği gerçeğin hakkını vererek yaşamak, bu sure ile insana farz kılınmıştı. İnsan, olumsuzlukları, sınanmış olmayı göğüsleyebildiği kadar, yani varlık anlamının hakkını vererek yaşayabildiği kadar, insan olmanın gerçeğini gösterebilmekteydi. Zorluklar, acılar, kötülükler vb. olumsuz her ne gerçekleşmekte ise insan olmanın anlamını yaşamaktan yana pes etmenin değil, bilakis, insan olmanın anlamını yaşayabilmenin nesnelere olarak değerlendirilmeliydi. İman, ihlas, vazife veya hizmet idraki, Allah'a güvenmek, salih amel, gerçeklik üzerine düşünmek, İbrahim ve İlyas nebi misali gerçeğin savaşçıları olmak vb. taşıdığımız anlamı hakkı gereği yaşayabilmenin, taşıyabilmenin, gerçekleştirir iken değer olarak var olabilmenin olanaklarıydı.

Sure ile Cenabı Allah; ihlası da konu kılar. İhlaslı yani hakiki olmakta yalınlığı koruyan, özü yani Allah'a yönelmiş olmakta yaşayan kullarının aldanmaya karşı korunuyor olduğunu da ifade eder. İhlas, tevhidi hakkı gereği talim etmenin gereği idi. En yalın biçimde, kendi olmanın gerçeğini -anlamını-, bütün olumsuzluklara rağmen, hakkı gereği Allah'tan olarak deneyimlemenin olanağıydı. Kendi olmanın anlamı, en yalın biçimde ihlaslı olmakta, en yalın biçimde kendi olmakta, yani hakiki olmakta deneyimlenmekteydi. Cenabı Allah "İhlas kulumla aramda sırdır" der. Kul en yalın biçimde özünden gelerek tanrısalları hakkı gereği olması gerektiği üzere gerçekleştirmekte ise ihlas; varlık anlamını, hakiki olmakta en yalın biçimde yaşamak -talim etmek- anlamında gerçekleşmekteydi. İhlaslı kuldan, Cenabı Allah bilfiil tanrısalların hakkı gereği gerçekleşmesi dolayımında görünüş bulmaktaydı.

Kalbi selim de özgüvenle, ahlaki yozlaşmaya ve zanna dair batıl olan ile haktan yana olarak mücadele etmenin gereği idi. Sonuç, selamı hak edenlerindi. Hamd da Allah'ı değerinde bilip, Allah'ı anlamak, kendisine hakkı gereği tanık olmak ile gerçekleşecek olandı... ki O, âlemlerin üst ve evrensel gereği olması anlamında Rabb-ül Âlemin iken hamda layık olan yaratıcı fail de O idi.

Surede;

- 1) İlim öğrenmeye dair önceliğin ne olması gerektiği,
- 2) Her varlığın ve özellikle Cenabı Allah'ın, varlık gerçeğine - anlamına- bağlı olarak hakkı gereği bilinmesi gerektiği,
- 3) Allah'a şirksiz imanda kati olunması gerektiği, ilkede tutarlı ve kararlı olunması gerektiği,
- 4) İhlas sahibi olarak varlık anlamını gerçekleştirmekten yana hakiki olunması gerektiği,
- 5) Kalbi selim ile Allah'a güvenerek öz eminlikte ve cesaretle yılmayan savaşçı olmak gerektiği,
- 6) Hizmetten ve vazifeden yana taviz verilmemesi gerektiği

- 7) Zor olan dünya yaşamında insan olmanın anlamını Allah'ta bulmak gerektiği vb. dersler verilir iken insan olmanın anlamına bağlı olarak insan olmanın anlamını nasıl gerçekleştirmemiz gerektiğinin dersinin verildiğini görmekteydik.

İnsan taşıyıcı varlıktı. Taşıdığı yüklem -anlam- ve yükler dolayımında nasıl yaşadığı ile bağıntılı olarak gerçekleşen hak ettikleri, hak ettikleri dolayımında nasıl yaşaması gerektiğinin dersi olmalıydı. Hak edilen, kişinin ya aleyhine ya da lehine idi. İnsan; diğer varlıklar gibi, varlık gerçeğini varlık anlamı veya varlık yüklemi olarak bulan varlıktı. Yüklem almaya açık mümkün varlık olarak da yüklem alabilen bir varlıktı. Anlam-değer yüklemlerine bağlı olarak aidiyet ve mesuliyetler edinirken de yüklemeleri içselleştirilmiş olarak yüklenmiş olabilen bir varlıktı. Yüklenmiş oldukları dolayımında, hak edişe bağlı olarak değerlendirildiği bir oluş içinde yüklendikleri kendisine ya pişmanlığa ve cezaya sebep yük kıldıklarıydı ya da Allah'tan inayet ve Allah ile selamet bulmuş olmasının nesnesi olmaktaydı. Kişi hak edişine göre ya varlık anlamından yana yitip kalmaya devam etmekteydi ya da varlık anlamını koruyarak yaşamaya devam etmekteydi.

Surede; âlemler dolayımında âlemlerin Rabbi olan Allah'ın nedenler bağıntısında yaratımda bulunduğu, nedenler bağıntısında bilmeyi olanaklı kılınmış olduğu, nedenler bağıntısında nedenlerin yaratıma nesne kılmış olduğuna dikkat çekilir. Haberdar olma hakkı dolayımında, bilmenin olanağında insana, gelecek öngörüsü ile neye göre yaşaması gerektiğinin dersi de verilmiş olunur. Bilmek, eş deyişle de haberdar olmak, gizli veya medyumlar gibi değil, etik olduğu yönde gerçekleşmesi gerekendi. Diğerinin özelini veya Allah'ın sırlarını bilmek, edep gözeterek olması gerekendi.

Melekuttan gizlice haber alamaya çalışanları, bir ateşin takip ettiği yani yakıcı veya yıkıcı bir güç ile karşı karşıya kalınacağı ifade edilir. Daha önceki surelerde insanın haberdar olma hakkı olduğunu, bilmenin, anlamın kendisine farz kılınmış olduğunu belirtmiştik. Bu surede ise

bilmenin ahlaki anlamda nasıl gerçekleşmesi gerektiği de konu kılınmış olmaktadır.

Özele dair bilgi ve dedikoduya dair magazin içeriği olan bilgi gizlice edinilmemeliydi. Hakikati bilmeye dair sorular, vahiy ve deneyimler izleğinde bilgi edinmeye dikkat edinmek gerektiğine de dikkat çekilmekteydi. Nebi ise Allah'ın ilham etmesi ve vahiy ile bilendi. İnsan keşfe açık yönü ile de bilmeye açıktı ama Allah'a dair gizil duran bilgiyi müsaade verilmeden edinmeli değildi. Başka bir deyişle de sure ile bilgi edinme özgürlüğünün belli etik sınırlar çerçevesinde gerçekleşmesi gerektiği de vurgulanmış olur. Bilmede önceliğin ne olması gerektiğine dikkat çekilir. Her varlığın hakkı gereği bilinmesi gerektiğine de Cenabı Allah üzerinden dikkat çekilir. Bazı bilgi de Allah'tan sonuç almaya dair sınanmış olmanın yöntemselliğinde edinilmekteydi ki özellikle Sad suresinde buna dikkat çekilmekteydi.

Yasin suresinde, görülen dünya ile sınırlı olmayan varlık âlemine dikkat çekilir. Saffat suresi ile de âlemlerde yaratımın nasıl gerçekleşiyor olduğuna bağlı olarak, vahiy bilgisini de dikkate alarak bilmenin etik olarak nasıl gerçekleşmesi gerektiği ve gelecek idealinde neye göre yaşanması gerektiğinin dersi verilir. Gerçeği gerçek olduğu belirlenimleri ile bilmek, her varlığı anlam-gerçeklik bağıntısında hakkı gereği bilmek gerektiği de surede ders olarak verilmekteydi. Özellikle söz konusu Allah ise O'nu ve yaratılmış olanları hakkı gereği bilmek gerektiği surede net olarak ifade edilmiş olmaktadır. İnkâra dair karşı durur iken demoralize olmadan mücadele ruhunu yitirmemek gerektiğinin dersi de surede verilir. Varlık anlamını -gerçeğini- hakkı gereği gerçekleştirme gerektiğinin dersi verilir.

Yasin suresinde toplumsal baskı konu kılınır iken Saffat suresinde, toplumsal ortak yönelimlerin manipüle edici yönüne dikkat çekilir. Cehennemliklerin birbirini suçlayıcı diyaloglarından bunun anlaşılması gerekir. Dilin; anlam-değer yüklü olarak inanç oluşturma belirlenimi ile ikna edici yönü de surede konu kılınmaktaydı. 50. ayetten 57. ayete kadar olan bölümde; cennetlik biri, kendisini dünyada iken imandan

yüz çevirmeye çalışan birini cehennemde görür. Allah'ın inayeti ile cennetliklerden olduğunu idrak eder. Allah'a iman etmeyip de ahireti yok sayan kişinin ifadelerine kanmadan Allah'a iman ederek ahirete göre yaşayan kurtuluşa ermişti. Dilin, manipülatif ikna edici yönüne dikkat etmek gerekirdi. İnsan, anlam-değer, irade-duygu yüklemeleri almaya açık iken ilişki kurduğu arkadaşlarına da dikkat etmeliydi.

Allah'a ve ahirete iman, insan için en büyük nimetti. Dünyada eleştirel anlamda gerçekleşen diyaloglar, bizi gerçeği idrak etmekten ve gerçeğe göre yaşamaktan koparmamalıydı. Ölüm, ruha yani kendiliğe dair ölmek değil, bedene dair ölmektir. Ölüm ile ölüm öldürülmekteydi. Başka bir deyişle de surede, ölümsüzlüğe giden yol gösterilmekteydi. Sonuçta azaba düçar olmakta vardı, nimete gark olmak da vardı.

Surenin insanı; ihlas sahibi hakiki insan olup, Allah ile var olduğunun idrakinde kalmayıp, özgüven sahibi olarak mücadeleciler -savaşçı- ruha sahip olan insandı. Savaşçı ruha sahip olup da yozlaşmışlığın, batılın karşısında duran insandı. Varlık anlamını Allah'ta bulup da olumsuzluklara rağmen varlık anlamının hakkını vermeye çalışan insandı.

Yasin suresinde âlemler kuşağı olan insan, Saffat suresinde yaratımın ve yaratım dolayımında tanrısalların gerçekleşmesi bağintısında muvahhid olan insandı. Mele-i Ala'dan gizlice haber alan değil, doğrudan haber alan ve ruhaniyeti gereği onlar seviyesinde bulunan kutuptu. Nebilerden rol çalan değil, nebilerin velayetini miras alan insandı... ki surede bahsi geçen nebiler, velayetlerini de miras almış olduklarıydı. Artık insan, melekler misali yaratıma nesne kılınmış ruhani bir varlıktı. Cenabı Allah'ın üzerine yemin ettiği gerçeklik deneyimiydi.

Surede, dünyada Allah'a iman etmek ile bir şey kaybetmeyeceğimiz vurgulanmış olmak ile beraber aslında kazançlı olacağımız vurgulanır. Cenabı Allah'ın anlayışsızlığa tahammül göstermediğini de surenin ifade üslubundan anlamak gerekirdi. Vahiy bilgisi gelmiş olmasına rağmen insanın, inkârda, batılda ve kötülükte inatçı olması da kabul edilir değildi.

Surede; Kur'an'da varlık içeriksel olarak gerçekleşen "Biz" ifadesinin de anlamlı kılınmış olduğunu görmekteydik. Melekut topluluğu; saf saf, merteye merteye hiyerarşik yapısal bir düzen içinde özsel birlik ve erek bağıntısında bütünlük belirlenimli olarak öznel kurumsal "Biz" olmakta iş görenlerdi. Tanrısallara bağlı temsil ettikleri dolayımında resul, tanrısallara bağlı erek bağıntısında iş görüyor olmakta, Allah ile güç yetiren meleklerdi. En temelde "Biz" olanlar nicelik belirlenimli olmaya haiz gerçekleşmeye ve yaratmaya güç yetiren nurlardı.

Melekler; nurdan yaratılıyor olmanın olanağında, yaratım nesnesi olarak yaratıma katılıyor olan, yapı belirlenimli enformatik öznel kurumsal iş gören ve "Biz" olmanın korunduğu merteye sahipleriydi. Allah'ı yakın bulmuş ve tekâmül etmiş olup da nura dair varoluşta yeni bir yaratım oluşuna geçmiş velayet ehli kutuplar da "Biz" olmayı derecesine göre hak etmiş olanlardı... ki Mele-i Ala'dan olmak, insan için hak edilmesi gereken erekti. Nurdan yaratılmış meleklerle aşkınsal, yargı ve yargısallığa haiz eylem sahibi olmak da insan için hak edilebilecek bir mertebeydi.

Söz konusu insan ise taşıdığı özü, yani özsel gerçeğini açık ederek gerçekleştirdiğinde, meleklerin secde ettiği yani yeterliliğine katılmak zorunda kaldığı merteye sahibi olabilmekteydi. Yeter ki hak etmiş olarak nurdan yaratım seviyesine ulaşmak ile beraber, Allah ile var olmanın olanağında hüküm -yargı- sahibi olabilsin ve güç yetirebilsin.

Surenin genel özeti: Her varlık, varlık anlamına göre yaşamaktaydı. İnsan da varlık anlamını önceleyerek yaşamalıydı. Varlık ve anlam özdeşliği, anlam ve gerçek özdeşliği varlık olmanın kaçınılmazıydı. Varlık ve anlam, anlam ve gerçeklik bağıntısında var olmanın gerçekliğine bağlı olarak anlam yüklem alabiliyor olmak ve hak ediş belirlenimli adaletin gerçekleşiyor olması, surenin modellenme içeriği idi. Varlık ve anlam, anlam ve gerçeklik, gerçek olmak ve hak edişe göre adaletin tesisi, varoluşsal bir döngüsellikte yöntembîçimsel gerçekleşmekteydi. Saffet suresi, Cenabı Allah'ın varlık, anlam, gerçeklik, hak ediş bağıntısında yaratıma dair nasıl iş gördüğünün aklını vermektedir.

Varlık anlamının hakkını vererek yaşayanlar, başka bir deyişle de ne için olduğunun hakkını vererek yaşayanlar sonuçta selama ermiş olmak ile beraber kazananlar -muzaffer- olacaklardı.

Bu bağlamda surenin işaret ettiği insan; Allah ile selam bulmuş ve melekler ile muzaffer kılınmış insandı. Varlık anlamını Allah'ta bulmuş olup da meleklerin kendisine ordu kılındığı insandı. Allah'ın selamını hak edenler, Allah'ın rızasını da kazanmış olanlardı. Selam; adaletin, güvenin, rızanın, uyumluluğun, hakları ve hak edişlerin tesis edilmesi ile edinilecek olan barıştı. Varlıkla, var olmakla ve Allah'la barışmış olanlar daha huzurlu bir yaşama kapı aralayabilmekteydi. Barışmış insan yani selamı hak etmiş insan, insanlığının efendisiydi. Allah'tan bereketli olarak kendisinde neleri deneyimlemekte ise etkileşen âlemler oluşu içinde varlık alanında ve insanlık âleminde gerçekleşiyor olanları da etkiliyor iken insanlığa efendi kılmış olan kutuptu.

İnsan; selamı, akıbet ve ahirete dair kendisine faydalı sonuç almayı nasıl bulur? İşte Saffat suresi bu sorunun cevabını betimlenmiş dil ifadesi ile cevaplamaktaydı. İnsan, selamı ve akıbet ve ahirete dair muzaffer olmayı, Allah ile Allah'a ait tanrısalları hakkı gereği yaşamak ve Allah ile anlam bulunduğu idraki ile yaşamakta bulacak olandı. Surenin sonunda selam verilen nebiler emsalinde, Allah ile varlık anlamını bulmuş olup da bu doğrultuda yaşayan insanlara selam verilmiş olmaktaydı. Selam ve zafer Allah'a ait gerçekleşir iken Allah ile bulunan olduğu içindi ki sure Allah'a hamd ile bitmekteydi.

*

Sad suresi...

Sad suresi Sad harfi ile başlar. Sad harfi; sübhanlığın, tesbihin, sadakatin, Allah'a nasıl rücu edilmesi gerektiğinin, kavil yani söz âleminde gezinmenin harfiydi. Sure bağlamından bakıldığında, Sad harfi surenin; yaşamsal anlamda deneyimler dolayımında, Allah'a yönelmiş olarak Allah'a yükselmenin olanağına dikkat çekiyor olarak modellendiğini işaret etmekteydi. Allah'a yönelmiş olarak tecrübeler dolayımında O'na dönenler, yaşananları, sınanmış olma idrakine aşkınsal rahmetten olarak kucaklayabilmekteydi. Dünyevi yaşam artık bir sınav olmaktan daha çok, zahmetlere, zorluklar ve acılara haiz tecrübe alanı olmak ile beraber, tecrübeye dair gerçekleşenler dolayımında rahmet olarak karşılanmaktaydı.

Sure, nasihat veren Kur'an üzerine yemin ile devam eder. Öğüdün ne kadar hayati değerde olduğunun anlamına dikkat çekilir. Yaşananların sonuçları olan bir yaşamda öğüt, geri dönüşü olmayan çizgiden sonra hayatiydi. Temsile dair gerçekleşen anlam yüklemli evren oluşunda, sonuç belirlenimli hak edişlerin de temsil niteliğinde gerçekleştiğine surede dikkat çekilmekteydi... ki bu anlamda öğüt içeriği ile Kur'an üzerine ne için yemin edilmiş olduğunu anlamak gerekir. Çünkü Kur'an ile hak edişe dair temsil içerikli varoluş ve gelecek hatırlatılır iken neye göre nasıl yaşamamız gerektiğinin dersi verilmekteydi.

Yemin içeren surelere dikkat edildiğinde, her yemin farklı içerikte ve farklı gerekçe sebebi ile yapılmaktaydı. Saffat suresinde varlık anlamlarını hakkı gereği gerçekleştirenler/ gerçekleştirmek üzerine yemin edilmekteydi. Varlık anlamına -gerçeğine- bağlı varoluşa dikkat çekilmekteydi. Sad suresinde ise Kur'an'ın gerçek olduğu ve talim edilmesi gereken tahkik etme yöntemselliğinde açık olan gerçekliği üzerine yemin edilmekteydi. Yemin, retorik bir gereği ki muhatap, ifade edilenin önemine dikkat edebilsin.

Yemin; anlam yüklemli olanı değer kılmış olmanın belirlenimiydi. Her yemin, anlam-değer yüklemli temsil niteliği olanın üzerine yapılmış

olmaktaydı. Bu da göstermekteydi ki yemin sahibi, anlam-değer yüklü metafizik dünya sahibiydi.

Sure, insanın gerçeğe dair pek cahil olduğunun ve geçmişe dair batıl olan mirasa gömülü yaşadığının haberini verir. Görünen dünya bağıntısında sığca baktığı ve insanın kendinden fazla verdiklerinin esiri olduğunun mesajı verilir. Yasin suresinde toplumsal baskı, Saffat suresinde toplumsal ilişkilerin manipülatif olarak değiştirici olduğu, Sad suresinde de toplumsal mirasın korunuyor olmasından dolayı, hak ve yeni olana göre değişimin zorluğuna dikkat çekilir. Sad suresinde ayrıca, varlıkta olgular dolayımında ve toplumsal ilişkilerde de anlam yüklü olarak olay bağıntısında gerçekleşen aynalaşmaya dikkat çekilir.

Toplumsal ilişki bağıntısında her kişi, sınanmaya dair gerçekleşen kendi olayının sonucunun kendisine haber verilmiş olduğu aynalaşmayı deneyimlemeye ve idrak etmeye açık olmalıydı. Sınanmak idrakine aşkınsal olarak aynalaşma oluşu içinde, kendi haberi doğrultusunda özeleştirel olarak olması gerekeni yapmaya yönelmeliydi.

Gerçek, görünenler ile aynı değil ama görünenden öte de belirlemekte değildi. İnsan duyular ile sığca bakar iken gerçeği anlamaktan yana da kör bakabilmekteydi. Aynalaşma oluşu içinde gerçekleşen kendi haberine dahi gafil olabilmekteydi. Müşriklik de Allah'ın yaratımda yegâne otorite olduğunun ve nasıl yaratıyor olduğunun idrakinden yoksun, Allah'a ortak koşmanın zannında bulunmaktı.

Saffat suresinin sonunda, Allah'ın ve nebilerin zafer sahibi olacakları yani galip gelecekleri belirtilmekteydi. Sad suresinin 3. 11. 12. 13. 14. ayetlerinde de sonucu Allah'a ait olarak gerçekleştiğine binaen buna dikkat çekilmekteydi. Cenabı Allah sözünün gerçek olduğuna dikkat çekerek, vadinin gerçek olduğunu mesajını vermekteydi. Sonuçtan emin ve net olarak mesaj verir iken kendisi ile iman bulan bizlere de sonuçtan emin ve net olarak yaşamamız gerektiğinin dersini, bir öğüt misali vermiş olmaktaydı.

Sure, Davut nebinin Allah'a yönelen bir insan olduğu ile devam eder. Davut nebi iktidar verilmiş olan zattı. Âdem'den Hatem'e İslam'ın, iktidar ve siyaset alanında galip düşünce ve yaşam biçimi olması gerektiğinin emsaliydi. Dünyada selam ve zafer; siyaset, iktidar, hukuk, dolayısıyla da eğitim, kültür ve medeniyet bağıntısında tesis edilmesi gerekendi.

Kültür ve medeniyet ise insanın zannına göre ve zaaflarının esiri olarak biçimlenmeli değildi. Bahşedilmiş veya hak edilmiş her makam, makam olduğunun idraki ile ilkesi gereği hakkı verilmiş olarak gerçekleştirilmeliydi. Bu anlamda surede Davut nebi; hevasına uymanın, zaaflarına kapılmış olmanın sonuçları veya yapılmış hataların sonuçları olduğuna binaen, yapmış olduğu bir işin sonucu -akıbeti- ile karşı karşıya kalması dolayımında sureye konu kılınır. Yaşadığı olaydan ders çıkarmış olması sebebi ile onun bağışlandığı ifade edilir. Zaaflarına yenik düşmeden adalet ile iş görmesi emredilir.

Davut nebinin emsalinde; bizlere de mülkten ve iktidardan paye verilmiş olduğunda, ilkeye bağlı kabullere -kıbleye- göre nasıl yaşamamız gerektiği belirtilir. İnsan sadece hakikatten paye sahibi değil, mülkten de paye sahibi olarak paye almanın sürekliliği içinde var olmaktadır. Her varlığın Allah ile varlık anlamı bulmuş olmasına binaen, varlık alanındaki iktidarının nasıl gerçekleşmesi gerektiğine en çok dikkat etmesi gereken varlık insandı... ki bu anlamda Süleyman nebi de kendisine bahşedilmiş güzel atlar dolayımında ve olay bağıntısında surenin konusu kılınmış olmaktadır.

Mal sevgisi, iktidar ve saltanat, Allah ile var olduğunun önüne geçmeli değildi. Mal sevicilikte, sevilen nesnelere ayrıntılarına dikkat edilir iken ayrıntıda değer kılınmaları da söz konusu olmaktadır... ki bu neden ile mal seviciliğe dikkat çekmek için, sevilen atlar ayrıntıları ile sureye konu kılınmaktaydı.

Mal sevicilik, dolayısıyla da dünya sevicilik, insanın çocukluk evresi dönemine dair olup, aşılması gerekendi. Süleyman nebi misali, bazılarınca şükre dair olarak mal sevicilik gerçekleşiyor olsa da aşılması

gerekendi. Sevilmesi ve öncelenmesi gereken Allah, insan ve ahiret iken dünya malı, gayrı koyacak biçimde kalbi meşgul etmeli değildi. Elbette dünya malı da -zengince- olmalıydı. Ancak, kalbi yani kendilik dünyasını, Allah'tan gafil kılacak biçimde meşgul etmemeliydi. İhtiyaç ve kullanım değerine göre, dünyayı imar, insana hizmet, ilkelerin tesis edilmesi ve dolayısıyla da ahireti kazanmanın aracı olarak kullanılması gerekendi. Öncelik Allah ile olmak, üst mertebelere doğru yolculuk etmek, gerçekleşmesi gereken daha önemli konular ile meşgul olmak iken mal sevicisi olarak çocukluk evresinde kalmak bizden istenen değildi.

Yaratılmış olanlar da anlamsız değil, anlama için değer oluşunda yaratılmaktaydı. Hakikatten alınan paye gereği gerçekliği olup, gerçekliğe katılıyor olmakta gerçekleşmekteydi. Her kişi de hak ettiğine göre kısasa yani ceza, misilleme ve muameleye tabi tutulacaktı. Söz konusu olan akıbet ve ahiret ise Kur'an akıl sahibi olanlar için bir öğüttü. Geçmişin deneyimleri de geleceği yani akıbet ve ahireti öngörmenin delillerindendi.

Süleyman nebi, surede iktidar ve saltanat bağıntısında konu kılınmaktaydı. İktidar, güç yetirebilme olanağına haiz gerçekleşir iken saltanat, iktidar nesnesine/ nesnelere bağlı olarak yaşam alanı açmak ve nesnelere dolayımında iktidar sahibi olarak görünmekti... ki Süleyman nebi; iktidar ve saltanatı temsilen, mal sevgisi dolayımında sureye konu kılınmaktaydı. İktidar ve saltanat nesnelere, Allah'tan gafil bırakmaması gerektiğinin dersi, onun dolayımında verilmiş olmaktadır.

Taht, iktidar ve saltanatı temsil eder iken ölü birinin tahtına bırakılmış olması, iktidar egosuna yenik düşmüş olduğu bir olayın aynalaşmasını içermekteydi... ki gerçekte iktidar sahibi Allah'tı ve Allah'ın mülkiyet alanında her bir varlık O'nun ile varlık anlamını yaratılmış olmakta bulur iken Allah'a ve mülkiyet alanına gafil kalmadan makamın hakkını vermek gerekmekteydi. Surenin 35. ayetinde Süleyman nebinin Allah'tan bağışlanma istemesi de bunu göstermekteydi. Hatasını anlaması dolayımında iktidar ve saltanata dair yeni bir fırsat talep

etmekteydi. Yeni bir fırsatı hak etmek için olması gereken ise hatadan dönerek yani yanlış doğrunun azığı kılarak bağışlanma -özür-dilemekti.

Aynalaşmak; insanın eğitime, terbiyesine dair söz hakkı sahibi olarak kendine yön vermesi gerektiğine dair gerçekleşir iken eğitim biçimsel olarak kişinin varlık mesuliyetinin idrakinde olması adına önemliydi. Gerçekleştirdiklerinin mesuliyetini üstlenmiş olarak, ceza ve mükâfat bağıntısında akıbet idrakine göre yaşamasının da olmazsa olmazıydı. Sebeplere bağlı suçlu aramak yerine, aynalaşma oluşu içinde kendi mesuliyetini ve sebep olduklarını hatırlamak, idrak seviyesi olarak, akıbetin hayrı adına edinilmesi gerekendi.

Aynalaşmaya dair temsil içerikli varoluşta olay, tersleşmek değil, ders çıkarmak üzerine okunması gerekendi. Davut nebi ve Süleyman nebinin, anlam yüklü temsil belirlenimli olay deneyimi de bu anlam bağıntısında sureye konu kılınmıştı. Surede, dünyada iken hatalarından, günahlarından ders çıkarmış, özür dilemiş ve olması gerekeni yapmakla, yeni bir başlangıca adım atabilmenin olanağına da dikkat çekilir. Her yeni bir fırsat, fırsat verilmeyecek olan gelecekte veya âlemden önce hakkı gereği değerlendirilmesi gerekendi. İnsan dünyada iken fırsat kotasının, dünya ile sınırlı olduğunun idrakine göre yaşamalıydı. Sonuçta Cenabı Allah, vahit ve kahhar olarak her daim galip olduğunu surede hatırlatmakla beraber, aziz ve gaffar olduğuna binaen insana, yeni bir fırsat teklif etmekteydi. Nefsi emmarenin kötücül doğasına ve iblislere rağmen, yeni fırsatı hakkı gereği değerlendirmek gerekirdi. Sureyi, bu paragraftaki anlam içeriği bağıntısına bağlı olarak da özetleye bilirdik.

Saffat suresinde ahirete dair yaşanacak olguların, bu dünyada yaşadıklarımızın temsil karşılıkları olduğunun gerçeğine dikkat çekilir. Sad suresinde ise akıbetle dair yaşanan olayların, yaşadıklarımızın temsili olan karşılıklarına göre gerçekleştiğinin ve bu bağlamda kişiye, aynalaşma oluşu içinde tersleşmeden, ders içeriği ile olayı okuması gerektiğinin dersi verilir. Bu bağlamda sure, akıbet bilgisini konu alır.

Aynalaştığımız olay bağıntısında, tersleştığımız sürece ders almaktan uzak kaldığımız vurgulanır. Ders çıkarmakta ise hem kendimiz ile yüzleşip olması gerekene geri dönerek Allah'a yönelmiş olmaya yol bulmaktaydık hem de olay bağıntısında bizi bize aynalaştıran Allah'a bilfiil tanık olmanın olanağında Allah'ı yakın bulmuş olmuştuk.

Eskiler "Yanlıı doğrunun azığıdır" demişler. Sure bu kelamı kibar ile okunduğunda, genel anlamına bağılı olarak hangi içerikte modellendiğini de görmekteydik. Kiblesi hak olması gereken muvahhidin yani tevhid ehlinin, yanlışlarından ders çıkardığı olay bağıntısında, nasıl yaşaması gerektiğinin idrakini rabbi olan Allah ile öğrendiğini görmekteydik. Yaratımda her varlık anlam-değer yüklemli olarak temsil içeriğinde gerçekleşmekteydi. Yaratımda her olay da anlam-değer yüklemine temsil içeriğine bağılı olarak ders niteliğinde de gerçekleşebilmekteydi.

Saffat suresi, ahiret ve aynalaşma bağıntısında okunabilir. Sad suresi ise akıbet ve aynalaşma bağıntısında okunabilir bir sureydi. Sad suresi ile görmekteydik ki yanlıştan dönüp de ders almış olanlar, nankörlükten beri olarak Allah nezdinde, daha çok nimete layık görülmekteydi. Söz konusu bahşetmek ise hesabı olmayan nimete nail kılınmaktaydı. İnsan nimetten yana sorumlu kılınııı. Neyi, nasıl kullandığından yana sorumluydu. Allah'a dönmüş olup da hakkı gereğı yaşamayı öğrenmiş, yanlışlarından ders çıkartarak doğru olanı yapmanın cesaretini göstermiş yetişkin her kişi, nimetten yana hesap vermektan muafı. Yani o artık varoluş olanaklarını nasıl yaşaması gerektiğinin idrakini edinmiş olan yetişkin insandı.

Eyüp nebi de surede ders konusuydu. Allah'tan başka kimsesi kalmayıp da Allah'a hakiki olarak yönelen her kul, geri çevrilecek değildi. O da Allah nezdinde değeri olup da lütfu erenlerdendi. Allah'ın lütfu da insanı, acziyetten, azaptan yana selamete taşıyandı... ki böylesi insana, zorluklar kolay kılınmaktaydı. Söze dair mesul olmaktan yana dahi kolaylıklar verilmekteydi.

Surede ismi geçen bütün nebilere dikkat edildiğinde, ahirete ve akıbeti göre yaşamayı önceleyen insanlar olduğu vurgulanır. Allah'a karşı gelmekten yana sakınan, olay bilgisine vakıf olan kimselerdi ki onlar için güzel bir gelecek vardı. Yaşanabilir bir dünyaya adım atmak için, akıbet ve ahirete göre öngörülü olarak yaşamak gerektiği surede net olarak vurgulanmış olur. Sureden anlamaktaydık ki Allah'a yönelmiş canlar, sonuçsuz bırakılmış/ bırakılacak değillerdi.

Surede ismi geçen nebiler, yaşamlarında tecrübe ettikleri dolayımında Allah'a yönelmiş kullardı. Özellikle Davut ve Süleyman nebiler, iktidara dair gücü menfi kullanmış oldukları bir günah dolayımında zikredilmekteydi. Eyüp nebi ise musibetler ile imtihan ediliyor olmasına aşkınsal Allah'a yönelmiş olandı. Yanlış kararına karşı da kendisine kolaylık bahşedilendi. Davut nebi hevasına -zaafına- yenik düşen olması, Süleyman nebi mal sevici olması ve Eyüp nebi de olumsuz önyargısında yanlış karar almasından dolayı sureye konu kılınmak ile beraber, zaafı, günahları veya hataları aşabilmenin olanaklı olduğunu gösteren nebilerdi. Zaafılarını, günahlarını veya hatalarını aştıktan sonra, Allah ile yeni bir başlangıca ve berekete nail olanlardı... ki insana; olay bağıntısında özeleştirel olarak yeni bir başlangıcın her daim olanaklı olduğunun gerçeğini göstermiş olmaktadır.

Surede, akıbet ve ahiret bilgisini inkâr etmiş olarak yaşayanların sonunun, körü körüne gidilen cehennem olduğu belirtilir. Akıbet ve ahiret bilgisine haiz olmak ile beraber Allah'a yönelmiş olarak yaşayanların sonunun ise selamet yurdu olan cennet olduğu vurgulanır. Ahirete geçmeden önce, dünya yaşamında yeniden başlamanın olanaklı olduğunun haberi verilir.

Surede, nebinin sadece bir uyarıcı olduğu, uyardığı olayın failinin Allah olduğuna da dikkat çekilmiş olunur. Olay ve olgu belirlenimli olarak aynalaşmaya dair gerçekleşen varoluşun haberi ise sonuçtan bakıldığında hayati öneme haizdi. Nebinin Mele-i Ala'dan haberdar olmadığı ifade edilirken dahi nebinin görev sınırı belirtilmiş olmaktadır.

Bedel verilmiş olarak hak edilmiş bilgi de surede konu kılınmış olmaktaydı. Yanlışlar da doğru bilgiyi edinmenin deneyimi olarak surede konu kılınmış olmaktaydı. Deneyimler de bilgi edinme biçimiydi. Bilgi kaynağının güvenilirliği de gerçeğe dair doğru bilgi edinme de hayatiydi.

Sure; bilgi ve yaşam, yanlış ve doğrular, deneyimler ve ahlak vb. bağıntısında bilgi edinmenin biçimlerine, yöntemine ve ahlaki anlamda dikkat edilmesi gereken durumlara dikkat etmek gerektiğini de konu kılmaktaydı. Bilgi yaşamsal anlamda hayati olduğu kadar, Allah'a dair gelen bilgi izleğinde talim ve tahkik belirlenimli yöntemsellikte Allah'ı bilmeye ve tevhid belirlenimli müşahede etmeye dair öncelikli öneme haizdi. Söz konusu gelecek ise hayatiydi.

Surede insanın çamurdan yaratılışına, iblisin secde etmediğine, insanları yoldan çıkarmaya çalışma vazifesini üstelendiğine de dikkat çekilir. Ölene kadar süren yaşam sürecinde insanı, Allah'a yönelmekten yana kandırmanın vazifesi onundu. Bu ayetler ile insana, yaşam ve ölüm arasındaki süreçte Allah'a yönelmiş olmaktan yana taviz vermeden yaşaması gerektiğinin dersi verilmiş olur. Kandırılmaya açık olduğu içindi ki hatalarının, günahlarının farkına vararak yeniden Allah'a yönelmesi gerektiğinin dersi verilmiş olur.

Bütün olumsuzluklara rağmen insan, dünyada iken hep yeniden başlamaya dair fırsat sahibi olduğunu bilmeliydi. Sure bu anlamda insana, dünya yaşamında pes etmeden nasıl yaşaması gerektiğinin dersini vermesi ve hep yeniden başlama olanağının olduğunu hatırlatması adına büyük bir haberd. İnsan varlık anlamına haiz olarak, kendi olayına sahip çıkmalıydı. Varlık alanında ve insanlık âleminde insan, insan olmanın olgusallığını insan olmanın olayında göstermekteydi... ki insan, kendi olmanın olayını, geleceği adına affedilmiş olarak rahmete çevirmesi gerekendi.

Yaşam hakkı insana verilmişti. Bunun içindi ki insana öğüt verilmiş olmaktaydı. Kur'an geleceğe dair verdiği akıbet ve ahiret bilgisi dolayımında öğüttü. Öğüt ise yanlışlarından, günahlarından ders

çıkaran akıl sahibi iman edenlere, Allah'a yeniden yönelebilmek için gayretini gösteren müslimlerde karşılık bulmaktaydı. Kim ki yanlıştan dönüp Allah'a sığınmaktaydı, kim ki çaresiz kalıp Allah'ta çare aramaktaydı, kim ki Allah'ın emri dışına çıkmadan yaşama gayreti göstermekteydi, Allah onu sahihsiz bırakacaktı değildi.

O Allah ki yaşadıklarından dersler alan, anlam bulan kullarının yardımcısıydı. O Allah ki sahihsiz görünen çaresiz kalmış kullarının mevlası olup da sığınacakları umut yurduydı. İblis elbette boş duracak değildi, insanın nefsi emmaresi de boş durmakta değildi ama Allah'ı kıblesi bulmuş olup da hakiki olarak Allah'a yönelmiş olan kulları elbette onlara yenilecek değildi. Yaşam zordu ve zaafı, hatalar uğraklı. Allah'a yönelmiş kullar, derse dair deneyimledikleri dünya da Allah'tan gafil kalacak değildi. Dertler, çare sahibine yükselmenin olanağıydı. Çare verildiğinde ise çare veren Allah'a gafil olunacak değildi.

İşte Sad suresi; dünya yolculuğunda deneyim varlığı olan insana, deneyimlerini Allah'a yönelmiş olarak akıbet ve ahiret bilgisine göre nasıl değerlendirmesi gerektiğinin dersini taşımaktaydı. Dileyen için öğüttü. Öğüde ihtiyaçlı insanın muhatap alındığı sureydi. Surede, anlayış -irfan- sahibi olup ders çıkaracak olan insanların muhatap alındığını görmekteydik. Bu sure ile Cenabı Allah insana, ders alan pişman kullarının sınanmış olmayı aştıklarını, dertli olan kullarına dertlerine çare olarak yanlarında olduğunun mesajını verir. Sonuç Allah'a hakiki olarak yönelmiş insanındı. Hataya düşme hakkı olmak ile beraber, hatasından dönmek kendisine farz kılınmış olan insandı.

Surenin insanı; Allah için Allah'a yönelmiş deneyim insanıydı. İnsana, halka yöneliminde özü sözü bir olup, maske takmadan var olan hakiki insandı. Yani, başkası değil, kendi olabilen özgün ferdi insandı... ki yaşama dair tecrübeler ve tecrübelerin izleri onu ferdi olarak özgün kılmaktaydı. Temsile dair aynalaşma oluşu içinde özleştirisini yapabiliyordu. Hataya düşse dahi yeniden başlayabiliyordu. O, insan olmayı deneyimlerken, yaşamın içinde rabbi olan Allah'ı da bulandı. Derdi

dermanı olmuş, olup da derdi azık yapan ahlak örneğiydi. O Allah'a yükselmekte, Allah da ona inmekteydi.

Saffat suresinde Allah'a hakiki yönelmiş insan, Sad suresinde halka hakiki insan olmakta yönelmiş hizmet insanıydı. Saffat suresinde, tevhid ilmi gereği ve yaratım dolayımında Allah'ı müşahede etmeye yöneliyor olmak konu kılınır. Sad suresinde ise sınanmış olmaya dair gerçekleşen tecrübeler dolayımında sınanmış olma idrakini aşarak, tecrübeler ve gerçeğe dair bilgiler dolayımında, aynalaşma oluşu içinde Allah'a yönelmiş ve yükselmiş olmak gerektiği konu kılınır.

Saffat ve Sad suresinde de olay bağıntısında açık olan gerçeklik idrak edilmesi, anlaşılması gerekendi. Özellikle Saffat suresinde, olgu bağıntısında idrak etmemiz gerekler olduğuna, Sad suresinde ise aynalaşma oluşu içinde olay bağıntısında anlamamız gerekenler olduğuna dikkat çekilmekteydi.

Sad suresi; yanlıştan doğruya ulaşan ve zahmeti rahmet bulan -kılan-tecrübe insanının suresiydi. Yanlış, zahmet veya dert, rahmet olduğunun idrakinde tecrübe edildiğinde, nurdan bir kandil misali Allah'a yükseliyor olmak gerçekleşebilmekteydi. Söz konusu bilmek ise yaşadıklarının ne için gerçekleştiğinin bilgisine haiz olarak zorlukları, dertleri, acıları hakkı gereği karşılayarak fırsata çevirebilmek de surede bizlere ders olarak verilmekteydi.

Saffat suresinde, taşıdığı varlık anlamına göre yaşaması gereken insana tanıktık. Sad suresinde ise varlık anlamını yitirmeden, her türlü derde veya musibete rağmen kiblesi Allah olmaktan yana kaybolmadan, hakkı gereği yaşaması gereken insana tanıktık. Varlık anlamını -gerçeğini, insan ne kadar taşıyabilecekti? Sad suresinde insan artık taşıdığı anlamı -gerçeği- zorlayıcı koşullara rağmen sadece ilke gereği yaşaması gereken değil, tecrübeleri dolayımında üst yeni bir anlamlara taşıması gereken tekâmül varlığıydı.

Saffat suresinde, daha çok ahiret öncelikli yaşamak gerektiği vurgulanmaktaydı. Sad suresinde ise dünyayı, Allah'a yönelmiş olarak nasıl yaşamamız gerektiğinin dersi verilir.

Fatır ve Yasin surelerinde Allah'a, varlığa, varlık olmaya, içinde bulunulan katmanlı yaratım bağıntısında gerçekleşen zamansal ve mekânsal var olmak üzerine düşünmeye çağrı vardı. Saffat ve Sad surelerinde ise idrak edilmesi yani dilsel içerikte kavranması gereken ve irfana dair anlaşılması gereken bir yaşam yani varoluş veya var olmak vardı. Yani Fatır ve Yasin surelerinde olgusal olanın üzerine düşünmek gerekir iken Saffat ve Sad surelerinde temsile dair gerçekleşen olgu ve olay bağıntısında gerçekleşeni, irfana dair anlamak ve dil -Kur'an-dolayımında idrak etmek gerekmektedir. Başka bir deyişle de olgu ve olay belirlenimli gerçekleşenleri, anlamak ile kalmayıp, nasıl yaşamamız gerektiğinin deneyimine haiz olarak nesnel -olgusal- kılmak gerekmektedir.

Özellikle Saffat suresinde olgu ve gerçeklik bağıntısında ve Sad suresinde de olay ve gerçeklik bağıntısında anlamamız, idrak etmemiz gerekenler ifade edilmekteydi. Olgusal olanı dil dolayımında idrak etmekteydik. Olay belirlenimli olanı ise sezerek anlayıp, dil dolayımında idrak etmekteydik. Olgusal olan, gerçeklik ile bağıntısında anlam yüklü olgusal olandı. Olay ise anlamsız ve gerçekten kopuk değil, anlam yüklemine bağlı olarak gerçeklik belirlenimli gerçekleşir iken olgusalığa haiz gerçekleşti. Olayın olgusalılığına tanık olmak ile kalmayıp, olay bağıntısında, aynalaşmaya dair ders almakta isek nasıl yaşanması gerektiğine bağlı olarak olayı olgusal kılmaktaydı.

Yasin suresinde temsile dair bir dünya içinde olduğumuz işaret edilmekteydi. Saffat suresinde, olgusal anlamda temsile dair, Sad suresinde ise olay belirli temsile dayalı aynalaşma oluşu içinde var olduğumuz gösterilmekteydi. Eş deyişle de Saffat suresinde temsile dair varlık bağıntısında, Sad suresinde ise temsile dair varoluş bağıntısında, temsile dair gerçekleşen hak edişler dolayımında bilfiil vücut bulan gerçekliğe dikkat çekilmekteydi.

Saffat suresinde, varlık anlamını yaşamak konu kılınır iken Sad süresinde, varlık olma değerini nasıl gerçekleştireceğimiz konu kılınmaktaydı. Saffat suresinde, olguların anlam-değer yüklü temsil bağintısında gerçekleştiğini, Sad suresinde ise olayların anlam-değer yüklü temsiller bağlantısında gerçekleştiğini görmekteydik.

Surenin insanı; tecrübeler ile biçimlenen yaşamında biricik olmayı kendi olabilmekte koruyan ve tecrübeye dair öğüt sahibi olan insandı. Sınanmışlığı; aynalaşma oluşu içinde aşabilen insandı. Hatalarına rağmen yeniden başlayabilmeyi olanaklı bulup da olması gerekenlerini gerçekleştiren insandı. Tecrübeleri bağintısında nasıl yaşaması gerektiğinin idrakinde bilge olmak ile kalmayıp, rehber -mürşit- de olan insandı. O, "Allah var, ne dert var ne de gam var" veya "Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim" diyecek kadar muhabbetullahı ermiş derviş insandı. Derdi derman kılmış, hesabını ahirete bırakmadan dünyada vermiş insandı. Yanlışları veya hataları, doğruya ulaşmanın sebebi görenek kabullerine dair gönül genişliği olan ve affetmesini bilen insandı.

Varlığa dair olan bitenin gerçekleşme kaynağı Allah'tı ki o, varlık kaynağına yönelmiş olarak varlık anlamına dair dertli insandı. Yaşam onun için gerçeği talim etmenin ve tecrübelerle dair deneyim alanıydı. O, olay bilgisine vakıf arif insandı. Sınanmaya dair gerçekleştirenleri, aynalaşma oluşu içinde Allah ile aşabilmenin olanağında aşabilen idrak sahibi insandı.

Tecrübeler; geçmişin zorlukları, acıları, yanlışları üzerinden geleceğe göre günü nasıl yaşanması gerektiğinin ussallığına haizdi. Bu bağlamda sure; pasif kadercilik değil, tecrübeler izleğinde olması gerekene göre eylem sahibi olunan aksiyoner kaderciliği işaret etmekteydi. İşleri faili olana yani kaynak nedenine yönelmiş olarak sorunları aşabilmenin olanağını gösteriyor olması sebebi ile önemliydi. Bu bağintıdan bakıldığında sure, tecrübe, eylem ve kaynağından hareket ile sorunları çözmek gerektiğinin başlığına da haiz olarak okunmalıydı.

Cenabı Allah surenin son ayetiyle, öğüt içeriğinde verilmiş olan haberin doğruluğunu, olay belirlenimli tevil edeceğini belirtir. Herkese yaşadıklarının haberi, sonuç olarak verilmiş olacaktı. Bu sure ile saltanat verilmiş olan da sınanmış dert sahibi olan da zaruret içinde acı çeken de kendisine öğüt verilmiş olması dolayımında dersler çıkarabilmeliydi.

Sure neden öğüt merkezli olarak modellenmişti? İnsan yanlısına kör ve dertler içinde iken gerçeği işitmekten yana sağır olur. Yanlısına kör, gerçeği işitmekten yana sağır olana öğüt; ola ki anlar da yanlıştan doğruya uzanır ve dertten veya zahmetten rahmete kucak açar diye öğüttü. Var olma hakkına ve haberdar olma hakkına binaen insana öğüt verilmekteydi. Kişinin olay belirlenimli haberi de kendisine, özeleştirisini yapması için öğüt mahiyetinde gerçekleşmekteydi.

Surenin 82 ve 83. ayetlerinde İblis "Senin izzetin üzerine (andolsun ki), ihlaslı kulların hariç, onların tümünü azdıracam. İşte bu iki ayet dünya yaşamında gerçekleşen insanlık tininin özetlenişi ve betimlenişiydi. İnsan bir âlemde ve insanlık âlemlerdi ki Kur'an ve resulü ile Cenabı Allah öğüt vermekte olarak insanlığı uyarmaktaydı. İnsanlık tinindeki diyalektik varoluşun belirlenimleri bu surede konu kılınmak ile beraber, temsile dair varoluştaki insanın, diyalektik oluşa bağlı olarak şeytan mı yoksa resul misali rol modeller izleğinde mi var olacağı da surede konu kılınmaktaydı. Diyalektik oluş içinde her insanın, özeleştiriyeye dair yapması gerekenleri de vardı.

Sure; hak edişe bağlı ve temsil içerikli gerçekleşen olay bağlantısında ders alan, ders alıp da geri hakka dönen kulların suresiydi. Bu da varlıkta, olay bağıntısında temsile dayalı gerçekleşen her olayın, aynalaşmaya dair gerçekleştiğini göstermekteydi. Sınadığımız bir dünyada, sınanmaya aşkınsal, temsile dair gerçekleşenler dolayımında aynalaşmaya haiz gerçekleşen varoluşa dikkat etmeliydik. Olay belirlenimli aynalaşma idrakinde olduğunda, sınanmakta iken gerçekleşen sınanma nesnesine/ nesnelere (dertler, acılar, servet, kariyer, para, şeytan, nefsi emmare vb. her şey sınanmaya nesne olan

olgu olabilmekteydi) takılı kalmaktan kurtulup, Allah ve kendi üzerimize düşünme olanağı bulabilmekteydik.

Davut nebîye gelen iki davacı için; katil veya hırsız olduklarına dair rivayetler olduğu gibi gerçekte davacı olup da Davut nebînin huzuruna çıkmayınca, duvardan atlayarak Davut nebînin huzuruna çıktıkları da rivayet edilmekteydi. Kur'an'da davacı oldukları belirtilir iken bu iki kişinin hırsız değil de gerçekte iki davacı olduğunu anlamak daha doğru olur.

Davacılar iki kardeş olup, doksan dokuz koyunu olanın diğer kardeşin bir koyununa da göz dikmiş olması davanın konusuydu. Aslında ise anlam-değer yüklü olay bağintısında Cenabı Allah, Davut nebîyi kendisi ile yüzleştiriyor olmanın aynalaşmasına sebep yaratmış olmaktadır. Çünkü, Davut doksan dokuz cariyesi olup da askeri olan din kardeşinin karısına âşık olmuştu. Melekut, bunun bir sınanma olmadığı hâlde, Davut nebînin bu olayı sınanıyor olduğu idrakinde gözlemlediğine dikkat çekiyordu. Demek ki Davut nebînin olay bağintısında deneyimlediği sınav değil, kendi ile yüzleşmeye dair aynalaşmaydı. Sonuçta Davut nebî onlara dair hüküm verir iken kendisine dair de hüküm vermiş olmaktadır. Günahının -hatasının-farkına varıp, Allah'a yönelmiş olarak tevbe edenlerden olması, bağışlanmasını olanaklı kılmıştı.

Süleyman nebî de iktidar nesnesi olan atlarına dair bir deneyiminden dolayı iktidarın kimde olduğu ile sınanmıştı. Tahtında ceset misali kalmış olması da buna binaen, temsil içeriğinde aynalaşma oluşu içinde anlatılmaktaydı.

Kişî anılarını, geçmişe dair deneyimlerini referans almadığında, olay bağintısında hak edişe dair gerçekleştirenler dolayımında aynalaşacak da değildi. Sınanma idrakini aşmak için, aynalaşma idrakini edinmiş olmak gerekmektedir. Varoluşa dair her sınav, aynalaşma olanağı içinde açılabilir kılınmıştı.

Eyüp nebi dahi eşine yönelik “Yüz sopa vuracağım” sözünü, temsile dair gerçekleştirmiş olmakta, sözünden yana sınanmış olmayı aşmış olmaktadır. Dünya yaşamında sınanmışlık, aynalaşma oluşu içinde aşılabilmekteydi. Her yeni bir fırsat, diğerlerine de yeni fırsatlar tanıma olanağında gerçekleşmesi gerekendi.

Sad suresi ile Cenabı Allah'ın insanlık tininde nasıl iş gördüğüne tanıktık. İşlerini anlam yüklemli olarak olay bağıntısında gerçekleştirirken insan sınanandı ve sınanmış olmayı aşması gereken varlıktı. Böyle olmak ile beraber insan, hesabı verilmesi gereken bir yaşamı deneyimlemekteydi. Söz konusu Allah'ın öğrencisi, talebesi olmak ise hesabını dünyada veriyor olmak ta vardı. Allah'ı inkâr edip de zulümde ileri gidenlerin ise hesabı ahirette kalmaktaydı.

Bu durumu temsilen tasavvufta “Piri olanın hesabı anda görülür” denilmişti. Dünyada hesap vermek, yeni bir başlangıcın fırsatıydı. Güzel insanlar ile aynalaşır iken vicdan uyandığında, hesabı verilebilir bir yaşam, yeniden başlayabilmenin olanağını da vermektedir. Yeter ki güzel insanların emsalinde, bağışlanmaya dair fırsatı değerlendirmiş olalım. Pir, bizi bize gösteren varlık aynamızdı. Yeniden başlayabileceğimizin emsali olarak bize ayna olmaktadır. Suredeki nebiler de hatalarını derse çevirmiş olarak geride bırakarak, Allah ile yaşamaya yeniden başlayabilmenin emsali olarak bizlere örnek gösterilmektedir.

Saffat suresinde daha çok ahiret öncelikli hesap hatırlatılır iken Sad suresinde hesabını dünyada veriyor olabilmek de hatırlatılmaktaydı. Kim ki Allah'ın talebesi olmuştu, hesabını ahirete bırakmadan, hesaptan yana dünyada iken ari kılınmaktaydı. Kim ki Allah'a düşman kesildiği bir hayat yaşamaktaydı, hesabını ahirette vereceği bir yaşamı deneyimlemekteydi. Buna da surede anlatılan nebiler emsalinde tanık olmaktadır. Nebiler de günahattan ari değil, hesabını verdikleri ile günahattan ari kılınanlardı. İnsan, yeryüzüne masum gelse de nefsi emmare sahibi olduğu içindi ki kötülüğe meyilli olup ona

bulaşabilmekteydi. Kötülüğü yüklem alıp, kendiliğe bulaştırabilmekteydi.

Önemli olan ise kötülüğe veya zulme meyilli olmanın idrakinde olarak kötülük veya zulümden, Allah'a yönelmiş olarak uzaklaşmak ve hesap verdikleri dolayımında arınmaktı. Demek ki her insan doğuştan ismet sahibi olarak dünyaya gelmekteydi ama nefsi emmare sebebi kötülüğe -zulme- meyilli olmaktadır. Ayrıca, yozlaşmış toplumsal zihniyet ve ahlak sebebi ile kötülüğü -zulmü- meşru kılmakta ve meşru görebilmekteydi.

Sure ile masum doğan insanın, masumiyetini yitirebileceği ama masumiyetini yeniden kazanabileceğinin dersi de konu kılınır. Her insan dünyaya doğar iken masumiyetini yitirecek oluş içinde kendini bulur. Önemli olan, masumiyeti yeniden kazanmaktı... ki sure ile örnek verilen nebiler emsalinde bunun yolu gösterilmekteydi. Bu sureden de anlamaktaydık ki Sünni merkezli düşüncede nebilerin, Şia merkezli düşüncede ise ehlibeyt olan imamların masumiyetine dair görüşlerin revize edilmesi gerekmekteydi. Her insanın, ilk günah sebebi ile günahkâr doğduğunu belirten Hıristiyan görüşünün de temelsiz ve yanlış olduğunu bu surede de görmüş olmaktadır.

Hiçbir insan, şeytan ile imtihan edilmeden, yani nefsi emmaresi olmadan dünya yaşamına dair sınanmış değildi. Surede örneklendiği gibi nebiler dahi yanlışa, zulme düşebilmekteydi ama iman ve aynalaşma oluşu içinde Allah'a yönelmiş olarak masumiyeti kazanmanın olanağına emsal gösterilmekteydi. Kaldı ki ehlibeyte dair imamlar da insandı ve bir ömür boyu masumiyet ilkesi ile yaşanması, bu dünyada olanaklı değildi.

Hazreti Resul bir hadisi şerifinde İsa nebi hariç, şeytanın bütün insanlığa dokunduğunu zaten belirtir. Kaldı ki İsa nebi dahi nefsi emmareyi mücadele edilmesi gereken şeytan olarak bulur iken şeytanını terbiye etmiş olan masum insandı. Mahşerde kendisinden şefaahat istenen nebilerin, bir günahattan dolayı şefaahat hakkını bir silsile oluşu içinde Hazreti Muhammed Mustafa'ya kadar öteledikleri de rivayet edilir.

Başka bir hadisi şerifte de “Siz günah işlemeyen bir kavim olsaydınız, Allah, günah işleyen ve ardından da istiğfar eden bir kavim yaratırdı” denilir.

Demek istediğim; dünyada deneyimlenen kötülüğe haiz doğamız ve günaha dair yönelimlerimiz olmadan ya ot ya da melektik. İnsan olmayı deneyimlemekte isek nefsi emmare veya şeytan dolayımında sınanır iken sınanmaya aşkın aynalaşma oluşu içinde masumiyetin yeniden kazanılıyor olmasına bağlı olarak, ot veya melek olmaktan ileri insan olmayı deneyimliyor olabileceğimizdir.

Günaha yönelimli ve kötücül olmaya haiz bir yönümüz de var. Sad suresi ile vahiy bilgisi dolayımında bu yönümüze dair uyarılmakta olduğumuzu görmekteydik. Böyle olmak ile beraber, var ise bir hatamız veya günahımız, anlam yüklemli ve temsil belirlenimli olay bağıntısında aynalaşma olanağında uyarılıyor olduğumuzu da görmekteydik. Yeter ki uyarılıyor olmayı idrak edecek kadar, olay belirlenimli yaşadıklarımızdan ders çıkarabilelim ve Cenabı Allah'ın, olay belirlenimli aynalaşma oluşu içinde bizi bize gösterdiğini, hatırlattığını görebilelim. O, kullarını sadece uyarmak ile bırakmış değil, merhameti ve bağışlaması sebebiyle, olay akışında uyarıcı mesajlar vererek, kullarını bırakmadığının mesajını da vermiş olmaktadır.

Surenin sonunda Âdem nebinin yaratılması ve İblis'in secde etmemesi anlatısına tanıktık. Sure bağlamında bu anlatı, yeni başlangıçlarda yeniden başlama fırsatına yitik kalmanın nasıl gerçekleştiğini göstermekteydi. Şeytanlık, nefsi emmare ile doğamıza verilmişti. Ona ve şeytan karakterini İblis olarak kendiliğe giymiş olanlara rağmen, Allah ile yeni bir başlangıç elbette insan için olanaklıydı. Bu olanak, kendiliğe olumsuz anlamda yüklem alınanların bırakılması, aşılması gerektiğine dair bir durumdu... ki yüklem almaya açık oluş içinde insan, şeytanlığa dair gerçekleşenleri de yüklem alabilmekteydi. Allah ile anlam-değer oluşunda var olma gayretinde ise şeytanlığa dair yüklemli bırakarak aşabilmeli ve Allah ile yeni başlangıçlara adım atabilmeliydi.

Bu anlamda sure; anlam-değer yüklemeler bağıntısında gelgitler, gerilimler içinde yaratılıyor olan insana, dünyada iken yeni başlangıç olanağını fırsat bilmesi gerektiğinin mesajını taşımaktaydı. Yüklemelerin değişebilir ve olumsuzlanabilir olması gerçeğinden hareket ile hataya, zaafa, yanlışla, zulme vb. dair bilfiil gerçekleşenlerin, aşabileceğinin gerçeğini gösterir.

Surede; masumiyeti yitirmemize, günah ile düşkün olmamıza ayna kılınan ve sebep kılınmış olan iblis, geri dönüşmeyecek yolu temsilen konu kılınmaktaydı. Öte bir varlık olmaktan öte, nefsi emmarenin bedene dair kılınmış olarak uyanması ile beraber deneyimlediğimiz varoluş nesnesi ve karakter biçimsel gerçekleşen varoluş biçimiydi. Ona rağmen insan, hatalarından veya yanlıştan dönerek yeniden başlayabilme olanağına sahipti. Yeter ki dünyada iken affedilmeyi dileyerek ve hatalarından dersler alarak yeniden başlayabilmenin gerekenlerini yapabilsin.

Âdem nebi ve İblis anlatısının geçtiği her surede bu anlatının, içerildiği sure ile bağıntılı olarak farklı anlam içeriğinde ve farklı perspektiflerden ele alınarak bize anlatılmış olduğuna özellikle dikkat çekerim. Bir olay ve olgu birçok anlam -gerçeklik- yüklemine gerçekleşir iken bir nedenselliğe indirgenerek okunmaması gerektiğini böylece bir daha tekrarlamış olalım.

Sure, sınanma, aynalaşma, masumiyet, yeniden başlama olanağı ve insan olmanın gerçeği bağıntısında modellenmekteydi. Dünya yaşamının, insan olmaya dair nasıl deneyimlendiği ve deneyimlenmesi gerektiğinin dersi verilmiş olmaktaydı. Yalınkat doğrusal düşünme değil, aynalaşmaya dair varoluşta, geri dönüşsel düşünmeyi talime dair öğrenerek, yaşamımıza gerçeklik bağıntısında yön vermemiz gerektiğinin dersi verilmekteydi. Saffat suresinde insanın; yüklem belirlemeli ve yüklem almaya açık doğasına bağlı varoluşu, kendi olmanın anlamını nasıl bulmuş olması ve yaşaması gerektiği konu kılınmaktaydı. Sad suresinde ise insan; sınanmaya aşkınsal temsil içerikli aynalaşma içinde masumiyetini hak ederek kazanması gereken

varlıktı. Ahirete göçmeden önce, Allah ile yeniden yaşama başlamanın fırsatlarını değerlendiren yani hatalarından dersler çıkarmış olarak yaşayabilen insandı.

Sure; sınanan insanın sınanmayı aynalaşma oluşu içinde aşılabileceğini konu kılmaktaydı. Surede büyük haber olarak ifade edilen de kişinin gerçekleştirdikleri dolayımında aynalaşma oluşu içinde kendinin haberinin verilmiş olmasıydı. Temsile dair olay belirlenimli aynalaşma, kişiye kendi haberi iken olay kişinin kendine dair olaydı. Aynalaşmaya dair olay, insanın olayıydı. Aynalaştıran Allah da olay yaratımı dolayımında aynalaştıran olarak tanık olunması gerekendi. Olay belirlenimli olarak kendi gerçeği dolayımında insan, varlığa aynalaşma olayında katılmaktaydı. Kendisine olay belirlenimli tanık olduğu gibi aynalaşma dolayımında aynalaştıran Allah'a da tanık olarak yeniden O'na dönebilmekteydi.

Saffat suresinde temsil içerikli varlık olmanın anlamına yani gerçeğine açık olmaya dikkat çekilir. Olguya dair eleştirel olmak gerektiği de vurgulanır. Sad suresinde ise varoluşsal olarak anlam yüklemine bağlı temsil içerikli gerçekleşen olay bağıntısında kendi haberine açık olmak gerektiğine dikkat çekilir. Olaya dair özeleştirel olmak gerektiği de vurgulanır.

Sad suresi "Günah ne içindir" sorusunu da sordurtmaktaydı. Günah ile düşkün olan insan, Allah'a yeniden yükselebilmeliydi. Her şeye rağmen kiblesinden taviz vermemeliydi. Günahlar, hatalar veya zaaf, insan olmayı deneyimlemenin aracı kılınmıştı. Masumiyetini günah ile yitiren insan, Allah ile yeniden başlama olanağına, masumiyeti hak etmeye yönelik çaba içinde bulunabilirdi. Günah, günahı amaç kılmak için değil, günah dolayımında günahın günah olduğunun idraki ile geride bırakılıp, yeni bir başlangıcın nesnesi kılınabilmeliydi. Surede geçen nebiler dolayımında görmekteydik ki günahı veya yanlış, masumiyeti yeniden tesis etmenin ve yanlış doğrunun azığı kılmanın nesnesi kılabilmekteydik. Günaha dair deneyimi olanın, bağışlayıcı olmaya daha yakın olduğunu da unutmamak gerekirdi.

Söz konusu Allah'a yönelmiş olarak haya etmek ve pişmanlık ise günah, kişi için cehennemden azap nesnesi olarak deneyimlediği idi. İçsel yanış ne kadar şiddetli ise Allah'a yükseliyor olmakta o kadar hızlı olmaktadır. Yani günah, bir yakıt misali kullanıldığında Allah'a yetişebilmenin yönetsel aracı kılınabilmekteydi.

Böyle olmak ile beraber günah, deneyim olarak diğerlerine duyarlı olmayı ve varsa günaha düşen, affedebilmeyi olanaklı kılabilmekteydi. Bağışlanmak ile günahın veya kötülüğün -zulmün- kader olmadığını deneyimleyen, günaha düşmüş birinin de mutlak kaderi olmadığını idraki ile bağışlamayı öğrenmeliydi. Kişi nefret ile kendilik bakışını daraltmalı değil, bağışlayıcı olmak ile kendilik bakışımını geniş tutmalıydı. Günahın dolayı öteki kılmalı değil, ola ki dönülür diye gönül kapısını hep açık tutmalıydı. Günah; iman, haya ve pişmanlık ile kişiye dert kılındığında, Allah'a ulaştırıcı yönetsel araç olmak ile beraber, kişiye bağışlayıcı Allah'ın yeter olduğunu deneyimlemenin de aracıydı.

Dert; Allah'ı bilmek ve kendisine yetişebilmek, başka bir deyişle de varlıksal anlam arayışı olduğu gibi günahı kendine yük kılmış olmakta da gerçekleşebilirdi. Kişinin günahı derdi olduğunda, günahı aşmanın olanağında derdinin çare olduğunu da bilmeliydi. Sure; Allah'ı derdi bulan, anlam arayışını derdi bulan, musibetleri veya belaları derdi bulan, günahı derdi bulan insanın, derdinden nasıl kurtulacağına yönetsel dersini vermekteydi.

İşte, Sad suresi ile insana; Allah'a iman ve ahirete göre yaşamının dersi veriliyor olmak ile beraber, temsile dair varoluşta olay bağıntılı gerçekleşen aynalaşma oluşu içinde, sınanmış olmaya aşkınsal olarak kendisi ile aynalaşabileceği ve Allah'a yönelmiş olarak günahı veya zulmü aşabileceğinin ve masumiyeti hak etmiş olarak kazanabileceğinin dersi verilmekteydi. Günahın, hatanın veya zaafın, araçsallığına da dikkat çekilmekteydi. Kötülük veya zulüm, mutlak kaderimiz değil, sınanmanın bir unsuru olarak aynalaşma oluşu içinde Allah ile aşabileceğimiz mümkün kaderimizdi. Hiçbir şey insanın

Allah'tan, insan olmaktan, diğeri ile selamet içinde var olmaktan ve cennetten mahrum olmasının sebebi olmamalıydı.

Böyle olmak ile beraber, bazı melekut mertebesi, gerçeği olan yükleme bağı olarak vazifesini görmekte iken gerçekleşenin üst bir anlama bağı olarak ne için gerçekleştiğinden haberdar olmaya biliyordu. "Biz" mertebesinde dururken dahi üst bir mertebeye göre, olan bitenin veya olayın ne için yaratıldığına dair tam anlamıyla haberdar olmayan mertebe sahipleri vardı. Demek ki Mele-i Ala'dan haberdar olmamak vardı ama Mele-i Ala'nın da haberdar olmadığı, üst bir anlama haiz bir yaratım oluşu vardı. İliyyun ise türev nurlar olarak "Biz" olmakta yaratıma doğrudan katılan varlık niteliğine haizdi. Özde nur olma niteliğinde vahidiyet belirlenimli olarak yekvücut iş görmektelerdi. Onlar; Mele-i Ala'dan, temsile dair içerik sahibi melekuttan ayrı olmadan, yaratıma dair gerçekleşenlerin hikmetinden haberdar olabilmekteydi.

Cenabı Allah; insanın yaratılışına dair "Kan dökcek, fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın" bakışımı ile bakan melekuta, tanrısallara için halifetullah olarak yaratılmış insanın, isimleri söylemesiyle anlamaya dair genişliği olan insan dersini vermekteydi. Yani insana dair olumsuz olup da olay belirlenimli görünüş bulan kan dökmek ve fesat çıkarmak gibi tespitler neden bağıntısında doğru olsa da insanın olgusal anlamda varlık olma gerçeğini -anlamını- kiminle bulduğu ve yüklem almaya açık olarak ne olacağına dair bilgiden yana eksikti. Başka bir deyişle de melekler, neden ve olay bilgisine vakıf olsa da olgusal anlamda gerçekliğin erek belirlenimli olarak ne için gerçekleştiğinin bilgisinden yana uzaktılar.

*

Zümer suresi...

İnsan nereye doğru gidiyor olduğunu bilmeyen bir yolcuymdu. Dünya ile sınırlı olmayan yaşamda, öldükten sonra yaşamın devam ettiğinden de habersiz yaşamaktaydı. Allah'a iman edip, ahirete de iman edenler, yani yaşamın sürekli olduğunun idrakine ve kabulüne göre yaşayanlar, Allah ile yeni bir geleceğin başlayacağını idrakine göre yaşamakta/ yaşaması gerekenlerdi.

İnkâr ehli, yeni bir başlangıca değil, bitimli bir yaşama göre yaşarlarken Allah'ın iktidarına tanık olacağı yeni bir yaşamda, pişmanlığa mahkûm bir dünyaya uyanmış olacaktı. İman ehli ise Allah'ın iktidarlığına tanık ve selamete kavuştuğu yeni bir dünyaya tanık olacaktı.

Sureye dikkat edildiğinde, özgürleştirici on iki gerçek üzerine modellendiği görülür. Bunlar:

- 1) Allah haktı,
- 2) Yarattıkları haktı,
- 3) Vahye dair haber veya bilgi haktı,
- 4) Allah'a dönmek haktı,
- 5) Hesap haktı,
- 6) Ceza ve mükafat haktı,
- 7) Ölüm haktı,
- 8) Ahiret yaşamı haktı,
- 9) Gerçeğe göre biçimlenen din -İslam- haktı,
- 10) Allah'ın kulu/ kul olmak haktı,
- 11) Allah'ın yaratımda mutlak iktidar sahibi olması haktı,
- 12) Hak olan bilgiyi edinmek de haktı ki bu on iki gerçeğe göre yaşamak insanı özgürleştirecekti. Dinde, özgürleşmek esastı... ki Allah'ın mutlak iktidar alanında Allah'tan özgürleşmek değil, Allah ile özgürleşmek haktı.

Gerçeğe dair olan:

- 1) Herkesin üst ve evrensel gerçeğiydi,
- 2) Talim edilebilir olup deneyime açık olandı,

- 3) Ussal olarak bilmeye açık olup, tanımlanabilir ve tanıtlanabilir olandı,
- 4) Kendisinden sonuç alınabilir olandı,
- 5) Alınan sonuç kullanabilir olandı,
- 6) Alınan sonuç genele yaygın tesis edilebilir ilkeselliğe haiz olmalıydı.

Nelerden nasıl özgürleşmek:

- 1) Allah ile görünen doğadan yana sınırlanmış olmaktan yana özgürleşmek,
- 2) Doğada verili olan nimetler ile doğa zemininde doğadan yana özgürleşmek,
- 3) Gerçekte karşılığı olmayan zan ve batıldan yana düşünen ve vicdan sahibi olarak özgürleşmek,
- 4) Yalandan, dolayısıyla da gerçeği inkâr ve gerçeğe iftirada bulunmaktan yana doğru olan gerçek ile özgürleşmek,
- 5) Şükredenlerden olarak, nankörlükten özgürleşmek,
- 6) Cehaletten yana gerçeğin bilgisi ile özgürleşmek,
- 7) Şüpheden yana hak olan bilgi ile özgürleşmek,
- 8) Kötülükten yana iyilik ile özgürleşmek,
- 9) Takva ve tevazu ile kibirden yana özgürleşmek,
- 10) Tağuttan yani nefsi emmarenin kötücül doğasından terbiye ile özgürleşmek,
- 11) Bilgi ve emek ile başkasına muhtaçlıktan özgürleşmek,
- 12) Hesaptan muaf olmak için, aidiyet ve sorumlulukların gereğini, dinin hakkını vererek yerine getirmek suretiyle özgürleşmek,
- 13) İdrak körlüğünden, akıl sahibi olarak düşünür olmak ve vahiy bilgisi izleğinde özgürleşmek,
- 14) Ölmeden önce nefsinden yana ölerек ölümünden ve korkusundan yana özgürleşmek,
- 15) Dünyevi aidiyetlerden, kimliklerden yana Allah'ı yeter bilerek ve bularak, korkularından -kaygılarından- cesaret sahibi olarak özgürleşmek,

- 16) Dünyevi bağımlılıklardan, gereksiz olanları bırakarak ve takva ile özgürleşmek,
- 17) Gerçeğin bilgisi -vahiy- ile her türlü sapkınlıktan yana özgürleşmek,
- 18) Allah'a yönelik, insanın içinde küfre dair gerçekleşen tahammülsüzlükten yana iman ile özgürleşmek,
- 19) Her türlü kötülükten veya zulümden yana Allah'a dönerek ve affedilmeyi umarak özgürleşmek,
- 20) Cehennemden yana cenneti miras alarak özgürleşmek, başka bir deyişle de gelecek ve ceza kaygısından, Allah ile selam bulmuş olmak ve kötülükten arınmış olmak ile özgürleşmek,
- 21) Her türlü gazaptan Allah ile selam bulmuş olarak özgürleşmek,
- 22) Temsile dair varoluşta gerçekleştirilenlerin sonucunu yüklenmiş olarak gerçekleştirecek yüz karalığından, çirkinlikten yana sadık ve güzel ahlak sahibi olarak özgürleşmek,
- 23) Allah'a yakınlıktan mahrum olmaktan yana ibadet -kulluk- ile özgürleşmek,
- 24) Küfre, batıla, zulme karşı mücadele ederek, insan olmanın anlam ve değerinin -haysiyetinin- hakkını vermek ile varoluş anlamına dair özgürleşmek... ki insan kendi anlamına, ne için olduğuna yitik yaşar... kendi olmanın anlamına yitik yaşamaktan yana özgürleşmek,

Ne için özgürleşmeliydik:

- 1) İnsan olmanın anlam ve değerini -gerçeğini- hakkı gereği yaşamak için,
- 2) Her türlü karşı karşıya geleceğimiz korkuları aşmak için
- 3) Gerçekte değer olanları kaybetmemek için,
- 4) Selamı, selameti yitirmemek için,
- 5) Varlık olma idrakini yitirmemek için,
- 6) Yaratıma açık mümkün varlık olmayı koruyabilmek ve sürekli kılabilmek için,
- 7) Allah'a ait tanrısalları hakkı gereği en geniş açılımı ile derinliğine talim edebilmek için vb. özgürleşmeliydik.

Dinde özgürleşmek en temelde; gerçeğin bilgisine sahip olmak, gerçek olan izleğinde düşünür olmak ve gerçek olana göre yaşamak ile olanaklıydı. Zümer suresi ile de gerçek olanlar bağıntısında nelerden özgürleşmemiz gerektiğinin dersi verilmekteydi. Surede özgürleşmenin, Allah ve gerçeğe dair bilgi dolayımında yaşamak ile olanaklı olduğunu görmekteydik. Gerçeğin bilgisi bağıntısında, özgüven ve ilişkilerde küfre karşı cesaret, özgürlüğün duyguları olarak deneyimlenendi. Ahiretini kurtaracak kişi için; Lokman, Sad, Zümer ve Mümin sureleri yeterdi.

Zümer suresi, Kur'an'ın izzet ve hikmet sahibi Allah tarafından indirildiğinin ifade edilmesi ile başlar. Bu, onun Allah'tan olduğuna dair gerçek olduğunun haberi idi. Gerçeğe dair ifade ettikleri ise talimi ve tahkiki yapılabılır olandı. Din sadece Allah'a has -ait- kılınmış olarak Allah'a kulluk etmekte gerçekleşendi/ gerçekleşmesi gerekendi. Nereye doğru gittiğini bilmeyen insana, nasıl yaşaması gerektiği ile bağıntılı olarak gittiği yere nasıl gitmesi gerektiği ifade edilmiş olunmaktaydı.

Başka bir deyişle de Allah'a has kılınmış din; Allah'a ait tanrısalların Allah'a yönelmiş olarak güzel ahlak belirlenimli talim edilmesi - gerçekleştirilmesi- dolayımında, Allah'ı yakın bulmanın aracıydı. Kulluk da Allah'a ait tanrısalların güzel ahlak belirlenimli olarak rahmete dair gerçekleştirilmesi gereği ile ereğinde Allah olması kaydı ile yaşantıda Allah'ı görünür kılmanın varoluş biçimiydi. Allah'tan gayri ilahlar edinmiş olanlar ise Allah'a yakın gelmenin bahanesini müşriklikte aradıklarını ifade etmiş olsalar da Allah'tan yana sonuçsuz batıda olanlardı.

Varlık âleminde var olanlar, gerçek olarak yaratılmış olup, Allah'ın iktidarını açık eden ayetlerdi. Gerçeklik dolayımında Allah'ı idrak etmeye çağrılmaktaydık. Kulluk dahi sadece Allah'a iman etmek değil, Allah'ı, gerçeklik ve iktidar sahibi olduğu dolayımında idrak etmek ve bu doğrultuda yaşamayı gerekli kılan varoluş biçimiydi.

Bizleri kendi ruhundan yani öz kendiliğinde yaratan Allah, bizleri ortak bir atadan ve çift yaratılmış olmanın olanağında yaratıyor olarak tür

olarak sürekli kılmaktaydı. Yaratmak O'nun iktidarında gerçekleşmekte, var olmak O'nun varlığına ait tanrısal belirlenimler dolayımında deneyimlenmekteydi. Her varlık O'ndan aldığı paye gereği gerçektir ve Allah'ın gerçekliğini kısmi varoluşunda deneyimlenmekteydi. Allah, yaratımda ve varlık üzerinde iktidar sahibi olarak kendi ile gerçek olmayı bulan insana da Kur'an ile iktidar sahibi olduğunun idrak edilmesine bağlı olarak yaşanmasını telkin etmekteydi.

Allah'ın gerçekliğine burada tanık olmayanlar, ahirette tanık olacaklardı. Çünkü ruhsal görüş, bedensel görüden daha yetkin olup, görüngülere aşkınsal fail olan Allah'ı tanrısal belirlenimlerinde, meleklerine tanık olma dolayımında ve onların iş görmesi dolayımında görebilmeyi olanaklı kılandı. Söz konusu ahiret ve mahşer ise gerçek artık olduğu gibi görülmekteydi. Geçmişe dair yaşananların kayıtlı olduğu kitap, şahitler ve melekler dolayımında dünya ile sınırlı olmayan bir dünyaya uyanılmıştı.

Surede; dini Allah'a has kılmak, iman ve tanrısal dolayımında kulluk, Allah'ın iktidarı, iktidarına tanık olmak ve iktidar sahibi Allah'a göre yaşamak telkin edilmekteydi. Doğada ve tinde Cenabı Allah iktidar ve hüküm sahibiydi. Kalplere hükmeden O idi. Şefaath O'nun ile gerçekleşti. Bütün varlık âlemi, zamanlar ve âlemler kuşağı, O'nun hükmüne bağlı gerçekleşir iken iktidarına delil olmaktaydı. Hüküm ise nesnellığe ve niceliğe içkin gerçekleşen yasa ve anlama içkin ilke belirlenimli gerçekleşti.

İktidar ve hüküm sahibi olan Allah'tı ve O'nu aciz bırakacak bir başkası veya güç yetiren yoktu. Yarattıkları ise O'nun hükmü ve iktidarı altında O'nun varlığı ile gerçekleşir iken O'na zarar vermekten her daim uzaktı. Kullarına yeten Allah'tı. Başkasına değil sadece O'na kul olmak ise tanrısalı yaşamının özgünlüğünde, O'nun ile özgür ve O'nun ile selamet bulmuş olmanın olanağıydı. Bir daha ifade etmek gerekir ise sure ile anlamaktaydık ki Allah'tan özgürleşmek olanaklı değil, Allah ile özgürleşmek olanaklıydı. Söz konusu Allah'ın daim yaratımda mutlak

iktidar sahibi olarak yarattıklarının O'nun ile var olması ise özgürlük, Allah ile özgürleşmekten öte gerçekleşecek değildi.

Dünya yaşamında Allah'ın iktidarını kabul etmeyenler ve görmeyenler; ahiret yaşamında, mahşerde ve cehennemde Allah'ın iktidarına tanık olmaktan kaçamayacaklardı. Cenabı Allah, iktidarında adalet sahibiydi. Bu surede de hak edişleri, delilleri ve tanıkları ile beraber tesis edeceğini belirtmekteydi... ki adalet sahibi olduğunu bilmek dahi özgürleşmenin bir belirlenimi olarak dikkat edilmesi gerekendi. Adalet sahibi olan Allah'tı ki adaleti öncelemek ile özgürleşebilirdik. Cenabı Allah rahmet sahibiydi ki rahmeti öncelemek ile özgürleşebilirdik. Yani ilkede tutarlılık, kararlılık ve ilkenin gerçekleşmesi bağıntısında özgürleşmenin olanağı surede konu kılınmaktaydı.

Sure genel anlamı ile insanı, gerçeği idrak etmeye çağırıyordu. Saffat ve Sad surelerinin konu merkezinde yer alan idrake ve anlamaya çağrı, Zümer suresinde devam etmekteydi. Sad suresinde, temsile dair aynalaşılan oluşa bağlı olay merkezli olarak anlamaya açık olması gereken insan, olay dolayımında gerçekleşeni anlam yüklemine bağlı olarak sezgisinde anlamalıydı ve dil dolayımında idrak etmeliydi. Zümer suresinde ise gerçek, idrak edilmesi gerekendi. Gerçek, tanık olunması gereken ve kendisi ile gerçeklik deneyiminde yaşanması gerekendi.

Yasin suresinde zaman ve âlemler kuşağında kozmolojik ilke gereği kendisini konumlandıran ve yolculukta bulunan insana dikkat çekilir. Zümer suresinde ise Allah'ın gerçekliğine ve yaratımda ve yarattıkları dolayımında iktidar sahibi olarak iş gören olduğuna tanık olarak yaşaması gereken insana dikkat çekilir. İnsan, gerçeği hak ederek yaşadığında pişmanlıklara mahkûm olmak yerine gerçekle özgürleşen olmaktadır. Allah'ı kendisi için yeter bulan, gerçekte özgür insandı ki sure bu bağlamda Allah ile iktidar sahibi olarak özgürleşmek gerektiğinin anlamını da içeren modellenmede biçimlenmekteydi.

Surenin insanı; Allah'ın iktidarı altında iktidar sahibi olandı. Allah'a ait olup da açılması yine Allah ile olanaklı olan gerçekleri, tanrısal belirlenimler dolayımında Allah ile açabilen yargı sahibiydi. O, gerçeği

ilminde ve yaşamında görünür klandı. Allah'ı kendine yeter bulup da Allah ile, âlemler ve melekleri üzerinde tasarruf sahibi oldu. O resullerin kutbu, hakikatin görünüş bulduğu varlık mabediydi... ki o, Allah'a ait gerçekleşiyor olandan kulunun nasibi vardı düsturunun, görünüş biçimiydi. O, pirdi birdi. Allah'a adanmış ve Allah'ı yeter olmakta yakın bulmuş olan o idi. Sure, o insana ayna olarak da modellenir iken o, Allah ile var olmanın tekâmül seyrindeydi. Demek ki İnsanı Kâmil olmak ile kalınmıyor, nihayeti olmayan Allah seyrinde insan, tekâmül etmeye devam ediyordu. Tekâmül ise Allah ile özgürleşmenin nihayetsizliğe uzanan yolculuğuydu.

Surenin insanı; özgür insan, kendi olan/olabilen insandı. Kendi olabilen insan muhatap alınan insandı... ki Cenabı Allah, özgürleşerek kendi olabilme olanağı gösteren insanı muhatap almaktaydı. Çocuk olup da ilgilenilen insan değil, yetişkin olup da özgün ve özgür insan muhatap alınan insandı.

Böyle olmak ile beraber, her mümin ve inkâr eden için sure; köprüden önceki son çıkış misaliydi. Yani ölmeden önce pişman olup da hatadan dönmek gerektiği hatırlatılmaktaydı. Geleceğe, ahirete göre yaşanması gereken bir dünya yaşamı vardı.

Surede, müşriklik merkezi konu kılınmaktaydı. Müşriklik; idraksizlik, anlayışsızlık ile bağlantılı olarak Allah'ı hakkı gereğiyle anlamaktan uzaklaştırdı. Sad suresinde, bireysel anlamda kendi olayına, haberine vakıf olmak gerektiği mesajı verilmekteydi. Zümer süresinde ise toplumsal ilişkilerde yanlış olanın karşısında, gerçeği idrak etmiş olarak nasıl durmamız gerektiği ifade edilmekteydi.

Zümer suresi, insanın bencilliğini de konu kılar. Hakiki insan olmamız gerektiği surede telkin edilir. Cenabı Allah rahmet sahibiyken, rahmet alanında insanın bencil olması kabul edilir değildi. İnsan dünyada iken yeniden rabbine dönmeliydi. Bencilliğini aşar iken geçmişe dair hatalarından yana affedileceği umudunu yitirmemeliydi.

Surenin 42. ayetinde “Allah, öleceklerin ölümleri anında canlarını alır; ölmeyecek olanların da uykularında. Ölümüne hükmettiğini yanında tutar, diğerlerini belirlenmiş bir süreye kadar salıverir. Bunda düşünen bir halk için alınacak pek çok ders vardır” denilir. Ölüm haktı ve uyku da ölüme temsilen insanın deneyimlediğiydi... ki önceki surelerde, uyku ve ölüm arasındaki benzerlik ifade edilmekteydi. Ölmeden önce ölenler de uykuda olunan dünya yaşamına dair elbet ölecekti. Bu ayet; surenin anlam içeriğine bağlı olarak var olmanın, insanın -yaratılmış olanın- elinde gerçekleşmediğinin anlamını da taşıymaktaydı. Ölmek istemeyen insan, sonuçta ölmekteydi. Uyku da var olmanın elimizde olmadan gerçekleştiğinin kanıtı, delili olarak işaret edilmekteydi. Varlık nedeni kendi olmamanın aciziyeti ölümlle hatırlatılır iken Allah ile acizyetten kurtulmak gerektiği, yine ölüm dolayımında bizlere hatırlatılmaktaydı.

İster halka dair avam olsun ister veli olsun her kişi için ölüm haktı. Surenin 30. ayetinde “Muhakkak sen öleceksin, onlar da ölecekler” denilir iken dünya yaşamında ölümlü olduğunun gerçeğine dikkat çekilir. Ölümünden kaçışın olmadığı bir varoluşta, sure ile ölüme göre yaşamamız gerektiği vurgulanmaktaydı. Cenabı Allah; insanın bencil yönüne dikkat çekerek, rahmet oluşu içinde var olunmakta iken ölümü hatırlatarak, ben merkezci olarak bencilliğın dahi bir yere kadar olduğunu vurgular. Elimizde olmadan gerçekleşen varoluşa dikkat çeker. Rahmete dair yaşamak ile de bencilliğın aşılması gerektiğini vurgular. Bütün varlık âleminde iktidar sahibi kendisi iken iktidarına ortak kılmış değilse de iktidarından paye verdiği insana, gerçek iktidar sahibinin kendisi olduğunun idraki ile iktidar sahibi olmaya çağırırmaktaydı.

Varlık alanında iktidar sahibi Allah'tı. Allah'ı tanımaya dair gerçeğın bilgisi, Allah'ın iktidar alanında özgürleştiriciydi. Zandan, batıldan, dolayısıyla da cehaletten, boş yere gerçekleşen korkulanlardan, azaba düşer olmaktan yana özgürleştiriciydi. Gerçeği takip edenler, özgürleşecek olanlardı. Gerçeğın bilgisine göre yaşayanlar gerçekten sonuç alıp da değer oluşu içinde özgürlüğü hak edenlerdi. Allah'ın

iktidar alanında, gerçekliğine dair bilgisini edinmek ve bilgisine göre yaşadıkça yine kendisi ile özgürleşmek olanaklıydı.

Sure; hürlüğü gerçeğin bilgisinde, dolayısıyla da Allah'ta bulan insanın suresiydi. Surenin 36. ayetinde işaret edildiği gibi Allah kuluna kâfi olmak ile beraber, zanna dair korku nesnelere, gerçeğin bilgisi ile kurtulmaktaydık. 38. ayette, varlık üzerinde iktidar sahibi olduğu içindi ki zarar ve rahmet -ortak/ evrensel fayda- verecek olanın Allah olduğu belirtilir. Dolayısıyla da Allah'tan sakınarak ve Allah'a güvenerek (tevekkül ederek) Allah'ın kuluna yeter olduğunun idrakinde yaşamak gerekmektedir. Yani bu ayetler ile anlamaktaydık ki insanı, Allah'a dair sınırlayıcı olarak uzaklaştıran ne var ise Allah'a iman dolayımında bırakıldığında Allah ile özgürleşmekteydik. Allah'ı kendisine yeter bulan kişi için, batıla veya kula kulluk etmekten kurtulup aslı ile kendi olmanın özgürlük yolu açılmaktaydı.

Bu neden ile surenin 29 ayetinde; hakkında çekişen ve üzerinde mülkiyet hakkı olan birçok ortağın sahip olduğu adam ile bir kişiye bağlı olan adam kıyaslanıyor olarak örnek gösterilir. Başka bir deyişle de başkaları için yaşarken, başkaları için olur iken Allah için olmayan insanın kendisi için de olamayan insan olarak betimlendiğini görmekteydik.

Sure, varlık alanında iktidar sahibi olanın Allah olduğu gerçeğini haber verir. Allah'ın iktidar alanında batıl veya zan ile özgürleşilmeyeceği, gerçeğin bilgisi ile gerçeğe göre yaşamak ile özgürleşebileceğinin dersini konu kılar. İktidar ve özgürlüğü konu kılıyor olarak modellenir. Müşrikleri de konu kılar iken zannı veya batıl görüşlerini galip düşünce kılar iken iktidar nesnesi de kılmış olduklarının gerçeğini de konu kılar. Bilgi, gerçeklik, korku ve iktidar bağıntısında kiminle özgürleşmek gerektiğinin dersini içerir. Allah'ı kendine yeter bulan için özgürlük Allah ile bulduğu kendi olmanın gerçekliği idi.

Dünyada Allah ile özgürleşmeyenler, sonuçta hak ettikleri cehenneme mahkûm olacaktı. Allah'a dair gerçeğin bilgisini edinenler ve dini sadece O'na has kılarak yaşayanlar surenin 39 ve 40. ayetlerinde işaret

edildiği üzere özgüven sahibi olarak gerçeğe tutunan özgür ruhlardı. 39 ve 40. ayetler; “De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Doğrusu ben de yapacağım. Kendisini rezil edecek azap kime gelecek, kime sürekli azap inecek, yakında bileceksiniz!”

Bilgi iktidar bağıntısında insan, gerçeğin bilgisi ile özgürleşebilmekte ve gerçeğin bilgisini galip kıldığında gerçek ile özgürleştiği bir yaşamı - dünyayı- deneyimlemekteydi. Sad suresinde kendi haberine bağlı olarak özeleştirisini yapıp da hatadan özgürleşen insan konu kılınmaktaydı. Zümer suresinde ise daha genel bir yönetsel oluşa bağlı olarak gerçek, bilgi, iktidar bağıntısında gerçekleşen din yönetselliğine bağlı kurulan dünya oluşunda özgürleşebilecek insana dikkat çekilmekteydi. Sure, Kur'an'ın rehber kılınmış olmasına bağlı olarak Allah ile nasıl özgürleşebileceğimizin yönetselliğini göstermekteydi. Kalbi İslam'a açık kılınmış olanlar Rabbinden bir nur üzereydiler. Nur Allah'tı ki gerçekte İslam olmayı hak ederek yaşayanlar Allah ile özgürleştikleri bir yaşamı tecrübe etmekteydi.

Varlık olmak gerçektir. Vahiy bilgisi -Kur'an- gerçektir. Kim ki Allah'ın yaratıyor olmasına ve iktidar sahibi olmasına bağlı olarak gerçeği yaşam biçimi kılınmaktaydı, özgürlüğü kendi lehine seçmiş olmaktadır. Kim ki Allah'tan gafil ve inkâr üzeri yaşamaktaydı, özgürlüğü aleyhine yaşamaktaydı. Günü belki özgürce yaşadığının idrakindeydi ama sonuçta gerçek ile tanıştığında ve yeryüzü yaşamı ile sınırlı olmayan bir yaşama geçtiğinde özgürlük diye yaşadığının, kendi aleyhine gerçekleşen bir deneyim olduğunu idrak etmiş olacaktır.

Bencil ve nankör yaşayanlar, özgürleşmekten beri esiri oldukları dünyaya saplanmış olanlardı. Dünyada iken nefisleri -kendileri- aleyhine haddi aşan her kul, Allah'ın rahmetinden, bağışlamasından yana umudunu kesmemeliydi. Kulun günahı, Allah'ın rahmet ve bağışlamasından elbette büyük değildi. Kötülükte ısrar edenlerin kötülükleri ise hak edişlerine bağlı olarak kendilerine geri iade edilecekti. Allah'ı da adaletini tesis etmekten yana aciz bırakacak hiç kimse yoktu. Azap gelmeden önce üzerinde rabbi olan Allah'a dönmek

olması gerekendi. Gerçeğe dair haber veren vahiy bilgisine uymak da insana azaptan özgürleşmekten yana farz -zorunlu- kılınmıştı.

Surenin 60. ayetinde Allah hakkında yalan uyduranların yüzlerinin kapkara olacağı ifade edilir. Anlam yüklemli temsile dair varoluş ahirette kaderimiz olarak bulacak olduğumuzdu. Öyle ise yeryüzündeki yaşama özellikle dikkat etmek gerekmektedir. Kibrin hakkı olan cehennem, kibirlileri beklemekteydi. Surenin 61. ayeti ile de Cenabı Allah'ın, takva sahiplerini hak ettikleri kurtuluşa erdireceği net olarak ifade edilir. Özgürleşmek, takva ile gerçekleşecek ve Allah'ta bulunacak olandı. Surenin 10. ayetinde "...İyilik yapanlara iyilik vardır" denilir iken iyiliğin özgürleştirici yönüne dikkat çekilmiş olunur. 14. ayette "De ki ben dinimde ihlas ile ancak Allah'a ibadet ederim" denilir iken İslam'da ibadet, Allah'a yönelik yakın bulmanın aracı olması içeriğinde gerçekleşiyor olması dolayımında, Allah ile özgürleşmenin de aracıydı. Surenin 20. ayetinde de Allah'tan sakınanlara, korkanlara yani günahattan sakınan takva ehline cennetin vadedilmiş olduğu ifade edilirken de azaptan özgürleşmenin yolu gösterilmiştir.

Surenin 63. ayetinde de "Göklerin ve yerin anahtarları Allah'ındır" denilir. İnsan kendisine kapalı olanları, Allah ile kendisi için kılabilme, kendine açabilme olanağına haizdi. Başka bir deyişle de göklerde ve yerde olanlara yönelik özgürleşmeyi de Allah ile bulabilmekteydi. Nur olan Allah ile bilme, güç yetirme ve gerçekleştirme olanağı olan insan, yine Allah ile özgürleşebilirdi. Surenin 44. ayetinde "Şefaatin tamamen Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkiyeti O'nundur. Sonra O'na döndürüleceksiniz" denilir iken şefaatin, Allah'a ait olarak Allah'ın güç yetirmesi ile gerçekleştiği de vurgulanır. Başka bir deyişle de azad edebilmeye güç yetiren, azad eden Allah'tı... ki mahkûmiyetten muaf olmak yani hesaba ve cehenneme dair mahkûmiyetten özgürleşmek de en temelde Allah ile gerçekleşecek olandı. Varlık alanında hükümler olan O idi. Yani mutlak iktidar sahibi olan Allah'tı ki özgürleşme O'nun ile gerçekleşecek olandı.

Önceki surelerde şefaathakki verilenlerden bahsedilir... ki şefaathakki verilenler dahi en temelde şefaathakki Allah'tan buluyor olarak şefaathakki edebilmeye güc yetirebilenlerdi. Tanrısallar ile var olmakta iken Allah'a ait gerçekleşenlerin, yaratılmış olana dair gerçekleşmesi dolayımında var olduğumuzu unutmamak gerekirdi... ki tevhidi, hakkı gereği biliyor ve talim ediyorduralım.

Ölüm herkese gerçektir. Allah ahirette hiç kimseye haksızlık etmeden hüküm verecek olandı. Cehennem ehli, azap vaaadinin gerçekliğine tanık olmaktadır. Cennet ehli ise selam bulmuş olarak özgürlüğü tatmaktaydı. Geleceği selam ile dolayısıyla da özgürlük ile miras almış olanlar da onlardı. Hak edişler, Allah'ın adalet sıfatı gereği karara bağlanmış ve artık tesis edilmişti. Adalet sıfatı gereği hamd, Allah'a aitti.

Bilgi yaratım nesnesi olarak varoluşu biçimlemekteydi. Bu bağlamda bilginin gerçek olması hayatiydi. Bilginin gerçek olması, din, kulluk, iktidar, hak edişler ve hak edişlerin adalet üzeri tesis edilmesi bağintısında takvanın özgürleştirici yönü ile Allah'ta özgürlüğü bulmak surenin ana konusuydu. Surenin 61. Ayetinde "Allah takva sahiplerini, hak ettikleri başarıya kavuşturacaktır. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar üzülmezler" denilir iken takvanın Allah ile özgürleşmenin yöntemseldaracı olduğu vurgulanır. Hakikat bağintısında özgürleşmek için ihtiyaç duyduğumuz (iman ve özgüven, cesaret ve mücadele, takva ve Allah'tan sonuç almaya dair başarı vb.) ne var ise surede açıkça ifade edilmekteydi.

Surenin son ayetinde arşın etrafını saran meleklerden bahsedilir. Arş, Cenabı Allah'ın iktidarına işaret eder iken insanda da baş bölgesi Allah'ın Arş'ı idi. İnsanda dahi iktidar alanı baş bölgesinde gerçekleşmekteydi. Sure, Arş'ın etrafını sarıp da Allah'ı hamd eden melekler ile bitirilir iken Mümin suresinde meleklerin insan için başışlanma dilediğini de görmekteydik... ki insanın varoluşuna hizmet eden melekler, insanın melekeleri olarak gerçekleşiyor olmaya indirgenir iken insan için duacıydılar.

Zümer suresinin son ayetinde geçen meleklerin, Mümin suresinde konu kılındığını görmekteydik. İki sure, anlam içeriklerine bağlı olarak birbirini tamamlayan surelerdendi. Meleklerin, cehennemliklere önceden haber verildiklerini hatırlatmalarına dair geçen ayet de her iki surenin ortak ayetiydi. Zümer suresi 71. ayeti ile Mümin suresinin 49 ve 50. ayetleri, iki surenin anlam içeriklerine binaen ortak ayet olarak her iki surede geçmekteydi. Cenabı Mevla'm bizleri, ahirete geçmeden önce, hesabını verip de hesaptan muaf olan affettiklerinden, kötülükten muhafaza ettiği mağfiret kıldıklarından ve rızasına nail kıldıklarından eylerse ne mutlu! Kendisi kullarına yeter iken meleklerin duasına ihtiyaçlı koymasın.

Zümer suresi en temelde, İslam olmanın olanağında Allah ile özgürleşmenin olanağını gösterir. Gerçeklik bağıntısında özgürleşmenin olanaklı olduğu net olarak ifade edilmiş olmaktadır. İslam; Allah ile insanlaşmak ve özgürleşmek gerektiğinin diniydi.

Gerçek, "Görünen doğadır" diyenler, Allah ile var olunduğuna gafildi. Gerçeği sadece Allah zannedip de yaratılmış olanların gerçekliğine gafil olanlar da vardı. Elbette en temelde gerçeğin ta kendisi olan Allah'tı ve Allah ile var olanlar, Allah'tan aldıkları paye kadarı ile pay sahibi olmakta gerçek olmayı deneyimliyor olarak var olmaktadır. Allah'ı yarattıklarından öte bilenler de için Allah'tan gafildi.

Allah gerçektir ve katmanlı yaratım bağıntısında yarattıkları da gerçektir... ki için ve dışsal katmanlı kapsayıcılıkta için olarak çift yönlü ve dışsal olarak da karşılıklı var olmanın olanağında yaratımı gerçekleştirmekte ve sürekli kılmaktaydı. O, her şeyle her şey olan değil, her şeyde kendi olabilirdi. Yarattığı da Allah ile aynı değil ama ayrı da değil olarak ondan almış olduğu varlık olma ve varoluş belirlenimlerinde gerçektir. Ayrı olmadıkları için ki Allah'ı yakın bulur, Allah ile olanak artışıyla Allah ile özgürleşebilirdi.

Not: tasavvufta; terki dünya, terki ukba, terki hesti ve terki terk denilen terk mertebeleri her ne kadar fena veya fakr mertebeleri olarak değerlendirilse de Allah ile özgürleşmeye dair gerçekleşen terk

mertebeleridir. Terki dünya; dünyaya dair aidiyet ve sahiplenmelerden kurtulmak anlamını taşır. Terki ukba; geleceğe dair beklentileri, kaygıları aşmak ve Allah'ın bahşettiği cennet nimeti olan keramete dair bağışlara takılmadan fakrı koruma düzeyiydi. Terki hesti; salikin tam anlamı ile var olmayı kendine mal etmeden Allah ile var olduğunun idrakine ermesiydi. Terki terk de salikin terk edecek bir şeyi kalmadığında terk etmeyi terk etmesi, fakrı tam anlamı ile deneyimlediği mertebesiydi.

Her bir terk mertebesi; fakrı, düzey belirlenimli deneyimlemektir. Allah ile var olmanın idrakinde kulun, terk ettikleri dolayımında fakra ererken, fakrda Allah'ı deneyimlemesinin olanaklı kılınmasının yönemselliğini içermekteydi. Sonuçta ise Allah ile özgürleşmenin olanağına dair bir yöntem olarak değerlendirilmeliydi.

*

Mümin suresi...

Varlık, şimdi ve burada olandı. İnsan şimdi ve burada anı yaşamaya çalışan varlıktı. Böyle olsa da varlık, hep yaratılıyor olmakta oldu kılınmış olup, geçmiş belirlenimli olarak an ve geleceğe adım atmaktaydı. Söz konusu insan olmak ise özneliğin doğası gereği gelecek yönelimli olup, gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak gelecek, geçmiş bağıntısında hep an ve geleceğe adım atıyor olarak vardı. Şimdi ve buradaydı ama şimdi ve burada olmayacak kadar üç zamanlı zamansal olmakta zaman dokumacılığı yapmaktaydı. Asıl zaman dokumacısı ise her nedenin faili olan Cenabı Allah'tı.

İnsan, üç zamanlı zamansal bağıntıda idrak -bilinç- sahibi olarak yaşaması gereken varlıktı. Geçmişin deneyimleri, geleceğin aynası kılınır iken şimdi ve burada olmak, geçmiş ve gelecek bağıntısında yaşanmalıydı. Geçmişin tecrübesinden ders almayan aymaz, geleceğe kaygı ve umut ile tutunmayan havai ve sadece anı yaşamaya çalışan heva (haz ve arzu) düşkünü gafil, zamansal süreç ve döngüsel bir varoluş içinde var olduğundan habersiz yaşar.

İşte Mümin veya Gafir suresi zamansal oluş içinde var olan insana, zamansal oluşu nasıl yaşaması gerektiğinin dersini taşır. Sure her ne kadar kafire (hakikat idrakine örtülü olup da teklifi kabul etmemekten yana inat eden) tehdit içerikli olarak telkinde bulunmayı içeriyor olsa da inkâra, cehalete, zulme, nankörlüğe, kötülüğe, batla karşı mücadele eden kişinin hizmetinde, Allah'a dair umudunu yitirdiğinde veya yılmış olduğunda, sonucu gözlemesi gerektiğinin dersini taşır. Umuda tutunmak, özgürlüğe tutunmaktır.

Zümer suresinde olduğu gibi bu surede de Cenabı Allah mutlak iktidar sahibi olduğunun mesajını net olarak vermekteydi. Rahmet sahibi Allah'ın çok bağışlayıcı olduğu da surede ifade edilmek ile beraber, kötülükten sakınmanın kurtarıcı olduğuna dikkat çekilmekteydi.

Büyük kurtuluş; sonuçta özgürleştirici olan, kötülüklerden sakınarak Allah'ın rahmetine mazhar olmakta gerçekleşecek olandı. Surede,

Allah'ın rahmet ve iktidar sahibi olduğu ifade edilir iken surenin, Zümer suresinin anlam içeriğini kapsayıcı olarak devam ettiği görülür. Vahiy bilgisi, ahlaki anlamda olması gerekenin bilgisi, iktidar ve adalet bağintısında özgürleşmenin yolu, bu surede de konu kılınmış olmaktaydı. Böyle olsa da Zümer suresinde gerçeğe dair bilginin özgürleştirdiği mesajı öncelikli iken Mümin suresinde, gerçeğin bilgisini nasıl tahkik ve talim etmemiz gerektiği konu kılınmaktaydı.

Cenabı Allah gözlerdeki hain bakışı gören ve kalplerde gizil duranı bilendi. Sonuçta bilgisi dahilinde adaleti tesis edecek de Allah'tı. Hak edişlerin tesis edildiği hesabın görüleceğine göre yaşamak her mümine farzdı. Surenin 27. ayetinde Musa nebinin dilinden “Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olana sığınırım” denilir. Musa nebinin dilinden ifade edilen 27. ayet ile görmekteydik ki herkesin, evrensel ve üst gerçeği olan Allah ile özgürleşmek olanaklıydı. Zulme dair haksızca sınıflaşan bir toplumda, herkesin asli üst ve evrensel gerçeğinin aynı olması zulümden yana özgürleştiriciydi. Gerçekte karşılığı olmayan zan ve batıldan özgürleştiriciydi. Bireysel anlamda da kula kul olmamaktan yana özgürleştiriciydi. Ayrıca, her iki nebi toplumsal ilişkilerde yasa olarak nelere uyulması gerektiğinin hukuki temsilcisi iken yasa zemininde özgürleşmenin olanağını gösteren nebilerdendi.

Zaten Musa ve Harun nebi özgürlüğü temsilen surede konu kılınmaktaydı. Diğer surelerden de bilmekteydik ki Firavun'a, zulümden özgürleştirmenin teklifinde bulunmuşlardı. Zulme uğrayan bir halka, özgürlüğün meşalesini tutmaktalardı. Yasa getirici olarak toplumsal ilişkide diğeri ile varoluştta özgürce nasıl yaşanabileceğinin yöntemini de tesis etmeye çalıştılar.

Nebiliğin ortak söyleminden bakar isek söz konusu Allah'a iman ise batıldan kurtulmanın özgürleştirici gerçeği idi. Söz konusu salih amel ise nefsi emmarenin, kötülüğün boyunduruğundan kurtulmanın özgürleştirici eylemiydi. Söz konusu akıbet ve ahirete göre yaşamak ise

sonuçta hesaba, cezaya, azaba, pişmanlıklara vb. mahkûm olmamanın özgürleştirici sonuç belirlenimli ilkeleriydi.

Demek ki nebiler, insanlığın karanlıktan çıkarmaya çalışan özgürlük meşaleleriydi ki sureye Musa ve Harun nebi dolayımında ve surenin muhatabı olan Muhammed Mustafa emsalinde konu kılınılmaktalardı. Surenin 78. ayeti ile de genel anlamda ifade edilirlerken de batla dair gerçekleşenden hakka dair özgürleştirici olmaları ile sureye konu kılınılmaktalardı.

Sure Hâ ve Mim harfleri ile başlamakta idi. Bu anlamda sure Allah'tan rahmete dair bir nefes olup belirli kılınmışlar bağıntısında nasıl yaşamamız gerektiği, olayları nasıl değerlendirmemiz gerektiğinin aklını vermekteydi. Bağışlayan ve tevbeleri kabul eden Allah, kendisine dönülmeden önce nasıl yaşanması gerektiğinin bilgisini -haberini- bizlere vermekteydi. Arşın melekleri dahi insanın bağışlanmasını dilemekteydi. Başka bir deyişle de akli melekeler dahi insanın bağışlanmasına dair rahmet öncelikli işlevseldi.

Mümin veya Gafir süresinde işaret edilene dikkat edilir ise önemli olan, şu an yaşananlar değil şu an yaşananların sonuçlarıydı. Surede, sonuçlar -akıbet- ve ahiret bağıntısında, hak edişlerin nasıl tesis edildiği gösterilmekteydi. Hak edişler de kimseye haksızlık yapmadan adalet ilkesi gereği tesis edilmekteydi. Bu bağlamda her hak ediş ya gerçekleştirdiklerinin temsil sonuçlarına mahkûmiyetti ya da anlamaya, emeğe, rahmete dair gerçekleştirilenlerin temsil sonuçlarına göre özgürleştirirdi. Batla, zulme dair gerçekleştirdiklerinin sonuçlarına mahkûm olmakta vardı, hakka ve rahmete dair gerçekleştirdiklerinin sonuçları bağıntısında özgürleşmek, selamet bulmakta vardı.

Mümin suresi dolayımında görmekteydik ki delil ve gerekçe gözeterek üzerine tartışılması, konuşulması gereken şeyler de vardı, delilsiz ve gerekçesiz olup da üzerine konuşulmaması gereken şeyler de vardı. Söz konusu Allah ve Kur'an ise Allah bize gerçekliğine, gerçeğe, olması gerekenlere dair delil ve gerekçeler ile konuşmaktaydı. Bu duruma örnek olarak da surede, Firavun kavminden olup da Musa nebiye

destek çıkan mümin bir erkeği örnek göstermekteydi. Mümin kişinin halkı ile arasında geçen diyaloga ve halka hitap dolayımında Firavun ile arasında geçen münazaraya yani eleştirel görüş tartışmasına dikkat edildiğinde; Allah'ın gerçek olduğunu varlık görüşü olarak benimseyip, Resul için, yalancı ise kendi aleyhine, doğru ise kendilerinin lehine olan bir haber getirdiğini ifade etmiş olması önemliydi.

Toplumsal uykudan veya hipnozdan, uyuşturulmuş zihniyetten uyanmanın zorluğuna da sure dolayımında tanık olmuştuk. Siyaset ve din toplumsal zihniyet örüntüsünü biçimlemekteydi. Bu sebeple siyasetin genele hizmet ve dinin de hak olarak Allah'a yönelimli yaşamı incelemesi gerekirdi. Yalan üzerine kurulan dünyalar da er ya da geç yıkılacaktı. Yalan ile uyuşturulmuş ortak zihniyetten uyanmak zordu. Surede ismi geçmeyen mümin kişi ve halkı ile olan ilişki dolayımında, yalan ile uyuşturulmuş zihniyetten uyanmanın zorluğuna da dikkat edilmeliydi. Yasin suresinde, toplumsal baskı sebebi ile iki resule yardıma giden müslim kişi konu kılınmaktaydı. Mümin suresinde ise ortak zihniyet uykusundan uyanmamakta ısrar eden topluma karşı, Musa ve Harun resul nebilere yardım için sahne alan mümin kişi konu kılınmaktaydı... ki O mümin kişi dolayımında, bir müminin entelektüel olduğu kadar aksiyoner olması ve gerektiği yerde olması gerekenden kaçmadan İbrahim nebi misali nasıl duruş sergilemesi gerektiğini de görmekteydik.

O mümin ki; halkını kurtuluşa çağırır iken özgürlüğe çağırılmış olmuştuk. İnsan olmanın anlamına yitik kalmaktan yana, iman ve ilke gereği olması gerekeni yapmak ile özgürleşmiş insandı. Geçmişlere dair tarihsel tecrübe ve geleceğe dair öngörü bağıntısında günü nasıl yaşanması gerektiğinin idraki de onun dilinden ayet olarak ifade edilmekteydi. O mümin ki; özgüven, cesaret, inisiyatif alma vb. ile korkularını aşmış özgür ve özgüllüğü olan insandı. Görülen o ki özgür insanların kendi olmaya dair özgüllükleri ve özgün karakteristik çizgileri vardı. Zümer suresinde işaret edilen özgürlük; Mümin suresinde, ismi verilmeyen mümin kişide betimlenmiş olarak vücuda getirilmişti... ki bu anlamda insan denilen varlığın; ilkenin, anlam içeriğinde yüklem

alınıyor ve gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak vücuda geliyor olmasında öznel anlamda anlam-değer varlığı olarak vücuda geldiğini de görmüş olmuştuk. Zümer suresinde ifade edilen ilahi söz, mümin kişide vücut bulmuştu. Demek ki ilahi söz insanda vücut bulduğunda, Cenabı Allah artık, kulları dolayımında kullarına hitap edebilmekteydi.

Kişi; anlam ve değer yüklemelerine, tercih ve eylemlerine bağlı olarak, olay-olgu-ilişki bağıntısında kendini oldu kırdıkları dolayımında tin sahasında yerini almaktaydı. Ya özgür, özgül ve özgün olarak varoluş biçimlerinde çizgileri olandı ya da kendi varlık anlamını yaşamaya yitik ve başkalarının gölgesi altında zelil yaşayandı.

O mümin kişi ki ahirete imanı da gereği gibi ifade etmekteydi. O, bir müminin zamansal anlamda idrakinin nasıl olması gerektiği ve söz konusu münazara ise delil ve gerekçeye dair nasıl konuşulması gerektiğinin dersini vermekteydi. Mümin kişi; mekâna dair varoluşunda mekânda gerçekleşenlere gafil kalmadan, mekâna aşkınsal zamansal idrakin, zamansal oluşun insanıydı. Sebeplere yabancı olmasa da sebeplere aşkınsal sebeplerin faili olan Allah'tan hareket ile olan biteni okuyabilen muvahhit insandı.

Surenin ifade üslubuna dikkat edildiğinde ve ismi verilmeyen mümin kişi dolayımında bakıldığında, hak bağıntısında delil ve gerekçeler dolayımında, münazara ve retorik nasıl olması gerektiğini görmekteydik. Bu bağıntıda sözün değer ölçütünün (kıstasının) ne olması gerektiğinin de dersini görmüş olmuştuk.

Zümer suresinde, Allah kitabı olan Kur'an'ın, kendi içinde tutarlı ve uyumlu olduğu vurgulanır. Sözün gerçekliğini, neye göre ölçülendirmemiz gerektiğinin belirlenimleri de betimlenmiş olarak verilir. Mümin suresinde ismi verilmeyen mümin kişinin dilinden ifade edilenler de sözün kıstas belirlenimleriydi. Her iki sure içerik olarak birbirini tamamlamaktaydı.

İnsan ilişki ve iletişim varlığıydı. İletişimde esas karşılıklı anlaşılma iken anlaşılmaya dair nelere dikkat etmiş olarak konuşmak gerektiğini

sureden öğrenmekteydik. Bu durumda, delil ve gerekçe bağıntısından kopuk her ifadenin, Firavun misali sadece gayeye bağlı gerekçe gösterir iken retorikğin manipülasyona dair eksik ve yetersiz gerçekleştiğine tanık olmaktadır. İktidarın baskın gücünü kullanır iken gerekçesiz ve delilsiz her ifade ve eylemi, gerçekten uzaktı/ uzaklaştırıcıydı. Söz konusu anlaşılmamak, anlamamak olduğunda, kişinin ölümle dahi karşı karşıya kalabileceği, Musa nebi dolayımında surede anlatılmış olmaktadır.

Sure ile görmekteydik ki sözün değer ölçütü:

- 1) Söz; gerçekte karşılığı olup, gerçeğe dair anlam yüklemine gerçek olması gerekendi.
- 2) Gerçekliğe dair anlam yüklemine karşılıkları (delil mahiyetinde) gösterilebilmeliydi.
- 3) Gerçeğe dair anlam yüklemine talim edilebilmeliydi.
- 4) Gerçeğe dair anlam yüklemi, tarihsel tecrübeye ve gelecek belirleniminde tahkik edilebilmeliydi.
- 5) Gerçeğe dair anlam yüklemi ile herkesin rahmetine dair olması gerçekleşmesi gereken olarak gerekçelendirilebilmeliydi.
- 6) Gerçeğe dair anlam yüklemi ile gelecek belirleniminde olay belirlenimli olarak tevili -talimi- yapılmış olabilmeliydi.

Sure, sözün anlam yüklü olarak gerçeğe dair olması gerektiği ve delil ve ilkeye dair gerekçeleri ile ifade edilmesi gerektiğinin gerçeğini bizlere gösterir.... ki sonuçta, batıl olan gerekçelendirilebilse de delillendirilen olmadığı içindi ki batıl olan ile kandırılmış veya manipüle edilmiş olmayalım. Söz konusu gerçek ise söze dikkat edilmesi gerektiğini, sözü değerlendirebilme ölçütünün olması gerektiği bizlere surede ders olarak verilmekteydi. Suredeki mümin kulun emsalinde de bizlere bir müminin zamansal idrak düzeyinin ve sözü kullanma biçiminin nasıl olması gerektiğinin de dersi verilmiş olmaktadır.

Sözün gerçeği temsil ediyor olması, geçmişin deneyimleri, gelecek öngörüsü ve ilkeye dair olması gerekenin yaşanması gerektiği gerçeklik ile bağıntılı olarak sözü değerlendirmenin en basit ölçütüydü. Söz

konusu gerçek ise, bireysellikten öte herkesin gerçeği olarak herkesi ilgilendirmektedir. Herkesi ilgilendiren bir konu, fevri olmadan delil ve gerekçeleri ile ussal, talim ve tahkike bağlı olarak da deneysel anlamda değerlendirilmelidir.

Varlıkta ve insanlık tininde tekrar eden gerçekler, gerçeğe göre nasıl yaşamamız gerektiğinin dersini vermektedir. Sure, tarihi hangi referanstan hareketle bilimsel kılabilceğimizin ve tarihsel izlekten hareket ile gelecek bilimi de yapabileceğimizin ilmini de içermektedir. Tarihsel ve geçmiş belirlenimli tekrar eden gerçekler, ilke ve yasa olma bağintısında olgusalılığı olup da zamansız gerçekleşen bengilerdir.

En temel benci ise Allah'tan başkası değildir. Tekrar eden zamansız gerçekler, faili olan gerçeği yani Allah'ı işaret eden delilerdir. Tekrar eden gerçekler, fraktal geometri misali tekrar eden örüntüsel çizgiler göstermektedir. Her surede tekrar edilen gerçekler, tekrar eden çizgiler dolayımında özgünlük içeriyor olarak gerçekleşen yeni bir varoluş biçimini, varoluş düzeyini, varoluş gerçeğini -anlamını- görünür kılacak biçimde ilke bağintısında modellenmektedir.

Böyle olmak ile beraber, tarihsel olanda bengisel olanı görüp de bunu gelecek öngörüne yansıttığımızda ve gerçekleştiğini gördüğümüzde veya deneyimlediğimizde, tarih; gelecek dolayımında hem benciye -zamansızlara- haiz belirlenimleri ile bilimsel nitelik kazanmaktaydı hem de gelecek bilimi yapabilmeyen metafizik olanağını göstermektedir. Tekrar eden gerçekler bağintısında hem tarih bilimi hem de gelecek bilimi yapmak olanaklıydı. Tarihsel izlekte zamansız olana (her daim olana) ve zamansız olan ile zamansız gerçekleşenlere (tekrar eden gerçeklere/ gerçeklik belirlenimlerine), gelecek belirlenimli olarak aynı bağıntılılıkta gerçekleştiklerine dikkat edildiğinde, artık tarih ve gelecek, gerçeğe tanık olmanın ilmiydi. Varlıkta ve insanlık tininde tekrar eden gerçekler, Allah'a tanık olmak ile kalmayıp, Allah'a göre ve yaşananların sonuçları bağintısında nasıl yaşamamız gerektiğinin bilgisini de vermiş olmaktadır.

Sonuç, yaşananların hak edişe göre karşılık gördüğü geri dönüş belirlenimli olarak adaletin tesis edilmesi ise sure; gerçek, adalet ve gelecek bağıntısında nasıl yaşamamız gerektiğinin zamansal idrakini vermektedir. Gerçek olan zamansal olmakta görünüş bulmaktaydı. Gerçeğe göre yaşayıp yaşamamanın sonuçları olmaktadır ve bu bağlamda gerçeğe göre yaşamamız gerektiği, surede bizlere rahmet olarak telkin edilmektedir.

Sure; Allah'ın ve Allah'a dair gerçekliği olup da gerçekleşenlerin zaman-mekân, olay-kişi, olgu-ilke, ilişki-iletişim, sonuç-sebeup bağıntısında zamansal anlamda nesnel dolayımılıkta nasıl görünüş bulduğunun gerçeğini göstermektedir. Bu bağıntı dolayımında sure; bir müminin veya resulün zaman idrakinin ne ve nasıl olması gerektiği, gelecek bağıntısından bakıldığında ne için olması gerektiğinin, delil ve gerekçeli ayrıca talim ve tahkike dair dersiydi.

Şimdi yaşadıklarının tadını çıkarırlar, kötülüğü haz nesnesi kılanlar, batıda oyalananlar, zanlarını gerçek sananlar... kimler ise işte onlar, bizi gerçeğe dair demoralize etmemeliydi. Allah'ın sözü gerçeğe dairdi. Varlıkta ve tinde tekrar eden gerçekler dolayımında tarihsel izlekten takip edilebilir gerçekliği olmak ile beraber tahkiki yapılabilir olardı. Gerçeğe dair olanın her devirde koşul bağıntısında gerçekleşiyor olduğundan yani talim ediliyor olduğundan bakıldığında, gelecek ayrıntılarda değilse bile genel anlamda öngörülebilirdi. Allah'ın vaadi haktı. O'nun gerçeğe, adalete ve rahmete dair vaadi dolayımında gerçekleşecek olanları ayet bağıntısında öngörerek ve sonuçta tanık olarak talim ve tahkik etmek olanaklıydı.

Sure ve ayet baki yani tekrar eden gerçekler olduğunun idraki ile bakıldığında Allah'ın sözünün gerçeğe ve bizler için rahmete dair olduğunu bir daha anlamaktaydık. Şimdi ve burada bulunan varlık olsak da özneliğin doğası gereği her daim gelecek varlığı olmakta geleceğe adım atmaktaydık. Geçmiş de karşılığı olan temsiller bağıntısında gelecek olarak önümüzde bulacaktık. Hesabı verilebilir bir geçmişimiz var ise geçmiş artık gelecek olarak mahkûm olduğumuz değil, hep

aşmış olarak yeni bir varoluş düzeyine çıkmamızın tecrübe alanı olmaktaydı.

Tekâmüle dair dereceleri yükselten Allah, bu sure ile geçmişin mahkûmu olanlardan değil, geçmiş deneyimleri dolayımında yeni bir varoluş düzeyine -deneyimine- taşınmamız gerektiğinin de teklinde bulunur. Surede ismi verilmeyen mümin kişi, Allah nezdinde derecesi yükseltilmiş kişiydi. Tekâmül haktı... hesap haktı ve herkes hesabını verilebileceği bir yaşamı yaşaması gerekirdi. Allah'ın ayetleri tekrar eden gerçekler veya gerçekliği olanlar iken gerçeklik bağıntısında, batıl ve zulme uğramadan Allah'a iman ediyor olmaya göre yaşamak olması gerekendi.

Surenin diğer bir başlığı da baskı altında olunsa dahi iman sahibi olarak tarafını belli etmektir. Gerçeğe dair haberi kendine başlangıç kabul etmektir. Allah'a, geleceğe, insanın kendisine, akıbetine, geçmişlerin yaşadıkları deneyimlere dair gelen haber, gerçeğin haberi idi. Tekrar eden gerçeklik belirlenimi, gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğinin dersini vermekteydi.

Gerçeğin haberi; gerçeğin bilgisi olarak insana gelmekteydi. Gerçeğin bilgisi; insanın yaşama dair yeni başlangıç noktası olması gerekendi. Gerçeğin haberi veya bilgisi; küfre veya iman yolculuğuna dair başlangıç noktasıydı. Gerçeğin haberi dolayımında insan ya küfre ya da imana dair çatallanmış olan yol eşliğindeydi.

Surede ismi verilmeyen Mümin kişi, Firavun hanedanlığı içinde ayrışarak artık tinsel alanda inisiyatif alması gerektiğinin idraki ile görünür oldu. Bazen insan, özünde idrak ve iman ettiğini, içinde yaşar ama öyle bir an gelir ki o içinde yaşadığı şeyi göstermek zorunda kalır. Hangi taraftan olduğunu belli ederek, gerçek olan Allah'ın haberi ile yeni bir yaşama başlaması gerektiğinin seçimini yapmak zorunda kalır. İşte, surede ismi verilmeyen mümin kişi; idrak ve iman sahibi olup da gerçeğe dair haber izleğinde yeni bir yaşama adım atabilme cesaretini gösteren insandı.

Gerçek, cesaret sahibi insanların cesaretleri sebebi ile miras alındı. O mümin kişi ki gerçeğe dair gelen haberin idrakinde olup, tekrar eden gerçeklik dolayımında halkını uyarmakta ve Musa ile Harun nebiye arka çıkmış olmaktadır. Gerçeğin haberini, kendisine başlangıç noktası olarak görmüş olsa gerek ki artık inisiyatif olarak kendini ifşa etmekteydi. Mümin olmanın gereğini yapmaktaydı.

Sure, gerçeğe dair haber geldiğinde yerini -tarafını- belli eden cesaret sahibi insanın suresi idi. Söz konusu gerçek ise insan sadece iç dünyasında kabul ederek gerçeği sadece ilmi bir konu olarak değerlendiremezdi. Bilgi veya anlam, yüklem almaya açık yaratım oluşunda özneliği ve insanlık tininde kurulan dünyayı yaratıma dair biçimler iken gerçek, doğru olan ile yaşama dair özneliğin ve dünyanın biçimlenmesi gerektiğinin zemini olmalıydı. Diyalektik oluş içinde gerçek, batıl ile yeni bir oluş içinde bütünlenen değil, batıl dolayımında açık olur iken batılı geride bırakarak kendisi ile yaşanması gerekendi ve kendisi ile yaratıma açık olmak korunmalıydı.

Gerçek, yeniden başlamanın başlangıç noktasıydı. Sadece bir varlık görüşü vermekte değil, kendisinden sonuç alınabilir olarak nasıl yaşanması gerektiğinin yaşamsal yöntemini -yolunu- da bize vermektedir.

Gerçek, yaşama dair başlangıç -millet- noktasıydı ki ahirette, meleklerden Allah'ın azabı hafifletilmesini isteyenlere melekler, gerçeğin haberinin, yaşama dair başlangıç noktası olduğunu hatırlatmaktaydı. Kibir ve anlayışsızlığa dair körlük birlikte gerçekleşir iken Firavun gibi gerçeği görmekten yoksun olanlar, sonuçta zelil olacaktı. Sonuçta cehennem hak edilmekte ise gerçeğin ve geleceğin haberi kendisine gelmiş iken gerçeğe dair bilgi doğrultusunda yaşamayan, ziyan etmiş olandı.

Gerçek, kendimizden aşağı olmanın veya kendimizden fazlası olarak tinsel anlamda yükselmiş olmanın başlangıç noktasıydı. Gerçek, vakıf olduğumuz bilginin ötesinde önümüze geldiğinde ya inkâr edenlerden ya da iman edenlerden olmaktadır. Gerçeğin bilgisine kibirlenen

sonuçta aşağı kılınacak olandı. İman ediyor olduğu için zulme uğrayıp da aşağı kılınan ise Allah nezdinde yüksek bir değerde kabul görendi. Mümin ise Allah katında değer olandı.

Mümin suresi; insanın, kendisinden uydurduğu zanna ve batıla dair ne varsa esiri olduğunda, kendisini kendisinden fazla kılmakta değil, kendisini kendisinden aşağı kılmakta olduğunun mesajını da taşımaktaydı. Gerçeğin bilgisi açık olduğunda, kişi gerçekten yana haberdar olduğunda; gerçeği kabul ediyor olarak tin alanına çıkması ve gerçeğe göre yaşaması, doğru yolun kendisiydi. Çünkü gerçek, doğru olup da talime dair deneyimlediğimizi ve kendisinden sonuç aldığımızı. Her daim yaşamın içinde bize yeter olarak kendisi ile var olduğumuzdu.

Firavun'un kule yapması, öte tanrı görüşü ile ilgili olup, yaşamın içinde bulunması gereken ve kendisinden sonuç alınabilir olan Allah'tan nasıl gafil olunduğunun idrakini ve dersini vermekteydi. Surede ismi verilmeyen mümin kulun, gerçeğe delil olarak geçmiş toplumların tecrübelerini ifade etmesi ve geleceğe dair olabilecekleri bu bağlamda hatırlatması, gerçeğin haberine cahil ve yabancı kalmamak gerektiğinin de dersiydi. Varlık alanında gerçekleşenler, Allah'ın yaratımına dair gerçekleşmekteydi. İnsan, var olmayı elinde olmadan gerçekleşiyor olmakta bulmaktaydı.

Surenin 11 ayetinde cehennemliklerin "Ey rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa diriltin. Günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz, bir çıkış yolu yok mu" dediklerine dair bilgilendirilmekteydik. Surenin 12. ayetinde de içinde bulunulan durumun sebebine açıklık getirilir. 12. ayette "İşte bunun sebebi, Allah'a çağrıldığınız zaman küfretmeniz - inkârınız- sebebiyledir. O'na şirk koşulduğunda iman ediyordunuz. Artık karar Aliy ve Kebir olan Allah'a aittir" denilir. Gerçeğin haberi yeni bir başlangıç iken inkârı tercih edenler, akibetlerini de tercih etmiş olmaktaydı.

Surenin 11. ayetinde ifade edilen, iki defa öldürülmeyi ve diriltilmeyi; dünya yaşamında diriltilmiş olmak ve ölmek, ayrıca kabir yaşamında

dirilmek ve ölmek anlamında yorumlayanlar olmuştur. Dünyada ölmek ile zaten ölümsüz bir yaşama adım atılmaktaydı. Bu neden ile iki defa ölmeyi ve dirilmeyi; dünyada iken ruhun bedene dair oluş içinde kendi varlığının asli bilgisine örtük kalması ve beden ile dünya yaşamına dirilmiş olması ayrıca dünyada bedene dair ölmek ile ruhun gerçeğe uyanmış olarak dirilmiş olması da anlaşılabilir.

Dünyaya aldanmış olarak yaşayanlar için Kur'an'da, ölü olduklarına dair ifadede bulunulur iken ölümün sadece bedene dair gerçekleşmediği, ne için olduğunun anlamına yitik yaşamak ile de ilgili olduğunu hatırlatırım. Özellikle on iki ve on üç yaşlarından itibaren insanın ruhsal duyarlılıklarına yitik, dünyevi hazlara yönelik olması, ölmek anlamı ile bağıntılı olarak gerçekleşmekteydi. Bedenine dirilen, aslına ölendi. Bedensel ölüm ile de uykuda olduğu yaşamdan uyanarak hakikate dirilen insan, ölümsüz bir yaşama adım atmış olmaktadır.

Yukarıda belirtilen 11 ve 12. ayetleri sure bağlamında anlar isek insana gelen gerçeğe dair vahiy haberini yok saymadan yaşanması gerektiği hatırlatılmaktaydı. Vahiy ile gelen gerçeğe dair haber, insanın inkârına değil, imanına sebep vererek yaşama dair yeni bir başlangıç yapmasına sebep vermeliydi.

Yeryüzünü insana rahmet alanı olarak var kılan Allah'tı. İnsandan beklediği, hakikat bilgisi izleğinde, dolayısıyla da kendisine göre yaşanmasıydı. Gerçeğe göre yaşamayanlar, batıla yani gerçekte karşılığı olmayanlara saplanmış olup, kibri ve zulmü -kötülüğü- adet edinmiş olanlardı. Nebiler Allah'ın adaletinin bir gereği olarak gerçeği teklif edenlerdi. Sure; yeryüzünde ve insanlık tininde gerçekleşenlerin, ilke gereği anlam yüklü gerçekleştiğinin mesajını taşımaktaydı. İlke gereği yaşamayanların sonlarının hüsrân ve acı azap olduğu vurgulanmaktaydı. Cenabı Allah süregelen tekrar eden gerçekler dolayımında insanı kendi olmanın özgürlüğüne çağırmaktaydı.

Surenin insanı; insan olmanın anlam ve değerini Allah'ta bulmuş olup da varlık olma hakkını hak olduğu yönde yaşayan insandı. O, Allah'ın yeryüzündeki dili, eli, gözü olup da kendisi için kıldırdığı insandı. Selâm ve

huzur ona haktı. O'nun için Allah'tan başka korkacak hiç kimse yoktu. O; Allah için olan adanmış savaşçı ve akıl sahibi olan cesur bir ruhtu. Dünyevi yaşama aldanmadan, ilkeye dair olması gerekenleri gerçekleştiren karakter, öngörü ve gerçekler bağıntısında teklife dair vizyon sahibi insandı. Allah ile özgür olmanın olanağında, karakterinde ve anlayışında özgün çizgileri olandı... ayrıca, özgünlüğünü ilişkilerde özgül belirlenimli olarak varoluş biçiminde göstermiş olması dolayımında, insanlığın tin sahasında görünüş bulandı. Nutkundan bakıldığında, Kur'an'da en uzun nutuk veren insanın o olduğu da görülür.

Surenin bir diğer başlığı da dünyada kafirlere yani inkâr ehline tanınmış olanaklardı. Onlara verilmiş olan dünya zenginliği, rahat veya özgürce yolculuk yapmaları, iktidar sahibi olmaları, mümin kulun ne zoruna gitmeliydi ne de Allah'ın hikmet üzere iş gördüğüne dair şüphe duymasına sebep vermeliydi. O, hain bakışları ve kalplerde olanı bilendi ki kişiye, kalbinde geçenlere dikkat etmesi için bu yeterliydi. Kafirlerin hain bakışlarından, müminlerin varsa eğer şüphelerinden, Allah elbette haberdardı. Kişi haberdar olduğundan haberdar olarak düşünce dünyasına dahi dikkat edecek incelikte yaşamalıydı. Sadece eylemlerine değil, düşüncelerine dahi dikkat etmeliydi.

Surede kafirlerin veya müşriklerin dünyaya dair rahat ve özgürce yaşamalarının, mümin kişiyi aldatmaması gerektiği net olarak ifade edilir. Bu içerikten hareket ile Firavun hanedanlığına dikkat çekilir iken sonuçta Firavun hanedanlığının yok olması ve aile efradının dahi cehennemlik olması, böylesi yaşayanların yaşantısına aldanmamamız gerektiği yönde örnek verilir.

Rızkı azaltan ve daraltan ve dileğine veren Allah'tı. Rızka dair verdikleri dahi rızık olarak nimet olma özellikleri ile Allah'ın ayetlerindendi. Kafirlerle, müşriklere verilmiş dünya zenginliği, konforu, müminleri hikmete dair şüpheye düşürmeli değildi. Bunun içindi ki surede Firavun hanedanlığı konu kılınır iken sonuçta nasıl zelil ve rezil olduklarına dikkat çekilmekteydi. İsmi verilmeyen mümin kul dolayımında da

tekrar eden gerçekler bağintısında neye göre nasıl yaşanması gerektiğinin dersi verilmekteydi. Daha önceki topluluklara, daha fazlasının verilmiş olduğu hatırlatılırken de yok olmuş oldukları dolayımında dünya yaşamının olanaklarının aldatıcı olmaması ve hikmete dair şüpheye düşmemek gerektiği mesajı da verilir.

Toplumda “Kötülere bir şey olmaz” diye yanlış bir kanı vardır. Müminler de yoksulluğa dair zaruret içinde olduklarında, Cenabı Allah'a yönelik “İman eden biziz ama dünya nimetlerinden kötüler, inkârcılar istifade ediyor” diyerek suizanna düşebilir. İşte Mümin suresinde, bu yanlış kanı ve suizannın aşılması gerektiğine dikkat çekilir. Önemli olan akıbet ve ahirettir. Yaşananlar, akıbet ve ahiretin ekinidir. Sonuçta hasat edilmesi gereken güzel insan olarak selamı, selameti hak edebilmektir. Nimete dair şımaranların ve kibirlerinden dolayı şişirilmiş benlik sahibi olanların sonuçta hasat edeceği, kendilerine haksızlık etmiş olduklarının sonucu olarak cehennemdi.

İşte bu neden ile surenin 55. ayetinde Muhammed Mustafa efendimiz dolayımında hepimize, Allah'ın vadinin gerçek olduğu, sabretmek yani imanda -ilke- tutarlı ve kararlı olmak gerektiği ifade edilmekteydi. Günahımızdan yani suizan anlamında kötü yanlış düşüncelerimizden yana bağışlanma istememiz gerektiği ve Allah'ı tesbih etmiş olarak hikmeti karşılamamız gerektiği vurgulanır. Bir mümin için günah sadece eylemde gerçekleşen değil, suizan düzeyinde Allah'a yönelik yargılarda da gerçekleşebilmekteydi.

Elbette müslimler; vesveseye dair düşündüklerini, kötü duygularını ve içgüdüye dair kötü yönelimlerini eyleme taşımadığı sürece günaha düşmüş değillerdi. Ancak, söz konusu olan Allah'a gafil kılacak düzeyde suizan ile olan bitene bakmak ise bu günah olarak kişiye yeterdi. Çünkü, suizanna dair varlık görüşü, sadece Allah'a yakınlıktan mahrum kılmakta değil, kişinin fesada düşmüş olarak içindeki kötü yönüne yakın kılmaktaydı. İnsan olmanın deneyimi, kötü olanı deneyimlemenin dolayımında, doğru olanda karar kılarak Allah ile insanlaşma çabası

içinde olmalı. İnsan, etkileşenler âlemler kuşağında düşündüklerine de dikkat etmesi gerekendi.

Dünyada iken kötülerin veya inkârcıların ne kadar güçlü veya zengin oldukları bir mümini suizanna düşürmemeliydi. Sonuçta hak edişlerin tesis edildiği ahirete/ akıbete ve hak edişleri tesis eden Allah'a dönmekte iken suizan ile, olan biteni hakkı gereği okumaktan kendimizi mahrum kılmamalıydık. Surede bahsi geçen mümin kul misali, gerçeği görmek, gerçek ile değerlendirmelerde bulunmak, gerçeğe yönelimli olarak gerçeği yaşamında ve ifadesinde göstermek olması gerekendi. İsimsiz mümin kişi gibi, sebeplere aşkınsal sebeplerin faili olan Allah'tan hareket ile tevhid bağıntısında olan biteni okumak gerekmektedir. O gerçek bir muvahhitti. Sebepleri, sebeplerin faili olan Allah'ı görmenin tevhit nesnesi kılmaktaydı. Böylece sebepleri, Allah'ı idrak etmenin delili kılmış olmaktadır. Bir nevi, Cenabı Allah mümin kulunun konuşan dilinden ayet içerikli gerçeklik bildirgesi vermiş olmaktadır.

Sureye konu kılınmış mümin kişi, küçük dünyanın insanı değil, tarihi, geleceği, ahireti anlayışında kucaklamış olan büyük bir dünyanın insanıydı. O, Allah ile özgürleşmek gerektiğinin idraki ile yaşamayı tercih eden cesaret sahibi yiğit kişiydi.

Zümer ve Mümin suresi başlıklarına ve diğer surelerin çok başlıklı esaslar içeren anlatım üslubuna dikkat edilir ise çok anlamlı/ gerçekli, çok yönlü, çift yönlü, çok katmanlı yaratım bağıntısında olan biteni karşılayacak biçimde modellendikleri görülür. Sureler kendi içinde benzer ve farklı ifade içerikleri ile özgün yeni başlıkların bağlamlarına haiz anlatım içeriğine haizdi. Benzemez olan içerikler, benzemez ortaklar mantığı ile bakıldığında, kendisinden fazlası olan üst bir anlatının yani metafizik bir anlatının içerikleriydi. Benzemez içerikler, surenin modellendiği başlıklar bağıntısında anlam bağları ile yerinde ve gerekliliğinde birbirini tamamlarlar. Benzemez ortaklar mantığı; ilke gereği anlam bağıntısında gerçekleşen, oluşan veya yer edinen benzemez içeriklerin, yine ilke gereği ortak anlam bağlarında

buluşması mantığıydı. İlke gereği, her yeni anlam bağintısında birbirini tamamıyor olarak üst anlatıya indirgenebilir olanların mantığıydı. Bu, doğada var olanlar dolayımında da gözlemlenebilir olan olgusal bir durumdu.

Zümer suresinde, İslami anlamda özgürleşmenin gerekenleri konu kılınır iken Mümin suresinde, özgürleşmek için mücadele vermek gerektiğinin dersi verilir. Özgürlükler, bedeli ne olursa olsun, hak edilmesi gerekenler olarak mücadelesi verilmesi gerekenlerdi. Allah'ın mutlak iktidar sahibi olması sebebi ile özgürlük, Allah ile gerçekleşmesi gerekendi. Ölüm sonrası yaşamda, boynuna zincirden halkalar vurulmuş kişilerden yani cezayı hak etmiş kişilerden olmamız gerektiğinin özgürleşme dersi her iki surede de verilmekteydi.

Her iki surede de bütün zamanlarda mutlak iktidar sahibi -hükümran- olanın Allah olduğunun gerçeği ifade edilmekteydi. Geçmişte hükümran olan, şimdi doğada hükümran olan Allah, ahirette de hükümran olardı. Geçmişin tecrübeleri, doğada olan biten ve ahiret arasında insanın, Allah ile nasıl özgürleşmesi gerektiği, her iki surede anlatılmaktaydı.

Her iki surede de insanın yaratılış süreci konu kılınır iken bu dünya yok iken insanın sonradan var kılınmış olduğuna dikkat çekilir. Ölümün hak olduğu ayetleri dolayımında da yaratım -yaşam- ve ölüm arasında varoluşun insanın elinde olmadan gerçekleştiği hatırlatılır. Yaratılış ve ölüm arasında insan, Allah'a göre nasıl yaşamalıydı? Özgürlük ereğine göre ne için yaşamalıydı? Özgürlüğün psikolojik, duygusal, anlamsal varoluş karşılıkları ne idi? Nelerden özgürleşmek gerekmekteydi? Özgürleşmenin nesnelere ne idi? Bu soruların cevabı, Zümer ve mümin surelerinde betimlenmiş dil oluşu içinde cevaplanmaktaydı.

Not: Bu dünya ve ölüm sonrası dünya iki ayrı dünya olsa da birbirinde etkileşim karşılıkları oluşan ve sonuç karşılıklarına göre var olunan iki dünya idi. Temsile dair varoluşta, her iki dünyanın da temsil içerikli gerçekleşen dünyalar olduğunu, her iki surede de görmekteydik. Üç zamanlı sure olmanın, önceki surelerdeki gibi korunduğunu da

görmekteydik. Diyalektiğe haiz varoluşta, diyalektik oluşa takılı kalanlar gibi olmadan, diyalektiğe aşkınsal olarak ilke düzeyinde tevhid belirlenimli nasıl yaşanması gerektiğinin dersini de görmekteydik. Tanrısallar biricik gerçekleşir iken bizler için tevhid belirlenimi olan ilkeler olup, diyalektiğin araçsallığında diyalektiğe aşkınsal varoluşun olanaklı olduğunun gerçeğini göstermekteydi. Bu duruma Şura suresinde; Cenabı Allah'ın, diyalektiğin araçsallığına aşkınsal olarak kendisini, tanrısallar dolayımında gerçekleştirmesinde, dolayısıyla da görünüşe getirmesinde tanık olmak gerekir.

*

Fussilet suresi...

Bütün varlık âlemi Cenabı Allah'ın süreç belirlenimli yaratıyor olmasına bağlı vücud bulmaktaydı. Allah'a ait gerçeklik, yaratım dolayımında ussal olarak bilmeye açık olduğu kadar, varoluşsal anlamda talime dair de bilmeye açıktı. Söz konusu gerçek ise, aşikâr olmasının önünde duracak herkes mağlup olmaya mahkûmdu.

Fussilet suresi Hâ ve Mim harfleri ile başlar. Sure bağlamında bu harfler, varlık üzerinde hakimiyet sahibi olanın Allah olduğunu ve her varlığın Allah ile mümkün olduğunu, mevcut olarak belirmiş olduğu gerçeğini gösterir. Allah'tan varlık bulmuş olarak Allah ile vardık. İnsan olmanın gerçeğinde asli gerçeğimizi deneyimliyor olan varlıklardık. Hak ve mevcut kılınmış gerçeklik, belirlenimleri dolayımında bilinebilir ve talim etmeye açıklandı. Sonuçta aşikâr olduğu yönde olgusal anlamda gerçekliği herkes tarafından kabul görecekti.

Sure Kur'an'ın Rahman ve Rahim olan Allah tarafından gönderildiğinin ifade edilmesi ile devam eder. Rahman sıfatı gereği kitap herkese indirilmişti. Rahim olması gereği de Allah'a iman edip de anlama ve talim etme duyarlılığı gösterenlere/ göstereceklere indirilmişti.

Kur'an anlaşılması adına Arapça gönderilmişti. Arapça esas değil, anlaşılması esastı... ki 5. ayette işaret edilen; duymak ve anlamak istemeyenler dolayımında anlaşılması gereken kitap olduğu işaret edilmiş olmaktadır.

Her kişi inandığı varlık görüşü doğrultusunda yaşamaktaydı. İnandığı ile biçimlenen, anlam-değer yüklü dünya oluşuna haiz yaşamaktaydı. İşte bu neden ile Fussilet suresinde insana, Kur'an kaynaklı olarak Allah merkezli yeni bir dünya oluşu içinde yaşaması gerektiğinin haberi verilmekteydi. Yeri ve gökleri ve arasındakileri kendi nezdindeki zaman genişliği ile bağıntılı olarak altı gün (yani dünya günü değil) gibi bir süreçte yaratan Allah, varlık âleminin yaratıcısı olduğunu net olarak ifade etmiş olmaktadır. Gök ve yer, Allah'ın isteğine uyarak varlık

sahnesinde, gereklilik ve yerindelik bağıntısında vücut bulmuş olmaktaydı.

Bütün genişliği ile varlık âlemi Allah'ındı. Allah'ın varlık âleminde büyükmek ise haddi aşmaktı... ki Cenabı Allah haddi aşanlara, kendi kudretinin sınırsızlığını, yaratıma dair ifadeleri ile bu surede hatırlatmaktaydı. Âd kavmi, Allah ile buldukları kuvvet ile kendilerine hakkı dışında varlık yüklemişti. Semud kavmi de yaptıkları kötülüklerin karşılığını, emniyetli olduğuna güvendikleri evlerinde helak edilmiş olmakta bulmuşlardı.

Her inkâr ehli; zulümleri ve yaptıkları kötülük sebebi ile ahirette cehenneme girmeden önce, kulaklarının, gözlerinin ve derilerinin, kendi aleyhine şahitlik etmeleri ile karşılaşacaktı. Demek ki kendimize ait zannettiğimiz uzuvlarımız dahi bizim değildi. Gerçeğe tanık olmayıp da gaflete düşmenin nesnesi kılınanlar, gaflete ve günaha, birinci dereceden tanık kılınacaklardı. Ayrıca ister maddi ister ruhani beden olsun fark etmez, varoluşun bellek biçimsel gerçekleştiğinin gerçeği de organların şahitliği dolayımında ifade edilmiş olmaktaydı. Surenin genel anlam içeriğinden bakıldığında bu tanıklık biçimi, kişiye dair gerçeğin er ya da geç açık olacağıının anlamını taşımaktaydı. Kişinin kendisine dair gerçeği nasıl ki açık olacaktı, sonuçta Allah'ın gerçekliği de her kişiye açık olacaktı.

Fussilet suresinde, gerçeğin er ya da geç farklı biçimlerde açık olacağı gerçekliğine işaret edilir. Allah'ın gerçekliği; duylular ile tanık olunan görüngüler dünyasının ötesinde değildi. O, içkin ve yarattıklarının üst ve evrensel gerçeği olan gerçektir. O, gerçekliğin asli nedeni olup, insan tinin de açık olan gerçektir. İnsanın gerçekleştirdiklerinin sonuçları dolayımında tanrısal belirlenimleri ile beliren gerçekliktir. Zaman süreci içerisinde, dünyada iken iman ve müşahede, ahirette ise maruz kalma ve müşahede düzeyinde, bilfiil gerçekleşen tanrısal özellikleri ve ayet belirlenimlerinde açık olup da tanık olunacak olandı.

Bu dünyada gerçeğe kör olmayı tercih edenler, ahirette gerçekten kaçamadıklarına tanık olacaklardı. Allah'ın gerçekliğine tanık olma

olanağı bağıntısında sure müjdeydi... tanıklığı ahirete bırakmamak gerektiği yönünde ise uyarıya haizdi. Cenabı Allah Kur'an ile insana, ahirete geçmeden önce gerçeğin, er ya da geç açık olacağını belirtir. Gerçekten kaçılmadığı gün, her kişi kimler ile sapkın olmuş ise onlara yönelik nefretini dile getirir. Sonuç acı ise, hiç kimse diğerinin selametini düşünmekte değildi ve birbirine ihanet kaçınılmaz sondu. Üst ve evrensel gerçeğin açık olacağı, bizlerin gerçekleştirdiklerinin de bizlere hak edişe göre aşikâr kılınacağı o gün gelmeden önce gerçeğe tanık olmak ve gerçeğe göre yaşamak olması gerekendi.

Allah'a iman edip de dosdoğru olanların üstüne melekler inecekti. Yani gerçeğe dair çabaları boşa çıkacak değildi. Melekleri yoldaşları, dostları ve yardımcıları buluyor olarak yaşayacaklardı. Allah'a çağıran, salih ameller yapan ve karakter ve kimlik olarak müslüman olduğunun idrakinde olarak ifade eden, güzel sözlü güzel insandı. Kötülüğü iyilikle savan da düşmanlıkları iyilikle bitirme çabası içinde düşmanını sonuçta dost bulacak eylem sahibiydi. Tinsel anlamda yerini belli etmek ile kalmayıp, diğerini, kalpleri fethedecek eylem oluşunda bulunduğu yere göre değiştiren elbette fazilet olarak üstündü.

Söz konusu şeytan ise insanın fıtratına verilmiş olmak ile kalmayıp, arkadaş ve diğerlerinin ahlak biçimsel varoluş biçimi olmasında da tanık olunacak olandı... ki şeytani olan her türlü kötü düşünceden Allah'a sığınmak olması gerekendi. Allah, kendisinden yüz çeviren kibir ehline, ihtiyaç da duymakta değildi.

Bütün varlık âlemini canlı kılan, hep yeniden yeni bir oluş içinde var eden her daim yaratan Allah'tı. Her türlü yaratmayı bilen elbette ölüleri diriltmeye kadirdi. Yarattıklarına tanık iken onlardan habersiz de değildi.

Kur'an Allah'ın gerçekliğini açık eder iken Allah'ın gerçekliğine yönelik kör, sağır ve anlayışsız olanlara açık olmayacak kadar derin içeriğe sahipti. İnsan; bilme nesnesine yönelik duyarlılığı kadar bilmeye açık olan varlıktı. Olumsuz önyargıları sebebi ile bilmesi gerekeni bilmekten mahrum olabilmekteydi. Vahiy bilgisine duyarsız olmak ile kalmayıp,

duymamak için çaba gösterenler, gerçeği susturacaklarının zannında olsa da sonuçta gerçek açık olacaktı.

Gerçek, dünyada açık olduğunda, gerçeğin gerçek olduğuna dair şüphe ve farklı görüşlere bağlı olarak gerçekten koparak, fırkalara ayrılmak da kaçınılmazdı. Söz konusu gerçeğin bilgisi, dolayısıyla da vahiy bilgisi ise herkesin gerçeği kabul etmeyeceği de surede net olarak belirtilmekteydi. İnsan, deneyimsel anlamda Allah'tan yardım isteyip de gerçekleşiyor olduğunda dahi nankördü. Sebepler bağıntısında bakar iken sebeplerin -yaratıcı- faili olan Allah'a kör kalabilmekteydi.

Cenabı Allah, ayetlerini afakta ve enfüste göstereceğini de surede ifade etmekteydi. Doğada gerçekleşen yaratım ve insanın kendi nefsi üzerinde ayrıca talime dair oluşu içinde ayetlerini zaten göstermekteydi. Kur'an ise gerçeği işaret eden ve gerçeğe göre yaşamak gerektiğinin ifadesini taşıyan Allah kitabıydı.

Fussilet suresi; Allah'a dair gerçeğin, doğada olan biten dolayımında ve insanın kendisine dair gerçekleşenler dolayımında açık olduğu gerçeğini konu kılan sureydi. Sure, gerçeğin açık olmasının önünde durulmayacağını gerçeğini de konu kılmaktaydı. Her varlık, Allah'ın gerçek olmasına bağlı var olmak ile beraber, insan Allah'tan sonuç alabilecek ilişki kurma olanağına sahipti. Sonuçta Allah'a dönüyor olarak yaşaması gereken varlıktı.

Gerçek ve şüphe bağıntısında surede, gerçeğe dair şüpheyi aşarak gerçekle yaratılması gereken bir dünya oluşu içinde yaşanması gerektiği de vurgulanmış olur. Şüpheyi aşmak için ise gerçeğin; afaki olarak ayetleri dolayımında us ile bilmeye açık olduğu, kişinin kendi üzerinde gerçekleşen ayetleri dolayımında talime dair tahkiki yapılabilir olduğu, kendisinden sonuç alarak sonuçlar bağıntısında aşikâr olduğu ve katmanlı yaratım bağıntısında kendisine dönülüyor olarak var bulunduğu gerçeklik belirlenimlerine dikkat etmek gerekmektedir.

Sure ile gerçeğin gizil yönünden daha çok gerçekleşme belirlenimlerinde aşikâr olduğu gerçekliğine işaret edilir. Şüphe, gerçek

ile aşılması gerekendi. Gerçek ise us, talim, tahkik, sonuç alma ve erek belirlenimli sonuç olarak tanık olunması gerekendi ve kendisine göre yaşanması gerekendi.

Surenin insanı; gerçeği kendisine yol kılmış, şüphelerini geride bırakmış olup da şeytanından/ şeytanlardan yana Allah'a sığınan ve eskilerin seyrullah dediği mertebede temaşa ehli muvahhid insandı. Kur'an sadece Allah'ın kitabı değil, deneyimlerini teyit ettiği gerçeklik kılavuzu idi. Allah'a kör, sağır ve anlayışsız olmaktan uzak, Allah'ı müşahede eden yakın ehliydi. Düşüncenin derinliklerinde, Allah'a hayran, işlerine hayrette seyir ehliydi. Allah ona şahit, o da Allah'ın kendisine şahit olduğuna şahit olarak yaşayan güzel insandı. O, anlam zengini düşünür ve arif kişiydi.

İnsan, gerçeğe tanık olması, gerçeği talim etmesi ve gerçeğe göre yaşaması için yaratılmış insandı. Sure bu bağlamda insana ne için olduğunu hatırlatan içerikte modellenmişti. İnsan, Allah'ın gerçekliğine bağlı olarak gerçeği, gerçekliği ve nasıl yaşaması gerektiğine kendi akıbeti adına dikkat etmeliydi. Çünkü gerçek er ya da geç açık olacaktı ki Allah'ın gerçekliği karşısında, kişinin gerçekleştirdiklerinin de hak edişe bağlı olarak açık olacağı da bir gerçektir.

Eskiler "Görene, köre ne" demişler. Yani gören için Allah müşahedeye açıktı. Allah'ın gerçekliğinden uzak körler için müşahede, gerçek bile değildi. Sure Allah'ın gerçekliğine iman ve muhabbetullah ile açık ve duyarlı insanın suresiydi. Melekler yoldaşydı. O, her ne kadar muvahhid olsa da özünde Allah'a aşık kuldu. Derin düşünce ve tevekkül, iki kanat misali, Cenabı Allah'ın kendilik dünyasında hâl, mertebe ve makam seyrini olanaklı kılmaktaydı. O, anlam dünyasının aşık kulu idi. O; Allah'ı bilmekten ileri ve meczup olmaktan öte, Allah'ın dehasını anlamaya açık olup, Allah'ın nurundan beslenir iken deha sahibi feraset ve basiret ehliydi. Allah'ın meleklerle iftihar ile işaret ettiği güzellik mabediydi.

Yol hep çatallanmaktaydı ve herkes kendi olmanın yolunu yürümekteydi. Hiç kimse diğerinin yolunu yürüyecek değildi... diğerine

vekil yaşayacak değildi. İşte Fussilet suresi; Allah'a duyarsız ve düşmanlık besleyen insanları hatırlatır iken onlara inat, Allah'a iman, sadakat ve sevgide duyarlı olan kulun, Allah ile nurlanmış olup da muhabbetullahı ermiş kulun suresiydi. Mümin suresinde düşünür ve feraset sahibi olan kul, Fussilet suresinde muhabbetullahı ermiş olup Allah'ın dehasına tanık olan basiret sahibi, müşahede ehli aşık kuldu.

Aşıklar için "Kördür" derler. Elbette onlar kördür. Ancak onlar, gözleri kör olan değil, Allah'tan başkasını görmeyen körlerdi. Münkir ve müşrikler gibi Allah'ın gerçeğine kör olmaktan uzak kılınmış, seyrullahta temaşa eden, Allah'a yaren olan, ondan gelecek bir habere ve güzelliğe özlem ile sahip çıkan kul, Fussilet suresinde işaret edilen Allah'a aşık kuldu. O, Kur'an'ı talim eden muvahhid ve müşahitti... ki Güneş ve Ay, usa ve duylara, nübüvete ve velayete, ruha ve bedene, sevilene ve sevene vb. anlamlara yönelik yorumlanır. Söz konusu Allah ise Allah değil, Allah'tan ayrı da değil olarak farklı başkası olmakta fazladan belirmiş olgular olarak gerçekleşir iken tapınılacak olanlar değillerdi.

Allah'ı müşahede edebilmenin, ondan gelecek bir haberi can kulağı ile dinlemenin, anlamının en temel olanağı muhabbeti. Allah'a tanık olabilmek için ihtiyaç olunan muhabbetten yani sevgiden uzak olanlar, Allah'ı müşahede etmekten uzaktı.

Surenin ana konusu; anlama sorunu ve anlamaya bağlı olarak neye tanık olunduğuydu. Sure; anlama sorunu içeriğinde modellenmişti. Gerçeğe dair olanı anlama sorunumuz vardı. Gerçek yeniden yeni bir ifade ile insanlığın tinsel alanında belirdiğinde, anlamamaktan yana inat edenler olmaktadır. Sure; anlama sorununun, anlamaya açık olunmadığında anlama sorunsalı olduğunu göstermekteydi. Anlayışsızlığa sebep olanlardan yana, iman ve vahiy bilgisi dolayımında arınmak gerektiğine de surede tanık olmaktadır. Anlayış/ anlamak ve deneyim, gerçeğe tanık olmanın olmazsa olmazıydı.

Anlam ve anlamak, görmek ve duymak bağıntısından bakıldığında, gerçeğe ussal ve gözlemsel tanık olmanın sorunsal durumuna surede tanık olunur. Olumsuz ön yargı, kibir, nefret, düşmanlık vb. gerçeğe kör

kılmaktaydı... ki iman, takva ve muhabbetullah ile anlamaya açıklığın korunması dolayımında aşılması gerekenlerdi. Anlamaya, bilmeye açık olduğumuzda; Kur'an'ı ve vahyi, dolayısıyla da Allah'ı anlamak farzı. Yarattılmış olanlar dolayımında da Allah'ı bilmek de olması gerekendi. Bize verilmiş görmeyi, duymayı ve anlamayı, hissetmeyi de hakkı gereği Allah için kılmak gerekmekteydi.

Anlaşılmayan/ anlaşılamayan, kendisine tanık olunmayan ve yabancı olunan olmak ile beraber, düşmanca karşılanan da olabilmekteydi. Dil her ne kadar uzlaşma nesnesi olarak iletişimde ortak yönümüz olsa da aynı anlam-değer yüklemelerinde kullanılmadığında, birbirimize yabancı olmamızın nesnesi olabilmekteydi. Mesele, anlam meselesi iken dil; yetersiz değilse de anlam-değer yüklem farklılıklarına göre birbirimizi anlamaktan uzak kılan nesnemiz olabilmekteydi. Aynı dili konuşur iken birbirimizi anlamak için ihtiyaç duyduğumuz ise öznel duyarlılıktı. Ussal olarak anlamaya çalışmak, empati yapmak, hemhâl olmak, duygu duyarlılığı göstermek vb. anlama duyarlılığı göstermenin olanaklarıydı. Anlamamaya inat edenler ise yabancılaşma mahkûm, insani farkındalık - duyarlılık- göstermekten de uzaktı.

Sure, anlama sorunu bağıntısında, öznel duyarlılık ve anlamının sorunsallığı bağlamında, ayrıca iman, anlamak ve tanık olmak bağıntısında modellenmekteydi. Kişinin aleyhine tanıklık yapan uzuvlar dahi hakkı gereği Allah için kullanılmış olmadıkları doğrultusunda tanıklık yapmaktaydı. Duymak için kulak, görmek için göz, hissetmek için deri, kötülüşe kullanılmalı değil, Allah'a tanık olmanın araçları olması gerekenlerdi.

Allah'ı bilmek, anlamak, tanık olmak için var olan insan, ne için olduğunun dışında hareket etmekte ise anlamaya ve hissetmeye dair kılınmış organları (göz, kulak ve deri) aleyhine tanıktı. Hak edişler, adalet gereği tanık bağıntısında yargıya bağlanmış olarak tesis edilmekteydi. Organların dahi bellek belirlemli olarak dirimsel olma bağıntısında bilinç yeterliliği gösterdiği, bu ayetler ile anlaşılabilirdi.

Allah bizi bilmekteydi, anlamaktaydı ve bize tanıktı... lakin biz O'nu, anlamaktan, bilmekten yana gafildik. O, bize tanıktı ama biz ona tanık değildik. İhtiyacımız olan; Allah'la Allah'ta var iken O'nu bilmeye, anlamaya ve O'na tanık olmaya çalışmaktı. O'nu anladıkça O, yabancı olmamızın asli gerçeğimiz ve tanık olmaya çalıştığımız diğeri idi.

Surenin 5. ayetine dikkat edildiğinde; vahyi anlamaya açık olmamak ve anlamamaya dair ısrarcı olmak konu kılınır iken anlama sorunun surede merkezi kılındığına tanık olunur. Surenin 12. ayetine dikkat edildiğinde; her göğe görevinin vahiy edildiğinden bahsedilir. Göklere dahi varlık görevini biliyor iken insan ne için olduğunu, yani varlık görevini bilmiyordu. Gökler, vahyi anlamaya açık iken insan, vahyi anlamaya açık olsa da açık olmamayı tercih etmekteydi. Kandiller ile donatılmış gök de anlam yüklemli varlığı anlamaya açık bulduğumuzun gerçeğini işaret etmekteydi. Her varlık, kendi olmanın anlamında ne için olduğunu deneyimler iken insan, kendi olmanın anlamına, ne için olduğuna kendini kapalı kılmaktaydı. Bu anlamda surede iki kavim örnek verilmekteydi. Ad kavmi kibirleri ile vahye, dolayısıyla da anlama/ anlamaya kapalı kavimdi. Semud kavmi ise körlüğü tercih etmiş yani cehaleti -bilgisizliği- tercih etmiş olarak vahye, dolayısıyla da anlama/ anlamaya kapalı kavimdiler.

Surenin 14. ayetinde, nübüvvete dair "Rabbimiz dileyeydi melekler indirirdi" diye gerekçe gösterenlere, surenin 30. ayetinde, meleklerin doğru yolda yürüyenlerin üzerine indiği belirtilmekteydi. Kafir veya müşriklerin yanlış gerekçeleri böylece hak bilgi ve meleklerin inme sebebi ile beraber olumsuzlanmaktaydı. Surenin 25. ayetine dikkat edildiğinde, sadece yanlış arkadaşlıklar konu kılınmakta değil, insanın asli olanağı olan anlama olanağına, yanlış arkadaş tercihleri ile kapalı olmak da konu kılınmaktaydı. Varlık anlamından ve anlamaktan sapmış olanların, kendilerinin sapmasına sebep verenlere sonuçta öfke kustuklarını beyan eden 29. ayet de anlam ve anlama sorununa ve sonuçlarına binaen anlaşılmalıydı.

Surenin 33 ve 34. ayetleri ile görmekteydik ki varlık anlamına açık olmak ve varlık anlamına açık olmayı iyilikle sürekli kılmak olanaklıydı. İyilik, dolayısıyla da güzel ahlak, anlamaya açık kılmak ile beraber varlık anlamını hakkı gereği ile yaşamayı olanaklı kılmaktaydı. Kişiyi, kendi varlık anlamına açık kılmak ile beraber, kötülükten arı olarak özüne de açık kılmış olmaktadır. Allah'ı duymak isteyen kişi iyiliğe uğramalıydı.

Surenin 44. ayetiyle, her nebinin ortak söylem üzeri belli bir anlam çizgisi üzere gönderilmiş oldukları vurgulanmaktaydı. Nebiler dolayımında insana, varlık anlamı ve anlamaya açık olması gerektiğinin mesajı en temelde verilmiş olmaktadır. Bunun üzerine de Allah'a iman, ahiret ve akibete göre yaşamak ayrıca salih amel ortak söylem olarak telkin edilmiş olmaktadır.

Surenin 45. ayetiyle, Kur'an'ın en temelde anlama için anlamaya dair gönderilmiş olduğu vurgulanmış olur. Anlamaya duyarlı olmayanlar ise anlamaktan yoksun bırakıldıklarına bu ayet ile dikkat çekilir. Kur'an; Allah'ın kitabı ve O'nu anlamanın olanağı olarak gönderilmiş kitap iken O'nu anlama çabası içinde okunmalıydı. Anlama sorununu aştıkça, Cenabı Allah, yabancı olmamız selamet yurduydı.

Surenin 46. ayeti ile de Musa nebiye kitap verildiği ama ondan yana ayrılığa düşüldüğü ifade edilmekteydi. Kur'an hakkında da şüphe içinde oldukları net olarak bu ayette ifade edilir. İnsanın varoluş anlamına dair yeryüzündeki görevi ve diyalektik oluş içinde taraf, sınanan ve eylem varlığı olarak var olmasından ve sonuçta Allah'a dönüyor olmasından (54. ayette işaret edilen) bakıldığında, herkese neden bir mühlet verilmiş olduğu daha net anlaşılır. Gerçeğe dair gelen her bilgi, diyalektik oluş içinde açık olmakta ve karşıt belirlenimlerde yaratma sebep vermekteydi.

Surenin 47. ayeti ile de anlamaktaydık ki var olmaya ve ölüme dair zamansal bilgiye bağlı var olunmaktaydı. Varlığı yaratmak Allah'ın işiydi... ki her varlık; enformasyona (bilgi işlevsel ve işlemsel olmaya) bağlı yaratım oluşu içinde enformatik yapı (bilgi yapısal) belirlenimli vücut bulmaktaydı... ki yaratma dair Allah'ın bir ortağı da bu anlamda

yoktu. Bilgi, varlık âleminde bilfiil gerçekleşiyor olup, yapısal kılındığı belirlenimler dolayımında yaratımın en temel taşı olarak gerçekleşmekteydi. Allah da bilgi değil, bilgi sahibi olarak bilgiyi yaratım nesnesi olarak kullanandı.

Surenin 49, 50, 51 ve 52. ayetlerinde de insanın fevri isteklerine dahi Allah tarafından karşılık verildiği ama insanın bencil ve nankör olduğu betimlenerek anlatılır. Yani bencilik, anlamaya kapalı olmanın en temel belirlenimlerindendi. İnsanın bencilce her yaklaşımında, bilmeye değilse de anlamaya kapalı olduğu gözlemlenebilirdi. Olan biteni bencilce her okuduğumuza veya yorumladığımızda, gerçeğin idrakinden uzaklaşmak ile kalmayıp, gerçeğin idrakine örtük, zulmette yaşamaktaydık.

Sure ile anlamaya açık enformasyona içkin bir yaratım oluşu içinde enformatik yapı belirlenimli var olduğumuz ifade edilmekteydi. Varlık anlamına ve gerçeği anlamaya açık oluş içinde var olmak gerektiğinin dersi verilmekteydi. Sure ile anlamaktaydık ki anlam yüklemli gerçekleşen farklılıklarımız zenginliğimiz değil, gerçeğe dair anladıklarımız ve gerçeğe dair anlam yüklemli yaşadıklarımız zenginliğimizdi.

Surenin 9. ayetinden 12. ayetine kadar olan bölümde dünyanın süreç belirlenimli olarak altı günde yaratılmış olduğuna dikkat çekilir. Bu ayetlere dikkat edildiğinde, dünyanın insan için yaşamaya elverişli kılınmasına vurgu yapılmış olduğu görülür. İnsan ise kendisinin yaratılmasına, var olmasına uygun olan bir ortamda var olduğunun bilgisini ise modern çağlarda öğrenmişti. Kendisinin var olmasına, yaşamasına ve gelişimine uygun ortamda yaratılmış olduğuna dikkat çekilir iken insanın inkârının kabul edilmez olduğu da surede beyan edilir. İki günlük süreç belirlenimli her evrede dünya, daha öncede belirttiğimiz gibi yaratım aşamasında olup, kendi gününe binaen altı günde yaratılmış değil, Cenabı Allah nezdinde belirli kılınmış ardışık ve döngüsel bir zaman referansına göre yaratılmış olmaktadır.

Bir günü altı milyar seneye, bir günü bir milyar seneye, bir günü bir milyon sene, bir günü elli bin seneye, bir günü bin seneye tekabül eden zaman ölçütlerinin olduğu düşünülürken, altı günün dünya günü olmadığını anlaşılmaması gerekir. Zaman, referans belirlenimine göre izafiyet içerir iken hangi izafiyet bağıntısına göre altı gün denilmiş olduğunu, dünyanın kaç dünya gününden beri var olduğu dolayımında bulabilirdik.

Bu durumda dünyanın altı milyar veya biraz daha fazla olduğu söylenen yaşından bakıldığında; altı günün her gününün, bir milyar seneye tekabül eden bir gün olduğu görülür. Geçmiş ve gelecek bağıntısında bir blok halinde dünyanın yaşı söz konusu olduğunda ise altı günün her bir gününün, altı milyar seneye tekabül eden bir gün olması da mümkündür.

Demek istediğim; söz konusu Allah ise ayetlere dair yorumlarımızın, görüş bildirimli kanaatlerimizin, sığ perspektifli olmaması gerektirir. Surenin içeriği ile bağıntılı olarak belirtmek gerekir ise: dünyanın zamansal evre ve süreç belirlenimli yaratılmış olduğu dahi Allah'ın varlığına dair bir ayetken ve Allah'ın yaratıma dair emek sahibi olduğuna işaret eder iken insan sadece var olduğu ortama dair uyumluluk ve gelişim esasından baksa iman etmesine kafiydi. Allah'a iman etmek için imana ihtiyaç olduğu gibi, usa, gözleme, deneysel yaklaşıma, keşfe ve vicdana da ihtiyaç duymaktaydık. Bu bağlamda surede betimlenmiş olarak beyan edilen; insanın, inkârdan ari, yaratıcı olan Allah'a hakkı gereği ile tanık olabilmesiydi.

Eskiler; "La keyfi ve la misli" olarak Cenabı Allah'ı görmenin yani rüyetullahın olanaklı olduğuna dikkat çekmekteydi. La keyfi demekten kasıt; öznelliğe dair fevri ve ben merkezli bencilce her görüşten ari olarak objektif bakabilme olanağıydı. La misli demekten kasıt ise görünen dünyanın nicel belirlenimli oluşuna aşkınsal gerçeğe dair görüş sahibi olmaktı.

Şura suresinin 11. ayetinde işaret edilen; "Onun benzeri hiçbir şey yoktur" denilir iken görünen dünyada tür olarak benzer olan olgular

dolayımında Allah'ı, görünen türler gibi bilmemek gerektiği ifade edilmekteydi. O'nu, yaratılmışların kendisi olarak bilmememiz gerektiği de vurgulanmış olmaktadır. Benzer varlıklar içinde benzemez olup da yaratıcı olma olanağı gösteren nurun kendisiydi. Ne kadar çok türev nurlar da olsa en temelde nur, nur olma özelliğinde yaratma yeterliliği gösteren tek cevherdi. Özde şahıs olma özelliği gösterir iken şahıs olma niteliği ile hiçbir şeye benzemeyen sadece kendine benzeyen benzemezlik özelliğine haizdi. Her bir tanrısal da biricik olmakta benzersiz gerçekleşir iken Cenabı Allah, tanrısalları ile de benzemezliğini korumaktaydı.

Allah'ın gerçekliğine tanık olacak, O'nu görecektir ise Fussilet suresinde işaret edildiği gibi; toplumsal anlayış biçimini belirli kılan zatlardan, batıldan sıyrılmak ve arzu, haz, bencilce yaklaşımlar vb. bakışıma eyleyenlerden yana terbiye bulmuş olmak şarttı... ki gerçeğe dair ayetler yani deliller, olgusal belirlenimler izleğinde Allah'ın gerçekliğine ussal ve gözlem dolayımında tanık olabilelim. Ayrıca Şura suresinde işaret edildiği gibi; anlamaya açık duyarlılıkta, Allah'a ait olup da anlam yüklemli gerçekleşen tanrısal belirlenimler dolayımında ve tanrısalların anlam yüklemine karşılıyan dil dolayımında, niceliğe aşkınsal olarak Allah'a tanık olabilelim.

Başka bir deyişle de fenomenolojide belirtilen askıya alma yöntemselliği, "La keyfi ve la misli" ifadesinde içerilmiş olarak zaten belirtilmişti. Fenomenolojide, varlığa dair anlama açık olma yöntemi, tasavvufta, Allah'ı anlamaya, görmeye dair yöntem olarak gerçekleşmekteydi. Bizi Allah'ın gerçekliğine örten dışsal, öznel ve toplumsal her şeyden arı olarak Allah'a açık olduğumuzda, Allah'ı bilfiil gerçekleştirdiği tanrısalları dolayımında seziyor, hissediyor olarak müşahede edebirdik. Sezgiye dair müşahede ettiğimiz tanrısalları Şura suresinde ki gibi tanrısal belirlenimler olarak isim belirlenimli kavramlaştırdığımızda artık Allah'a; dil bağıntısında ussal da tanıktık. Anlama açık sezgi duyarlılığında duyuya dair gözlemsel ve insani ilişkilerde talime dair deneyimsel, iman ve muhabbet duyarlılığında

anlayış kolaylığı edinmiş olarak da anlamaya açıklığı koruduğumuz ölçüde de artık Allah'a tanık olabilmekteydik.

Fussilet ve Şura suresi; körler ülkesinde, anlam yüklemine duyma, görme ve anlayabilme olanağı edinmiş olup da Allah'ı müşahede edebilmenin olanağına erebilmenin yöntemselliğini içeren iki sureydi. Varlık nedenimiz, ayrıntılandırılmış olarak bize hatırlatılmaktaydı.

*

Şura suresi...

Allah'tan nefes almış olarak var olan, varlık olma belirleniminde, görünüş bulduğu yönde, etkileştiği âlemler bağıntısında, üst ve evrensel gerçeklik dolayımında var olmaktaydı. Bu anlamda sure Hâ, Mim, Ayn, Sin ve Kaf harfleri ile başlamaktaydı. Azim ve hâkim olan Allah, üstün başarı, egemen ve hikmet sahibi olandı... ki sure -vahiy- ile O zamiri -Hüve- dolayımında kendini tanıtmakta ve egemenliğine ve hikmete binaen insan ile iletişim ve dolayısıyla da ilişki kurmaktaydı.

Gökler ve yerde olanlar Allah'ındı. Melekler de Rableri olan Allah'ı hakkı gereği değerinde bilmekte olarak hamd ve tesbih etmekteydi. Yerdeki için de mağfiret dileyen duyarlılıkta yaratılmışlardı... ki bunun dolayımında Cenabı Allah Gafur ve Rahim olduğunu ifade etmekteydi. vahiy gereği nebi sadece uyarıcı olup, vahye muhatap olanların tercih ve eylemlerinden sorumlu olan da değildi. Her kişi cennet ve cehenneme yönelik uyarılır iken hak edişe dair gerçekleşecek bir geleceğe ve ahiret yaşamına yönelik uyarılmaktaydı.

Allah diler ise herkesi elbette bir millet yapardı ama neden bağıntılarında diyalektik oluşta iş görürken farklılıklar bağıntısında çeşitlilikte yaratırken, hak edişleri tesis etmeye dair adalet sahibiyken ve insan farklı anlam-değer yüklemine bağlı tercih ve seçimlerde bulunarak vücut bulur iken bir millet olmamak, insan olmanın gerekeniydi.

O, ayrılığa düşülen fikirlere, yargılara dair en sonunda hüküm verecek olan Allah'tı. Yarattıklarına dost olan da O idi. Yine O idi, dirilten ve öldüren, her şeye kadir olup da gerçekleştirmeye güç yetiren. İman edenlerin güvенеceği ve dayanağı olan da O idi. Gökleri ve yeri kendinden yaratan, açık eden O idi. Kendisine yarattığı hiçbir şeyin benzemediği varlık olma niteliğine haiz olan da O idi. İşitme ve görme özelliklerine -tanrısallarına- haiz olan olup da yarattıklarını işiten ve gören de O idi. Göklerin ve yerin anahtarları, yani göklerin ve yerin kendilerinde gizil duran bilgisi ve kendilerinde taşıdıklarını kullanıma bahşedecek de o idi. Dilediğini kendisine seçen ve yönlendiren de O idi.

Gerçekleşenler dolayımında kendisine dönülen sonuç -ahir veya erek- olan da O idi.

Hak ediş bağli tesis ettiği gazap ve azabın sahibi de O idi. Kitabı indiren yani iletişim kuran, nizamı indiren yani ilişkilerde nasıl var olunması gerektiğinin idrakini veren de O idi. İman edenlerin kendisinden sakınarak tedbirli olmalarının iman ve idrakini veren de O idi. O idi, kullarına lütufkâr olan ve onları rızıklandırın. O idi aziz ve kaviy olan. Ortağı olmayan vahit olan da O idi. Ahirette hesap göreçeğine dair söz sahibi olan da O idi. Kullarının hak edişlerini tesis eden de O idi. Acı azabın sahibi olup da cehennemın sahibi de O idi. Selam sahibi olarak cennetin sahibi de O idi. Müjdeleyici olan da O idi. Gafur ve Şekür sahibi olan da O idi. Kalpleri mühürleme olanağı olan da O idi. Batıl dolayımında hak olanı açık edecek ve tesis edecek olan da O idi. Kalplerde olanı dahi bilen alim O idi.

O idi; tevbeleri kabul eden, kullarını affeden, kullarının ne yaptığını da bilen. İyilikleri kabul edip de kullarına lütfundan fazlası ile veren. O idi; azabında şedid olan. Yarattıklarının iş görme yeterliliğinden haberdar olan, kullarını gören ve rızkı belli bir ölçüde taksim eden. O idi; doğada gerçekleşenleri gerçekleştirten ve rahmet sahibi olan.

Veli ve Hamid olan da O idi. Ayet sahibi olarak kendini görünür kılan da O idi. Yarattıklarını toplayan güç yetiren kadir olan da O idi. Ceza sahibi ve cezayı affedecek olan da O idi. O aciz bırakılacak olan da değildi. Kullarına yardımcı ve veli olan da O idi. Doğadaki olanaklardan istifade ettiren de O idi. Diler ise verdiği olanakları yetersiz kılacak olan da O idi. Hak ediş bağli helak eden ve affeden de O idi. Kendisinden kaçılmayacak bir yer olmayan da O idi.

Lütfuna dair bereket sahibi olan da O idi. Kendisine ait gerçekleşen tanrısallardan yarattıklarını da paye sahibi kılmış olarak yaratan da O idi. Her varlık, Allah'a ait tanrısalların kendisine dair -paye- kılınmış olması bağıntısında varlık âleminde görünüş bulmakta ve tanrısalları talim ediyor olarak vücut bulmuş olmaktadır. Danışma, yardımlaşma, dayanışma ile birliği tesis eden müminler de tanrısallardan paye almış

olmanın olanağında bu özellikleri gösterebilmekteydi. Büyük günahlardan kaçınan yani rahmed sahibi olarak öz denetimi olan ve öfkelerine yenik düşmeden affedebilme özelliği gösterirlerken de Allah'a ait tanrısalları talim etmekteydi. Rahmete dair gerçekleştirdikleri (infak, sabır, af vb.) dolayımında da Allah'a ait tanrısalları deneyimlemekteydi.

Allah ile var olmanın olanağında insan, inkâr eden ve nankör olan olabilmekteydi. Mümin olup da hidayete bulanlar da elbet vardı. Bütün işler Allah'a döndürülürken yani Allah'ın hükmüne bağlı erek belirlenimli olarak ereğine yönelik gerçekleşir iken sonuçta adaletin gereği ile hak edişe bağlı karşılanmaktaydı... ki kişinin gerçekleştirdikleri sonuçta; zulme ve kötülüğe dair ise aleyhine, rahmete dair ise lehine gerçekleşmiş olmaktadır.

O Allah'tı ki hak edişleri tesis eder iken kısasa dair adaleti gözetmekteydi. Bunun içindi ki her kötülük misli ile karşılık görmeliydi. Affetmek ve barışı tesis etmek de talim edilmesi gerekendi. O haddi aşan zalimleri sevmemekteydi. Acıyı ve azabı yaratıp da hak kılan da O idi. Delalette bırakacak da O idi. Sonuçta, gerçeğe ve adalete maruz kılan da O idi. Kullarını uyarıcı, hak olanı vazedenden de O idi. Yerde ve göklerde mülkiyet sahibi -egemen olan- da O idi. Dilediğini yaratan halik de O idi. Çift yaratıyor olarak dilediğine dişiler ve erkekler veya ikizler bağışlayan da O idi. Dilediğini bundan mahrum bırakan da O idi. Her işi bilgisi ve güç yetiriyor olarak yapan alim ve Kadir olan da O idi.

O, Aliy ve Hâkim olan yüce değer sahibi olduğundan ayrıca her oluş yaratım dolayımında gerçekleşir iken yarattıkları ile ilişki ve iletişim kurmayı yine yaratım dolayımında gerçekleştirendi. Bundan dolayı, O Allah'tı ki bir beşer ile konuşması söz konusu olmasa da vahiy, resul ve perdeler veya yarattıkları dolayımında kulları ile iletişim kurandı. Böylece kendisinde bir emir olarak ruh vahiy eden yani anlam bağışlayan da O idi. Kullarından dilediğini kendisi yoluna rehber kılan da O idi. Gerçeğe, kendisine yollar ve rehberler kılan da O idi. Bütün

işler ereğine bağlı olarak tanrısallara haiz ve tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında gerçekleşir iken O'na dönmüş olmakta gerçekleşmekteydi.

Sureye dikkat edildiğinde; Allah ile var olmanın olanağında Allah ile nasıl hakkı gereği yaşamak gerektiğinin dersi verilmekteydi. Sure, Allah'ın isimleri ile dolu olup Allah'ın zatihi kendi varlık durumuna ayrıca yaratım ve yarattıkları dolayımında gerçekleşen yüklem belirlenimli karakter ve kimlik belirlenimi olan tanrısalları (Esmayı Hüsna) dolayımında kendisini tanıttığı bir sureydi. İletişim kurmanın gereği olarak kendini tanıtan Allah, kendisini tanıtıyor olmaya bağlı olarak kendisi ile nasıl ilişki kurulması gerektiği, kendisine göre nasıl yaşanması gerektiğinin de mesajını vermekteydi. Kendi varlık ve varoluşa dair niteliklerini ifade eder iken kendi olmaya dair varlık pozisyonu gösteren Allah, varlık pozisyonu dolayımında nasıl iletişim ve ilişki kurulması gerektiğini de doğal olarak göstermiş olmaktadır.

Şura suresinde, doğrudan veya dolaylı olarak "O" veya "Hüve" zamiri dolayımında Cenabı Allah kendisini, varlık niteliğine dair tanıtmaktaydı. Ayrıca yaratım ve yarattıkları ile bağıntılı olarak ilkeselliğin korunuyor olmasına bağlı gerçekleşen iletişim ve ilişki belirleniminde tanıtmaktaydı. O ve diğer karakter ve kimlik içeriği olan isimleri ile tenzih ve tevhid içeriğince Allah'ı nasıl bilmemiz gerektiğine, O'nun ile nasıl yaşamamız ve O'na dönmemiz gerektiğine dair surede bilgi de verilmiş olmaktadır.

Esmayı hüsna; isim olma belirlenimi ile dil belirlenimli temsil niteliği taşısa da ismin zatını, isme aşkınsal olarak kendisine ait gerçekleşen nitelik belirlenimlerinde işaret eden, görünür kılan tenzih içerikli bilmenin anlam içerikli araçlarıydı. Zatına dair varlıksal ve varoluşsal karşılıkları dolayımında nesnelliğe aşkın olarak öznelliğine tanık olmanın gereği olmaları dolayımında da tenzih içerikli görüş sahibi kılmaktalardı... ki bu bağlamda tevhide dair en yüksek biçimde görüş sahibi kılmaktalardı. İsmi zatını işaret eder iken isme ve ismin gerçekleşme nesnelere aşkınsal olarak isim sahibini, öznel belirlenimlerde görebilmenin ve talim edebilmenin olanaklarıydı.

Tevhid; her şeyi Allah görmek değil, her şey üzerinden tanrısalları ile yani öznelliğe ve varlık olma belirlenimlerine dair bilfiil olarak gerçekleşme belirlenimleri dolayımında Allah'ı görebilmek, müşahede edebilmektir. Tevhid; yarattıklarından öte olan bir tanrı görüşüne göre Allah'ı bilmek de değildir. Çünkü Cenabı Allah yarattıklarından ötede bir varlık da değildir. Sure ile görmekteydik ki tevhid; ayrı değil aynı da değil olmakta gerçekleşen yaratım bağıntısında, tanrısallık belirlenimleri dolayımında Allah'ı bilmek, müşahede edebilmek ve talim edebilmektir. Tanrısallar veya Esmayı Hüsna; Allah'a ait gerçekleşir iken yaratılmış olanlara da dair kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi. Varlık alanında her ne gerçekleşmekte ise Allah'ın tanrısallık niteliklerine haiz gerçekleşmek ile kalmayıp, tanrısalların gerçekleşiyor olması dolayımında Allah'a dönmeye ve yükselmeye de yol bulmaktaydı.

Demek ki sure tevhide haiz modellenmişti. Tevhidi; dolayısıyla da Allah'ı hakkı gereği ile bilmenin, tanıklığa ve talime dair gerçekleşiyor olduğunu idrak etmenin ayrıca, Allah'a hakkı gereği dönebilmenin olanağı olarak gerçekleşti. Esmayı Hüsna sadece Allah'a ait gerçekleşiyor değil, yaratım dolayımında yaratmış olduklarına dair de gerçekleşti. Her iş ereğinde, tanrısalların gerçekleşmesine haiz ve tanrısalların gerçekleşiyor olması dolayımında Allah'ın görünüş bulmasına binaen gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda, Allah ile varlık âlemindeki varoluşsal bağıntıya; tanrısallar yani üst ve içkin evrensel gerçeklik belirlenimleri olan, zamansızlar anlamında nesnelere dolayımında daim tekrar ederek gerçekleşen, uluhiyet ve rûbubiyet belirlenimli gerçekleşiyor olan (aşkın değil) aşkınsal özellikler dolayımında tanık olabilmekteydik. Var olmak; varoluş biçimleri olan tanrısallara haiz, tanrısallar dolayımında gerçekleşmekteydi. Bu neden ile bütün varlık âlemi ve insanlık tini dolayımında, Allah'ın egemen olduğunun idrakiyle; Allah'a tanrısalları dolayımında tanık olmak, Allah ile var olduğunun idrakinde olmak, Allah'ı varoluşsal olarak tanrısallara haiz talim ediyor olmak ve tanrısallar dolayımında Allah'a dönüyor olmak surede bizlere ders olarak verilmekteydi.

Gerçek olan Allah idi. Her varlık, Allah'tan aldığı paye kadarı ve aldığı paye doğrultusunda gerçek olmakta kendi olmayı deneyimlemekteydi. Sure ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında Allah ile tanrısallar dolayımında nasıl var olduğunu konu kılmaktaydı. Yaratılanların, bağıntısal indirgemecilik dolayımında tanrısallara haiz gerçekleşme olanağına dikkat çekmekteydi.

Fussilet suresinde, afakta ve enfüste ayetleri dolayımında tanık olunacak Cenabı Allah, Şura suresinde, tanrısal özellikleri dolayımında tanık olunması gerekendi. Fussilet suresinde muhabbetullah ile seyir sahibi olan yolcu, Şura suresinde marifetullaha ermiş olarak seyir içinde seyre tanıktı. Nesnelin dünyasında, nesneliğe aşkınsal özneliğinin tanrısal belirlenimleri ile görünüş bulan Allah'ı seyir etmekteydi.

Şura suresine, anlama sorunundan bakıldığında, Fussilet surenin içeriğinin devamı olan anlama haiz modellendiği de görülür. Fussilet suresinde anlama sorunu aşıldığında, Şura suresinde anlamının Allah ile gerçekleştirdiğini anlamaktaydık. Muhammed Mustafa emsalinde surenin muhatabına, dilerse kalpleri mühürleyebilenin Allah olduğu ifade edilir iken anlamının da Allah ile olanaklı olduğu vurgulanmış olmaktadır. Surede ayrıca, insan olarak birbirimizi istişare ederek anlayabileceğimizin de olanaklı olduğu, birbirine danışarak iş gören müminler dolayımında anlatılmaktaydı. Allah'ı anlamak, hak edişe dair geri dönüşlerin yaşandığı bir oluş içinde hayatiydi. Vahiy ve nebilerin nübüvvet vazifesi ile bizlere verili olan din de Allah'ı bilmek, tanımak, müşahede edebilmek, tanrısal belirlenimlerini hakkı gereği talim etmek ve kendisinden sonuç alıyor olmak dolayımında gerçeğin diniydi.

Allah'a dönüyor olmanın idrakinde olarak tanrısalları hakkı gereği ile talim etmek gerekmekteydi. Ayet; delil anlam içeriğine haiz iken Allah'ı, delillerine dair ussal ve gözlemsel bilebileceğimiz anlam içeriğine haizdi. Tanrısallar da yaratılmış olanların elinde gerçekleşmeyip de Allah'a ait olarak gerçekleşenler iken Allah'a; kendiliğe dışsal gerçekleşenler ve kendilik üzerinde gerçekleşenler dolayımında tanık olmanın en yüksek ayet belirlenimleriydi. Hem nesnelere aşkınsal

tenzih hem de görüş ve talim belirlenimli tevhid ilkeleri olarak gerçekleşmekteydi.

Fussilet suresinde, muhabbetullah düzeyinde anlam-duygu bağıntısında yani hâl bağıntısında Allah'a tanıklık öncelidir. Şura suresinde ise marifetullah düzeyinde anlamaya haiz oluş içinde tanrısallar dolayımında Cenabı Allah'ın nasıl müşahede ve talim edilebileceği konu kılınmaktaydı. Her deneyim, anlama için gerçekleşir iken deneyimlediğini anlamak, deneyim dolayımında gerçekleşmekteydi.

Fussilet suresinin başlıklarından biri de Allah'ı müşahede edebilmek ve müşahedeyi olanaklı kılan muhabbet ile Allah'a duyarlı olan kuldu. Şura suresinde de Resulullah'a kurbiyete dair sevgiden (Şura 23. ayet) bahsedilir. Resulullah'a muhabbet, Allah'a olan muhabbetin artmasına neden olacak nitelikte gerçekleşmekteydi ki Şura suresinde de Allah'a aşık kul muhatap alınmaktaydı. Şura suresinde marifetullaha dikkat çekilir iken marifetullaha ermenin gereği muhabbetullah olduğu içindi ki sure, aşık kulun seyrini, yolculuğunu betimlemekteydi.

Surenin 37, 38 ve 39. ayetleri: "Onlar, büyük günahlardan ve hayasızlıktan kaçınırlar. Kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar. Onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve salatı ikame ederler. İşlerini birbirilerine danışarak yaparlar. Kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler. Bir haksızlığa, zulme uğradıkları zaman yardımlaşırılar." Bu ayetlere dikkat edilirse, ifade edilenleri gerçekleştirecek olan kişilerin sadakatten daha çok Allah'a muhabbet duyan kişiler olduğu anlaşılacaktır. Çünkü bu ayetlerde ifade edilen işler, gerçekleştirilmesi ancak muhabbetullah ile olanaklı olan işlerdir.

Görülen o ki Fussilet suresinde muhabbetullah ile Allah'a ayetleri - gerçekleştirdikleri- dolayımında tanık olan, Şura suresinde, Allah'a marifetullah belirlenimi olan tanrısalları dolayımında tanık olmakta ve Allah'a güzel ahlak belirlenimli olarak katılmaktaydı. Aşığın aşkına yolculuğu, Allah'ın uluhiyet ve rûbubiyet seyrine taşıyor olmakta devam etmekteydi.

Sure; varlık alanında uluhiyet ve rûbubiyet sahibinin Allah olduğunun bilgisini verir. Marifetullahın yani Allah bilgisine bağlı olarak Allah'ı bilmenin olanağı surede gösterilmiş olur. Uluhiyet ve rûbubiyet sahibi Allah iken insana, "Sana ne oluyor da Allah bilgisine cahil, Allah'tan gafil ve ilahi sıfatları hakkı gereği talim etmekten kendini mahrum kılmaktasın" denilmektedir. Allah'ın kendi olmaya dair tanrısal yüklemeleri uluhiyetinin biricik belirlenimleri iken yaratılmış olana yönelik, yaratılmış olanlar dolayımında, yaratılmış olana galip ve yaratılmış olana dair kılınıyor olarak gerçekleşir iken rûbubiyet belirlenimli gerçekleşmiş olmaktadır. Başka bir deyişle de Cenabı Allah, öte varlık değil, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında tanrısal belirlenimleri dolayımında bilinmeye, tanık olunmaya, talim edilmeye açık olan varlıktı.

Surede Allah; O hitabı ile müşahede edilebilir ve yarattıkları dolayımında gerçekleşme belirlenimlerinde talim edilebilir varlık belirlenimlerinde bilinebilir, görünebilir, deneyime açık talim edilebilir ve kendisinden sonuç alınabilir olardı. O, hiçbir şeye benzemiyor olduğu varlık niteliği ile aynı değil ayrıca her varlık kendisi ile var olmakta ve tanrılarından paye alarak var olduğu içindi ki ayrı da değil olmakta gerçekleşmekteydi. Sure, yaratan ve yaratılan olmak üzere iki varlık kategorisini, tanrısal belirlenimler dolayımında ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında değerlendirmemizin olanağına dikkat çektiği için de önemliydi.

Katmanlı varlık olma bağıntısında Allah'a içkin ve dışsal, ayrıca Allah'ı içkin belirlenimde bildiğimizde, özde kendi olmayı koruyan Allah'ta farklı başkası olmakta var olduğumuza tanık olmamız gerekirdi. Katmanlı var olmanın içkin bağıntısında Allah ile kendi olmayı bulur iken birbirine içkin olmaya bağlı çift yönlü, birbirine dışsal olmaya bağlı karşılıklı var olmak kaçınılmazdı... ki karşılıklı var olmanın olanağından hitap-muhatap bağıntısında ilişki ve iletişim kurabilme olanağı gerçekleşmekteydi. Surenin tamamına dikkat edildiğinde; karşılıklı var olma bağıntısına bağlı olarak yaratılan-yaratan belirleniminde, hitap-

muhatap ilişkisi ve dil dolayımında iletişim kurulduğunun olanağına dikkat çekilir.

Birbirine içkin olmaya bağlı çift yönlü varoluş surede, çift yönlü anlatım üslubunda betimlenmekteydi. Birbirine dışsal olmaya bağlı karşılıklı varoluş da surede, karşılıklı var olma olanağı bağıntısında gerçekleşen deneyimler dolayımında gösterilmiş olmaktadır. Dil dolayımında iletişim biçimsel gerçekleşen hitap-muhatap ayrıca varlıksal karşılığı olan veya varoluş biçimsel gerçekleşen her deneyim, birbirine dışsal olarak karşılıklı var olmanın olanağında gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda sure; bir yönü ile kendi olmanın gerçeğini koruyup da bilfiil gerçekleşen tanrısallar dolayımında yarattıkları bağıntısında içkin ve dışsal kuşatıcılıkta -kapsayıcılıkta- görünüş bulan karakter ve kimlik sahibi Allah'a işaret etmekteydi. Sure diğer yönü ile de tanrısallar dolayımında çift yönlü varoluşta, Allah'a ait uluhiyet belirlenimli tanrısalların yaratılmış olana dair kılınmış olmasında rûbubiyet belirlenimli görünüş bulması dolayımında var olan insanın; anlam yüklem almaya açık yaratım oluşunda talim ve eylem varlığı olarak var olduğunu konu kılmaktaydı. Diğer bir yönü ile de karşılıklı var olmanın bağıntısında gerçekleşen tanrısallık belirlenimler dolayımında varoluş biçimsel gerçekleşen metafizik varoluşu konu kılmaktaydı. Tanrısalları dolayımında görünebilir olan Allah, sure bağıntısında bizlere, görünebilir, ilişki kurabilir ve iletişim kurulabilir olmanın olanak düzey ve belirlenimlerine dikkat çekmekteydi.

Sure; çift yönlü ve karşılıklı gerçekleşen varoluşa dikkat çekecek biçimde modellenmişti. Özde Allah, yarattıkları dolayımında tanrısallarını gerçekleştirir iken kendine ait sıfatlar yüklemine anlam yüklem alıyor olarak hem karakter ve kimlik belirlenimli kendini yaratıyor hem kendini tanrısallık belirlenimlerde kararlı ve tutarlı olarak talim ediyor hem de yarattıkları ile aynı olmadan ama ayrı da olmadan yarattıklarını deneyimliyordu. Yarattığı da tanrısallar dolayımında hem rabbi olan Allah'ı hem farklı başkası olmakta kendi olmayı hem de diğer yaratılmışları deneyime açık buluyor olduğu kadar talim etmekteydi.

İnsan, varlık alanına deneyim ve ilke belirlenimli talim varlığı olarak çıkmaktaydı. Sureye dikkat edilirse, insanın deneyimledikleri veya diğer yaratılmışlar dolayımında, Cenabı Allah tanrısal belirlenimleri ile kendini tanımlamakta ve ifade etmekteydi.

Çift yönlü varoluşu, içerik bakımından karşılayan en yetkin kavramlardan biri, temsil anlam içeriği ile değerlendirilmesi gereken resul kavramıydı. Resul; Allah ile var olup da kendi olmanın gerçeğinde tanrısalı temsilen varoluşunda, tanrısalı, bilfiil gerçekleştiriyor olmanın deneyiminde talim edendi.

Surenin insanı; çift yönlü varoluşta rabbi olan Allah'ı, tanrısal belirlenimleri dolayımında talim eden deneyim insanıydı. Allah ile varlık âlemleri ve özellikle esfel-i safilin denilen, duyuşsal algıya açık tanık olduğumuz âlem arasında âlemi berzah olan taşıyıcı ve geçit âlemdi. İnsan olmayı, deneyimledikleri dolayımında, Allah ile varlık bulmuş olduğunun idrakinde değerlendirebilen anlayış -irfan- ehliydi. İnsan olmanın gerçeğini Allah'ta bulmuş olup da sevildiğinde, Allah'a ulaşmaya yöntem kılınmış insanıydı. Her varlık Allah ile var olmaktadır. O, Allah ile var olduğunun idrakinde olmak ile beraber, bu idrake göre yaşamaya çalıştı. Başka bir deyişle de varlık anlamını bilip de varlık anlamına göre hakkı gereği yaşamaya çalışan insanıydı.

O, en geniş anlamı ile nebilerin mirası üzeri olan resuldü. İnsanın Allah'ı bulacağı varlık mahaliydi. O, âlemler kuşağında Allah'ta seyir eden tevhide dair gezgin insanıydı. Anlam ocağı, irfan -anlayış- sahibi arif zattı. O, surenin insanı olmayı hak edip de Allah'ın kendilik dünyasına taşınmış olup, Allah'ın huzurunda yaşayan insanıydı. Müşahitti, muvahhitti, veliydi, anlayışı tam arifti. Görünen dünyaya aşkınsal hem iç dünyasında hem dış dünyada derinliğine içeriye çekilmiş, Allah'ta yaşayan insanıydı. O, Fussilet suresinin insanı olmanın temelinde Şura suresinin insanı olmaya yükselmiş olup, muhabbetullah ve marifetullah ermiş olarak Allah'a yükselmiş aşık candı.

İnsan kâinatta Allah'ı bilebilirdi, insanda bulması gerekendi ve kendisinde kavuşması gerekendi... ki insanda Allah'ı bulan kâinatta da

tanrısal belirlenimlerinin gerçekleşiyor olması dolayımında bilfiil olması gerçeğinde bulan olacaktı. Sonuçta insan Allah'a kendisinde kavuşması gerekendi ki ikiliğe aşkın değil, ikiliğe aşkınsal olarak kendisinde Cenabı Allah görünüyor olsun.

Her insanda Cenabı Allah, bilfiil gerçekleşir olan tanrısalı dolayımında fail olarak görünüş bulmaktaydı. Ancak insan, üzerinde tanrısalın galibiyeti ile rabb belirlenimli görünüş bulan Allah'a gafil yaşayabilmekteydi. Gafil olmak ile kalmayıp, tanrısalı hevasına, kötülüğe araç kullanabilmekteydi. Sureye bu bağlamdan bakıldığında gaflette olan insana, bütün varlığın ve dolayısıyla kendisinin Allah ile var olduğu ve bu doğrultuda yaşaması gerektiği ifade edilmiş olur.

Surede Allah'ın; ne olduğu, yarattıkları ile bağıntıda ve ilişkide varoluş biçimlerinde nasıl olduğu ve yaratan-yaratılan bağıntısında anlam yüklemli olarak ne için olunduğuna dikkat çekilmiş olunur. Allah'ın kendisinden fazlası olan varlık olarak herkesin gerçeği olduğuna da binaen metafizik varlık olduğu gerçeğine dikkat çekilir. Metafizik varlık, görüngü olmaya aşkınsal anlam yüklemli olarak kendisinden fazlası olan varlıktı... ki O, nesnellğine aşkınsal özne olmakta iken kendinden fazlası olan varlıktı. Yaratım ile beraber kendisinden fazla veren olarak da kendisinden fazlası olan varlıktı. Yarattıkları kendisi ile var olmakta ve kendisi de yarattıkları dolayımında uluhiyetine ve rububiyetine dair tanrısal belirlenimlerinde görünüş bulmakta iken her daim kendisinden fazlası olan metafizik varlıktı.

O, herkesin üst ve evrensel gerçeği olduğundan dolayı da kendisinden fazlası olmayı, yarattıkları için olmakta da bulan varlıktı. Kendisi için kendi olmakta var iken yarattıkları için de olabilen varlık; kendisinden fazlası olarak metafizik olmayı gerçeği bulmuş olan varlıktı. Surede konu kılınmış olan tanrısalın dolayımında anlamaktaydık ki sure, varlık olmanın ve diğeri ile varoluşta varoluş biçimlerinde var olmanın olanağında gerçeğin metafizik oluşta gerçekleşiyor olmakta belirlediğini göstermekteydi. Diyalektiğin araçsallığında diyalektiğe aşkınsal olarak, tanrısal belirlenimlerde Cenabı Allah'ın kendisini, anlam yüklemli

karakter/ kimlik belirlenimli nasıl görünüşe taşıdığına tanık olmuştuk. Tanrısallar kendisinde karşıt değil, durum, koşul, olay, yaratım vb. dolayımında, bağıntısal gerçekleşen varoluş biçimleri olarak, varoluş biçimlerinde çeşitlenme belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Karakter içerikli kimlik belirlenimli olarak iradeye, duyguya ve anlama için varoluş belirlenimi veya varoluş biçimi olarak gerçekleşen tanrısallar, Kur'an'da Esmayı Hüsna olarak geçmekteydi... ki kimlik belirlenimli olarak her tanrısal isim hem varoluşsal karşılığı olanın tanımlanması hem de üst ve evrensel varoluş belirlenimi ve varoluş biçimi iken gerçekleşen karşılık belirlenimine göre tanımlaması yapılabilecek olundu... ki yaratıcıya ait ve yaratılmış olana dair gerçekleşirken yaratılmış olanın nedeninde -elinde- gerçekleşmeyen olarak Allah'a ait gerçekleştikleri, tanımlanabilirdi. Allah'ın ne olduğu veya neler olabildiği dolayımında da neler olmadığı, neler olmayacağı bağıntısında da tenzihin yani Allah'ı nasıl bilmemiz gerektiğinin tanımlamasını yapabileceğimiz varlıksal, varoluşsal ve dil dolayımında da ussal karşılanabilen gerçeklerdi.

Allah'a kanıt arayan; tanrısallar ile var olmakta iken tanrısalların kendi elinde gerçekleşmeden varoluşa neden olduğuna baksa yeterliydi. Allah'a ait olanlar ile Allah'la var iken Allah'a gafil yaşamaktaydık. Kendi asli gerçeğimize tanık olabilmek için en yeterli delil, kendi varlığımızı, varlığımızın nasıl gerçekleştiği idi.

Fussilet suresinde; afakta ve enfüste ayetlerini göstereceğini söyleyen Allah, Şura suresinde, tanrısalları ve tanrısallar dolayımında varoluşumuzu kendi varlığına dair delil kılmış olmuştuk. Tanrısallara dair yüklemeler -kayıtlar- alabilen Allah, yüklemelerine aşkınsal kendi olmanın gerçeğini varoluş biçimi belirlenimlerinde görünür kılmaktaydı. Elinde gerçekleşmeyen ama kullanım hakkı verilmiş olan tanrısallar ile kayıtlı olmakta var olan insan; tanrısallar zemininde tanrısallara -kayıtlılığa- aşkınsal kendi olabilmenin olanağında, asli varlığı olan Allah'a en büyük -ayetti- delildi.

Özne olmanın, nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal gerçekleşiyor olması ve tanrısallar ile var olmakta iken bu tanrısalların kullanım hakkı verilmiş olarak gerçekleşiyor olması olanağı, kayıtlılığa aşkınsal metafizik varlık olmayı insan için olanaklı kılmaktaydı. Her yüklem, kayıt alıyor olmakta gerçekleştiğinde; özneliğin yüklem alan olmayı özde koruyor olması, yüklemeleri istenç belirlenimli kullanabiliyor olması, yüklemelerin olumsuzlanabilir olması ve yüklemelerin değişime açık değişiyor olarak gerçekleşiyor olması, kayıtlılığa aşkınsal olarak metafizik var olmayı kaçınılmaz kılmaktaydı. Anlam yüklemli varoluş biçimlerinde, kendinden fazlası olmanın olanakları deneyimlenir iken metafizik var olmak -varoluş- kaçınılmazdı. Katmanlı yaratım bağintısında, içkin olarak çift yönlü ve dışsal olarak karşılıklı var olmak da metafizik aşkınsal varoluşa koşullamaktaydı.

Tanrısalları anladık ise surenin son ayetini de hakkı gereği anlamış oluruz. Varoluş, tanrısalları talim ediyor iken Allah'a dönüyor olmanın yönemselliğine haiz gerçekleşen bir yol misali gerçekleşmekteydi. Bütün işler; hikmetine -nedenselliğine- binaen Allah'ın amaç kıldığına yönelik gerçekleşmekteydi. Bütün işler; tanrısalları deneyimlemenin içeriğinde gerçekleşir iken Allah'a dönüyor olmanın belirleniminde gerçekleşmekteydi. Bütün işler; hak edişe bağlı olarak yargıya bağlanırken de yargı ve idrak belirlenimli olarak Allah'a döndürülmekteydi.

Fussilet suresinde, hakikat kuşatıcı varlık niteliği ile uzak değildi. Bu durumda hakikati anlamaya ve hakikate tanık olmaya ve O'na göre yaşamaya çalışılmıyordu. Şura suresinde ise hakikat, üst ve evrensel gerçek olarak talime açık deneyimlendi. Öyle ise O'nu; bilfiil gerçekleşen tanrısal belirlenimleri dolayımında tevhid ve tenzih içeriğinde tanımak, bilfiil gözlemlemek, seyir etmek ile beraber O'nun gibi yaşamak olması gerekendi. Hakikate yönelmiş olarak hakikate ait gerçekleşenler dolayımında hakikate dönüyor olmak olması gerekendi. Hakikate yani Allah'a dönüyor olmak, Allah'a dönüşmek anlamında değil, Allah'a dair gerçekliğe açık olarak Allah'a yükselmek anlamında anlaşılması gerekendi.

Fussilet suresinde, her varlığın kendi olmaya -var olmaya- dair yolu vardı ve insanın yolu Allah'a uğramaktaydı. Şura suresinde ise yolu Allah'a uğrayan insan, Allah'ın kendi olmaya dair yolunu, üst ve evrensel yol olarak talim etmesi gerekendi. Fussilet suresinde hakikat sahibi Allah varlık niteliği ile kuşatıcıydı ki afaka ve enfüse dair ayet belirlenimleri dolayımında ussal ve gözlemsel düzeyde tanık olunması gerekendi. Şura suresinde ise Cenabı Allah; varlıksal nitelik ve varoluş biçimi olan kimlik belirlenimleri olan tanrısal belirlenimleri dolayımında hem tanık olunması gereken hem de yaşamın içinde bulunurken, talim edilirken anlaşılması gereken varlıktı.

Şura suresine dikkat edildiğinde, en temel başlıklarından birisi de dindi. Fussilet suresinde nebilerin ortak söylem üzere gönderildiklerine dikkat çekilir iken Şura suresinde onlara verilen ortak söylemin bütün müslimler için din kılınmış olduğu belirtilir. 13. ayet bu anlamda önemliydi. Cenabı Allah, insanların fevri isteğine göre nebi seçmekte değil, nebilik niteliğine göre yarattıklarını kendisine nebi yani haberci ve resul yani temsilci kılmaktaydı.

Din; Allah'ın dini olup, nebiler ile süregelen hakikate çağrının ve hakikate göre yaşamının diniydi. Halkın zannına göre değil, Allah'ın gerçekliğine göre biçimlenen varlık görüşü doğrultusunda emir ve yasaklarına göre biçimlenen yaşam biçimiydi. Gerçeğin bilgisi gelmesine rağmen insan; zanna, miras aldığı batıla, menfaatleri sebebi ile dünyalık arzulara ve zulme battığında, karşıt belirlenimli fıkalara ayrılabilmekteydi. Deneyim varlığı olup da deneyimlediklerinin idrakinde varlık görüşü edinen ve bu bağında anlam-değer yüklemelerinde yaratılmış dünyalarda anlam-değer varlığı olarak var olan insan; anlam-değer yüklemeleri yargısallığında yaşam biçimi edinir iken yaşamı yol edinir, dine dair olgu kılar. Bu durumda deneyimlerine dikkat etmeliydi. Hak edişe bağlı varoluştta, Allah ve ahirete/ akıbeta göre yaşamayı dinsel yol kılmış olmalıydı.

Surede Cenabı Allah, yaşamı; uluhiyet ve rûbubiyet belirlenimleri doğrultusunda dinsel olarak biçimlemekteydi. Bu bağlamda

gerçekleşen tanrısal belirlenimleri dolayımında yaşanması gerektiğini telkin etmekteydi. Yaşam; deneyime dair yoldu, amaca bağlı biçimlerin iken anlam-değer yüklümlü neden belirlenimlerinde biçimleniyor olarak dinsel kılınmaktaydı. Yaşamda varoluş, deneyimlediklerimiz dolayımında anlaşılmaya açıktı. Yeter ki üzerine derinliğine düşünebilelim. Vahiy bilgisine de duyarlı olarak, neye göre biçimlenmesi gerektiğine dair dikkat edelim. Ahiret ve akıbet -sonuçlar ilmi de sonuçta, hak edişe göre neleri deneyimleyeceğimizin bilgisi dolayımında nasıl yaşamamız gerektiğinin ilmiydi.

Söz konusu Âdem'den Hatem'e din ise inkârdan, müşriklikten ari olarak Allah'a iman etmek şarttı. Hesap haktı, yani her kişiye hak edişine bağlı olarak geri dönülmüş olunacaktı. Dünya ve ahiret arası yaşamda her hâlükârda Allah'a dönülecekti. Sure bağlamında din; var olmanın nedeni olan Allah'a zorunlu olarak dönmüş olmadan önce dönmek gerektiğinin idraki ve yöntemine haizdi... ki bunun içinde dahi olsa, Allah'a dönmek veya Allah'ı bulmak için; Allah'ın resulü olan insanı sevmek ve insana hizmet etmek, insan dolayımında Allah'a yükselmenin dine dair yönetsel gereği idi. Sure bağlamında din; tanrısallara haiz varoluşta, Allah'a tanrısalları dolayımında hakkı gereği ile dönebilmenin olanağıydı. Bunun için dahi olsa, insani ilişkiler dolayımında, Allah'a yine Allah'ın olan tanrısalların gerçekleşmesi ile yükselmiş olarak dönülmesi gerektiğini idrak etmek gerekirdi.

Fussilet suresinde işaret edildiği üzere; Güneş ve Ay misali, insanı da hakkı dışında tanrılaştırmamak dinde esastı. Söz konusu Allah ise insan Allah ile var olduğunun idraki dolayımında fakr olduğunun idrakinde olması gerekendi. Fakr olduğunun idraki dolayımında Allah'tan başka veli ve yardımcısı yani kimsesi olmadığını da idrakinde olmalıydı.

Fussilet ve Şura sureleri anlamak, duygu, iman, karşılıklı duyarlılık bağıntısından okunduğunda her iki surenin ortak başlığının, Allah ve Allah ile var olan diğerini anlamak üzerine modellendiği görülür. Her bilme durumu, anlamaya haiz gerçekleşmekteydi. Allah'ı ve diğerini bilecektik ama bilmekten ileri anlamaya çalışacaktık. Anlamaktan

kastım ise sadece bilme durumunda gerçekleşen anlama etkinliği değil, Allah ve diğerini bilmeye aşkınsal hemhâl olarak anlama çabası içinde bulunmaktı.

Deneyim varlığıydık. Tat alma, görme, duyma, anlama, bilme, acı, zorluk, travma, depresyon, huzur, duygular vb. ne var ise hep deneyime dair gerçekleşir iken anlama haiz deneyimlediklerimizdi. Öznelliğe dair yüklem almaya açık olarak deneyimlediğimiz her şey, varlık olmayı deneyim varlığı olmakta gerçekleştirdiğimizin kanıtıydı. Deneyim varlığı olan varlık olarak sadece nesnel anlamda bilmeyi deneyimlemekte değil, Allah ve diğerinin öznelde deneyimlediklerini, yüklem almaya açık olarak deneyimleme olanağında anlamaya da açık varlıktık. Anlamak; sadece nesnel bilmeye dair gerçekleşen değil, bildiğinin öznelde deneyimlediğini deneyimleyerek yani hemhâl olarak öznel anlamda deneyimlemekte bilmektir. Diğer olmak değil, diğerine duyarlı olarak onun deneyimlediğini deneyimlemenin dolayımında onu deneyimlemek, onu anlamaktır.

İşte, Fussilet ve Şura sureleri Allah ve diğerlerini sadece nesnel anlamda bilmeye dair anlamak değil, öznel anlamda deneyimliyor olarak anlamak anlamında bir varlık yaklaşımı vermesi adına önemli ve güzel olan iki sureydi. Allah ve diğerini talim ederken yani tanrısallar dolayımında deneyimler iken anlamaya dair bilmekteydik. Bu bilme biçimi, ussal olarak dil ve nesnesi dolayımında bilmekten ileri; sezme, duygudaş olmak veya hemhâl olmak ve hissetmek ile ilgili olup anlamaya dair gerçekleşti. Allah'ı anlayabilmek için Şura suresinde ifade edilen tanrısalları, talime açık deneyimleyebilmeliydik. Diğerini anlayabilmek için ise duyarlı olarak ona veya onun dünyasına inebilmeliydik.

Ben merkezîyetçi olarak kendimizin ve nesnel bilmenin dışına çıkmadan, Allah ve diğerini anlayabilmekten bahsedemezdik. Allah ve diğerini anlayabilmek demek, Allah ve diğerine ait gerçekliği yüklem belirlenimli deneyimleyebiliyor olmak demektir. Anlamak, anladığının gerçeğini/ gerçekliğini deneyimliyor olmaktır. Anlamak, anladığına

yabancı olmamaktı. Anlamak, anlamayıp da katlanılan veya tahammül edilmeyen ve kendiliğe dışsal kılınan yaşamdan, içinde olup da anlamında, hakkı gereği tadında yaşanan bir yaşama insanı taşımaktaydı.

İnsan, anlam-deneyim varlığı iken neleri deneyimlediğine dikkat etmesi gerekendi. Katlanılan bir yaşam değil, içinde olunan ve hissedilen bir yaşam yaşanması gerekendi. Varoluş nesnelere haddi dışında tatmaktan dolayı gaflet ve zulme dalınmış bir yaşam değil, hakkı gereği anlamında deneyimlenenler ile yaşanan bir yaşam gerçeği yaşıyor olarak yaşanması gereken bir yaşamdı. Nesnel bilmekten ileri, anlayarak, anladığını deneyimliyor olmanın idrakinde yaşanan bir yaşam huzura, cennete uzanan bir yolu yürümekti.

Yolda ise, anlam varlığı olan insan için, hiçbir şey Allah'tan evla veya öncelikli olmalı değildi. Fussilet suresi bağıntısında belirtir isek insanın sevdiği, anlam bulduğu güneşi misaliydi. Kişi, Allah'ı seviyor olmakta Allah ile anlam bulmalıydı. Ay misali yaşamına anlam katanlar da hakkı dışında yaşanmalı değildi. Sevilen Güneş misali, yaşamımıza katılanlar Ay misali dahi olsa hakkı gereği anlam bağıntısında yaşanmalıydı. Güneş ve Ay dahi varlık anlamları dışında anlamlı kılınmalı değildi.

İnsanın, Allah ve diğerini anlamaya açık olduğu keşfe dair bir yönü de vardı. Anlamaya açık olduğu kadarı ile üstün ahlak üzeri doğru olmaya da açıktı. Nesnel bilmek, ahlaklı kılmaya bilirdi ama diğerini anlamak/ anlayabilmek güzel ahlaklı kılabilirdi. Başka bir deyişle de öğrenim ve ahlak aynı çizgide bulunacak diye bir kaide yoktu. Çünkü insanın nefsi emmareye dair kötücül bir doğası vardı. Böyle olsa da Allah ve diğerini öznel anlamda anlamaya açık olduğumuz, duyarlı olduğumuz kadarı ile nefsi emmareye aşkın olarak kendimizi ahlaki anlamda terbiye etme olanağımız vardı. Yüksek anlayış -irfan- ve birbirini aidiyet, sorumluluk bağıntısında deneyimliyor olmak, güzel ahlak sahibi kılmaktaydı.

Fussilet ve Şura sureleri ile en temelde görmemiz gereken, nesnel bilme ve öznel bilmeye dair anlama sorunsalını aşmamız gerektiğiydi. Anlama sorunsalını aşmadığımız sürece, gerçeği bilmekten uzak

cahillerden olmak ile beraber, ben merkezîyetçi olmaktan ileri geçemeyecektik. Kulakları gerçeği duymaya sağır, gözleri gerçeği görmeye kör, kalpleri gerçeği anlamaktan uzak ve derileri hissetmeye yabancı olanlar için, gerçekten mahrumiyet belirlenimleri, sonuçta pişman olunacak acı sondu.

Şura suresi, Allah'a dair anlamları yüklem alarak görüş sahibi olmamız gerektiğinin bilgisini vermekteydi. Fussilet suresinde, Allah'ın gerçekleştirmiş oldukları ve dil dolayımında ifade ettiğî ayetleri dolayımında, Allah'a tanık olmanın gerekliliğî vurgulanmaktaydı. Şura suresinde ise Allah'a, bilfiil gerçekleşen tanrısal belirlenimleri dolayımında tanık olmak ve Allah'ı yaşamın kendisinde bulmak gerektiğî konu kılınmaktaydı.

Fussilet suresi, Cenabı Allah'ın varlık olarak kuşatıcı ve kendisine kavuşulacak veya dönülecek olduğunun ayeti ile biter. Şura suresi ise bütün işlerin Allah'a döndürüldüğünün ayeti ile biter. Anlam ve eylem varlığı olarak Allah'ın yaratıyor olması ile vardık. Sonuçta Allah'a dönecektik. Bütün işler ise anlam yüklemli hükme -yargıya- ve hak ediş'e bağlı geri dönüşlere bağlı gerçekleşir iken bilfiil Allah'ın amacına bağlı gerçekleşmekteydi. Bütün işler, tanrısal dolayımında gerçekleşir iken tanrısal olarak bilfiil gerçekleşiyor olarak görünüş belirlenimiydi. Tanrısal da eylemde güzel ahlaka haiz hakkı gereğî gerçekleştirildiklerinde, Allah'a dönüyor olmanın belirlenimleriydi.

*

Zuhruf suresi...

Cehaletin karanlığından, gerçeğin bilgisi özgürleştiriciydi. Dünya yaşamının gelip geçici olması bağıntısında yaşamın sürekliliği dolayımında insan, ölümlle sınırlı olmayan bir varoluşu deneyimlemekteydi. İnsan, gerçeğin bilgisine olumsuz önyargı ile kendini kapatmamalıydı. Gerçeğin bilgisi ve gerçeğe bağlı emek verdiklerimiz, ahiretimizi kurtarmanın gerekenleriydi.

Zuhruf suresi Hâ ve Mim harfleri ile başlar. Hâ harfi ile Allah'ın varlığından paye almış olarak var olunduğu, Mim harfi ile de tümel belirlenimler ve hak edişler bağıntısında belirli kılınmış bir varoluşa dikkat çekilir.

Sure, anlayıp düşünelim diye Kur'an'ın Arapça indirildiği ile devam eder. Yani Kur'an okumada esas Arapça değil, anlamaktı. Demek ki surede anlama esasına bağlı olarak gerçeği anlamaya dair mesajlar da verilmekteydi. Surenin 4. ayeti ile bakıldığında Kur'an; Allah nezdinde kitap misali görünen, dürülmüş zaman ve âlem kuşaklarının, karşılık belirlenimlerine göre dil dolayımında biçimlenmiş kitaptı. Allah nezdinde bütün varlık âlemleri ve zaman kuşakları dürülmüş kitap gibi idi. Katmanlı yaratım bağıntısında gerçekliğin, böylesi bir yönü olduğuna da dikkat etmek gerekirdi.

Surenin 5. ayeti ile görmekteydik ki Cenabı Allah, nübüvvet ve Kur'an - vahiy- ile insanlığı uyarmaya dair kararlıydı. 5. ayet: "Siz, israf eden bir kavim oldunuz diye sizi uyarmaktan vaz mı geçelim?" Bu ayete dikkat edildiğinde, israf edilmiş bir yaşama veya varoluşa dikkat çekilir. İnsana bahşedilmiş yeryüzü yaşamı bahşedilmiş bir yaşam olup, Allah'tan sonuç almaya ve ahiret yaşamına göre değerlendirilmesi gereken ekin yeri idi. İsraf edilerek müsriflerden olmalı değil, hakkı gereği yaşanarak her bir anı, olayı ve olgusu Allah varlık ilkesi altında değer kılınarak üst bir anlama taşınarak yaşanmalıydı.

Surede dikkat çekilen; binek hayvanlarının ulaşım vasıtası kılınmış olmaya uygun ve evcil kılınmış olması, yağmurun rahmet, yiyeceğin

nimet, varoluşun Allah'a hasret -özlem-, diğerinin lütuf kılınmış olduğu vb. anlam-değer bağıntısında gerçekleşen bir yaşam, tevhide haiz dil yapısallığında Allah merkezli yaşanan bir yaşam olacaktı... ki gerçeğin bilgisine bağlı olarak yorumlanmış mevcudat, doğru yorumlanıyor olarak insan tinine katılmış olmaktadır.

Surenin 5. ayetine dikkat ettiğimizde, Cenabı Allah; rahmet, adalet ve şefkat sahibi olarak kullarını uyarmaktan, gerçeği hatırlatmaktan vazgeçmekte değildi. Gerçeği, düzeni, güzel ahlakı vb. hatırlatır iken kullarından kolay vazgeçen olmadığını da göstermekteydi. Yeter ki kullar, Allah'a yönelmiş olarak gerçeğe ve olması gerekenlere duyarlı olarak gerçeği gerçekleştirmeye yönelik adım atmış olsun. Başka bir deyişle de cehaleti eleştirel anlamda açık edip, gerçek bağıntısında ilmi tesis etmekten vazgeçmekte değildi. İlkesinde tutarlı ve kararlı olarak ilkeyi ereğinde gerçekleştiren gerçek -olgusal- kılmaktaydı. Nübüvvet de insanlık tinine dokunuşlar olarak insanlığa emsal nebiler, resulter aracılığı ile cehaletten kurtarmanın, ilmi, güzel ahlakı tesis etmenin ve sonuçlar ilmi bağıntısında sürekli olan bir yaşama göre yaşamanın öznel kurumsal gerçekleşen süregelen olgusuydu. Cehalet en büyük karanlıktı (zulmetti). Görülen o ki Cenabı Allah, cehaletin karanlığında kalınmasını istemekte değildi.

Surenin hitap üslubuna dikkat edildiğinde, Cenabı Allah'ın, cehaletin karanlığına karşı, gerçeğin bilgisini yerleşik kılmaya dair kararlılığı görülür. Cehalet, suizan veya batıl olan dolayımında, gerçeği görünür kılma ve tesis etmenin diyalektiğine surede tanıktık. Söz konusu gerçek ve gerçeğe bağlı anlam edinimi ise cehalet aşılması gerekendi. Cehalete dair her suizan, gerçeğin ölçütü olmaktan uzaktı.

Surenin 9, 10, 11, 12 ve 13. ayetlerinde, varlık alanında gerçekleşenlerin ereğine bağlı anlam biçimsel olarak yaratıma dair gerçekleştiği net olarak vurgulanır. Yaratıcı fail Allah'tı ve dünya yaşamındaki her şey, insanın varoluşuna hizmet etmeye dair uyumlu var kılınmıştı. Binek hayvanları yani insan için evcil fitratta yaratılmış hayvanlar dahi insanın Allah'a imanına delildi. İnsan güç

getiremeyecekleri dolayımında yani elinde gerçekleşmeyenler dolayımında Allah'ın fail yaratıcı olduğunun idraki ile Allah'a iman etmesi gerekendi. Başka bir deyişle de varoluşa dair gerçek; Allah ile var olmak ki gerçeğe kör ve sağır olmak, gerçekten gafil olmak. Sonuçta insan, Allah'a dönüyor olduğu yolculukta, ölüm ile gerçeğe gözlerini açacaktı.

Surenin 15. ayeti ile beraber ilerleyen ayetlerinde; Cenabı Allah'a çocuklar isnat edildiğine, meleklerin de dişi olduğuna dair suizan olan nitelemeler sureye konu kılınır. Gerçekte karşılığı olmayıp da Allah'a veya yarattıklarına isnat edilen her vasıflandırma, suizan olup, günahıt. İnsanın geçmişı miras alınıyor olmasına bağılı olarak da suizan dahi atalardan miras alındı... ki vahiy bilgisi ile bizlere suizanna dair mirası aşmamız gerektiğinin dersi de eleştirel anlamda verilir. İbrahim nebi dolayımında, kötü zanna yani suizanna -cehalete- dair mirasın ret edilmesi gerektiğı ve gerçeğe dair sözün miras bırakılması gerektiğı belirtilir.

Söz; anlam-değer yüklemli olarak öznel anlamda içsel, ilişkilerde kültürel ve kurum işlevsel medeniyet kurmaya yönelik dünya yaratımına eyler iken en çok dikkat edilmesi gerekendi. Yanlış söz, zanna dair batıl bir dünya yaratımına eylemekteydi. Hesabı verilmeyecek dünya, yaşanmaması gereken dünya olarak, İbrahim nebi gibi reddi miras yapılabilmeliydi.

İnsan gerçeğe karşı kör cahil olmak ile beraber, gerçeğe karşı yanlış nitelemeler dolayımında olumsuz önyargı -tutum- sahibi olabilmekteydi. İnsan, söz konusu gerçeğı, kendi istediğı yönde ve kişiler dolayımında bulmak istemekteydi. Gerçeğın, herkesin gerçeğı olarak dilediğı yönden ve kişi üzerinden aşikâr olacağıının idrakinden de uzaktı. Önemli olan gerçeğın bilgisinin, kimden gelmiş olduğu değıl, gerçeğın bilgisinin gelmiş olmasıydı. Surede, Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v) ve Musa nebi emsalinde, inkâr edenlerin onlara dair ifade ettikleri suizanları dolayımında bunu da değıerlendirmeliydik. Bir hadisi şerifte "Hikmet müminin kayıp hazinesidir. Kimde bulursa gidip

alsın...” denilmekteydi... ki bu hadisi şerif de gerçeğin bilgisinin kimden, nereden geldiği değil, gelmiş olduğu gerçeğine binaen edinmek gerektiğinin dersini verir.

Gerçek, Allah’a aidiyette gerçekleşir iken insanın gerçeğe dair yanlış nitelermeleri ve haksızca talepleri, yersiz ve boş bir lakırdıdan ibaretti. Gerçek karşısında, gerçeğe inat gösterilen her gerekçe zan veya psikolojik yanılsamalar, hezeyanlar, nitelermeler, köpürmeler olmaktan öte gerçekleşen değildi.

Surenin 20. ayetinde: “Dediler ki ‘Rahman dileseydi biz onlara tapmazdık.’ Onların bu konuda bir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar” denilir. Nübüvvet ile onlar zaten yalanlanmış olmaktadır. Genel anlamda Kur’an ve Zuhruf suresinde geçen tenzih ayetleri ile bakıldığında, zaten yalanlanmış olmaktadır. Vahiy bilgisiyle, müşriklik, paganlık vb. zaten yasak edilmekteydi... ki Cenabı Allah onları, kendisinden başka ilah olmadığına ve kendisinden sonuç alınacak mabut olduğuna çağırıyordu. La ilahe illallah-a çağrı, Allah’tan başka mabut, ilah edinenlere yönelik bir hatırlatmaydı. Demek ki Rahman kendisinden başka ilah ve mabut edinilmesini istemekte değildi.

Surede konu kılınan Musa nebi ve Firavun anlatısında da gerçeğin hiç beklemediğimiz yerden bize gelebileceği ve ona açık olmamız gerektiğinin dersi de verilmiş olmaktadır. Hazreti Muhammed Mustafa değil de başkalarını nebi görmek isteyenler dolayımında da bu konuya dikkat çekilmekteydi. Surenin 31. ayetinde bu net olarak ifade edilir.

Sureye dikkat edilir ise Muhammed Mustafa’yı (s.a.v) sihir yapmak ile itham edenler olduğu gibi, Musa nebiyi de sihirbaz olmak ile itham edenler olmuştu. Gerçeğin bilgisine veya mucize kılınmış olana, sihir nitelermesinde bulunmuş olmanın, suizan -cehalet- olduğu da surede belirtilmiş olmaktadır. Başka bir deyişle de gerçeği; psikolojik yanılsamalardan veya zanna dair maddi nitelermeler ve kazanımlardan öte, varlıkta ve varoluşta karşılığı olmasına bağlı olarak değerlendirmek gerektiğinden uzaktık. Surenin 32. ayetinden 35. ayetine kadar dikkat edildiğinde, dünya geçimliliğine veya yaşamına dair bahşedilmiş maddi

olanakların, gerçeği değerlendirmeye (kritik etmeye) dair ölçüt olmadıkları net olarak belirtilir. Görünen veya yaşanan dünyaya dair aldanış, gerçeği değerlendirmeye dair ölçüt olarak kullanılmasında dahi görülmekteydi.

Bu bağlamda surede; dünya geçimliliğine dair gerçekleşenlerin öncelik olmaması gerektiği, ahiret yaşamının öncelik olması gerektiği de ifade edilir. Söz konusu dünyalık ise Cenabı Allah; inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını, çıkacakları merdivenlerini, evlerinin kapılarını, üzerine oturacakları koltukları, eğer genele dair küfre sebep vermese, gümüşten yapacağına dair bildirir. Çünkü önemli olan dünya menfaati ve ziyeti değil, ahiret yaşamıydı. Dünya nimetine dalanlar, Allah'a ve ahirete gafil yaşayanlardı. İnkârlarından dolayı, gafletlerinin artmasının dünya nimeti dolayımında olacağı böylece vurgulanmış olur. Kim ki artık Rahman'ı anmaktan veya hatırlamaktan -zikretmekten- gafildi, yanında ayrılmayan, ayartıcı olan şeytan karakterli birini yoldaşı -dostu- bulmaktaydı.

Başka bir deyişle de Allah ile var olan insana, Allah ile olması gerektiği hatırlatılmaktaydı. Yanlış arkadaşlar, üzücü sonuçlara doğru yolculuğun ayartıcı şeytanlarıydı. Allah insana en güzel arkadaştı. Başka bir deyişle de insana; gerçeği değerlendirme ölçütünün, eş deyişle de gerçeği temellendirdiğimiz argümanlarımızın, yeryüzüne dair bahşedilen nimetler ve mevcudat kılınmış olanakların olmadığı, net olarak ifade edilmekteydi... ki bu, hem eleştirel anlamda kafirlere ifade edilmekte hem de Allah'a iman eden müminlere, gerçek değeri, Allah'ta yani gerçeğin ta kendisi olanda ve ahiret yaşamına -geleceğe- dair bulmaları gerektiği yönünde ifade edilmiş olmaktadır.

Her mümin için vahiy bilgisi; ilmi ve ahlaki anlamda, ayrıca sonuçlar bağıntısında içselleştirilmiş olarak yaşama dair kılınması gerekendi. Surenin 43. ayetinde ifade edilen "Vahye sarıl! Kuşkusuz sen sırat-el müstakim üzeresin" denilirken de her türlü olumsuzluğa rağmen insanın gerçek olana bağlı olarak yaşaması gerektiği net olarak ifade edilir.

Resulü Ekrem Muhammed Mustafa emsalinde bizlere de buyrulan o ki gerçeğe duyarsız olmaya dair sağırları ve körleri doğru yola ileticek değildik. Sonuçta Allah, inkâr eden hain zalimlerden adaleti gereği intikamını alacaktı. Yani adaletini, biz görsek de görmesek de tesis edecekti.

Gerçeğe dair bilgiye, vahye tutunmak ve bu doğrultuda yaşamak, gerçeğe dair doğru olanı yaşamaktı. Doğru olan yol (sırat-el müstakim) veya yöntem de bu idi. Gerçeğe dair bilgidен, bilmekten yana sorumlu olduğumuz da surede belirtilmiş olmaktadır. İsa nebinin dilinden, ubudiyetin Allah'a yönelik olması gerektiği yani Allah'tan sonuç almaya yönelik olması gerektiği dolayımında sırat-el müstakim belirtilmekteydi. Gerçeğin bilgisini veren resule iman ederek yol bulmak, güvenilir kaynaktan olarak bilgi ediyor olmak ile doğru olanı bulmak anlamını taşımaktaydı... ki bu anlamda bilgi kaynağının doğru ve güvenilir olması da sırat-el müstakim üzeri olmanın bir belirlenimiydi.

Söz konusu gerçeğin bilgisi ise Firavun ve Musa kıyasına surede bir daha tanıklık. İktidarın gücü ile halkını manipüle eden Firavun, kısmi anlamda talim etmiş oldukları azapla uyarılmış olmalarına rağmen inkârı tercih etmişlerdi. Dünyalık iktidar, servet ve zinet, gerçeği değerlendirmenin ölçütü olmamasına rağmen, bunlar ile gerçeği değerlendirmenin ahmaklığına düşer olmuşlardı. Psikolojik köpürmeler, alay etmeler de gerçeği değerlendirmeye dair ölçüt değildi... ki müşrikler bu anlamda surede eleştirilmekteydi. Gerçeğin ölçütü, cehaleti de görmemizin ölçütü olarak değerlendirilmeliydi. Kim ki dünyevi iktidarı, serveti, olanakları, psikolojik beklentilerini gerçeğin kıstası -ölçütü- kılmaktaydı, cehalet sahibi olduğunu da göstermiş olmaktadır.

Surede, İsa nebiye isnat edilen tanrısallık eleştirilir iken onun kıyametin yani gerçek ile yeniden ayağa kalmanın, ölüm sonrası yaşamın bilgisinin habercisi olduğu da surenin 61. ayetinde vurgulanmış olmaktadır. Onun hikmet -nedensellik- bilgisine vakıf olduğu ve gerçeğe dair bilgi

ile ayrılığa düşülmüş konular hakkında yargı sahibi olduğu da surenin 63. ayetinde onun ifadesi dolayımında belirtilmiş olur. Surenin 64. ayeti ile de Allah'ın, İsa nebinin kendisi de dahil olmak üzere herkesin rabbi olduğu ifade edilir iken üst ve evrensel bir gerçeklikten bahsedilmiş olduğu da ifade edilmiş olur. Nebiler gerçeğe çağırır iken şeytan gerçekten uzaklaştırıcı apaçık düşmandı. Surenin 62. ayeti ile buna dikkat çekilir.

Sonuç, ahiret âlemine ölüm ile geçmiş olmak olduğunda, gerçeğe gafil olanlar birbirine düşman olmaktadır. Bu dünyanın zenginliğinden mahrum kalan iman edenler, ahiretin zenginliğini hak etmiş olacakları yeni bir dünya yaşamına adım atmış olacaktı.

Cehennemın büyük meleği Mâlik'ten istenen "Rabbin işimizi bitirsin" iken Mâlik'in dilinden "Siz böyle kalacaksınız" denilir. Surenin 77. ayeti bu konuşmaya bizleri tanık kılar iken geçici dünya yaşamına kıyasen kalıcı olan ahiret yaşamına dikkat çekilmiş olunur. Cehennem ve yönetici meleği olan Melik dolayımında bizlere, bahşedilmiş bir yaşamın iktidar alanından, iktidar olmaya güç yetirilmeyen bir yaşam haber verilmekteydi. Firavun ve iktidar, insanlık tını ve yeryüzüne iktidar olunması bağıntısından bakıldığında, surede cehennem ve melek Melik'in neden bahsedilmiş olduğunu anlamış olurduk.

Ölüm ölmek ile aşıldığında, artık ölümün olmadığı bir yaşama adım atılmış olunmaktaydı. Artık var olmak, olumsuzlaması yapılamayan varlık olma niteliğinde hak edişler dolayımında yaşanacaktı. Her kişi gerçekleştirdikleri dolayımında hak edişlerini de kendi için belirli kılmış olduğu bir dünya yaşamını deneyimlediğini bilmeliydi.

Sure, adalet ilkesi ile değerlendirildiğinde, hak edişe göre belirli kılınan bir oluş içinde var olduğumuz gerçeğine dikkat çekilmekteydi. Gerçekleştirdiklerimizin, melekler tarafından not edildiği bir delillendirme oluşu içinde var olduğumuz da hatırlatılmaktaydı. Allah'ın adaleti er ya da geç, biz görsek de görmesek de bir biçimde gerçekleşecekti.

Cenabı Allah, suizanna -cehalete- dair her türlü yakıştırmadan yana, yani kendisinde karşılığı bulunmayan yakıştırmalardan münezzehti. Ölüm vaktinin bilgisi kendi nezdindeydi. Bütün varlık âleminin yaratıcısı ve mülkiyetine dair sahibi, rabbi sadece O idi. İnkâr edenler ise sonuçta kendilerine haber verilmiş olan gerçeği en sonunda bileceklerdi.

Zuhruf suresi, gerçek olan Allah ile var iken gerçek kılınmış varoluşta, sadece dünya nimetleri ile sınırlı bir yaşamın olmadığı, bu yaşamın sonucunda hak edişe dair bulacağımız ahiret yaşamına dikkat çeker. Dünya nimetlerinin aldaticılığına aldanmadan, Allah ve ahiret için yaşanması gerektiğinin dersini taşır.

Surenin insanı/ insanları; fakir ve zorluklar içinde bulunan müminler olup, surede, dünyevi yaşamın aldaticılığına aldanmadan yaşamaları gerektiğinin dersi onlara verilir. Surenin insanı; Allah'a -gerçeğe- iman, us, gözlem, deneyim, keşif ve vahiy bilgisi ile tutunmuş insandı. Dünyanın ziynetinde değil, Allah'a dair anlam dünyasında huzuru bulan insandı. Dünyevi yaşama, şeytanlara ve içimizdeki şeytana aldanmadan, bir yolcu olduğunun idraki ile Allah'ı yoldaş bilip Allah'ın gerçeğine göre yaşayandı.

Kur'an'da bize gerçek olarak bildirenlere tutunarak yaşamak gerektiği, surede ders olarak verilir. Allah'ın gerçekliğine tutunmuş olup da cehaletten uzak, Allah'ı tenzih ve tevhid düzeyinde bilen ve bu doğrultuda yaşayan insan için, korkacağı bir gelecek yoktu.

Sakın ha! Kafirlerin zenginliği, iktidar sahibi olmaları seni aldatmasın! Senin Allah'ın, sana bahşettiği/ bahşedeceği bir ahiret var. Bu dünyanın işleri hikmete tabidir. Sana düşen vazife, hikmete vakıf olma çabası içinde bulunmak ve sorumlu olduklarının hakkını vererek yaşamaktır. Hikmete vakıf değil isen hiç yoksa Allah'a iman ile tutun ve Allah'ın adaletinden şüpheye düşmeden hak edişlerin er ya da geç tesis edileceğinin gerçeğine göre yaşa! Gerçek kurtuluşundur. Suizan değil, gerçek kurtuluşundur.

Sure ile görmekteydik ki suizanna -cehalete- dair bakışım sahibi olan insan eleştirilmekteydi. Gerçeğin idrakinden yoksun olarak Allah'a ve yarattıklarına dair suizanda bulunmak, kişiye günah kılınmış olandı. Sui zannı -cehaleti-, hakikatte karşılığı olmayan anlamında miras bıraktığımızda dünya, batıla dair anlam yüklemli kurulmuş olan dünyaydı... ki sure ile insan, içinde kaybolduğu dünyaya dair uyarılmış olmaktadır. Sureye dikkat edildiğinde suizanna göre biçimlenen insan bakışımı ve dünya eleştirel olarak konu kılınmaktaydı.

Surede, Musa ve Firavun anlatısına dair verilen kesite dikkat edildiğinde, Musa gerçeği ifade eder iken Firavun, suizandan ibaret yaklaşımı ve ifade ettikleri ile gerçeği, kendisine ve halkına iktidarın gölgesi altında perdelemekteydi. Eskilerin belirttiği gibi güneş balçıkla sıvanacak değildi. Zan, öznelde gerçeğe perdelenmeye sebep olsa da gerçeği değiştirecek veya gerçeği kuşatıcı biçimde örtecek de değildi. Suizan veya cehalet değil, gerçek buluşma noktamız olmalıydı. Her devirde gerçeğe; psikolojik yanılsamalar ile karşı durmak, türev biçimleri ile aynı çizgiyi koruyarak devam etmekteydi. Gerçeği temsil eden resullerin veya alimlerin karşısında, kör cahilleri her devirde görmekteydik... ki bu dahi gerçeğin batıl olan dolayımında nasıl görünüş bulduğu ayrıca varlıksal, varoluşsal karşılıklarına ve yaşamsal sonuçlarına göre nasıl değerlendirilmesi gerektiği gerçeğinin dersini vermekteydi.

İsa nebiye dair suizan yaklaşımlarına da dikkat edildiğinde surede; suizan dolayımında yani gerçekte karşılığı olmayıp da gerçeği, öznelde perdeleyen veya perdelemeye çalışanlara yönelik eleştirel olduğu görülür. Ayrıca sure genelinden bakıldığında, gerçeği kötü olana gerekçe kılan ve gerçeği alay konusu kılan kötü zanna dair gerçekleşen her bakışma ve yaklaşıma yönelik eleştirel olduğu görülür. Musa nebi Rabb-ül Âlemini yani üst, evrensel ve galip olan gerçekliği, Allah'ı ifade etmekteydi. İsa nebi de "Benim Rabbim, sizin de rabbiniz..." der iken insanlık âleminin üst, evrensel ve galip olan gerçeğini yani Allah'ı ifade etmekteydi.

İsa nebi "O'na kulluk edin" derken de gerçek olup da kendisinden sonuç alınabilecek olan Allah'a ve gerçekliğine dikkat çekmiş olmaktadır. Sırat-el müstakim de kendisinden sonuç alınabilir olan Allah'a yönelmiş olmakta gerçekleşen talim, tahkik, sonuç alma, alınan sonuçların kullanılmasına dair kullanım hakkı olması ve sonuç verilerin yönetsel olarak genele yaygın kılınabilmesi bağıntısında gerçekleşen yönetsellikti... ki sırat-el müstakim dahi yönetsel içeriği ile gerçekten sonuç almaya dair gerçeğin ölçütü olarak gerçekleşti.

Daha önceki surelerde; Musa nebinin de İsa nebi gibi aynı ifade biçimi ile Allah'ın insanlık tininin üst, evrensel ve galip gerçeği olduğunu belirtmiş olduğunu bilmekteyiz. Bir sonraki sure olan Duhan suresi 20. ayette de buna tanık olmak gerekir. Bu surede ise her iki nebi, temsil ettikleri gerçeği, farklı düzeyin insanları olarak belirtmekteydi. Afaki ve enfüsi içerikte, kendiliğe dışsal ve kendiliğe dair Allah'ın gerçekliğine farklı düzeylerde tanık olmanın olanağına, onlar dolayımında dikkat çekilmekteydi.

Rabb-ül Âlemin; her varlığın veya âlemin üst ve evrensel asli varlık gerçeği olan Allah idi. Yaratılmış olan varlığa içkin varlık ve kendisine içkin olunan varlık olmak ile beraber, kendiliğe dışsal bilmenin konusu olandı. "Sizin de benim de rabbim" denilirken de insana/ insanlık âlemine içkin varlık gerçekliği olan Allah kaset edilmekteydi... ki bu ifade ile varlık eşitliği ve varlık özgürlüğü anlamına içkin olarak, Allah ile var olduğu hatırlatılmış olunmaktaydı. Allah'a dair her iki ifade biçimi ile anlamaktaydık ki Allah'ın varlığında yaratım, katmanlı yaratım bağıntısında katmanlı varlık belirlenimli olarak birbirine içkin ve dışsal kapsayıcılıkta gerçekleşmekteydi. Allah'a dair belirtilen her iki ifade ile de varlıksal anlamda; bilimsel olarak Allah'a nasıl bakmamız gerektiğinin ve hangi anlama haiz içerikte ve bilgiye dair biçimsellikte bakmamız gerektiğinin gerçeğine dikkat çekilmekteydi.

Surede, İsa nebi bahsine dikkat edilir ise o hem Allah'ın gerçekliğine, yani varlık anlamına uyanmasının hem insanın kendi gerçekliğine - anlamına- uyanmasının hem doğaya dair gerçeklik hem tanrısal

belirlenimler ile hakikate uyanmanın hem hak edişle bağlı gerçekleşecek akıbet/ ahiret ilmine uyanmanın hem de anlam yüklümleri gerçekleşen temsile dair varoluştaki aynalaşma oluşunda olay belirlenimli gerçekliğe uyanışın vb. habercisi olan nebiydi. Allah'ın insanlığın evrensel gerçeği olduğunun haberiyle Allah ile özgürleşmenin olanağını gösteren nebiydi. Dil dolayımında ifade ettiğimiz bilginin; sadece öznellikte zihne dair gerçekleşen değil, gerçeklik bağintısında varlık ve varoluştaki karşılığın olması gerektiğini gösteren nebiydi. Başka bir deyişle de gerçek olan ile ayağa kalkması gereken yani kıyametini gerçek olan ile bulması gereken insana, gerçeğe uyanması gerektiğinin mesajını veren resuldü. Surenin 61. ayetinde İsa nebinin, saat için bir bilgi olduğu yani, saatin habercisi olduğu vurgulanırken de insanın, olay belirlenimli açık olacak gerçeğine, olay belirlenimli açık olacak Allah'ın gerçeğine uyanması gerektiğinin bilgisinin resulü olduğu belirtilmiş olur.

Surenin 63. ayetinde, "İsa, apaçık beyinlerle geldiğinde; ben size Hikmet'i getirdim. Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeylerin bir kısmını size açıklamak için geldim. O halde Allah için takvalı olun ve bana itaat edin! Dedi" denilir. Bu ayet ile anlaşılması ki İsa nebi gerçeğin açık olacağı olay bilgisine -hikmetine- haiz nebiydi. Ayrılığa düşülen konular hakkında yargı sahibi olduğunu yani gerçeğe dair bilgi sahibi olarak yargı sahibi olduğunu da ifade etmekteydi. Başka bir deyişle de gerçeğe nasıl uyanacağımızın bilgisi, İsa nebi dolayımında bizlere bildirilmiş olmaktadır. Gerçek, açık olduğu olay bağintısında bilgisi edinildiğinde olgusal olarak bilinmiş olmalı... ki geçmişlerin haberi dahi, gerçeğin zamansızlığını ve olay belirlenimli açık olduğunun gerçekleştiğinin, gerçeklik bilgisini vermekteydi.

Surenin 64. ayeti ile de İsa nebinin ifadesi dolayımında Allah'a dair gerçekliğin herkesin evrensel ve üst gerçeği olduğu zaten belirtilmiş olmaktadır... ki bu dahi, üst, evrensel ve galip belirlenimli olmakta gerçeğin olgusallığına veya mahiyetine dair bilgiyi bizlere vermiş olmanın önemine haizdi. Gerçeğin bilgisine bağlı olarak suizanni nasıl

aşmamız gerektiğinin bilgisi, İsa nebi dolayımında bize verilmiş olmaktadır.

İsa nebinin gerçeğe dair yargı sahibi olması, Allah'ın gerçeğe dair yargı sahibi olmasından paye alması ile ilgili olup her insanın gerçeğe dair yargı sahibi olabileceğinin olanağına emsaldı. Âdem nebi, varlığa dair isimleri söyleme hakkına sahip yani varlığa dair söz hakkını kullanabiliyor olmanın emsaliydi. İsa nebi ise gerçeğe dair söz hakkı olan insanı temsil etmekteydi.

Surenin 26, 27 ve 28 ayetlerinde İbrahim nebi konu kılınmaktaydı. İbrahim nebinin, babasına hitaben “Ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben yalnızca beni yaratan taparım. Çünkü O, beni doğru yola iletecektir” der. Cenabı Allah İbrahim nebinin bu sözünü ayet kılmış olarak kendisinden sonrakilere miras bırakmaktaydı. Kur'an ile de bize miras bırakmıştı. Başka bir deyişle de “La ilahe illallah” sözü ve varlık olarak gerçek olan Allah ile gerçekliğe dair bilgi edinmek ve bu doğrultuda nasıl yaşanması gerektiğinin bilgisini edinmek olması gerekendi. Zuhruf suresi ile de buna tanık kılınmaktaydık. Gerçeğe dair her bilgi, geleceğe dair miras bırakıldığında, mirasın birikimi ile varlığı daha doğru bilmek ve varoluşu daha yetkin anlayabilmek olanaklıydı.

Surenin son ayetleri ile de gerçeğin bilgisine açık olmak gerektiği, suizandan -cehaletten- uzak durmak gerektiği, cennet ve cehennem sonuçları bağıntısında vurgulanmış olunur. Nebiler, gerçeği haber vermekte iken vahiy bilgisine dikkat etmek gerekmekteydi. Cenabı Allah da insanın suizanna, batıla dair vasıflandırmasından münezzehti. Surenin 81. ayetinden 87. ayetine kadar dikkat edildiğinde, bu ayetlerin tenzih ve tevhid ayetleri olduğu görülür. Cenabı Allah, yarattıklarının suizan içeriğinde cehalet belirlenimli gerçekleşen vasıflandırdıklarından ari idi. Cenabı Allah Zuhruf süresinde, cehalete dair yanılısamalardan -zanlardan- kendisini tenzih etmekteydi.

Surenin başında geçen tenzih ayetleri ve sonunda geçen tenzih ayetleri ayrıca tevhid ayetleri bağıntısında sure negatif ontoloji ve pozitif ontoloji bağıntısında biçimlenmekteydi. Tenzih; negatif ontoloji yani

ne olunmadığı dolayımında Allah'ın kendisini tanıtlamasıydı. Tevhid ise pozitif ontoloji yani ne olduğu dolayımında Allah'ın kendisini tanıtlamasıydı.... ki surede tevhid ayetlerinden daha çok tenzih ayetleri olduğuna dikkat edildiğinde surenin, öncelikli olarak Allah'ın ne olmadığı dolayımında tanıtlanmasının konu kılındığını görmekteydik. Her tenzih belirlenimi de ne olmadığı dolayımında Allah'ın ne olduğunun idrakini verir iken tevhid içeriğine haizdi. Her tevhid belirlenimi de ne olduğu dolayımında Allah'ın ne olmadığına idrakini verir iken tenzih içeriğine haiz gerçekleşmekteydi. Böyle olmak ile beraber surede, tenzihi anlatının hâkim olduğuna yani Allah'ın ne olmadığı dolayımında negatif ontolojinin hâkim olduğuna tanıklık.

Surenin son ayeti ile de iman etmeyen suizan -cehalet- sahiplerini, buldukları durum içinde “Selam” diyerek, yakında bilecekleri gerçek açık olana kadar kendi hâllerine bırakmak gerektiği belirtilir. Yani, gerçeğe uyanmaktan yana anlayışsız olan veya inat eden aymazlar, er ya da geç gerçeğe uyanacaklardı. Sonuç ise hak ettikleri dolayımında hüsrandı. Batıl veya suizan er ya da geç terk edilecek olardı ama sonuçta hüsrana sebep vermeden önce, terk edilmesi gerekendi.

Sureye dikkat edildiğinde; insana bu yeryüzünde bahşedilenlerin, gerçekte sahip oldukları değil, kullanım hakkı verilenler olduğu anlaşılır... ki sonuçta kullanım hakkı verilmiş olanları haksızca sahiplenip de zanna, büyük aldanışa düşenler ve suizanna dair her bakışım ve yaklaşımları ile de kendilerini ve etkisi altında olanları gerçeğe öznel anlamda perdeler iken gerçeği idrak etmekten uzak olanlar, hüsrana ile sonuçlanan bir sona -geleceğe- yürümektedirler. Kullanım hakkı verilenleri, suizan bağıntısında sahiplenmek değil, gerçekte ne için ise o doğrultuda kullanım hakkına binaen değerlendirmek ve insanlık tinine katmak doğru olardı.

Eskilerin de dediği gibi “Kendin ile götürmeyeceğin şeyi kendine yük kılma!” Bu durumda insan kendi ile götürmeyeceği şeylere gerçekte sahip olmamak ile beraber, suizanna dair kendisine yük kılmalı değil, insani anlamda varlık anlamını yaşamının aracı kılmalıydı.

Zuhruf suresinde görmekteydik ki insan; bildikleri dolayımında idrak seviyesi ve gerçekleştirdiklerinin, emek verdiklerinin temsil karşılıkları olan hak etmiş oldukları ile ahirete taşınmaktaydı. Emek verdiklerimiz de kendi olmaya dair idrak ve kişilik düzeyi gelişimini olanaklı kılmaktaydı. Emegē dair hak edişler, bilgi ve idrak düzeyine dair kazanımlar, ahirete taşıyabildiğimizdi. Bu neden ile insan, Allah'a ve ahireti öncelediği ilkesel bir yaşama emek vermeli, gerçeğe dair bildikleri ve yaşadıkları ile ahirete taşınmalıydı. Sure ahiret öncelikli bir yaşamda dikkat edilmesi gereken iki olguya dikkat çekmekteydi. Gerçeğin bilgisi ve gerçeğin bilgisine göre emek verdiklerimiz, söz konusu ahiret ise hayatiydi.

Şura suresinde Cenabı Allah, kendisini tanıtır. Zuhruf suresinde ise gerçeğin bilgisine göre ahiret öncelikli yaşanması gerektiğinin dersini verir. Şura suresinde Allah'a giden yol gösterilir iken Zuhruf süresinde, dünya ve ahiret arasında nasıl yolculuk yapılması gerektiğinin bilgisi verilmekteydi. Yolculuk, dünyayı kendine yük kılarak değil, yüklerini asgariye indirerek veya yüklerinden kurtularak devam etmeliydi... ki ahirete doğmak azaba düçar olmadan gerçekleşsin.

Elbette dünya sahibi olmalıydık. Ancak, Allah için, insanlık için, sorumlulukları hakkı gereği gerçekleştirmek için olmalıydı. Suizandan uzak, gerçek ile bakabilen, gerçeği yaşadığın idrakinde olarak şükür, hamd, güzel ahlak belirlenimli hakkını vererek yaşayan olmamız gerektiğinin dersini de sureden almaktaydık.

Gerçeğe dair ölçütümüz de psikolojik yanılsamalar, maddi olanaklar, haksızca fevri beklentiler olmamalıydı. Gerçeğe dair ölçütümüz; varlıkta ve varoluşta ve uygulamada gerçek olanın karşılığının olmasıydı. Yukarıda bahsedildiği gibi sırat-el müstakim ve dolayısıyla sırat-el müstakim üzere olduğunun belirlenimleri (gerçeği talim etmek, tahkike açık olması, kendisinden sonuç almak, sonuçları kullanabilmek ve yönetsel olarak genele yaygın kılabilmek) de gerçeğin değerlendirilmesinden yana ölçüttü. Gerçek, sonuçta genele yaygın açık olacak olan ve tesis edilebilir olandı... ki bu anlamda vahiy ile

bizlere, yaşamaya dair ölçütün zan değil, gerçek olması gerektiği belirtilmekteydi.

Gerçek; zanna takılı kalmış olarak bilinecek olan değildi ki surenin sonuna doğru Cenabı Allah, kendi gerçekliğine ilişkin ne olmadığı ve ne olduğuna dair bilgi vermekteydi. Zan, gerçeğin ne olmadığına dair bilgisini bilmenin ölçütüydü. Vahiy bilgisi de Allah'ı hakkı gereği ile tanımanın ve zanna göre değil, gerçek olana göre nasıl yaşamak ve dünya kurmak gerektiğinin kaynağı olması gerekendi.

Surenin 81. ayetinde “De ki Rahman'ın çocuğu olsaydı, ilk ben kulluk ederdim” denir. Bu ayet; kişilerin zannına dair bir gerçeklik olmuş olsaydı, ben ona uyardım anlamlı taşır... ki zan, gerçekte karşılığı olmayıp da inanılan olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Anlam; dirimsel, eril, biricik olarak sadece kendisi olmakta yüklemsiz yüklem iken bakışına eyler olması ile inandırıcıydı. Yüklem alındığında, inanç nesnesi olarak gerçekleşen anlama, bakışına ve dünya yaratımına eylediği için dikkat etmek gerekmekteydi. Zanna dair anlamı olumsuzlamak gerekir iken gerçeğe dair anlamları inanç nesnesi kılmak olması gerekendi.

Anlatılanlar doğrusunda belirtmek gerekir ise surenin bir başlığı da yorumdu. İnsan, anlam yüklem almaya bağlı olarak inanç varlığı olur iken anlam arayışına bağlı bilme ve anlamlı kılma çabası içinde yorumlama yaratıcı etkinliğinde bulunmaktaydı. Bildiklerini; amaca bağlı neden belirlemede, yaşamsal anlamda yorumlamakta olarak varoluşuna, özel ve toplumsal anlam-değer dünyasına -tinine- katmaktaydı. Hak ilkesi gereği bildiklerini de iyi, doğru ve güzel yargılarına bağlı olarak değer kılıyor olmanın olanağında yorumlamaktaydı.

İnsan anlam arayışı içinde bilmeye açık iken anlam yüklem almaya açık olması dolayımında bildiklerini yaratım etkinliğine katan varlık olarak yaratımı sürekli gerçekleştiriyor olmakta deneyimlemekteydi. İnsan bilen ve bildiklerini yorumlayarak yaşamına -tinine- katan varlıktı. Bildikleri zemininde öznel ve toplumsal düzeyde dünya yaratımı oluşu içinde var

olmaktaydı. Surede miras alınan dünya bağıntısında buna da dikkat çekilmekteydi.

Bilen ve yorumlayan olarak yaratım etkinliğini süreklilikte bulan insan için anlam arayışı ve bilmek; bilmeye açık fitratı, hayatta kalma çabası, zorlayıcı ve hayati koşullar, tinsel anlam arayışı vb. gerekçeler sebebi ile gerçekleşen kaçınılmazıydı. Sureye dikkat edildiğinde, insanın bilmeye dair yönelimsel doğası içeriğinde bilmenin, sonuç belirlenimlere göre değerlendirildiğinde hayati olduğuna dikkat çekilir. İnsan, bilmeye açık ve anlamlı kılmaya yönelik yorum varlığıydı. Öyle ise bildiklerine ve yorumladıklarına dikkat etmeliydi. Bu bağlamda surede, gerçeklik ölçütü yitirilmeden bilmenin gerçekleşmesi gerektiğine ve gerçeğe dair bilgi izleğinde, suizanna yani cehalete düşmeden yorum yapabiliyor olmanın çizgisinin olması gerektiği gösterilmiş olur.

Yanlış bilme ve yanlış anlamlandırma -yorumlama-, gerçeğin idrakinden uzak kılar iken yanlış dünyalar (öznel ve toplumsal dünyalar) yaratıyor olmaya sebep olmaktaydı. Gerçeğin idrakine yitik kurulan her dünya ise gerçek ile karşı karşıya kalındığında yıkılması kaçınılmaz olan dünya idi. İnsanın gerçeğin idrakinden uzak ve zulme dair kurduğu her dünya yıkılmaya mahkûmdu. Surede bahsi geçen nebilere dikkat edildiğinde, kendilerinden sonra yıkılan dünyalara, gerçeği hatırlatmakta oldukları görülür. Başka bir deyişle de cehalete veya suizanna, kötü duygulara, psikolojik yanılsamalara vb. dair gerçekleşenler bütünlükten koparıcı olarak gerçekleşmekteydi. Allah'a dair iman ile özsel bütünlük, gerçeğe dair idrak ile ussal bütünlük, muhabbeti ve saygıyı önceleyerek duygusal bütünlük ve ilişkilerde bütünlük, nefsi emmareye dair kötücül içgüdüleri terbiye etmek ile ruhsal bütünlük, aidiyet ve sorumluluklar bağıntısında toplumsal bütünlük vb. tesis edildiğinde insan, Eş- Şafi ismi gereği bütünlüğünü koruyor olarak barışı -selamı- tesis edebilmekteydi.

Özellikle İsa nebiye dikkat edildiğinde; hikmet getiren yani gerçeğe dair eksik olanı tamamlamak için gelen ve ayrılığa düşülen görüşlerden yana gerçeğe dair yargı getiren yani gerçeği açık edip de doğru bilinen

yanlışları gideren olduğunu ifade eder. Doğru bildiğimiz yanlışlarımız vardı. İşte İsa nebi; doğru bildiğimiz yanlışları, gerçeğin bilgisi ile aşmak gerektiğinin ve hikmet -gerçeklik- (ne olduğu, nasıl olduğu, ne için olduğu ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olunacağı) bilgisine açık olarak bilmeye ve yaratıma dair yolculuğun, gerçeklik bağıntısında gerçekleşmesi gerektiğinin bilgisini bize hatırlatmaktaydı. İnsanın; Allah'ın gerçeğine, görünen doğanın gerçeğine, kendi gerçeği uyanarak kıyametini gerçeğe uyanmakta yani gerçek ile varlık âleminde ayağa kalkmakta yaşaması gerektiğinin bilgisini vermiş olmaktadır. Eksiklerinden yana tamamlanmak ve yanlışlarından yana doğrulamak ile bütünlüğü tesis etmiş olarak gerçeğe uyanmak, kişinin kıyameti olarak kendisine yeterdi.

Sure ile insanın bilmeye açık yorum varlığı olduğunu görmekteydik. Fıtratı ve tinsel varoluş bağıntıları gereği anlamaya, anlamlı kılmaya çalışan insanın, belirliliğe bağlı olarak varoluşa tutunma çabası içinde olduğunu da görmekteydik. Böyle olmak ile beraber, insan doğru bildiğini zannettiği yanlışlar izleğinde zanna dair anlamlı kıldıkları dolayımında hem gerçeklik idrakinden hem de anlam arayışı olanağından uzaklaşmaktaydı. Bu durumda Allah nezdinde kabul görmekte değildi... ki insanın; gerçeklik ölçütüne bağlı olarak anlam arayışına devam etmesi gerektiği ve gerçeklik bağıntısında yoruma açık anlamlı kıldıkları dolayımında dünyalar kurması gerektiği, hak edişlere bağlı gerçekleşen sonuçlar bağıntısında hatırlatılmaktaydı.

Anlam arayışında bilmeye açıklığın korunması ve anlamlı kıldıklarımız dolayımında yaratılmış dünyaların gerçeklik zemininde kurulması, sonuçta hüsrana uğramamak, yıkılan dünyaların sahibi olmamak için hayatiydi. Elbette bilen ve bildiklerini yorumlayan olarak tinine katan varlıklardık ama bildiğimiz, gerçeğe dair olmalıydı ve yorumladığımız da gerçeklik zemininde esas -ilke- bağıntısında çizgisi olması gerekendi. Kur'an gerçeğin haberini taşır iken surenin 44. ayetinde işaret edildiği gibi gerçeğin bilgisinden yana sorumlu tutulacaktık. Bilgi, yaratılmış dünyaların yaratım nesnesi iken bilgiden sorumlu kılınmış olmak kaçınılmazdı.

Zuhruf suresi insanın süreç varlığı olduğunu da göstermekteydi. İbrahim nebiden Musa nebeye, Musa nebiden İsa nebeye, İsa nebiden Muhammed Mustafa nebeye kadar olan süreçte, söz konusu hakikat, doğru bilmek, yorumlamak ve yaratılmış dünyalar içinde yaşamak ise süreç seyrinde olarak gelişim göstermekteydik. Her bir nebi ve karşıtı olanlar dolayımında anlayışımızın geliştiği idrak düzeylerine ve yaşam biçimine tekâmül etmekteydik. Süreç varlığı olarak tek bir mertebenin veya makamın insanı değil, gelişen oluş içinde yeni anlayış düzeylerine açık olmak gerekmektedir.

İbrahim nebinin kavmi, Musa'nın teklifte bulunduğu Firavun ve hanedanlığı İsa'nın gönderilmiş olduğu İsrailoğulları gibi yanlışlarımız ve eksiklerimizi bilmeye, gerçeğe, yeni anlayış düzeyine açık değil isek tekâmülden beri kalmaktaydık. Tekâmülden beri kalmak ile kalmayıp, gerçeğe inat edenlerden ve zulme sebep olanlardan isek bildiğimizden ve gerçekleştirdiklerimizden mesul olarak, hak edişe bağlı cezaya mahkûmiyet kaderimizdi.

Bu durumda gerçekten sapmışlar ve gerçeği çarpıtanlardan uzak olarak, Allah'a sığınmalıydık. Allah'a sığınıp da takvada ileri gidenlere, Allah'ı veli bulanlara korku da yoktu.

Surede İbrahim nebi, Musa nebi, İsa nebi ve surenin gizli muhatap öznesi Muhammed Mustafa (s.a.v) dolayımında varlık sahnesinde Allah ile nasıl sahne almak gerektiği de gösterilmiş olmaktadır. Tekâmül yolunda yol kişilere uğramaktaydı ama Allah ile var olunan ve Allah'a dönülen bir yolculukta yolda var olmaya, gerçekliğe dair sahne alınacak ise Allah ile var olmakta özgün insan olmak ile sahne alınması gerekmektedir.

Elbette köklerimiz, varoluşa dair varlık emsalimiz olan nebilere, velilere besleniyor olmak olması gerekendi. Ancak, kökler üzerinde varlık olmaya dair benzer çizgilere haiz var olsak da kendi olmaya dair farklılıklar gösteren özgünlükte var olmak olması gerekendi.

Nasıl ki doğada fraktal geometriye dair benzer çizgilere haiz özgün varlık çizgilerinde örüntü belirlenimli var olmak vardı... Kur'an'da da sure içeriklerinde benzer ayetler ve anlatılara dair ortak anlam çizgileri olsa da ilke/ ilkeler içeriğine bağlı olarak özgün örüntüsel modellenmelere tanıklık... İnsan olarak tür olmakta birbirimize benzesek de özgünlüğe haiz karakteristik belirlenimli kendi olmaya dair çizgilerimiz vardı. Tekâmül seyrinde de Âdem'den Hatem'e kadar ve Hatem'den de insanlığın süregelen ve sürecek olan yaratıma dair gelişimi söz konusu olmaktadır ki bu seyr içinde benzer özelliklere dair evrensel çizgilerimiz olsa da özgünce kendi olmamız gerektiğinin gerçeğini bilmekteyiz.

Varlık sahnesinde kendi olmanın gerçeğini, tarihsel kişileri gerçeğe dair yönleri ile kendine katarak, Allah ile var olmanın olanağında kendi olmakta yaşamak da vardı. Köklerimizden uzaklaşmak değil, köklerimize aşkınsal, kendi olmanın gerçeğini deneyimlemek de vardı. Evrensel gerçeklerimize dair benzerliklere aşkınsal özgünce kendi olmak da vardı.

Surenin diğer bir başlığı da yeryüzü yaşamı insana uygun yaratılmış olsa da zor olduğu idi. Zor olduğu içindi ki insana rahmet -ortak fayda-kılınmış binek hayvanlar, su taşımacılığı ve yollar verilmekteydi. İnsanın kendisine uygun yaratılmış dünyayı fark etmesi; tevhide dair olarak rabbi olan Allah'ı ne olduğuna dair ve ne olmadığı dolayımında tenzih içerikli bilmesi için başlangıçtı. Allah'a dönecek olması, Allah ile var olduğunun idraki ile varlık sahnesini değerlendirmesi adına önemliydi.

Böyle olmak kaydı ile insana uygun yaşam alanı kolaylaştırılmış yaşam alanı olsa da zorlukları da içeren yaşam alanıydı ki nesnel olanaklara dair kolaylıklar insana verilmişti. İnsanlık tininde, dolayısıyla da insanlık âleminde -dünyasında- beliren maddi olanaklara dair geçim zorluğu da mümin kulların sınavı idi.... ki sure, fakr-u zaruret içinde bulunan mümin kulları muhatap alındığı bir sure olması sebebi ile önemliydi. Bu dünyada görmedikleri nimetleri, ahiret yaşantısında Cenabı Allah onlara hak ettikleri nimetler olarak bahşedecekti.

Zorluklar, fakirlik ve çaresizlik Allah'a yolculuğun geliştirici yönlerine haiz iken hakkı gereği değerlendirilmesi gerekenlerdi. İnsan kendisini, nesnelere dair olanaklar içinde rahat hissettiği ortam içinde değil, rahatsız hissettiği ortam içerisinde geliştirme ve keşfetme olanağına haizdi. Sınanmışlık söz konusu olduğunda iman ve güzel ahlak, sınanmış olmayı aşmanın, sırat-el müstakim üzeri yolculuk yapmanın olanaklarıydı.

Dünyada yaşamı zorluklara gebe mümin kullar, Zuhruf suresi ile müjdelenmiş olmaktadır. Önemli olan ise dünya yaşamının zorlukları veya fakr-u zaruret içinde bulunmak değil, bunlara düçar olunmuş olsa da öncelenmesi gereken Allah'tı... ki bu durumda sure, Allah'a adanmış mümin kulların da suresi olup İbrahim nebi, Musa nebi, İsa nebi ve Muhammed Mustafa nebi emsalinde sırat-el müstakimin nasıl yürünmesi gerektiğine dair açıklayıcı örnekler içermekteydi.

Zorluklara aldırış etmeden Allah'a muhabbet ile hizmeti önceleyenler, Allah'ın bilgisi -marifetullah- ile varlık görüşü edinip de yaşam yolu edinenler, nebiler misali gerçek doğru yolda olanlardı. Zorlukları, fakr-u zarurete vb. takılı kalanlar, yolda takılı kalmış olanlardı. Ahiretleri güzel olsa da Allah'a -hakikate-dair yolculukta yolda kalmış olanlardı.

Yolun zorluklarını görmek, yaşanacak sıkıntılara kaygılar ile tutsak olmak, Allah'a gafil olmanın bir biçimiydi. Kaygıyı, varoluşa dair gönlünün derinliklerinde bulan insan, kaygıya tutsak olmadan umuda ve Allah'a hizmete tutunmuş olarak, yolculukta deneyimlediklerine takılı kalmadan yolculuğa devam etmeliydi. Dünya yaşamının nefsi emmareyi ayartıcı, kıskırtıcı veya aldatıcı nimetlerine aldanıp da sırat-el müstakimden çıkmış olmak da istenen değildi. Yol yürünmeliydi, insanı takılı tutan engeller aşılmalı, yürümeye devam edilmeliydi.

Bilgibilimsel anlamda sureye yeni bir başlıkla bakıldığında; gerçeğe dair bilgi ile varlığı okumak ve yaşamak gerektiğinin bilgisine haiz olarak surenin modellendiği de görülür. Bu bağlamda sırat-el müstakim; gerçekliğe dair bilgi ile talim edilen, açık olacak olan, sonuç alınacak olan, kullanım değeriyle deneyimlenecek olan ve genele yaygın

yöntemsal kılınabilir/ kılınmış olan, sonuç belirlenimli gerçekleşen yöntemsellğe haiz gerçeğin yoludur.

Bilenebilirliğin en önemli kuralı; gerçekliğı olup da gerçekliğin anlam belirlenimi olması bağıntısında bilinmeye açık olmasıdır. Eş deyişle; anlam yüklemli gerçeklik, anlam yüklemli bilenebilirliğe açıktı. Deneyim, us, dil, anlayış yetisi vb. bilmenin olanakları ve bilmeye dair yöntemler (formel, diyalektik, sibernetik, aynalaşma, deney-gözlem-ölçüm-kritik, keşf, üç zamanlı zamansal değerlendirme, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen mantık, yorum vb.) bilmenin veya anlamının biçimleri olarak gerçekleşir. Sure anlam bağıntısından bakıldığında; cehalet -suizan- yanlışlanabilir olarak bilinmeye açık olandı, gerçek ise talim edilebilir ve süregelen evrensel olarak doğrulanabilir olarak bilinmeye açık olandı. Cehalete dair açık olanlar, gerçeğin ne olmadığına dair tanıtlanabilir olarak açık olmasının karşıt belirlenimi olmakta gerçekleşmekteydi. Gerçek, anlama için bilenebilir olmaya açık olandı.

Sureye dikkat edildiğinde cehalet; cahillikten (bilgisiz olmaktan) ileri, doğru bildiğı yanlışta direnmek ve bilmeye açık olmaya kapalı olmaktı. Cahil olmaktan yana inat eder iken gerçeğe dair belirlenimlere tanık olunsa dahi gerçeğı kabul etmekten yana bağnazlık etmekte. Cahilliğine hırs ve hevasını araç kılmak ile teslim olmaktı. Eş deyişle de gerçeğı inkâr etmeye dair hırs ve inat etmekte. Belirsizliğe mahkûm, öngörüsüz yaşamayı tercih etmekte. Belirsizliğe mahkûm, doğru bildiğı yanlışlarda karanlıkta kalmaktı. Cehaletin; bilgi biçimsel yönü olduğundan daha fazla psikolojik yönü vardı. Cehalet, gerçeğe dair sapkın hezeyanlarda zanda ısrar etmekte. Suizan olarak cehalete dair gerçekleşenlerin de gerçekte karşılığı olmayıp, anlam yüklemine bağılı kullanılabilir olarak yaşamı biçimler olması ve miras bırakılabildiğini de surede görebilmekteydik.

Varlığa dair söz hakkı olan insan, gerçeğe dair söz hakkını kullanarak, cehalete karşı savaşabilmeliydi. Cehaletin karanlığından, gerçeğe dair ilim ile Allah'a yükselebilmeliydi... ki bu bağlamda surenin insanı; her

türlü cehaletten ari olarak arif, filozof, bilim insanı, keşif ehli, yorum ehli, anlama açık sanatsal duyarlılıkta sanatçı ruha haiz vb. olma belirlenimlerde, Allah ile nurlanmış olmak kaydı ile ilme haiz münevver insandı. İnsan, çok yönlü olarak anlama/ anlamaya ve bilimselliğe açık olmadığı sürece hep bir yönü ile cahildir... hep bir yönü ile cehalete esir kalabilir.

Sureye dikkat edildiğinde sadece bilgibilimsel içeriğe göre modellenmiş değil, varlık görüşü zemininde bilgi içeriğine bağlı olarak yaratım biçimsel gerçekleşen varoluşu da konu olarak modellenmiş olduğu görülür. Bilgi ve öznel yaratım, bilgi ve kültürel yaratım, bilgi ve miras/ tarih, bilgi ve iktidar, bilgi ve gerçeklik, bilgi ve yaşam, bilgi ve zamansallık, bilgi ve gerçekleşme bağıntısında hak ediş, bilgi ve mesuliyet gibi konu bağıntılarında biçimlendiği görülür. Kur'an dile dair bilgiye haiz gerçeklik kitabıydı. Bu anlamda değerlendirilmesi, yaşananların sonuçları olan evren oluşu içinde, insanın kendi hayrına - faydasına- olarak hayattıydı.

Surenin bir yorum başlığı da üstünlük konusu idi. Surenin tevhid ve özellikle tenzih içerikli anlatısına dikkat edildiğinde yarattıklarına ve suizanna dair vasıflandırmalarından münezzehe olan Allah'a tanık olunur. Allah ise kullarına dünyevi üstünlük verdiği gibi nebiler emsaliinde manevi üstünlük vermekteydi. Dünyevi maddi olanaklar üstünlüğü ise manevi üstünlüğün kıstası değildi. Yaratılmış olanlar, üstünlüğü Allah ile bulur iken manevi üstünlüğün ölçütü, yaratılmış kullar referansında gerçekleşmekte değildi.

Manevi üstünlük:

- 1) Allah'ı rabbi olarak yakın bulmuş olmakta,
- 2) Takva ile had belirlenimlerinde Allah'a yükselmiş olmakta,
- 3) Nebiler misali, insanlığın yanlışlarını düzeltmek, eksiklerini tamamlamak ve insani ilişkilerde tanrısalları hakkı gereği rahmete dair gerçekleştirmekte, diğerlerini tamamlıyor olmakta gerçekleşmekteydi.

Cenabı Allah kimi daha çok sevmekte ve kendi ile var olmanın olanağında üstün kılmakta ise üstün olan o idi. Bizlerin, yaratılmış kullar veya tarihi kişiler dolayımında üstünlüğü atfediyor olması, surede belirtildiği gibi cehaletimizin belirlenimiydi. Cenabı Allah dilediğini, insanlar içinde maddi ve manevi olarak üstün kılacak olardı. Maddi üstünlük ise manevi üstünlüğün ölçütü değildi. Manevi üstünlük ise Allah ile varlık bulmuş olmanın olanak yeterliliği ve diğerlerini tanrısallara dair olarak tamamlayıcı olarak Allah'ı tanrısalları dolayımında hakkı gereği talim edebiliyor olmanın yeterliliğinde gerçekleşti. Üstün olan Allah'tı. O, dilediğini kendisi ile yakın ve rahmet belirlenimli olarak üstün kılmaktaydı.

Zuhruf suresi bağlamında, üstünlük konusu toplumsal ve modern yaşam düzeyinde değerlendirir isek; dünya serveti veya dünyevi güç nesnelere, insanlığı değerlendirmenin tinsel -manevi- ölçütü değildi. Kapitalist ideolojinin kurumsallaşmasına bağlı biçimlenen Batı-Yahudi medeniyet algısı da dünyevi bütün güç olanakları ile insanlık âlemini ve tinini değerlendirme ölçütü değildi. Bu anlamda oryantalizm yani şarkçılık da doğu, özellikle İslam tinini değerlendirmenin ölçütü değildi.

Dünyevi servet ve iktidarlarını; fesat çıkarmaya, savaşlar ile kan dökmeye ve insana zulme dair kazananlar ve kullananlar, Allah'a iman ve insanlık tinini değerlendirmenin ölçütü olamazdı. Üç yüz senden beri Batıcılık adı altında doğulu olmanın ezikliğini yaşayanlar, beşerî ihtiyaçlar ve menfaatler dolayımında zulümle biçimlenmiş Batının, insanlık tinine dair ölçüt olmadığını evvela anlamalıydı. Elbette kurumsal akıl, ilime önem, ilmi genele kullanılabilir kılabilmek, insanlığın faydasına olan ilkeselliğin korunumu vb. olgular, gelişime dair takip edilmeli ve gerekirse düşmanın dahi olsa edinmenin yolları edinilmeliydi. Ancak bu ilkesel olgular, İslam'a dikkat edildiğinde insanlık tekâmülünün bir parçası olan esaslar olarak zaten buyrulmuş olanlardı.

Bu anlamda Batıya öykünmek yerine, özgün olarak kendi olmanın gerçeğini nasıl gerçekleştirmek gerektiğini bilmek gerekir. Bu anlamda

Zuhruf suresi, İslami anlamda üstünlük ölçüğünün dünyalık olanaklar değil, Allah'a iman ve gerçeklik bağıntısında gerçekleşmesi gerektiğinin dersini vermesi adına önemliydi. Dünyada öncelikli olarak neye göre nasıl yaşamamız gerektiğinin dersini vermesi adına dikkate değerdi. İnsan, merkezi anlamda sağ ayağı maneviyatta iken çeperi ile sol ayağı dünyada olup bir pergel misali daire çizdiğinde, manevi merkezini yitirmeden, dünyayı da hizmete kanalize ederek maneviyatının bir parçası kılmış olarak yaşama dair bir daire çizmeliydi.

Dünya; insanın önüne aldığı değil, arkasına katmış olarak kendisine yük kılmadan insanlığını insani ilişkilerde deneyimlemenin aracı olmalıydı. Tapınma nesnesi değil, hizmet aracı olması gerekendi. Öncelik, Allah'a iman ve yaşamın sürekliliği bağıntısında ahiret ile akıbet ilmine göre yaşaması olmalıydı.

*

Duhan suresi...

Herkes küçük bir dünyayı, merkezde kendisi olmak kaydı ile büyük bir dünyaya yansıtarak yaşamaya çalışır. Kendince büyüttüğü dünyanın, küçük bir dünya olduğunun idrakine yitik, zamanın bitimsizliğinde elinden akıyormuşçasına kaybolduğuna tanık olur. Kendisine ait olmayan, kendisinden alınıyordur. Hiçbir şeyi olmadığına idrakinde, bu âlemi bırakır iken sahiplendiği dünya, arkasından ağlayan bir dünya da değildi. Unutulduğu/ unutulacağı bir dünyaya sahip çıkarken, Allah nezdinde değer değil ise değer yitiminde kaybolmuş olduğu bir dünyayı yaşamaktaydı.

Duhan suresi Zuhruf suresi gibi Hâ ve Mim harfleri ile başlar. Allah'tan rahmete dair bir nefes olup belirsizlikten belirli kılınmışlar ile nasıl kurtulmak gerektiğinin dersini taşır. Zuhruf ve Duhan surelerinin ikinci ayetleri de apaçık kitap üzerine yemin ile başlar.

Apaçık kitap; kâinat ve kâinatta gerçeğe dair olan bitenleri içeren âlemler ve zamanlar kuşağı kitabıydı. Apaçık kitap; âlemler ve zamanlar kuşaklarında gerçeğe dair olan bitenleri, dil dolayımında bize betimlenmiş olarak sunan Kur'an'dı. Apaçık kitap; bilmeye, anlaşılmaya açık olan kitaptı.

Duhan suresi, Zuhruf suresinden farklı olarak, ahiret önceliğinden daha çok dünyevi yaşamı konu kılar. Ahiret ve dünya arası temsil bağıntısında aynalaştırmaya bağlı olarak yaşananlara dikkat edilmesi gerektiğinin idrakini verir. Kur'an'ın mübarek bir gecede (Kadir gecesi) indiği ile devam eder. O gece ki emir ile her hikmetli iş o gece de karara bağlanır, belirli kılınır. Dünyevi işler o gecede karara bağlanmaktaydı. Başka bir deyişle de olacaklar, önceden karara bağlanmış olarak bir plan çerçevesinde gerçekleşmekteydi. Kur'an da geçmiş ve gelecek arasında günü, gerçek olana ve yargıya bağlanmış olarak gerçekleşecek olana göre nasıl yaşamamız gerektiğinin dersini içermekteydi.

Zuhruf suresinin 4. ayetinde işaret edilen kitabın anasında gerçekleşenler veya olanlar, bir emir ve etkileşim silsilesine bağlı olarak

yeryüzünde ve insanlık tininde gerçekleşecekler olarak yargıya bağlanmış olmaktadır. Yaratılmış olanlar için gerçekleşme; mertebe mertebe, makam makam yukarıdan aşağıya doğru, gelecekte geçmişe doğru, en içerden içkin kılınmış olanlara yönelik belirli kılınmış olana doğru gerçekleşir iken şimdi ve burada olmaktan geleceğe doğru gerçekleşmekteydi. Böylesi gerçekleşiyor olmakta her varlık; Allah'tan paye almış pay sahibi olarak farklı başkası olmakta varlık olmanın gerçekliğini, varlık alanında sahne almış olmaya dair deneyimliyordu... ki hem Allah ile var olmakta hem de farklı başkası olmakta kendi olarak varlık olmanın gerçeğinde var olmak, katmanlı yaratım bağıntısında çift yönlü varlık olma gerçekliğinde gerçekleşmekteydi.

Böylesi var olma olanağında söz konusu Allah ise; O da kendi olmanın gerçeğini korur iken kendinden fazla verdiği fazladan belirmiş olgular olan yarattıkları ile ayrı değil ama aynı da değil olmanın gerçeğinde çift yönlü yaratım bağıntısında vardı. Katmanlı yaratımda birbirine içkin ve dışsal var olmanın olanağında, dışsal olma belirlenimine göre karşılıklı var olmanın olanağında da ayrı değil aynı da değil olmaya bağlı gerçekleşen kendi olmak, çift yönlü varoluştaki korunmaktaydı... ki hep Allah ile ve yaratıyor olmasının gerçeği ile var olmanın olanağında "La ilahe illallah" kaçınılmaz gerçeklikti.

Çift yönlü ve karşılıklı varoluştaki, birbirini kapsayan âlem -varlık- ve etkileşen zaman aralığında var olmak; anlama haiz gerçeklik belirleniminde gerçekleşmekteydi. Neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci olarak mümkün kılınmış olmakta ve mümkün değişebilir olmakta gerçekleşmekteydi. Kati bir kader değil, mümkün bir kader oluşu içinde insan; varlık sahnesine, iradeye dair gerçekleşme yönelimleri, farklılık belirlenimlerine göre gerçekleşen iradeye haiz tercihleri ve anlam-değer oluşuna içkin gerçekleştirdikleri dolayımında kendine rol biçiyor olmakta gerçekliğe dair sahne almaktaydı... ki sadece kendi olarak var olduğunun gerçeklik idraki ile sahne alınır iken "La ilahe illallah" gerçeğinin idrakine kör idi.

Bundan dolayı var olmanın gerçeğine dair vahiy bilgisi, dolayısıyla da nübüvvet, insana hakkı kılınmış olmakta gerçekleşti. Varlık olmanın gerçekliğinden ve sonuçlarından haberdar olmak, insanın en temel hakkıydı... ki Zuhur suresinde, gerçeğe dair haber vermekten yana Allah'ın vazgeçmediği belirtilir iken Duhan suresinde de Musa nebi dolayımında gerçekten, gerçek bağıntısında olması gerekenlerden ve sonuçlardan haber vermenin hak olarak nasıl gerçekleştiğine dikkat çekilmekteydi.

Surede Cenabı Allah "La ilahe illallah" içeriğinde kendisini tanıtmaktaydı. Bütün varlık âleminde olan biten, Allah'ın yaratıyor olmasına bağlı gerçekleşmekteydi. O Allah ki göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin rabbi idi. O'ndan başka ilah yoktu. İşiten ve bilendi. Dirilten ve öldüreni. Bizim ve öncekilerin de rabbi olardı. Yani Allah, kendisi ile var olduğumuz üst ve evrensel gerçeklikti. Var olmak, O'nun varlığı dışında gerçekleşmekte değildi. Başka bir deyişle de her şey Allah ile gerçek ve Allah ile gerçekleşiyor olarak var olmaktadır. Bundan şüphe edenler veya bunu inkâr edenler büyük bir yanlıgı içindeydi.

Surenin 39. ayeti ile de "Onları hak olmanın dışında yaratmadık. Fakat çoğu bilmiyor" denilir. Cenabı Allah yarattıklarını gerçek olarak yaratmakta ve gerçeklik bağıntısında var olmaktan yana sorumlu kılmış olmaktadır.

İnsanın dünyadaki azaba dair yaşayacakları dahi hak edişin tesisi olarak ilke gereği karara bağlanmış bir yargıydı. Gökte beliren duman da azabın habercisi olup, geleceğe dair belirsizliğin işaretiydi. Dünya yaşamı; sınavlara, zorluklara, acılara haiz olarak da deneyimlendi. Zuhur suresinde ahirete dair azap haber verilir iken Duhan suresinde dünyada azaba dair haber verilmekteydi. Nebiler, gerçeğin haberini getirmiş iken inkâr edenler, zulümleri -günahları- dolayısıyla azaba bu dünyada da düçar olabilmekteydi. Surede bu anlamda, Firavun ve halkı örnek verilmekteydi. Ellerin altında sahip olup da kullandıkları nice nimeti geride bırakarak, sahne almış oldukları dünyayı geride bırakıp gitmişlerdi.

Musa nebinin surede “Bunlar suç işleyen bir toplumdur, diye Rabbine yakardı” denilirken de varlık olmaktan yana sorumlu olan insanın, yoruma açık oluş içinde yorumladıklarının, zulme dair gerçekleşiyor olması dolayımında suç olduğunu görmekteydik. Yorumladıklarımız; gerçeğin idrakinden bizi uzak kıldığında ve zulme dair gerçekleştiğinde artık suç niteliğinde gerçekleşmekteydi. Surede, Firavun ve Musa anlatısından verilen kesit; inkârda inat ve zulmün veya cehalete dair inat ve bağınazlığın, gerçeğe ve rahmete dönülmediğinde suç niteliği taşıdığı ve sonuçta cezanın hak edilmiş olduğunun içeriğine haiz anlatılmaktaydı.

Suçluların arkasından, hiç kimse üzülecek de değildi. Surenin 29. ayetinde de “Gök ve yer onların ardından ağlamadı. Onlara mühlet te verilmedi” denilir. İnsana bahşedilen sahne, onların arkalarından ağlamış da değildi. Rivayet edilir ki Firavunlar öldüğünde, “Gök ve yer ağlar” denilmekteydi. Bu yanlış kaniya binaen 29. ayette Cenabı Allah, yanlış ve fevri yorumladıklarımıza yönelik eleştirel olduğunu da ifade etmiş olmaktadır. Hakkı dışında anlam-değer yüklenenler - nitelenenler-, gerçekte karşılığı olmayan bir sonu yaşamaktalardı. Suçlular, varlık sahnesini bencil ve aymazca okur iken varoluşu gerçek anlamında yaşamış da değillerdi.

Gerçeğe duyarsız ve artık zulme dair suçlu olanlar, hiç olmamış gibi bu âlemden kaybolup gitmekteydi. Anlamsız yaşanmış değil ama değersizleştikleri bir yaşamı deneyimleyenler, değersizliğe mahkûm, anlam yitimine uğramış olmaktadır. Kendilerinden sonra sahne ise yeni gelenlere bırakılmış olarak devam etmekteydi. İnsanlık tininde süregelen gerçek, insanlığa dair gerçekleşen sahnenin unsurlarının (insan da olmak kaydı ile) değişmesine rağmen, sahnenin değişmediğiydi. Yeryüzü yaşamı bizler için faniydi ama her daim süregelen gerçek, sahnenin hep yeniden kurulduğuydu. Firavun ve sonrasında gelenler, İsrailoğulları, Araplar ve Tübba kavmi ve daha nicesi, sahnenin değişen unsurlarıydı.

Zuhruf suresinde dünya ve ahiret arasında ahiret öncelikli yolculuk yapılması hatırlatılmaktaydı. Duhan suresinde ise yeryüzü sahnesinde değişen dünya oluşu içinde yaşadığımızı dikkat çekilmekteydi. Her iki surede de dünyalık maddi olanakların, maneviyata dair deneyimlenenlerin/ deneyimlenmesi gerekenlerin değerlendirme ölçütü olmadığı mesajı verilir. İnsan dünyayı haksızca sahiplenerek kendine yük kılmalı değil, gerçeği idrak etmeye, hakkı gereği yaşamaya ve ahiretini kurtarmaya araç kılmalıydı.

Ölüm, bitimli yaşamın en büyük gerçeği iken sure ile insana; “Dünyayı yaşa ama kendine yük kılma, rahmet kıl” mesajı da verilmekteydi. Cehennem ile tekrar eden ölüme mahkûm edilmek değil, öldükten sonra ölümsüzlüğü hak etmiş olmak büyük kurtuluştur. Özgürlüğü hak etmektir. Surenin sonuna doğru bu dersin veriliyor olduğuna da dikkat etmek gerekirdi.

Bu durumda, dünyevi ihtiyaçların gerekli olduğunun idrakini edinmek kaydı ile maneviyata dair deneyimlerin değerlendirme ölçütü olmadığı gerçeği dolayımında, olan biteni neden bağıntısız gerçekleşen hikmetine, gerçekliğine veya anlam yüklemine bağlı okumak gerektiğinin dersini her iki surede anlamaktaydık. Bu içerikten bakıldığında bu iki surenin; anlamayı konu kılan Fussilet ve Şura surelerini tamamlıyor oldukları görülür.

38. ayette belirtildiği gibi gökler, yer ve arasındakiler eğlence veya oyun için yaratılmış değildi. Gerçeğe binaen yaratılmış olup her varlık anlam yüklemine bağlı olarak varlık sahnesinde yerini almaktaydı. Her varlığın anlam yüklemi gerçekliliğiydi, gerçekliliği ise anlam biçimsel ve anlam içeriksel olmaya haiz gerçekleşmekteydi... ki bir varlığın anlamı, onun kendi olmasının gerçekliğinden öte gerçekleşmekte de değildi. Zaten Allah ile var olmakta iken Allah ile var olmanın anlamına da haiz olarak üst ve evrensel bir anlama haiz olarak, bütün varlıklar varlık sahnesinde yerinde ve gerekliliğine göre yerini almış olmaktadır... ve anlamını/ gerçekliğini gerçekleştirirken ve deneyimlemekteydi. Ayrıca, varlık olmaya dair gerçekleşenler, üst bir ilke -amaç- izleğinde gerçekleşirken

de gerçek olmayı, üst ilke bağıntısında bulmuş olarak ne için olduğunun gerçeğini deneyimlemekteydi. İnsanın yeryüzüne halifetullah kılınmış olması da buna örnek gösterilebilirdi. Tür olarak da her varlık anlam yüklemli olarak bir türe ait olmanın gerçekliğini -anlamını- deneyimlemekteydi. Anlam yüklem almaya açık olarak da diğerlerinin gerçekliğini -anlamını- deneyimliyor olmanın gerçeği deneyimlenmekteydi.

Varlık sahnesinde olan biten ve süregelen her şey, anlama için gerçeklik bağıntısında gerçekleşir iken, anlama için gerçeklik bağıntısında anlaşılması gerekendi. Fevri ve keyfi bakışlarımız, gerçeği görmekten yana bizi kör kılmalı değildi. Gerçeğin en büyük ölçütü; sonuç alınabilir olmak ile kalmayıp, er ya da geç genele yaygın açık olması ve genele yaygın kabul ile varlık ve düşünce galibiyetinin tesis edilebilmesiydi. Gerçeğin ölçütü içeriğinden bakıldığında sure Zuhruf suresi ile birbirini tamamlar içerikte modellenmekteydi. Zuhruf ve Duhan sureleri; varlık alanında iktidar sahibi olan insanı konu kılınmaktaydı... ki cehalet, iktidar, maddi olanaklar ve gerçeğin bilgisi dolayında bu iki sure modellenmekteydi.

Her iki surede geçen Firavun Musa anlatsına dair verilen kesit dikkatli incelendiğinde; teolojik cehalet, teopolitik sanrılar olunca ve iktidara dair hırslar ile buluşunca Firavun ve zulüm bir varoluş biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Hakikat bilgisine bağlı olarak hak talebinde bulunan Musa da bir varoluş biçimi olarak varlık sahnesinde yerini almaktaydı.

Sure ile görmekteydik ki cehalet, bireysel gerçekleşiyor olmak ile beraber, toplumsal düzeyde anlam-değer yüklemli zihniyet dünyası belirleniminde de gerçekleşmekteydi. İktidarda karşılık gördüğünde, cehalete dair zulüm -karanlık- genele yaygın gerçekleşir iken aşılması zordu. Cehalet ve iktidar, hırs ve iktidar meşruiyet arayışında çarpıtma ve zorlamalara yönelik gerçekleşir iken cinnet ve zulüm belirlenimli gerçekleşebilmekteydi. Bunun içindi insanlık adına insanlık için, cehalet ve zulmün aşılması şarttı. Bu bağlamda hak olana dair düşünce genele

yaygın galip olarak tesis edilecek ise kurumsal düzeyde siyaset ve eğitimde ayrıca sanat ve kültürde galip olmak olmazsa olmazdı.

Surede belirtildiği üzere her kişi; gerçekliğine bağlı anlamını yaşadığı doğrultuda hak edişine göre mesul kılınmakta ve hesaba dâçar olmaktadır. Varlık anlamının hakkını vermeden kibire ve zulme dair yaşayanlar cehennemî hak ederken, aldanışın ağacı zakkum ve inkârın azabı ateş hakları olacaktır. Varlık anlamını hakkı gereği yaşayan muttakiler selamete dair güvenli bir makamdaydı.

Sure; dünyanın faniliğine dikkat çeker iken ahiret yaşamının kısmî anlamda dahi olsa dünyada iken deneyimlendiğinin idraki verir. Azap bu dünyada da haktı ancak asıl azap ahiretteydi. Bu dünyada acılara, zorluklara dair deneyimlenenler, ahiretin temsiline dair aynasıydı. Yaşanan tecrübelerden bu doğrultuda dersler çıkarmak olması gerekirdi.

Surenin insanı/ insanları; dünya yaşamında temsile dair yaşananların ahirette yaşanacakların temsili olduğunun idraki ile ders alma idrakinde yaşayan insanlardı. Gelip geçici olan fani dünyada gerçeğe duyarlı olarak yaşamak gerektiğinin öğüdünü, acı deneyimleri dolayımında öğrenmiş olardı... ki dünya ve ahiret arası yaşamı israf etmeden, zamansal yönetimin idrakinde olarak yaşayan insandı. Tecrübeleri onu, muttakilerden yani takva ehlinde kılmış olmaktadır.

Surenin insanı; kendisi için kurulmuş varlık sahnesinde, değişen dünyalar oluşu içinde değişemeyen Allah'ın kulu olarak varlık olmayı, gerçeği deneyimleyen olarak sahne almış insandı. Gerçeği talim edildiği, görünür kılındığı sahnede artık o, gerçeğin temsilcisi olarak sahne almıştı. Zaman artık onun vücuda geldiği, anlam-değer yüklemine gerçekleşirdi.

Surede, hükme bağlanmış olanlara göre sahnenin süregelen durumunun korunduğu vurgulanmış olmak ile beraber, bize gerçekleşeceklerden haber verilir iken gerçekleşeceklerle göre nasıl yaşamamız gerektiğinin dersi de verilmiş olmaktadır.

Süregelen sahnede insanlar gelip geçmekteydi ama sahne sürekliliğini korumaktaydı. Sahneyi, süreksizlik dolayımında sürekli olarak yeniden kuran ise Allah'tı. Fani olanlar ve değişen dünyalar, özsel olarak varlık olma niteliğini yitirmeyen Allah ile gerçektir ve var olmaya dair gerçekliği deneyimlemektelerdi.

Yeryüzü sahnesinde, anlam yüklü değişen dünya oluşunda yaşanmaktaydı. Öyle ise sahne ne içindi? Gerçeğe tanık olmak içindi. Kendi olmanın gerçeğini -anlamını- yaşamak içindi. Allah ile var olmanın gerçeğinin, anlamının hakkını vermek içindi. Ahireti selamete binaen hak etmek içindi. Sahne; oyun sahnesi değil, gerçekliğe dair hak edişlerin sahnesiydi. Sahne; var olmayı, gerçeği deneyimlemenin sahnesiydi. Duhan suresi ile varlık sahnesinin mahiyetine de dikkat çekilmekteydi. Zuhur suresinde insanın özgün varoluşuna da dikkat çekilir iken Duhan suresinde varlık sahnesinde kendi gerçeğini göstermesi gereken insana dikkat çekilmekteydi.

Yaşananların ve hak edişlerin gerçek olduğu bir varoluşta, Duhan suresi, anlam yüklem almaya bağlı olarak temsile dayalı gerçekleşen var oluşu dikkatli yaşamamız gerektiğinin uyarısını içermekteydi. Dünya ve ahiret arası yaşamda, temsile dair varoluşta, varoluşa dair sistemsel kodu/ kodları çözdüğümüzde artık neye göre sahne olarak yaşamamız gerektiğini öğrenmiş olmaktadır.

Yaşam, tanrısal bir oyun değildi. Varlık alanı, tanrısal bir oyunun alanı değildi. Varlıklar, tanrısal bir oyunun nesnesi veya parçası değildi... ki surenin 40 ve 41. ayetinde; “Şüphesiz -yargıya dair- ayrışma günü, hepsinin bir araya getirildiği gündür. O gün, dostun dosta faydası olmaz, kendilerine yardım da edilmez” denirken yaşananların ve sonuçları bağıntısında gerçek olduğu vurgulanmış olur. Yaşananlar gerçektir ki sonuçlarını da gerçek olarak bulacaktık. Bu ayetlerden sonra cehenneme ve cennete dair ifade edilen ayetler de temsile dair varoluşun gerçekliğine dikkat çeker.

Mahşer; adaletin tesis edildiği, hak edişe bağlı ayrışmanın gerçekleştiği, her kişinin hak ettiğine binaen vücut bulduğu, gelecek belirlenimli

olarak korkunun hâkim olduğu, meleklerin bilfiil tanık olduğu, yaşamın sürekliliğinden kaçışın olmadığı vb. gerçeklik alanıydı. Dünya; ekin biçimsel olarak gerçekleşen ve temsile dair gerçekleşen hak edişlerin yurduydı. Cehennem; cehalet sahibi zalimlerin yurdu olarak bulacakları ceza, kefarete ve arınma yurduydı... ki acziyetin kalıcı olduğu, azaba güç yetirilmeyen ve selametten uzak yani güvenlikten uzak öngörülemez gelecek yurduydı. Cennet; iman ve takva ehline bahşedilmiş, selamet yani güvenliğin tesis edildiği, rahmete dair hak edişlerin temsil içerikleri ile gerçekleştiği öngörülü gelecek yurduydı.

İnsan; zamansal gerçekleşme olanağında âlemler arası yolculuk eden ve farklı âlemleri anlam yüklemli temsil belirlenimlerine göre deneyimleyen, yüklem almaya açık yaratım oluşunda hep deneyim varlığı olarak vücut bulan anlam-değer varlığıydı. Her yeni âlemi; anlam yüklemli yaratım oluşunda temsil içerikli gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak varlıksal anlamda alan kaplıyor ve varoluşsal anlamda kendisi deneyimliyor olarak kendi olmanın belirleniminde talim etmekte, yaşamaktaydı. Başka birinin vekaleten yerine yaşayamayacağı bir varoluşu deneyimlemekteydi... ki surenin 41. ayetinde belirtildiği gibi, dostun dosta yardım edemediği, yani herkesin kendi olmaya ilişkin aidiyet ve sorumluluk belirlenimli gerçekleşen varoluşuna dair hesabı, her kişi kendisi verecekti.

Kur'an'da hak edişe dair sonuçlar; kişinin gerçekte ne için kılınmış olduğuna bağlı olarak, kendisini yönelim ve amaç bağıntısında ne için kılınmış olduğu bağıntısında gerçekleştirmesi dolayımında, gerçekte ne için olduğu ile uyumlu olduğu ve gerçekte ne için olduğundan yana sapmış olduğu belirlenimine göre yargıya bağlanmaktaydı. Her gerçekleştirilen, temsile dair anlam yüklemine gerçekleşir iken hak edişe dair temsil niteliği olan sonuçlar ile karşılanmış olmaktadır. Bu anlamda insan; anlam-değer bağıntısında yönelim, amaç ve eylem belirlenimli olarak kendisini ne için kılmakta olduğuna dikkat etmeliydi.

Sistemsal bir sahne oluşu içinde karşılıklı var olmanın olanağında, anlam yüklem almaya açık olarak yüklem alınmış anlamın temsil

niteliğinde sahne alır iken yaşanan oyun değil gerçektir. Buna binaen hak edişler de oyun değil gerçektir. Ne Allah yaratımı oyun olsun diye gerçekleştirmekte değildi ne de insan kendisine oyun kılınmış bir yaşamı yaşamakta değildi.

Bunun içindi ki anlam yüklemine bağlı olarak temsile dair sahne alınan yaşamın gerçek olduğuna ve sonuçta temsile dair gerçekleşecek olan hak edişlerin de gerçek olduğunun idrakinde yaşamak elzemdi. Gerçeklik idrakinden kopmuş olarak, aldanmış bir dünya yaşamının sonucunda, aldanmanın temsili olan zakkum ağacına uğramamak için; iman ve gerçeklik bağıntısında, dünyanın geçici yaşamına aldanmadan yaşamak gerekmekteydi. Azap olarak başlarından aşağıya kaynar su dökülenlerden olmak istemiyor isek çok bilmiş kibirli cahillerden olmamak gerekmekteydi.

Sure; temsile dair anlam yüklemine gerçekleşen varoluşun sistemsel bir yapısallıkta gerçekleştiğini göstermekteydi. Sistem, nesnel mekanik değil, öznel organik olan bir yapısallığa haiz olup, anlam yüklü ve temsil bağıntısında gerçekleşmekteydi. Bu bağıntıda sure; temsile dair anlam yüklü olarak sonuç belirlenimli nasıl yaşanması gerektiğinin dersini içermekteydi.

Yeryüzü sahnesinde değişen dünyaya dair gerçekleşenleri kendisine yük kılmadan, hikmete -anlamaya- açık ve maddi olanaklara aldanmadan hakkı gereği iman ile yaşayanlar, ahiretlerine dair hak ettikleri, ihsanı bol zengin bir yaşama taşınacaklardı. Dünya ahiretin ekin yeri iken dünya yaşamını, imana dair özen ile dikkat ederek yaşamak gerekmekteydi.

Duhan suresinin en temel başlıklarından birisi de yargıya, ereğe bağlı olarak ayırıştırmaktı... ki ayırışmak neye göre gerçekleşmekteydi? Ayırışmak neye göre gerçekleşmeliydi? Bu iki sorunun cevabını surede aradığımızda; her işin anlam-değer yüklemine gerçeklik ve erek bağıntısında yargıya bağlanmış olarak gerçekleştirildiği surenin ilk ayetlerinden itibaren belirtilir. Bir senelik işlerin yargıya bağlanmış olarak hayata geçirilmeye başlandığı bir gecede Kur'an'ın indirilmiş

olduğunu beyan eden ayetlerden de bunun anlaşılması gerekmekteydi. Cenabı Allah'ın anlam-değer yüklemelerinde ve erek belirlenimine göre hükme -yargıya- bağlamış olarak bir plan çerçevesinde işerini zaman yönetimi yapıyor olarak gerçekleştirdiğini, surenin ilk ayetlerinden anlamaktaydık.

Surenin 7 ve 8. ayetlerinde Cenabı Allah'a dair tenzih ayetleri ifade edilir iken yaratan ve yaratılmış olanlar varlıksal anlamda kategorize edilmiş olarak ussal anlamda ayrıştırılmış olmaktadır. Azap hak olduğu vakit, haklı ve haksız olanların ayrıştırılmış olduğunu da bir sonraki ayetlerinde görmekteydik. Gerçek açık olsa da ders almaktan uzak olarak insanın batıl olanı veya nefsi emmareye dair kötücül yönünü tercih etmiş olması dahi kendisini gerçekten ve rahmetten -güzel olandan- yana ayrıştırmasıydı.

Nübüvvete dair yakıştırmaları dahi, olumsuz anlamda ötekileştirir iken bir ayrıştırma olayı olarak gerçekleşmiş olmaktadır. Gerçek ise sonuçta açık olduğunda varlık sahnesinde taraf olarak alınmış pozisyona göre kişiler ayrıştırılmış olacaktır. Karşıtlığa dair farklılıklar, ayrıştırdığımız en temel belirlenimlerdi.

Surede Firavun ve Musa nebi anlatısından kesit verilirken de sınanan Firavun ve tebaası sınanıyor olmak ile ayrıştıkları bir oluş içinde bulunmaktalardı. Değerli elçi yani Musa nebi gerçeğin bilgisini getirmiş iken hak ile batılın ayrışmasını görünür kılmaktaydı. Zulme karşı adaleti ve haksızca gerçekleşen esarete karşı özgürlüğü görünür kılan nebiydi. Cenabı Allah da sonuçta zulme karşı cezayı tesis ederek haklı ve haksız olanı ayrıştırmış olmaktadır. Bahşedilenler hak edilmediğinde, hak etmeyenlerden alınır iken hak etmek ve hak etmemek de ayrıştırıcı bir belirlenimdi.

Olanak ve yeterlilik bahşedilmiş olmak da imtiyaz (ayrıcılık) verilmiş olarak ayrıştırmaktı. İsrailoğullarına dünyaya dair ayrıcalık bahşedilmiş olduğu surede belirtilmekteydi. İsrailoğullarına verilmiş dünyalık imtiyaz, Zuhruf suresinde görüldüğü gibi maneviyatı yani ilahiyatın veya tinin ölçütü değildi... ki manevi olarak aşağı kılınmış olmalarından

bunu anlamaktaydık. Dünya sınanmış olmanın nesnesi iken bu sınavdan geçemedikleri tarihsel anlamda net olarak görülmekteydi. İmtiyazlar hak edilmediğinde, bir daha verilmemek üzere alınmaktaydı.

Her sınanma olayında, karşıtı dolayımında farklı olma belirlenimlerinde ayrışmak da kaçınılmazdı. Suçlular ceza ile mazumlardan - masumlardan- ayrıştırılmaktaydı. Ayrışma günü ise herkes hak ettiği ile nitelenmiş olacağı bir oluş içinde bulunacaktı. Aidiyet ve sorumluluklara göre hesabı verilmesi gereken yaşamda herkes hak edişine göre ayrıştırılır iken dostun dosta fayda vermeyeceği sınırlarda var olunacaktı. Sonuçta ise cehennemlikler cehenneme, cennetlikler cennete olmak kaydı ve cennetlikler cehennemden korunmuş oldukları yolculukta ayrıştırılmış oldukları varoluşu yaşayacaklardı. Surenin son ayeti ile “Bekle, onlar da beklemektedirler” denilir iken olay bağıntısında sonuç hep ayrıştırılmış olmakta gerçekleşecek olduğuna da dikkat çekilmiş olmaktadır.

Her gerçekleşen; tercih, eylem, anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşir iken yüklem alan özne; gerçek ile bağıntılı olarak iman, hak ediş ve sonuçları bağıntısında değerlendirilmekteydi. Bu bağlamda, özneler arası ayrışmanın kaçınılmazlığına, surede dikkat çekilmekteydi. Anlam-değer yüklemelerinde beliren inanç içerikli taraf olmak ve karşıtlık, ayrışmanın kaçınılmazlığını göstermekteydi. Karşıtlık bağıntısında ötekileşmiş olarak ayrışmak ve ötekileştirmiş olarak taraf olmak karşıt anlam değer yüklemelerine bağlı gerçekleşen kaçınılmazdı. Anlam yüklemine bağlı gerçekleşen olarak karşıtlık dolayımında ötekileşmek, ayrışmak ve karşıtı dolayımında görünüşe gelmek diyalektik varoluşun kaçınılmazıydı.

Zuhruf suresinde cehalet, gerçeğe dair ölçüt ve bu bağlamda tenzih konu kılınır. Duhan suresinde ise cehalet dolayımında gerçekleşenlere bağlı olarak karşıtlık dolayımında ayrışma/ ayrıştırılma ve neden bağıntılarında gerçekleşen hikmete bağlı plan bağlamında zaman yönetimi konu kılınmaktaydı. Anlam-değer yüklemli olarak neden bağıntılarında gerçekleşen sahne ereğe -ilkeye- bağlı plan çerçevesinde

gerçekleşmekteydi. Herkes tercihlerine ve gerçekleştirdiklerine bağlı olarak sahne almaktaydı.

İktidar ve tebaası, efendi ve köle, elit (havas) ve avam, mektepli ve alaylı, patron ve çalışan vb. her türlü ayrıştırma, anlam-değer yüklemli varoluşta gerçekleşmekteydi. Surede ise ayrışmanın kaçınılmazlığına dikkat çekilir iken Cenabı Allah'ın; yaratan ve yaratılan varlık durumuna, tür belirlenimli mevcut kılmaya, hak olana, ereğe bağlı ne için var kıldığına, amaca bağlı plan belirlenimine, dolayısıyla da önem-değer önceliğine, olanak belirlenimli yeterlilikler vermesine, sonuç belirlenimli hak edişlere vb. belirlenimlere göre karşıtlık dolayımında ayrıştırmaya gittiğini görmekteyiz. Ayrıştırmaya dair ölçütün ne olması gerektiğine dair referansları, Duhan suresi içeriğinde görebilmekteydik.

Her ayrıştırma; ilkeye haiz anlam belirlenimli gerçekleşir iken değer belirlenimli ötekileştiriyor olmanın yargısında gerçekleşmekteydi. Anlam-değer yüklemli her varoluş biçimi, karşıtlık dolayımında ayrışmanın kaçınılmazlığını göstermekteydi. Varlık olmanın gerçekliği, farklı başkası olmanın belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. Karşıtlık ise olgu, olay, kişi, ilişki bağıntısında anlam-değer yüklemli gerçekleşen yaratımın, gerçekleşme belirlenimlerindendi. Varlık olma gerçekliğini, farklı başkası olmanın belirlenimlerinde bularak, yer kaplıyor ve anlam-değer yüklemli gerçekleşiyor olmanın olanağında, varlık alanında sahne almış olarak gerçekleşiyor olmakta bulmaktaydık.

Sahne; farklı başkası olmanın gerçekliğini deneyimliyor olmanın sahnesiydi. Anlam-değer yüklemli ekin alanı olup, hak edişe bağlı hasadı gerçekleşecek olandı. Sonuçta hak edişlerin tesisi, hasadın adaletten gayrı gerçekleşmediğini göstermekteydi. Hak edişe dair adaletin tesisinde ise varlık olmanın gerçekliği yeni bir ayrışım belirleniminde gerçekleşmiş olmaktadır.

Süreksizlik ve değişen olay, olgu, kişi, koşul, ilişki örüntüsü gerçekliği hep yeni bir oluş içinde deneyimliyor olmayı olanaklı kılmaktaydı. Süreksizliğe ve değişime rağmen, erek bağıntısında gerçekleşen olgusal belirlenimlerin yani gerçekliğe dair belirlenimlerin zamansızlığı ise

yönetilen bir yaratımı göstermekteydi. Yaratıma dair yönetim; zaman ve sahne yönetimi bağıntısında gerçekleşmekteydi.

Zamansal oluş içinde plana bağlı gerçekleşiyor olan yaratım oluşunda sadece ayırıştırmanın/ ayırışmanın değil, ayırışımına bağlı olarak zaman yönetiminin gerçekleştiğini de görmekteydik. Duhan suresinin 4. ayetinde “Her hikmetli emir -iş- onda ayırt edilir (karara bağlanır)” ve surenin son ayetine bakıldığında “Bekle, onlar da beklemekteler” denilir iken surenin başı, sonu ve arasında, zaman yönetimini görmekteydik. Surenin 10. ayetinde işaret edilen, belirsizlik ve azaba sebep duman dahi, zaman yönetimini de işaret ediyor olarak surede ifade edilmekteydi. Kıyametin bilgisi dahi zamansal yönetimin bir parçası olarak surede ifade edilmiş olmaktadır.

İnsanlık tininde iktidara örnek verilen Firavuna, Zuhuf ve Duhan sureleri ile dikkat edildiğinde, haksızca ayırıştırma ve ötekileştirme dolayımında anlam-değer yüklü olarak gerçekleşen zamansal yönetimden yana nasıl başarısız olduğuna da dikkat çekilmiş olur. Her ötekileştirme, farklılıkları belirginleştirmek içeriğinde gerçekleşse de olumsuz anlamda haksızlığa, zulme sebep verecek biçimde gerçekleşen her ötekileştirme, zamansal yönetimde başarısızlığın temel taşlarındandı. Çünkü sonuç, hak edişler tesis edildiğinde başarısızlıktan öte gerçekleşmekte değildi.

İnsan zamansal yönetime haiz bir varoluşu deneyimlemekteydi. Kendisine verilmiş zamanı israf etmeden, Allah'ın gerçekliğinden kopuk olmadan ve ahiret bağıntısında zamansal yönetimi, başarısızlığa sebep olmadan doğru yapması gerekmekteydi.

Dünya, anlam-değer yüklü olarak zamansal yönetimde gerçekleşti. Anlam-değer yönetimini zamansal anlamda hakkı gereği gerçekleştirmediğimizde; bütünlük korunumundan yoksun, ayrışarak birbirimizi ötekisi kıldığımız oluş içinde haksızca var olduğumuz ve sonuçta başarısız olan bir varoluşu deneyimleriz. Cenabı Allah ise zamansal yönetimde önem-değer önceliğine göre anlam yönetimi yapar iken gerçek, ne için olunduğu ve hak ediş belirlenimine bağlı

olarak olayları sonuçlandırmaktaydı. Herkes, hak ettiğine bağılı olarak gerçekleşen sonuç belirlenimine göre ayrışmanın kaçınılmazlığını deneyimleyecekti. Herkes, anlam-değer yüklemli gerçekleşen tercih ve eylemleri dolayımında, varlık sahnesinde yerini almaktaydı. Aidiyet ve sorumluluk bağıntısında, olanak ve hak edişleri dolayımında, farklı başkası olmanın olanağında ayrışmanın, farklı olmanın kaçınılmazlığını deneyimlemekteydi.

*

Casiye suresi...

Varlık âleminde gerçekleşenler, Allah'ın varlık gerçekliğine dair ayet belirlenimli gerçekleşenlerdi. Her varlık, Allah ile ve Allah'ın bilfiil yaratıyor olması ile gerçekleşir iken kendi olmanın gerçekliği dolayımında Allah'ın gerçekliğini de işaret etmiş olmaktadır. Varlık alanında insan; varlık âleminde gerçekleşenler dolayımında ussal olarak Allah'ı bilip de iman etmekte değil ise kendi -insan- için kılınmış olanlar dolayımında vicdani olarak dahi olsa yaratım üzerinden Allah'ın gerçekliği üzerine düşünmeliydi.

İnsan için ilkesi... ereğe bağlı sibernetik varoluş yani nedenlerin ereğe, sonuca, amaca bağlı belirli kılınmış olması dolayımında yeryüzü varlık âleminin gerçekleşiyor olması ilkesiydi. Yaratıma dair her gerçekleşen, ne için olduğunun belirli kılınmış olduğu anlam yüklemine var olmaktadır, gerçekleşmekteydi.

Yeryüzündeki bütün zamansal ve niceliğe haiz nesnel gerçekleşen varoluş eşikleri, biyolojik canlılığın gerçekleşmesine uygun gerçekleşir iken insan söz konusu olduğunda, yeryüzü canlılık piramidinin tepe noktasından bahsetmekteydik. Varlık âlemini iktidar -mülkiyet- alanı olarak bulan canlıdan bahsetmekteydik. Bütün varlık âlemlerin son ucu olan ve varlık âleminin anlamlarına açık olarak varlık âlemlerine dönebilen varlıktan bahsetmekteydik. Temel ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için dahi olsa varlık âlemine dönüyor olsa da en temelde anlam arayışında olan ve anlamlı kılmaya çalıştığı bir varoluşu yaşayan varlıktan bahsetmekteydik.

Böyle olmak ile beraber söz konusu insan ve hak edişe dair varoluş ise hak edişler er ya da geç adaletin gerçekleştirilmesi içeriğinde tesis edilecekti. En temelde varoluşu kendi elinde gerçekleştirmeyip de nedeni olan Allah'tan paye almış olarak paye almanın sürekliliği içinde pay sahibi olarak gerçek olmakta var olan insan, hak edişlerin tesis edildiği adalet içerikli ilkeye dair anlam içeriğinde gerçekleşen üst bir sistem oluşu içinde yaratılmıştı.

İnsan; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım belirleniminde yüklem belirlenimli mümkün kılınmış olmak ile berber yüklem almaya açık oluş içinde, yaratıma ve yaratım belirlenimli gerçekleşen değişime açık mümkün varlıktı. Yaratılmış olmaya veya var kılınmış olmaya dair belirli kılınmış mümkün bir kaderi vardı. Mümkün kaderinde, yüklem almaya açık mümkün bir varoluşu vardı. Sonuçta ise gerçekleştirdiklerinin sonucu olarak bulacağı, hak edilmiş bir kaderi de vardı. Kötü olup da yaşanabilir olmayan bir oluşa sebep vermekte ise yaşanabilir olmayan hak edilmiş bir kadere doğru yürümekteydi. Adalet, takva ve salih amel de akıbeti güzel olan, hak edilmiş bir kadere eylemekteydi.

Sure Hâ ve Mim harfleri ile başlar. Allah'ın yaratıma dair verdiği varlık nefesi, aslına dönüş olarak gerçekleşir iken varlık olma belirliliğinden hak edişlerin tesis edildiği belirliliğe doğru gerçekleşen yolculuktaydık. İnsan olmaya dair anlam yüklemli gerçekleşenler hangi değer içeriğinde gerçekleşmekte ise hak ediş bağıntısında hesabı verilecek olandı. Surede, hesabı verilecek olan bir yaşamı deneyimlediğimize dikkat çekilmek ile beraber, hesabın, kayıt içeriğinde delillendirilmiş olanlar ile kimseye haksızlık yapılmadan adaleti gözetiyor olarak gerçekleşeceği de surede vurgulanmaktaydı.

Sure, Kur'an'ın aziz ve hâkim olan Allah tarafından indirilmiş olduğunun belirtilmesi ile devam eder. O Allah ki mutlak başarı sahibi ve yarattıkları üzerinde galip olardı. Hikmet sahibi olarak yaratımı gerçekleştirmekte ve hikmet sahibi olarak beyanda bulunmaktaydı. Surenin 2. ayetinde, "Kur'an'ın aziz ve hâkim olan Allah tarafından indirilmiştir" denildikten sonra surenin 3. ayetinde "Şüphesiz ki göklerde ve yerde iman edenler için ayetler vardır" denilir. 3. ayet, 2. ayetin karşılıklarını, gökler ve yer arası gerçekleşen ayet belirlenimlerinde görebileceğimiz anlamını da taşımaktaydı... ki 2. ayet, 3. ayette delillendirilmekteydi. Yani kitabı Allah'ın kitabı olduğuna her mümin kişi, sadece imanı ile değil, ussal, gözlemsel ve kendi üzerinde deneyimsel olarak da tanık olabilirdi.

Surenin 3. ayetine, anlam-inanç bağıntısından bakıldığında, iman edip de Allah merkezli düşünmeyi öğrenen müminlerin muhatap alınmış olduğunu görmekteydik. Anlamın yargısal doğası, inanç belirlenimli bakışına neden olur iken inanç belirlenimli varoluştan kaçışın olmadığını bilmekteydik. Bu ayet ile anlamaktaydık ki Allah'a iman etmiş olmanın olanağında varlık alanında olan biteni yaratım ve ayet belirlenimli olarak Allah'ı bilmenin olanağı olmaları dolayımında değerlendirmek gerekmekteydi. Batıla dair gerçekleşen anlamları yüklem almış olarak inkâr veya şirke dair bakışım sahibi de olunabilirdi. Anlam, bakışım -görüş- sahibi kılar iken neyi anlama dair yüklem almış olarak görüş sahibi olduğumuza veya neyi anlama dair yüklem almış olarak inanç sahibi olduğumuza dikkat etmek gerekmekteydi.

Surenin 20. ayeti ile de Kur'an'ın, iman eden toplumlar için hidayet ve rahmet olduğu belirtilmekteydi. Toplumsal anlamda ortak anlam-değer belirlenimleri, zihniyet belirlenimli dünya oluşunda gerçekleşir iken anlamın inanç yüklemli doğası sebebi ile inanç belirlenimli yaratılmış dünyaları yaşamaktaydık. Bunun içindi ki toplumsal olarak da neyi anlam olarak yüklem almış olduğumuza dikkat etmeliydik. Surenin 20. Ayetinde "İman eden toplumlar" denilir iken Allah merkezli anlam yüklem almış olan toplumların muhatap alınmış olduğunu anlamaktaydık. Allah'ın indirdiği kitap, muhatapları olan iman edenler için bireysel ve toplumsal anlamda genele yönelik fayda ve öngörülü yaşayabilmenin hidayet içeriğine haizdi.

Başka bir deyişle de gökler, yer ve arasında gerçekleşenler, bizlerde gerçeğe dair olgular olarak karşılık gördüklerinde, Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna dair tanıklık yapmış olacaktardı. Bütün varlık âlemi, varlık olma belirlenimleri ile elinde olmadan gerçekleşen varoluşları dolayımında yaratımın açık delili iken insana yönelik, Allah'a dair tanıklık yapar ama bu tanıklığa insan; iman, us, gözlem ve talim belirlenimli ne kadar açık ise o kadar tanıktır. Surenin 6. ayetine kadar buna dikkat çekilmiş olur. İnsan dahi elinde olmadan gerçekleşen varoluşu ile insana yönelik olarak Allah'ın varlığına dair tanıklık

yapmaktaydı. Kendisi kendisine ayet olan bir varlık olarak, kendisi üzerine düşünse dahi Allah'ın varlığı ile var olduğuna tanık olacaktı.

Fussilet suresinde ayetlerin afakta ve enfüste gösterileceği yani varlıkta ve kişinin varlık olma durumu üzerinde gösterileceği ifade edilmekteydi. Casiye suresinin 3, 4, 5, ve 6. ayetlerinde; göklerde ve yerde gerçekleşenlerin, insanın yaratılışının ve diğer yaratılmış olan canlıların varlığı üzerinden, yaratılmış olma dolayımında Allah'a dair birçok işaretlerin gerçekleşiyor olduğu ifade edilmekteydi. Başka bir deyişle de Cenabı Allah, gerçekleştirdikleri dolayımında ussal, gözlemsel ve deneyimsel anlamda; içkin, üst ve evrensel gerçeklik olarak tanık olunabilecek varlıktı. Var olmak, yaratılmış olanların elinde gerçekleşmiyor olması da Allah'ın varlığına en büyük delildi. Başka bir deyişle de yaratılmış olanların varlık olma nedenleri kendileri değil iken gerçekte varlık olma nedenleri olan Allah'ı işaret etmekteydi.

Göklerde ve yerde, ikisi arasında olan bitende Cenabı Allah'ı bilmeye dair birçok ayet gerçekleşmekteydi. Kur'an da varlıkta ve varoluşta ayet belirlenimli gerçekleşenleri ayet içeriği ile karşılayan içerikte Allah tarafından indirilmiş kitaptı. Böylece âlemler, us ve usun görüngülerinden olan dil bağıntısında bilmenin olanağına dikkat çekilir. Bilinebilir bir varlık ortamında var olmakta iken Allah'a dair birçok ayet var iken insanın bilmeye yönelimsel olmaktan daha çok, gerçeği inkâr etmesi elbette kabul edilecek değildi. Hem Allah'ın varlık alanında Allah ile var olacaksın hem Allah'ın mülkiyet alanında yaşayacaksın hem bilinmeye açık varlık ortamında var olacaksın hem de duyusal görüye öte -aşkın- değil de aşkınsal olarak gerçeği bilmeye yönelik olanakta yaratılmış olacaksın ki bu durumda, inkâr kabul edilir bir durum değildi. İnkârın Allah nezdinde kabul görmemesinin bir sebebi de sadece inkâr ile kalınmış olunması değil, inkârın zulme haiz de gerçekleşiyor olmasıydı.

Varlık âleminde gerçekleşenler, bütünlük içinde yaratıma dair gerçekleşir iken varoluşa, canlılığa dair uyum ve denge belirlenimli olarak ne için kılınmışlar ise ne için kılınmış olduklarının ereğine bağlı

olarak gerçekleşmekteydi... ki Cenabı Allah; doğada olan biteni hikmete bağlı gerçekleştirdiğini ifade eder iken insanı hikmete dair nedensellik bağıntısında düşünmeye ve kendi gerçekliğine tanık olmaya çağırıyordu. Günahkâr, yalancı, gerçeği inkâr eden ve Allah'ın ayetleri ile alay edip de anlama dair bereketten mahrum kalan her kişiye de acı bir azabı hatırlatmaktaydı. Alçaltıcı olarak alay edenler, alçaltıldıkları bir azaba düçar olarak hak ettikleri sona mahkûm kılınmaktaydı. Menfaate dair ilişkilerde aldanılan dünya ve arkadaşlar geride bırakılır iken yalnızlığa mahkûm olmak da hak edilmiş kader - azap- olarak onları beklemekteydi. Kur'an'ı inkâr edenler de Kur'an'ın işaret ettiği gerçekler idrakinden uzak yaşar iken azap olarak gerçekleşecek hüsrana düşecekleri sonuca doğru yürümektedirlerdi.

Surenin 11. ayetine kadar dikkat edildiğinde; gerçeğe veya varlık görüşüne dair bilgi, yaşananların sonuçlarına veya hak edilmiş kadere dair bilgi, bilginin yaşamsal anlamda rehber niteliği taşıdığı bilgisi, gerçek ile bağıntılı bir yaşamın hayati olduğunun bilgisi verilmekteydi. Gerçekten kopuk veya gerçeği sadece bir belirlenimi ile biliyor olsa da gerçeğe göre hakkı gereği yaşamamanın yani gerçeği karşılayan bilgiye göre yaşamamanın sonu hüsrandı.

Surenin 12. ayetinde, denizin insanın faydasına hazır kılınmış olduğu belirtilmekteydi. 13. ayette, göklerde ve yerde olanların insanın hizmetine veya faydasına, başka bir deyişle de varoluşuna ve gelişimine dair kılınmış olduğu belirtilir. Yeryüzüne dair varlık âlemi, insan için kılınmış olup, insanın varoluşuna uygun varoluş eşiklerinde uyum, denge ve bütünlüğe haiz gerçekleşmekteydi. İnsanın var olmasına dair insanlık ilke ereğine bağlı olarak olan biten gerçekleşmekteydi... ki insan bunu, bilfiil deneyimliyor olmanın gerçekliği içinde yaşamaktaydı. Buna rağmen inkâr edenler; gerçeklik idrakinden, Allah'a göre yaşamaktan ve hak ediş belirlenimli gerçekleşecek ahiret ve akıbeteye göre yaşamaktan uzak, cezayı sonuçta hak edilmiş kader olarak bulmuş olacaktı.

Surenin 12 ve 13. ayetleri pragmatik değerlendirildiğinde:

- 1) Yaratılıyor olmanın zeminini doğada buluyorduk,
- 2) Varoluşumuza uygun olan doğaya dair gerçekleşenler içinde var olmaktaydık,
- 3) Bilmeye açık olan varlık alanında vardık,
- 4) Sonuç alınabilir olan varlık alanındaydık,
- 5) Bilmeye, kullanmaya, gelişime nesne kılacağımız varoluş nesneleri edinerek gelişime açık kılınan bir varlık ortamındaydık,
- 6) Psikolojik olarak varlığımız ile uyumlu estetik ve faydamıza olan bir varlık ortamında vardık,
- 7) Yaşamaya uygun olmak ile kalmayıp, kullanım değerine bağlı olarak insanlık tinine kattığımız ve bu doğrultuda kendimize varlıkta tinsel anlamda alan açtığımız bir varlık ortamında vardık... ki bu gerekçelerden bakıldığında Allah'ın varlığını, pragmatik olarak değerlendirdiğimizde de tanımlayabilmekteydik.

Pragmatik anlamda yeryüzüne dair gerçekleşen doğa; sonuç aldığımız ve sonuçları gelişim nesnesi kılabilmiş olduğumuz doğrultuda varoluşumuza nesne kıldığımız varlık evimizdi. Sadece içgüdü, haz ve arzularımıza nesne kılacağımız değil, yaratılmış olmasına dair gerçekleşen anlamına bağlı olarak hakkı gereği anlama çabasında olmamız gereken varlık alanıydı.

Yeryüzünün insan için kılınmış olduğu gerçeğine binaen, inkârda nankörlük edenler, sonuçta hesabı verilmesi gereken bir hayatı yaşamaktalardı... ki surenin 3. ayetinden 13. ayetine kadar gökler ve yer arasında ayet belirlenimli gerçekleşenler dolayımında insanlı ilke anlamlı kılınır. 14. ayet ile beraber, hesabı verilecek hayat konu kılınır. Dünya hayatı, sınırsızca yaşanacak değil, ne için olduğuna bağlı olarak varoluş sınırları gözetilerek yaşanması gerekendi. Hesabı verilecek bir hayatın olduğunu bilmeden veya umursamadan yaşayanlar sonuçta hesabını verecekleri bir yaşamın olduğuna uyanacaklardı. Müminler de sonuçta hesap verilecek olduğunun idraki

ile kendi hâllerini bozmamak için dahi olsa, umarsızca yaşayanları odaklarına almamalıydı. Odakta onlar değil, Allah olmalıydı.

Surenin 15. ayet ile de her kişinin; iyi oldukları dolayımında sonuçta lehine olan ve kötü oldukları dolayımında sonuçta aleyhine olan tercih ve gerçekleştirdikleri dolayımında hak edilmiş kaderi bağıntısında yaşadığı vurgulanmış olur. Böylece 14. ayet de anlamlı kılınmış olmaktadır. Her kişi ne yapar ise sonuçtan bakıldığında kendine yapmış olmaktadır ki müminler kendilerine haksızlık yapanlara yönelik kendilik savunmasını ve bütünlük korunumunu bu idrak ile gerçekleştirmeliydi. Adalet gereği hak edişleri tesis eden Allah'tı ki her kişi ilkenin gerçekleşmesi bağıntısında galip rabb belirlenimli görünüş bulan Allah'a dönmekteydi. Bu durum bağlamında, bizleri kıblemizden, hedef noktamızdan uzaklaştıracak her türlü haksızca eylem karşısında, yılmadan ve hâlimizi bozmadan, olması gerekeni öncelemek gerekirdi. Söz konusu anlama çabası ve Allah'a hizmet ise her türlü haksızca eylemi unutarak yani affederek, burada olarak anlama çabasını ve Allah'a hizmete dair gerçekleşecek ise gerçekleştirmek gerekirdi. 14. ayetin bir anlamı da bu idi. Her olayı, olgusu bağıntısında burada olarak değerlendirmek ve öncelik belirlenimine göre deneyimlemek gerekirdi.

Kişinin yaptığı iyilik kendi lehineydi, faydasınaydı. Kişinin yaptığı kötülük de kendi aleyhine, zararınaydı. İnsanın hak edişe dair gerçekleşen sonuçlar bağıntısında hak edilmiş bir kader ile sonuçlanan bir yaşamı vardı. Bilgi, yaşam ve hak edilmiş kader bağıntısından sureye bakıldığında, insan bilmekten yana sorumlu kılınmış varlıktı. Bilmekten sorumlu kılınmış olmak ile bırakılmış değil, gerçeğe dair bilgiye göre yaşaması gereken varlıktı. Yeryüzü yaşamında varlıkta olan biten insan için kılınmıştı. İnsan için kılınmış olmaları dolayımında tanrısal gerçeği idrak etmenin nesnelerydi. Olan biten, tek başına nesnel anlamda gerçeği bilmenin ölçütü olmaktan uzak, insan için oldukları bağıntısında Allah'ı, Allah'a dair gerçeği bilmenin nesnelerydi.

Bilmek; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak dil dolayımında, anlamın yargı belirlenimli gerçekleşmesinde ve tümel

belirlenimli kavramlaştırma ve isimlendirme ile birbirini karşılayan bağlamlarda gerçekleşir. Kur'an, âlemler, ayet, us, dil bağıntısından bakıldığında, surenin ana konularından birinin, bilme ve bilinene göre yaşamak olduğu anlaşılır.

Surede İsrailoğullarına kitap, yargı, nebilik, güzel rızık ve bu bağıntıda insanlaşmaya dair üstünlük verilmiş olduğu da belirtilmekteydi. Kitap ve nebi ile Allah'a iman, salih amel ve ahirete/ akıbeteye göre yaşamın yani neye göre nasıl yaşamaları gerektiğinin ve toplum -millet- olmaları gerektiğinin bilgisi verilmişti. Böylesi vergiye rağmen, verili olanları hak etmedikleri ayrılığa -fitneye- düştüklerinin bilgisi de surede ders olarak verilir. Bilgi, yaşam, toplumlaşmanın veya millet olmanın gerekenleri (Kitap, yargı veya yasa, gerçeğe dair haber) ve hak edilmiş kader bağıntısında surenin modellendiğine, İsrailoğulları konu örneği gösterilir. Millet olmak için ortak bir hikâyenin olması gerekmektedir ki bu anlamda kitap, yargı, gerçek ve gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğinin bilgisi ve hikâyesi, millet olmanın ön koşuluymuştu. Bu da İsrailoğulları yani gece yürüyenlerin veya teşbih olarak belirtir isek gecenin oğullarının dolayımında anlatılmaktaydı.

Yeryüzüne dair bahşedilmiş yaşamda, bahşedilmiş olan ile üstün kılınmış olmak ve bahşedilmiş olanlara kapılarak bağımlılık düzeyinde sapkınca var olmak, Allah nezdinde manevi üstünlüğün kıstası değildi. Bahşedilmiş olan içinde, Allah için olmakta ve güzel ahlak ile varoluşu hak etmek gerekmektedir. İsrailoğulları gibi kendilerine, Allah'ın hakikatine dair bilgi ve bu bilgi izleğinde toplumsal anlamda yasa belirlenimli olarak nasıl yaşamalarına dair bilgi -yargı- gelmiş olup da gerçeğin bilgisinden kopuk yaşayanlar, sonuçta Allah'ın hükmü -yargısı- ile karşılaşacaklardı... ki surenin 17. ayeti ile buna net olarak dikkat çekilmekteydi. Başka bir deyişle de hukuk veya şeriat, hesapsız yaşanmaması/ yaşanamayacağı gerektiğinin gerçeğini göstermekteydi. İlkeye dair varoluştaki ilkeyi gerçekleştirmek, yaşamsal anlamda hayatiydi. Başka bir deyişle de hak edilmiş kaderden hiç kimsenin kaçışı yoktu.

17. ayette Allah'ın ayrılığa düşülen konularda hükmünü vereceği net olarak ifade edilmekteydi. Zuhruf suresinde, İsa nebi dolayımında ayrılığa düşülen konular hakkında hüküm verilmiş olduğu yani insanın gerçeğe dair söz hakkı üzerinden eleştirel olarak yargı sahibi olduğu gösterilmekteydi. İsa nebi dolayımında anlamaktaydık ki Cenabı Allah, kulları dolayımında her işi, bilgi biçimsel olarak yargıya bağlamış olmaktadır. Gerçeğe dair her hüküm, yeni bir başlangıcın vakti anlamında saatiydi. Hakikate dair gerçekleştirenler, yaratılmışlar dolayımında, bilgi içeriksel ve biçimsel olarak hükme bağlanmaktaydı. Vahiy, ilham, ussallık, gözlem, ölçüm, kavramsal içerik, eleştirel yaklaşım vb. bilgiye dair gerçekleştirenler, gerçeklik belirlenimine bağlı olarak yargısaldı.

Böyle olsa da anlamın yargısal doğası sebebi ile inandırıcı olması dolayımında gerçek ve inanç, batıl ve inanç, kaçınılmaz diyalektiğin belirlenimleriydi... ki sonuçta gerçeğin açık edildiği bilgiye haiz olarak yargı verilmiş olduğunda, Allah gerçek ile batılı zayi etmiş olmaktadır. Dünyadaki diyalektik, kaçınılmaz ayrışmaya dair gerçekleştirenler, gerçeğe dair yargıya bağlanmış olsa dahi inanç belirlenimli ayrışmanın kaçınılmazlığı sebebi ile gerçeğe dair nihai hüküm, ölüm sonrasında, Allah'ın hükmüne bırakılmış olarak gerçekleşecekti.

Yeryüzü varlık âlemi, insan içindi ama insan kendisine bahşedilmiş olanları hak etmeyecek oluş içinde bulunabilmekteydi. Allah'ın insana Kur'an ile bahşettiği şeriat da bahşedilen gerçekliği, varoluşu hak ederek yaşamamanın bir olanağıydı. Bu bağlamda cehalet sahibi olanlara uymamak, Muhammed Mustafa emsalinde farz kılınmaktaydı. Başka bir deyişle de insan için kılınmış olan yeryüzü varlık âleminde insanın; İsrailoğulları ve hadsizliği ahlak edinen haz ve arzu tapıcılar gibi aymazca yaşamaması yasak kılınmıştı. Allah'ın ve diğerlerinin varlık hakları izleğinde yaşama dair çizgileri olmalıydı.

Surenin 18. ayeti; bir önceki ayetler bağintısında, yukarıda belirtildiği üzere anlam içeriği olup, Allah'ın gerçekliğinden sonuç almaya engel olacak cahillere -bilmeyenlere- uymamak gerektiğinin mesajını taşır.

Hesabı verilmesi gerekenlerin hesabı verildiğinde, varoluş daha yaşanabilir kılınmaktaydı. Yasa belirlenimli hukuk, hak edilmiş kader olarak insanlık tininde de tesis edilmesi gerekendi. Bu bağlamda sure; hesabı verilmesi gerekenler, hukuk ve hak edilmiş kader bağıntısında da modellenmekteydi. Ahiret ve akıbet bağıntısında hak edilmiş kaderi adalete bağlı gerçek kılan Cenabı Allah, insanlık tininde de adaleti tesis etmek ile hak edilmiş kaderin tesis edilmesi gerektiği dersini Casiye suresinde vermekteydi. Böylece hesabı verilebilir yaşam ile insan, daha yaşanabilir bir geleceğe, selamet bulmuş olarak adım atabilirdi. Bu bağlamda 20. ayetinde belirtilen; Kur'an'ın inanan bir toplum için hidayet rehberi olduğunu daha net anlamış oluruz.

Surenin 19. ayeti ile de batıl olanın, Allah'a yönelik fayda -sonuç vermeyeceği ifade edilir. Onlar, birbirinin velisi olup insanı Allah'tan, gerçeğin idrakinden uzak kılanlardı. Allah ise takva sahiplerinin dostu olup takva sahiplerinin, faydaya -rahmete- dair sonuç alacakları varlığı. Böylece surede, şeriat ile toplum, takva ile de birey konu kılınır iken Allah ve yasa ile sınırları olması gereken insana dikkat çekilir. Bahşedilmiş dünya, diğeri ile varoluştta ve ne için olduğuna bağlı olarak sınırlarında yaşanması gerekendi. Arzu, haz ve zulme dair sınırı olmayıp da irrasyonel olan, şeytanlaşan insana; şeriat ve takva, sınır belirlenimli insanlaşmasının gereği olarak surede belirtilir.

Zalimler, sonuçta faydalarına değil de zararlarına olarak gerçekleşen bir dostluğu deneyimlemekteydi. Allah'tan sakınarak yani takva üzere yaşayanlar da Allah'ın dostlarıydı. Kötülük işleyenler, inanıp da salih amel gerçekleştirenler ile bir tutulacak da değildi. Her ikisinin hak edilmiş kaderi elbette farklı olmaktaydı. Her kişiye, haksızlık yapılmadan, hak ettiği tesis edilmekteydi/ edilecekti.

Surenin 22. ayetinde "Allah yeri ve gökleri hak üzere yarattı. Herkes yaptığıının karşılığını görecek ve hiç kimseye haksızlık edilmeyecektir" denilir. Gökler ve yer, gerçek olarak vücuda getirilmekteydi. Yaşam gerçektir ve yaşananlara bağlı olarak hak edilmiş kader de gerçektir. Gerçektir ki gerçeklik bilgisi bağıntısında, adalet ve takva bağıntısında

sınırlar edinmiş olarak yaşamamız gerektiği, surenin ana mesajıydı. Bu ayetle; gerçeğe dair bilgi, adalet ve hak edilmiş kader bağıntısında yaşamı değerlendirmemiz gerektiği net olarak anlaşılır. Surenin geneline bakıldığında, görüngülere aşkınsal olarak erek-gaye bağıntısında gerçekleşenler dolayımında üst, evrensel ve galip gerçek olan Allah'ın gerçekliğine bağlı olarak adaletle içkin gerçekleşen hak edilmiş kader bağıntısında nasıl yaşanması gerektiği betimlenmiş olarak bizlere anlatılmaktaydı. Yaşam, hesabı verilecek olandı. Buna göre yaşanması gerektiği, surede net olarak ifade edilmekteydi.

Surenin 23. ayetinde belirtilen; hevasını ilah edinip de Allah'ın ibret kılmış olduğu, anlamaktan yana uzak kılınmış ve görmekten yana kör kılınmış olanlar da Allah ile var olduğunun idrakine gafil kalmadan yaşamak gerektiğinin dersini taşımaktaydı. İnsanın irrasyonel olma gibi bir yönü vardı ki gerçekten kopuk irrasyonel yönü sebebi ile anlamaktan ve tanık olmaktan uzaklaşmaktaydı/ uzaklaştırılmış olmaktaydı.

Cenabı Allah her kişiyi; yönelimleri, tercihleri, eylemleri bağıntısında hak ettiği kaderinde kılmıştı. Hak edilmiş kader; yönelimlerimiz, tercihlerimiz, eylemlerimiz bağıntısında kendi olmanın dolayımında gerçekleşir iken yine kendi olmanın dolayımında aşılabilir olan mümkün kaderdi. Yeter ki heva ve heveslerimiz yani haz ve arzularımız, bizleri gerçeği anlamaktan uzaklaştırmasın ve gerçeğe kör kılmayacak biçimde deneyim nesnesi olsun. Yeter ki gerçeğe, gerçeğin bilgisine duyarlı olarak bilmeyi ve bilgiye göre yaşamayı önceleyelim. Bu ayetler dolayımında, surenin başında neden bilgi ve bilme öncelikli gerçekleşen varlığa ve varoluşa dikkat çekilmiş olduğunu daha doğru biçimde anlamış olmaktaydık. Bilmeye açık varoluştaki, gerçeği bilmek ile kalmayıp, irrasyonel tarafını terbiye etmiş olarak gerçekle uyumlu bir yaşama taşınması gereken bir varlıktık.

Bu bağıntıdan bakıldığında irrasyonel olan insana, adalet ve hak edilmiş kader bağıntısında gerçekleşen sonuç belirlenimlere göre rasyonel bir yaşamın gerekenleri ifade edilmekteydi. Haz, arzu ve zulme dair

irrasyonel yaklaşımda, sınır belirlenimli terbiyeden uzak, sınırsızca yaşamaya yönelik yönelimleri olan ve yaşayan nice kişi vardı... ki adalet ve takva veya yasa ve Allah'a iman bağıntısında insanın sınırlar edinmesi ve bu bağıntıda da gerçeğe açık ve gerçek bağıntısında yaşaması gerekmekteydi. Bu; duyguları, hazları, arzuları yaşamamak gerektiği anlamına gelmekte değildi. Gerçekten kopuk olarak nesnelere kayıp olunan orantısız yaşamak hak değildi. Gerçeklik ve hak edilmiş kader aralığında yaşamın hakkı olan ahlaki orantıda yaşamak olması gerekendi. Başka bir deyişle de gerçeğin bilgisi, tek başına ahlaki yaşama yeterli değildi. Gerçeğin bilgisi ve hak edilmiş kader (akıbet ve ahiret ilmi) bilgisi aralığında insan, terbiye varlığı olarak bilmeye ve ahlaka dair sınırlarda kendi olmanın gerçeğini deneyimlemesi gerekendi. İnsanın irrasyonel bir yönü vardı. Bu yönünün terbiye edilmesi, Allah ile var olduğu için ve diğeri ile ilişkide var olduğu için hayati öneme haizdi.

İnsan, irrasyonel yaşamı; yaşamın sadece yeryüzü yaşamı ile sınırlı olduğu ve nesnel olarak süreksizliğe bağlı gerçekleştiğinin zannına indirgeyerek gerekçelendirebilmekteydi. Halk arasında eğlenceye dair "Ölümlü dünya, vur patlasın, çal oynasın" sözü de bu içeriğe haiz ifade edilmekteydi... ki surenin 24. ayeti ile insanın, yaşamın sürekliliğinden uzak, zanna dair olarak yaşam biçimini nedenlendirdiğine dikkat çekilir. İrrasyonel yaşamı gerekçelendirdiği görülür.

Demek ki doğru veya yanlış olsun fark etmez, gerekçelendirmek; sadece bilginin konusu değil, bildiği ile yaşama tutunmanın, varoluşun, anlam-değer yüklü yaşam biçimi veya dünya yaratmış olarak yaşamının, toplumlaşmanın, kimlik belirlenimli milletleşmenin, aidiyet ve taraf olarak var olmanın da konusuydu. Yaşamı sadece yeryüzü yaşamından ibaret ve yaptıklarının sonuçlarına karşılık hesapsız olduğunu sanıp da hevası -arzuları- ve hazları peşinde arzularına ve hazlarına mahkûm irrasyonel yaşayanlar, gerçekten uzak zanlarına göre yaşamaktalardı. Allah ise zanna göre değil, gerçeğe/ gerçeğin bilgisine göre yaşamaya çağırıyordu. Zanna göre batıla

saplanmış olanlar, sonuçta hak olanın açık olacağı vakitte, hüsrânı hak edilmiş kaderleri olarak bulmuş olacaktı.

Surenin 25. ayeti ile de iman etmeyenlerin kendilerine gelen bilginin doğruluğuna yönelik, ölmüş olan atalarını getirmesini talep ettiklerine tanık olunur. Yani sözün/ bilginin delillendirilmesine - temellendirilmesine- dikkat çekilir. Ancak, delillendirmek, hangi olgu ile ilgili ise ona dair olması gerekirdi. Söz konusu Allah'ın varlığına iman ise varlık âleminde olan biten ve varlığı kendi elinde gerçekleşmeyen insana ayet -delil olarak kendisi yeterdi. Her varlık, kendi âleminde var olmakta iken içinde bulunduğu âlemin olanakları ve yaşamın içinde gerçeğe tanık olmalıydı. Gerçeğe tanık olmanın delilleri varlığa ve varoluşa dair o kadar çoktu ki insan akli olmaktan uzaklaşarak irrasyonel davranışı devam ettirebilmekteydi.

Surenin anlam bağintısında insan, usa ve neye göre nasıl yaşaması gerektiğine çağrılmakta ve hak edilmiş kadere dair uyarılmaktaydı. Kaldı ki söz konusu ataların çağrılması ise İsa nebi gibi ölüleri diriltmekle, keşfe açık olarak geçmişte yaşayanları çağırarak, ölüm eşiği deneyimleriyle veya yeryüzü yaşamına yeniden gelme hakkı verilmiş insanlara dair deneyimler, Allah'ın gerçeğe dair haberinin, hak edilmiş kader içeriğinde gerçekleşecek vadinin veya yaşamın sürekli olduğunun zaten delili idi.

Başka surelerde “Melek/ melekler gelmeli değil miydi” diyenler de aynı akıl düzeyinin sığınağına işaret etmekteydi. Gelmiş olanın gerçekliğini anlamak (ki Ahkaf suresinde buna dikkat çekilecekti) yerine, inkâra gerekçeler uydurmak daha kolaydı. İnkâra gerekçeler uydurmak için delil istemek yerine, varlıkta ve yaşamın içinde Allah'ın gerçekliğine dair zaten birçok delil gerçekleşmekteydi... ki surede, insancıl ilke bağintısında ifade edilen ayetler bu anlamda önemliydi. Us ve vicdan ehline, yeterliliğe dair delil, zaten görüş sahibi olmak için yeteri kadar vardı.

Surenin 30. ayetine dikkat edildiğinde; “İman edip de salih amel işleyenlere gelince, Rableri onları rahmeti ile kuşatır. İşte gerçek başarı

budur” denilir iken irrasyonel olmaktan, ne için olduğuna bağlı yaşıyor olarak kurtulanların, gerçekte başarı sahibi oldukları veya rahmete dair gerçekleşecek hak edilmiş kaderin sahibi olacakları belirtilmiş olur. İnkâr eden ve bu bağtımda irrasyonel yaşayanlar ise akıbet veya ahiret anlamında gerçekleşecek sonuçta, hakir kılınmış olacakları hak edilmiş kaderi talim edeceklerdi ki surenin 31. ayetinden bunun da anlaşılması gerekir.

Surenin 32. ayetinde, iman etmeyenlerin saatin bilgisinden habersiz olduklarını inkâr içeriğinde belirtmeleri de içinde bulunan öznelliğe dair adalet sisteminden habersiz olduklarını göstermekteydi. Akıbet, ölüm, ahiret, hesap verme ve hak edilmiş kader gerçektir. Buna göre, iman edip de salih amel yaparak yaşayanlar, surenin 34. ayetinde işaret edilen sondan kurtulmuş olacaklardı. 34. ayette işaret edilen, hak ediş ateş, unutulmuş olmaya mahkûmiyet ve yalnızlık olan son da vardı.

Adaletle içkin olarak her kişi; niyet, tercih ve gerçekleştirdikleri dolayımında hak edilmiş kader olarak gerçekleşecek kendi olayı ile yani gerçekleştirdiklerinin sonuçları ile karşılaşacak, yüzleşecek, hesaplaşacak ve hak edişin tesis edilmesinin sonuçlarını yaşayacaktır... ki meallerde genel olarak kıyamet içeriği ile tercüme edilen saat; en temelde yaşananların sonuçlarının olduğu akıbet, dünyevi yaşamın sonu olup da uhrevi yaşamın başlangıcı olan ölüm ve ölüm sonrası hesaplaşmak idi. Kur'an'da Saati; ölüm merkezli yaşam olarak anlamak yerinde olur. Çünkü ister bedene dair ölüm olsun ister ise dünyanın yok oluşuna dair olan ölüm olsun, her ikisi de ölümdü... ki ölüm, ölmeyen bir yaşama uyanmanın başlangıcıydı.

Her kişi, bedensel ölümü dolayımında ruhun ölümsüzlüğüne, yaşamın sürekliliğine, Allah'ın vaadinin gerçek olduğuna ve bunlar dolayımında Allah'ın varlık olarak gerçek olduğuna zaten uyanmış olacaktı. Bedenden bağımsız ruhsal seyahatler ve ölüm eşiği deneyimleri de yaşamın ruhsal düzeyde sürekliliğine dikkat çeker iken Allah'ın vaadinin hak olduğunu göstermekteydi.

Şüphesiz ki Kur'an gerçeğe ve gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğinin haberine haiz olan ilahi sözdü... ki surenin ilk ayetleri ile buna net olarak dikkat çekilmekteydi. Yani, inkâra gerekçe uydurmak ile meşgul olmak yerine, anlamaya gayret göstermek gerekirdi. En basit örnek ile surede, "Bizi zaman öldürmekte" diyerek de gerekçe gösterilmekteydi... ki Allah'a cahil olduğu içindi ki tevhide dair olarak olan biteni değerlendirmekten yoksun olduğu dahi görülmekteydi. Zaman öldürmekte değil, zamansal var olduğu içindi ki süreksizlik bağıntısında zamanda ölmekteydi. Zaman öldürmekte değil, zamanın öznesi, faili olan Allah, vakit ve ecel bağıntısında ölümü her nefse hak kılmıştı. Zamanın faili olan Allah, yaşamı ve ölümü yaratandı. Kendisi ile diri kılan ve yaşatandı. Başka bir deyişle de düşünceye dair ifade ettiklerimiz dahi zanna dair gerçekleşir iken irrasyonel ifadeler olup, gerçekte karşılığı yoktu.

Surede; irrasyonel yönü/ yönleri olan insana dikkat çekilmesi dolayımında anlamak gerekirdi ki sadece varlık ve bilgi bilimsel içeriğe bağlı gerçeklik bilgisi verilmekte değil, varoluşa dair bilgi de verilir iken gerçeğe göre nasıl bir dünya yaratım içinde bulunmak ve yaşamak gerektiğinin de bilgisi verilmekteydi. Allah ile anlam-değer alanı oluşturmak için takvaya, diğerleri ile anlam-değer yüklü beraber var olmak veya millet olmak için ise şeriate ve adalete ihtiyaç vardı. Şeriat adaletten farklı kılan ise şeriat adalete içkin olmak ile beraber, toplumsal ilişkilerde tanrısalların gerçekleşmesi öncelikli yani hakikatin ilke belirlenimli görünüş bulması öncelikli olarak Allah ereğine göre nasıl yaşanması gerektiğinin rahmet yolu yani ilişkileri biçimleyen yargısallığa haiz din olmasıydı.

Din; hakikati bilmek, talim etmek ve hakikatten sonuç almak/ alabilmek içeriğinde gerçekleşmesi gerekendi. Böyle olsa da insani ilişkilerde hakikatin tanrısal belirlenimlerde gerçekleşmesi ve görünüş bulması için, insanın irrasyonel yönünün sınırlanması, aşılması ve ahlaki anlamda terbiye edilmesi gereği ile şeriat, yasanın değer olarak içselleştirilmesi dolayımında gerekliydi, gerekli kılınmıştı... ki bu anlamda din; bir yönü ile hakikate bakan ve diğer yönü ile de şeriate

bakan içeriğe haizdi. Şeriat, hakikatin insani ilişkilerde toplumsal düzeyde görünüş bulmasının gereği olarak, insanın irrasyonel yönüne sınırlar getirilmiş olması idi. Buna rağmen şeriat ve yasa bağıntısına riayet edilmeye biliniyordu... ki işte bu anlamda takva, yasayı içselleştirmiş olup da Allah'a aidiyet duyuyor olarak terbiye olmanın olanağı olmakta gerçekleşti. Allah'a aidiyet duyanlar takva sahibi olarak helal-haram, emir-yasak ve yasa-adalet bağıntısında hem bireysel hem de toplumsal anlamda terbiye olmaya yol bulmuşlardır.

Yasa veya yasaklar; irrasyonel yönümüzü görmemizin, sınırlamamızın, baskılamamızın olanağıydı ama her yasa veya yasaklar, irrasyonel yönümüz ile görmezden geldiğimiz olabilmekteydi. Âdem mitinde geçen; secde etmeyen Azazil ve yasak kılınmış meyveyi yemek ayrıca irrasyonel yaşamayı kendine meşru gören insanlar veya toplumlar dolayımında belirtmek gerekir ise yasa veya yasaklar, irrasyonel yönümüzü terbiye etmekte yeterli değildi. Adalet gereği cezanın caydırıcı olması da irrasyonel yönümüzü, baskılamak ve meşru olmadığının idrakini edinmek için gerekliydi. Böyle olsa da en temelde ihtiyaç duyduğumuz iman ve takva idi... ki takvaya dair aidiyet ve sorumluluk, meşru bir zemin yakalamış olarak gerçekte terbiye bulmuş olmanın olanağını vermiş olmaktadır. Aidiyeti Allah'a olan kişi, aidiyet duyduğu yönde özdenetimi olandı. Sorumlulukları olan kişi ise diğerinden de sorumlu olduğu idraki ile özveri -fedakârlık- gösterdiği yönde, artık terbiye gereği olması gerekeni gerçekleştirendi.

Sorumluluk, diğerinin varlığının sorumluluğunu üstlenmek anlamında gerçekleştiğinde, kaygıda gerçekleşti. Aidiyet duyulan diğerleri için kaygılanmak, kişiyi terbiye etmenin en güzel biçimiydi. Vicdan ise aidiyet içeriğine bağlı olarak iyi ve doğru yargıları dolayımında usun öznel kritik biçim kazandığı meleke olup, terbiyenin olmazsa olmazıydı. Söz konusu takva ise vicdan, Allah'a aidiyette gerçekleşir iken Allah merkezli olarak, diğerinin öncelenmiş olduğu hakkaniyet ilkesinin gözetilmesinde gerçekleşti.

Demek ki insanın irrasyonel yönü; Allah'a iman ve diğeri ile ilişkide takva, aidiyet, sorumluluk, özveri, diğerkâmlık, vicdan vb. ile makul sınırlarda meşru belirlenimler edinerek terbiye edilebilirdi. Yaşamda eğlenmek ve dinlenmek olması gereken iken yaşamın bir eğlence olmadığının idraki ile yaşamak, müslim olan her kişiye farzdı.

Allah, takva ve ahlak- ayrıca adalet -yasa- ve şeriattan bakıldığında sure; erek bağıntısında biçimlenmesi gereken yaşama dikkat çekmekteydi. Bireysel anlamda aidiyet ve toplumsal anlamda sorumluluk yüklemine ideal olarak hangi varlık ve ilke gereği yaşam oluşturmak gerektiğini de konu kılmaktaydı. Musa nebi ve ümmetine; kitap, yargı, şeriat verilmiş olmasını da bu içerikte anlamak gerekmekteydi. Duhan suresinde Firavun'dan halkını isteyen Musa nebi, Casiye süresinde milletleşme yolunda gösterilmekteydi... ki millet olmak en temelde üst kimlik edinmekle de ilgili bir konuydu. Bunun içindi ki surede İsrailoğulları zikredilmekteydi.

Mesele İsrailoğulları değil, onların emsalinde işaret edilen, üst kimlik ve dolayımında aidiyet sahibi olarak var olmaktı. Ancak, söz konusu aidiyet ve sorumluluklar olduğunda, insanın irrasyonel tarafı bağıntısında menfaate ve kötücül doğası dolayımında aidiyet ve sorumlulukların hakkını vermekten uzaklaştığı da görülmekteydi. Böyle olsa da toplumlar dahi toplum olmanın bağlayıcı ilkelerini ve aidiyetlerini yitirdiğinde irrasyonel olabilmektelerdi... ki Kur'an'da bahsi geçen helak edilmiş kavimler, irrasyonel yönleri ile konu kılınmış olmaktadır. Toplumda öncelik; ilkesel olmaya bağlı olarak insan ilişkilerinin sürekli ve sürdürebilir kılınması iken irrasyonel olduğunda yani ilkesellik yitirildiğinde, toplumsal yozlaşma ve hazin sonuçları ile karşı karşıya kalınmaktaydı. Toplumun etkir gücü düşünüldüğünde bu, yaşanabilir bir dünyadan yana uzaklaşmaktı. Bireysel sorumluluk vicdani anlamda tesis edilmediği sürece, toplumsal sorumluluk da hukuki anlamda tesis edilmediği sürece, dünya yaşanabilir dünya olmaktan uzaktı.

Sure ile anlamaktaydık ki bireysel anlamda nasıl ki gözcü melekler ile kayıt altına alınmış olmaktadır, toplumsal olarak da kayıt altına alınmaktaydı... ki surede, toplumsal aidiyetlerden ve toplumsal gerçekleştirdiklerimizden yana hesap vereceğimiz belirtilir. Bu bireysel bir hesap verme değil, toplumsal aidiyet ve gerçekleştirilenlere dair verilmesi gereken bir hesaptı. Yani, toplumun etkir gücü ile sebep oldukları içinde aidiyet ve eylem sahibi olarak var isek toplumsal düzeyde sorumlu kılınmış olmanın hesabına muhataptık.

Dünyalığa aldanan insan; haz, arzu, menfaat, zulme dair güvenilmez irrasyonel doğası dolayımında ilkeye dair aidiyetlerinin hakkını vermekten uzaktı. Söz konusu toplum ise irrasyonel gerçekleştirilenler, sonuçları genele yaygın gerçekleşir iken ilkeye dair aidiyetten uzaklaşmışlardı. Bu bağlamda surede; Allah'a iman, ahlak ve hukuk bağıntısında insanın, irrasyonel yönünü kabul edilebilir makul sınırlara çekerek meşru zeminde terbiye etmiş olması ile toplumlaşması, aile ve millet olması gerektiğinin mesajı verilmektedir.

Surede, Muhammed Mustafa (s.a.v) nebi efendimize de kitap, şeriat ve yargı verilmiş olması da varlık ve ilke bağıntısında ortak anlam-değer yüklemli olarak ümmet ve millet olmak bakımından değerlendirmeliydi. O, hakikate memur iken şeriate düşer olmuştu. Surede buna da dolaylı olarak dikkat çekilmekteydi. Adalet, yasa ve şeriat, toplumsal anlamda milletleşmenin ve irrasyonel olmayı aşmanın gereğiydi. Ayrıca, toplumsal ilişkilerde Allah'a dair hakikatin, tanrısallar belirleniminde gerçekleşmesinin, görünüş bulmasının da zeminiydi. İlişkilerde aidiyet ve sorumluluk bağıntısında bilfiil gerçekleşen aile olgusunda da tanrısalların gerçekleştiği de unutulmamalıydı... ki surenin 15. ayeti bu bağlamda da değerlendirilmeliydi. Adalet, yasa, şeriat, aidiyet, sorumluluk, miras bağıntısında gerçekleşen din, ümmet, takva ve Allah idealinde kişinin tanrısalları deneyimlediği ilişkilerin gerçekleştiği en temel küçük kurum aile idi. 15. Ayete dikkat edildiğinde Rabb, Mürebbi, Vedud, Veli, Nasir vb. tanrısalların, ailevi ilişkilere içkin olarak dinsel anlam-değer yüklemine gerçekleştiği de anlaşılır.

Sure içeriğinden bakıldığında Kur'an, gerçeği gösteren ve gerçeğin idealinde nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin dersini de içeren kitaptı. Varlık ve ilke bağıntısında ideal olana göre gerçekleşen her yaşam biçimi, ideolojik -metafizik- yaşamı kaçınılmaz kılmaktaydı.

Kur'an, gerçeği içeren bilgiye haizdi... ki sonuç ise onun bize hatırlattığı gerçeğin bilgisine göre yaşamak olmalıydı. Gerçeğe göre yaşamadığımızda, Kur'an'ın işaret ettiği hak edilmiş kader gerçeği - sonucu- ile karşı karşıya kalmak kaçınılmazdı. Hak edilmiş kader, Kur'an'ın işaret gerçeği talim ve tahkik etmenin bir biçimiydi. Gerçek, kendisi ile var olunandı. Kendisine göre yaşanması gerekendi. Hak edilmiş kader belirlenimli olarak da sonuçta tanık olacağımızdı. İşte, bu tanıklık gelmeden önce Kur'an ile bize, gerçeğe uyanmamız gerektiğinin bilgisi verilmekteydi.

Bu bağlamda her surenin, "Hak geldi batıl zayı oldu, zayı olmaya mahkûmdur" ayeti bağıntısında zeminlendirilerek -temellendirilerek- modellenmiş olduğunu görmekteydik. Hak kendisi ile yargıya -hükme- vardığımız iken batıl, hak olan da karşılığı olmayıp da kullar nezdinde kullanabilir yargısallığa haiz olsa da gerçekte hükümsüz yani yargısız olardı. Başka bir deyişle de hak olan talime açık olduğu gibi sonuç alınabilen iken batıl olan, hak olandan yana sonuçsuz bırakandı. Surenin 32. ayetinden 35. ayetine kadar olan bölümde batıl olanın hak olandan yana sonuçsuz bıraktığını da anlamak gerekir.

Her ümmet, gerçekleştirdiklerinin not edilmiş olduğu amel kitabına göre hesabı verilecek bir yaşamı yaşamaktaydı. İyiler ve kötüler; hak edilmiş kadere doğru yürümekteydi. İyiler -salihler-, iman ettikleri gerçeğe göre yaşayanın hak edilmiş sonucunu, Allah'ın rahmetine ermenin kurtuluşunda bulmaktaydı. İnkâr ehli olup da gerçeğin, gerçekleşecek olanın haberi ile alay edenler ise alay ettikleri gerçeklik ile kuşatılmış olarak hak edilmiş kaderleri ile karşılaşacaktı. Dünya yaşamına aldanmış olup da Allah'ın ayetleri ile alay edenler; yaşamın sürekli olduğunun idrakinden, ahiret ve akıbet ilminden -gerçeğinden-

kopuk olarak rahmetten uzaklaşmış yaşayanlardı... ki yalnızlaştırılmış cehennem yaşantısına kendilerini mahkûm kılmış olanlardı.

Sure; göklerde ve yerde azamet sahibi olup da aziz ve hâkim olan, ayrıca göklerin, yerin, bütün âlemlerin rabbi olan Allah'a hamd ile biter. Sure aziz ve hâkim olan Allah tarafından Kur'an'ın indirilmiş olduğu gerçeğine dikkat çekilmiş olarak başlar iken yaşamın, zan değil, gerçeklik bağıntısında yaşanması gerektiğinin dersi içeriğinde, aziz ve hâkim isimleri ile bitirilir. Böylece, varlık âleminde her ne gerçekleşmekte ise ereğine bağlı hikmet üzeri gerçekleştirdiğinin gerçeğine dikkat çekilmiş olur.

Surede insan; zanna göre değil, gerçekliği olana göre yaşaması gereken varlıktı. Bahşedilmiş bir varoluşu hak ederek yaşaması gerekendi. Sonuçta ise hesabı verilecek bir varoluşu yaşar iken hak edilmiş kaderine doğru yürümekteydi. Dünya yaşamı aldanılmış olarak arzu ve hazlara tutsak yaşanmalı değil, zarlara batmış olarak da yaşanmalı değil, gerçeklik bağıntısında sonuçlar ilmüne göre yaşanması gerekendi.

Surenin insanı; gerçeği yaşam düsturu edinmiş olup da gerçeğe göre yaşayandı. O Allah ile alim, Allah ile basiret sahibi, Allah ile nurlanmış olup da akıbet ve ahirete dair feraset sahibi olarak yaşayandı. O; haz ve arzu nesnelere takılı kalmışlardan değil, Allah'tan aldığı gerçeklik bilgisi dolayımında yaşamından yana tat alan, Allah'ı huzur nefesi bulan veliyullahtı. Her yer Allah ile dolu, her şey Allah ile gerçek iken o Allah'tan nefes alarak huzur bulduğu bir yaşama bakmaktaydı. Gelecek ise korkuları ile esiri olduğu değil, günü özgürce yaşamasının haddiydi.

Surenin insanı, hakikat ve şariat bağıntısında yeryüzü yaşamını bir dünya oluşu içinde nasıl yaşaması gerektiğinin idrakine haiz olandı. O, Allah'ın sözünün gerçek olduğunun idrakinde olarak kati -tam- iman ile yaşayandı. O, sadece hakikatin dersini veren değil, hakikate göre hukuki ve ahlaki anlamda nasıl yaşanması gerektiğinin de dersini gösteren resuldü.

Duhan suresinde tercih ve gerçekleştikleri dolayımında gerçeklik deneyimine dair sahne alan insan, Casiye suresinde gerçek ve hak edilmiş kader yani ahiret/ akıbet ilmi dolayımında basiret ve feraset sahibi olarak kendisine rahmet olanı tercih ederek yaşaması gereken insandı. Yanlış tercih, söz konusu hak edilmiş kader yani ahiret ve akıbet ise hüsrana, başarısızlığa, acı azaba sebep olabilmekteydi.

Gerçek, bütün âlemlerin rabbi olan Allah'tı. Varlık âleminde her ne gerçekleşmekte ise hikmet üzeri erek belirlenimli sonuç almaya bağlı gerçekleşmekteydi. Varoluş bahşedilmiş iken hak edilerek hak edilmiş kader bağıntısında dünyaya aldanmadan, arzulara ve hazlara ayrıca cehenneme mahkûm yaşamadan Allah'a ermiş olmanın rahmetinde kurtuluş -özgürlük- idealinde yaşamak olması gerekendi.

Allah'ın gerçeklik alanında var olmaktadır. Var olmak bahşedilmişti. Bahşedilmiş olanı, hak edişe bağlı yaşamak olması gerekendi. Herkes gerçekleştirdikleri dolayımında hak edilmiş kaderine yolculuk yapmaktaydı.

Sure; kısa yaşam bildirisiydi. Yaşam rehberi olarak modellenmiş olup bu doğrultuda değerlendirildiğinde, Rabb-ül Âlemin, dünya, ahiret bağıntısında nasıl yaşaması gerektiğinin kısa dersini taşımaktaydı. Yaşam biçimi olarak basite indirgenmiş varoluş, hikmetine (ne, nasıl, ne için olduğu ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olacağı veya ne olması gerektiğine) bağlı olarak nasıl yaşanması gerektiğine dair surenin konusu kılınmış olmaktadır. Allah'tan, varoluşa dair alınmış nefes, yine Allah'a dönüyor olarak sahibi için olması gerekendi. Hikmet belirlenimli belirli kılınmış varoluşta, Allah'a iman ve sonuçlar ilmine göre salih amel sahibi olarak yaşamak hayatiydi.

Doğada gerçekleşenler, Allah'ın gerçekliğinin delilleri -ayetleri- olarak değerlendirilmeliydi. İnsan kendi için olduğunun idraki ile de yaratımı ve yaratım dolayımında Allah'ın gerçekliğini idrak edebilirdi. Batıl olan zanlarını ve irrasyonel yaşamını Allah'a iman, takva, adalet ve bu bağıntıda güzel ahlak belirlenimli olarak terbiye gelişimine bağlı olarak aşabilirdi. Başka bir deyişle de teo-ontolojik merkezli düşünüyor olan

insan, Allah'ın varlık gerçekliğine ve hesabın gerçek olduğuna bağlı olarak düşüncesini ve dışa dönük olarak haz ve arzuları dolayımında hadsizce gerçekleşen yaşamını terbiye ediyor olarak aşabilirdi. Yüklemeler aşılması olanaklı olanlardı.

Eskiler, alay etmenin; hikmet anlayışından ve Allah'ı tanrısal belirlenimlerinde talim etmenin bereketinden mahrum ettiğini ifade etmişlerdi. Yaratılmış olanlar ile alay etmek, yaratılmış olanın gerçekliğine -anlamına- örtük kılmaktaydı. Allah'ın ayetleri ile alay edenler, dolayısıyla Allah ile alay etmiş oldukları içindi ki alay ettikleri gerçeklik, sonuçta kâbusları olacaktı. Sure, alay etmeyi de konu kılar iken gerçekliğe yönelik ciddiyete davet etmenin de suresi idi.

Gerçeğe, hikmete açık olan kullar, gerçekliğin hakkı olan ciddiyeti göstermeliydiler. Varoluş, gerçeklik bağıntısında ihmal edilmeyecek kadar hayati sonuçları olardı. Varlık olmaya dair belirli kılınmış mümkün kaderde, yüklem almaya açık mümkün varoluştaki, hak edilmiş kadere doğru yürür iken hak edişlerin gerçekleştirdiklerimiz dolayımında mümkün kılınıyor olarak tesis edildiğine dikkat ederek yaşamak, surenin en önemli dersiydi. Kur'an, yaşam kılavuzu olarak Casiye suresinde özetlenmişti.

Surenin en temel ana bağılığı; gerçek, bilgi, us, dil, yaşam, gelecek bağıntısında neye göre nasıl yaşanması gerektiği idi. Gerçek, ahiret/akıbet ilmi bağıntısında yaşayanlar; hadlerini bilmiş oldukları bir yaşamda hadleri çizgisinde, gerçeğin bilgisine göre derinliğine gerçekleşen metafizik bir varoluş deneyimlemektelerdi. Varlıkta olan biten de salt mekanik değil, öznelliğe haiz amaç bağıntısında gerçekleşmekte ve ilkenin ereğinde gerçekleşmesine bağlı olarak, sonuçlar bağıntısında değerlendirilmekteydi. Bizler de böylesi değerlendirmeye açık olması gerekenlerdik. Tek biçimli yalınkat bilme, haz ve arzulara bağlı fevri değerlendirmeler, gerçeği değerlendirmenin ölçütü değillerdi. Bilgi, varoluşsal anlamda yaşamı biçimler iken bilginin gerçek ile bağıntısına ve yaşananların sonuç belirlenimlerine dikkat etmek gerekmektedir.

Sure Allah'a hamd ve O'nun aziz ve hâkim olduğu ile biter iken başlangıç ayetleri ile paralel olarak bitirilmiş olmaktadır. Bütün varlık âlemlerinin gerçek sahibi ve tanrısal olanak belirlenimlerinde galip olarak iş göreni Allah'tı ki her iş sonuçta ne için gerçekleştiğine bağlı olarak yaratım belirlenimli, hikmete haiz ve gerçeklik deneyimine dair gerçekleşmekteydi. Her iş sonuçta, hak ediş dair kazanımların tesis edilmesine bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Cenabı Allah'a ait gerçekleşen tanrısal dahi yaratım belirlenimli olarak hak edilmiş gerçeklikler olarak yaşanmakta ve varlık alanında tesis edilmekteydi.

*

Ahkaf suresi...

Özsel anlamda Allah ile var iken farklı başkası olarak kendi olmakta olan insan, Allah ile var olmanın olanağında Allah için olduğunun idrakinde olması gerekendi. Üst ve evrensel ilkede var olabilme olanağına göre üst ve evrensel ilkede varoluşu deneyimlemek olması gerekendi.

İnsan için kılınmış olan varlık ortamında insan, kendi için kılınmış olup da kullanımına verilmiş olanları, nasıl ve neye göre değerlendirmeliydi? İnsan; olguları, kişi ve olay bağıntısında deneyimlediklerini, tinine kattıklarını, hak ve batıl, hayır ve şerr bağıntısında nasıl değerlendirmeliydi? Gerçeğe yönelik nasıl bir tutum içinde ve duyarlı olmalıydı? İşte Ahkaf suresi bu sorulara cevap arayanlara yönelik bir -bildiri- tebliğdi.

Casiye suresi, gerçek ve hak edilmiş kader dolayımında feraset sahibi -öngörülü- olarak nasıl yaşanması gerektiğinin rehberi gibiydi. Ahkaf suresi ise varlık alanında; gerçeğe ve batıl olana ayrıca hayır ve şerre göre gerçekleşenler dolayımında, nasıl görüş -basiret- sahibi olmamız gerektiğinin ve nasıl yaşamamız gerektiğinin bilgisinin ayrıntılarda detaylandırıldığı sure idi. Casiye suresinde, gerçek ve hak edilmiş kader arasında nasıl yaşanması gerektiğini dersi verilmekteydi. Ahkaf suresinde ise hak-batıl, hayır-şerr, fayda-zarar, hak ediş-sonuç bağıntısında diyalektik anlamda nasıl yaşanması gerektiğinin idraki verilmekteydi.

Gerçekleştirilenlerin sonuçları vardı ve sonuçlar, hem öngörülü olarak nasıl yaşanması gerektiğinin bilgisini vermekteydi hem de hayır ve şerr yani iyi ve kötü olgularını kişiden kişiye göre değişen değer yargısı olmaktan alıp, sonuç bağıntısında değerlendirmenin ölçütüydü. Başka bir deyişle de sonuçlar, pragmatik değerlendirildiğinde, kişinin lehine ve aleyhine gerçekleşenler, hayırına ve şerrine gerçekleşenler olarak nasıl yaşaması gerektiğinin ölçütüydü. Hayır ve şerri değerlendirmenin de ölçütüydü. Ahkaf suresi, varlık görüşüne ve nasıl yaşanması gerektiğine dair bir rehber olmak ile beraber, hak edişler bağıntısında

sonuç belirlenimli olarak olan biteni, kişi, toplum ve farklı türleri, nasıl değerlendirmemiz gerektiğinin bildirisiydi.

Sure Hâ ve Mim harfleri ile başlar. Allah ile varlık olma nefesi alır iken olgusal anlamda belirli kılınmış olan varoluşta insan, ilmi anlamda belirli kılınmışlar izleğinde aldığı varlık nefesini, kendi için olmaya aşkınsal Allah için de değerlendirmiş olmalıydı. 2. ayet ile sure, Casiye suresindeki gibi başlar. “Hâ, Mim” ve “Bu kitap aziz ve hâkim olan Allah tarafından indirilmiştir” ayeti her iki surenin ortak ayetiydi... ki bu anlamda Allah kaynaklı olarak indirilen kitabın gerçekliğinden şüphe etmemek gerektiğinin dersi de verilmiş olmaktadır.

Her iki surenin 2. ayeti ortak ayetti ama aynı anlam içeriğine haiz olsa da surenin anlam bağıntısından bakıldığında farklı anlama için kullanılmış olduğuna da görmek gerekirdi. Casiye suresinin 2. ayetiyle; vahiy bilgisi ile doğada gerçekleşenlerin birbirini karşılayan ayetler olduğu üzerinden Kur'an'ın Allah nezdinde indiğine dair şüphenin olmaması gerektiği belirtilmiş olmaktadır. 2. ayetten sonra gelen ayetler bağıntısında bu, net olarak anlaşılmalıydı. Ahkaf suresinin 2. ayetiyle de geçmişte Musa nebi ile gönderilmiş kitap (Tevrat) izleğinde bakıldığında, Kur'an'ın benzer söylem içeriği ile aynı bilgi kaynağında yani Allah'tan gelmiş olduğundan yana şüphe etmemek gerektiğinin dersi verilmekteydi. Surenin ayet ve anlam içeriği dolayımında bu, net olarak anlaşılmalıydı.

Surenin 3. ayetinde “Gökleri, yeri ve arasındakileri muhakkak - şüphesiz- ki hak üzere yarattık. İnkâr edenler, uyarıldıkları -hatırlatılan- şeylerden yüz çevirmekteler” denilir iken varlık alanında yaratıma dair gerçekleşenlerin gerçekliğinde de şüphe etmemek gerektiği vurgulanmış olur... ki 2. ayet ile bu ayet değerlendirildiğinde, ilahi sözün gerçeğe dair ifadeyi içerdiği ama inkâr eden insanların bundan uzaklaştı/ uzak kılınmış olduğu net olarak ifade edilir. Gerçeğe yabancı olup da gerçekten yüz çeviren insanın, gerçek ile arasını açtığı vurgulanmış olur.

2. ayet ile beraber sure; Cenabı Allah'ın aziz ve hâkim olduğunun beyanı üzeri devam etmekteydi. Kur'an üstün başarı, daim galip ve egemen olan Allah'ın hikmet içeriğine bağlı olarak indirmiş olduğu kendisinin kitabı idi. Yaratım dolayımında uluhiyeti gereği aziz olan, varlık alanında hikmet (neden bağıntıları) üzeri iş görür iken galip belirlenimli tanrısalları dolayımında egemen -rab- olarak görünüş bulmaktaydı.

Cenabı Allah, varlık âleminde en belirgin olarak; neden bağıntıları dolayımında gerçekleşen yaratım, ayrıca yaratımda beliren olgusalılık dolayımında görünen düzen ve uyum bağıntısında egemen olduğu gerçeğinde, ussal anlamda idrak belirlenimli görülmesi gerekendi. Yaratım ve Rabb belirlenimli tanrısalları dolayımında da ilahlığa dair egemenliği, her vicdanlı kişinin idraki ile tanık olduğu gerçeklikti.

Surenin 3. ayeti ile gökleri, yeri ve arasında varlık bulmuş her ne var ise gerçek kılınmış olarak belli bir süreye göre dolayımında, bir amaç ve plan üzere yaratılmış olduğunu anlamaktaydık. İnkâr edenlerin uyarılmış oldukları gerçekten yüz çevirdikleri de aynı ayette ifade edilmekteydi. Yani surenin 3. ayeti, surenin 2. ayetinin anlamına binaen tamamlayıcı anlama haizdi. Uyarılmış olunan ise Casiye suresinin 22. ayetinde belirtilmekteydi. Adaletle dair hak ediş belirlenimli gerçekleşen hak edilmiş kaderden kimsenin kaçışı yoktu. Hak edişlere dair kimseye haksızlık da yapılmayacağı net olarak bu ayette ifade edilmekteydi. Sonuçta herkes kisasın (misilleme, muamele ve ceza) evrenselliğinden baktığında ne yapmakta ise kendisine yapmış olmaktadır.

Surenin 4. ayetiyle, Allah'ı bırakıp da varlıksal karşılığı olmayıp hakkı dışında anlam yükleyerek tapınılan nesnelere edinenlere, varlık âlemlerini yaratanın ve yaratımda egemen olanın Allah olduğu hatırlatılır. Güç yetirme ve yaratım bağıntısında Allah'ın varlık gerçeği temellendirilmekteydi. İnsanın irrasyonel düşündüklerinin zanna dair gerçekleşen temelsiz isnatlar olduğu belirtilmiş olmaktadır. Casiye suresinde arzu ve hazları dolayımında irrasyonel hareket eden insana dikkat çekilir iken Ahkaf suresinde, gerçekte karşılığı olmayan zanna

dair, irrasyonel olan veya irrasyonel düşünen insana dikkat çekilir. Casiye suresinde, varlık alanında gerçekleşenler dolayımında gerçeğin, Allah ile var olmak olduğu ve bu bağlamda varlık alanında nasıl yaşanması gerektiği belirtilir. Ahkaf suresinde ise insanlık tininde, tarihsel anlamda tekrar eden gerçeklik belirlenimleri olan vahiy, nebi ve kitap bağıntısında bunların aynı kaynaktan hareket ile gerçekleşenler olduğu dolayımında Allah'ın gerçekliği hatırlatılır. Gerçek; batıl dolayımında ne olmadığına dair, neden ve sonuç belirlenimli olarak da ne olduğuna dair gerekçelendirilmiş olarak ifade edilmekteydi. Bu doğrultuda da nasıl düşünmek ve yaşamak gerektiğinin dersi verilir. Teo-ontolojik zeminden hareket ile düşünce ve yaşamın hangi zeminde temellendirilmesi gerektiğinin mesajı akıbet ve ahiret ilmüne göre de verilmiş olur.

Neden bağıntısından dahi bakıldığında, insanın hakkı dışında anlam yükleyerek tapındıklarının yaratıma neden olmadıkları belirtilir. İnsanın kendi eliyle gerçekleştirdiklerine, hakkı dışında anlam-değer yüklemiş ve hakkı dışında ilişki geliştirmiş olarak tapınmaya yönelik bir yönelimi vardı. Anlam arayışı, anlamlı kılma çabasında biçimlenir iken zanna dair yanlış anlamlı kılmalar sonucunda insanın, kendi için kılmış olduğu yaratım nesnelere, öznesi ve nesnesi kendisi olmasına rağmen, sadece nesnesi olarak kendisini nesnelleştirir iken kendisine ve kendisini yaratan Allah'a gafil olması kabul edilebilir değildi. Yaratılmış olanların, gerçekte yaratıcı olan Allah ile denk kılınmış olması zannına yönelik de Cenabı Allah, eleştirel tutumda bulunmaktaydı. İnsanın ussal ve gözlemsel tutarlılıktan yoksun, zanlar ile biçimlenen dünyasının, gerçeğin idrakinden yoksun bir dünya olduğunun mesajını da vermiş olmaktadır.

Surenin 5. ayeti ile de gelecek izleğinde neden bağıntısında, insanın tapındıklarının sonuç alınamayacak olan zandan ibaret olduğu vurgulanır. İnsanın putperest olarak veya pagan olarak tapındıkları da tapınma nesnesi olduklarından habersizdi. Sonuç almaktan uzak tapınma nesnesi kılınanlar dolayımında, sonuç alınabilir olan Allah bize hatırlatılmaktaydı... ki 4 ve 5. ayetle, irrasyonel düşünen insana,

gerçekten kopuk zanna dair olarak düşüncesini her temellendirdiğine ve bu bağıntıda yaşadığında, irrasyonel düşündüğü ve yaşadığı net olarak ifade edilmekteydi. Sapkınlık, irrasyonel düşünmek, irrasyonel kılan nesnelere takılı kalmak ve irrasyonel bir yaşamı tercih ederek yaşamak ile ilgiliydi... ki Casiye ve Ahkaf surelerinde; insanın, farklı irrasyonel durumlarına dikkat çekilir iken irrasyonel durumları nasıl aşması gerektiğine dair uyarıldığını görmekteydi.

Surenin 6. ayeti ile de insanın, tapınma nesnesi kıldıklarının, gerçekte karşılığı olmayan olduklarının gerçeğine uyanacakları ifade edilir. Onlardan uzaklaşarak, tapındıklarını inkâr ettikleri vurgulanır. İnsanın, zanna dair irrasyonel olan yönünün idrakinde olduğu bir vakit elbette vardı.

Öznesi ve nesnesi insan olup da hakkı dışında anlam-değer nesnesi kılınmış olan her ne var ise kendiliği nesnesi kılmakta takılı kılmak, irrasyonel içerikte aslına gafil olmak iken sonuçta hakkı dışında anlam yüklediğimiz zandan ibaret olduklarına tanık olduklarımız olacaktı. Nesnesi ve öznesi olduklarımızın sadece nesnesi olduğumuzda, kendi anlamımıza yitik kalmak ile kalmayıp, kendi anlamımızı yani ne için olduğumuzu tüketmenin nesnesi de kılmış olmaktadır. En önemlisi ise asli gerçeğimiz olan Allah'ın anlamına da yitik kalmaktaydık. Kur'an'da Allah'a dikkat edildiğinde, yaratıklarının hem nesnesi hem öznesi olardı ama kendisini sadece yaratıklarının nesnesi kılmış olup da kendisine yitik kalan yani varlık anlamına yitik kalan bir Allah olmadığını da görmekteydik. Bu anlamda Cenabı Allah Kur'an'da, kullarına kendi varlığı ile varlık anlamını nasıl yaşamak gerektiğine dair örnek olmaktadır.

Varlığa dair önsel neden bağıntı bilgisi, geleceğe dair fayda ve sonuç alma neden bağıntı bilgisi ve varlığın kendi olmaya dair gerçeklik bilgisinden yoksun olarak, hakkı dışında anlam-değer yüklemine bulunulmuş her nesne, gerçeklik idrakinden kopuk bakılan zan ve dünya nesnesi kılınmış olarak batıl olardı. İnsan hak ile karşılaştığında ise sonuçta zan ve batıl bildiklerinden uzaklaşmış ve onları düşman

olmuş gibi yadsıyacaktı. Zaten, akli başında her insan; Allah'tan başka tapındığı ne var ise gerçekte ilah olmadığını idrakinden yoksun değildi. Varlık âlemi içinde küçücük nesnelere hakkı dışında anlam yükleyerek ilahlaştırmış olmamız, gerçek ile karşılaştığımızda, bize utanç olarak yeterdi.

Surenin 7, 8 ve 9. ayetlerinde, nübüvvetin ve vahiy bilgisinin, yersiz gerekçeler ile inkâr edilmesi konu kılınır. Özellikle 9. Ayette “De ki ben nebilerin ilki değil...” denilir iken vahiy bilgisinin aynı kaynaktan olarak sürekliliğine ve sürekliliğine bağlı gerçekliğine dikkat çekilmiş olur. Buna rağmen insan, haksızca tartışmaya açıktı. 10. ayet ile bu gerçeğe de dikkat çekilmiş olmaktadır. İnsan, gerçeğe bağlı olarak temellendiremeyeceği zanlarını, geçmiş gibi inanarak, gerçeğin karşısına koyup tartışabilmekteydi. Zan, gerçeğin ölçütü değildi. Toplumsal statüler de gerçeği değerlendirmenin ölçütü değildi... ki surenin ilerleyen ayetlerinde buna dikkat çekilmekteydi.

10. ayette; “De ki hiç düşündünüz mü, şayet bu Allah'tan ise ve siz onu inkâr etmişseniz? İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı hâlde siz büyüklük taslamış değil misiniz? Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez” denir. Bu ayet ile Kur'an'a dair şüphe edenlere yönelik ters yönde şüphe etmelerinin olanağı da gösterilir. Yani gerçek olup olmadığına dair şüphe etmek yerine, ya gerçek ise şüphesi ile de bakılması gerektiği insana hatırlatılır. Şüphenin yönü, retorik olarak değiştirilmiş olur. Daha önce kitap verilmiş olanın, tanıklığı da vahiy bilgisinden şüphe etmemek gerektiğinin delili olarak gösterilir iken vahiy bilgisinde sürekliliğinin, akli tutarlılık ile bağıntılı olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiş olur. Gerçeğe dair olanın sürekliliği vardı... ki bu ayet ile bu da hatırlatılmaktaydı. Buna rağmen, inkârda inat, artık psikolojik bir yaklaşım (kibir, kıskançlık, şımarıklık vb.) olup, gerçeği duymaktan yana sağır, görmekten yana kör kılar iken kişi veya toplumlar gerçeğe dair doğru olanı bilecek ve bu bağıntıda hidayet bulacak değildi.

Dinin evrensel çağrısından bakıldığında, gerçeğin bilgisi herkese açık iken genelde zulme uğramış, fakir, köle vb. sınıfların öncelikli iman etmesi ve bunların içinde buldukları zor durum, zengin ve iktidar sahibi inkârcıların gözünden kaçmadığı içindi ki onları, dinde veya vahiy bilgisinde bir hayrın olmadığı zannına düşürmekteydi. Toplumsal statünün, gerçeği değerlendirmenin ölçütü olmadığından habersizlerdi.

Surenin 11. ayetinde, toplumsal statülerin, gerçekliğin veya maneviyatın ölçütü olmadığı ve istekli olmadıktan sonra her türlü mazeret uydurmaya açık olduğu net olarak ifade edilir. Söz konusu Allah'ın üst, evrensel ve galip varlık gerçekliğine bağlı olarak millet olmak ise dinde ideal, statü ve sınıf gözetmeksizin herkese açık olmanın korunmasıydı. Casiye suresinde ümmet olarak millet olmanın gerçeğine işaret edilir iken Ahkaf suresinde ümmet olarak millet olmakta nelere dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çekilmiş olur.

Gerçek; maddi gerekçeler ve toplumsal statüler ile değerlendirilemeyecek kadar, herkesin evrensel ve üst gerçeği olarak herkese teklif edilendi. Belli bir sınıf gözetmeksizin, herkese açık olan bir yoldu. Tarihsel anlamda vahiyde süreklilik, vahiy bilgisini olgusal kılmış olmaktadır... ki Musa nebiye kitap verilmiş olduğunun bilgisi bu açıdan değerlendirilmeliydi. Vahiy bilgisinin Arapça indiriliyor olması da anlaşılmaya açık olduğunun bilgisini vermektedir... ki insana, anlamamaya dair neden inat ettiğini kendisine sorması gerektiği böylece hatırlatılmış olmaktadır.

Casiye süresinde, Musa nebi ve kitap, İsrailoğullarına verilenler dolayımında toplumsal yaşamın gereği olarak konu kullanılmaktaydı. Ahkaf suresinde Musa nebi ve kitap, Kur'an dolayımından da bakıldığında, süregelen gerçeğin kendisini tekrar açıklaması mahiyetinde konu kılınmaktaydı. Casiye suresinde İsrailoğullarına verilenler dolayımında, irrasyonel insanın gerçeklik bağıntısında sınırlanmış olarak irrasyonelliği aşmasının olanağı hatırlatılmış olmaktadır. Ahkaf suresinde ise Musa nebi ile verilen zikredilmekteydi

ki aynı kaynaktan olarak gerçeğin tekrar eden açılımına dikkat çekilmekteydi.

İnkâr edenlere/ edene rağmen, Allah'a rabbi olduğu yönde iman edip de gerçeğe göre doğru yaşayanlara sonuçta korkunun ve dünyalık kaygılardan dolayı üzülmünün olmadığı bir gelecek haber verilmekteydi. Yani, Allah, kendisine iman edenleri sonuçsuz bırakmayacaktı. Başka bir deyişle de gerçek; deneyime ve tahkike açık olarak kendisinden sonuç alınabilir olandı.

Ahkaf suresinin 15. ayetinde de ümmet olarak millet olmanın, aileden itibaren aidiyet ve sorumluluk idraki dolayımında nasıl miras bırakılacağı ve kök salmak gerektiğinin yaklaşımına dikkat çekilir. Kök salmak; geçmişten alınan, geleceğe bırakılan ve günde yaşanan mirastı... ki batıl olmalı değil, hak olması gerekendi. 15. ayet ile de Ahkaf suresinin, Casiye suresinin devamı içeriğine haiz olduğu görülür. Surenin 17. ayeti ile de aidiyet ve sorumluluk idrakinden ayrıca, aile veya millet olmanın duyarlılığından yana yitik olmanın dolayımında, gerçeğe dair mirasın yüklenilmeyeceğine dikkat çekilir.

Surenin 15. ayetiyle, insanın üzerinde emek sahibi olan anne ve baba hakkına da dikkat çekilir. Müslüman olan insanın, emek hakkına dikkat etmesi gerektiği vurgulanır. Bu ayete dikkat edildiğinde; anne, baba ve kişiye verilmiş nimete şükretmek, Allah'ın razı olacağı hayırlı işler yapmak Allah'tan istenmekteydi. Bu iyiliğin nesiller boyu devam etmesi de talep edilmekteydi. Şükredilen nimet; iman ve iman eden insanlar ile aile, millet, ümmet olarak var olmaktı. Anne babanın emek hakkı dolayımında Allah'ın rızasını gözetmekte önemliydi... ki ardı sıra gelen neslin de bu iyiliği devam ettirmesi isteği, hak edilmiş kader olarak kişinin kendisine, anne ve babasına hizmet ettiği gibi geri dönülmesi isteği idi. Aile, ümmet, millet olmanın isteği idi. Üzerinde emek hakkı olanlara ahde vefa ile yaklaşım iyi işler yapanların günahlarının bağışlanacağına dair müjde de surenin 16. ayetinde verilir.

İman eden, anne babası ile ayrılığa düşen inkâr ehlinin olabileceğine de surenin 17. ayetinde dikkat çekilir. Geçmişten itibaren nesiller boyu

süregelen ölümün deneyimleniyor olmasını gerekçe gösterenlere, bu durumun, öldükten sonra yaşamın veya yeniden varoluşun olmadığı değerlendirme ölçütü olmadığı belirtilmiş olur. Surenin 15. ayetinde iman ve hayrı gözeten evlada, 17. ayetinde ise iman ve hayırdan uzaklaşan evlada dikkat çekilir. Aile, millet, ümmet olmanın ortak anlam-değer yargılarına aidiyet duyarak her kişi katılacaktır diye bir kaide yoktu. Her kişinin kaderi, tercih ve eylemleri dolayımında hak edilmiş kader olarak gerçekleşmekteydi... ki surenin 18, 19 ve 20. ayetlerinde, kişi ve toplumların tercih ve eylemlerine bağlı gerçekleştirdiklerinden mesul kılınmış olmakta hak edilmiş kaderlerinin sebebi oldukları net olarak vurgulanmış olur.

Hayırdan şerr, şerrden hayır, şerden şer ve hayırdan hayır çıkaran Cenabı Allah'tı. Diyalektik oluş içinde insan, karşıt anlam-değer yüklemelerine göre ayrışmaktaydı. Karşıtlık dolayımında ya hak ve rahmet üzere ya da batıl ve zulmet üzere olabilmekteydi... ki surenin 19. ayeti ile de herkesin hak edişine bağlı olarak değerlendirilmiş olduğu bir varoluşu deneyimlediği net olarak belirtilmekteydi. Tercih ve gerçekleştirdiklerine bağlı olarak herkes hak edilmiş kaderi ile sonuçlanan/ sonuçlanacak olan bir yaşamı deneyimlemeydik. Herkes yaşama dair kaderini, kendi tercih ve gerçekleştirdikleri dolayımında hak edilmiş kader olarak bulmaktaydı. Duhan suresinde varlıkta sahne alan insana, Ahkaf suresinde, sahne alma belirlenimleri (yönelim, tercih ve eylem) dolayımında sahnenin, hak edilmiş kader oluşu içinde biçimlendiği belirtilmiş olmaktadır.

Cehennem inkâr ve zulüm ehlinin, cennet ise iman ve rahmet ehlinin yurdu olarak bulacağıydı. Geçmişe dair ise Hud nebinin kavmi olan Ad kavmi de surede konu örneği kılınmaktaydı. Kendilerine rahmet bildikleri sonuçta felaketleri ve acı azap olarak deneyimledikleriydi. Onlara da anlasınlar diye kalpler, gözler ve kulaklar verilmişti ama anlamamaktan yana inatları felaketleri olmuştu. Alay ettikleri son, gerçekleri olmuştu. Onlara verilmiş dünyalık da vahyin indiği zamandaki Araplara verilmiş de değildi. Yani gerçeğe dair iş, dünyaya

dair maddi zenginlik ile ölçülendirilecek değil, gerçeklik bağintısında sonuca göre değerlendirilmesi gerekendi.

Surede Ad kavmi gibi nice -komşu- kavimlerinde onlar ile aynı kaderi yaşamış olduğu belirtilir. Başka bir deyişle de tarihsel tecrübeler, olay bağintısında gerçeği nasıl okumamız gerektiğinin dersini de taşımaktaydı. Gerçeğe dair bilginin olgusalılığı, tarihsel izlekte idrakimizin önüne serimlenmekteydi. Gerçek olmayıp da zandan ibaret olan, varlıkta ve varoluşta karşılığı olmayıp hakikaten yana sonuçsuz bırakan batıl olan, sonuçta terk edilecek olandı. Bu açıdan bakıldığında bu surenin de "Hak geldi batıl zayı oldu..." ayetinin içeriği bağintısında modellendiği görülür.

Surenin 21. ayetinden 25. ayete kadar olan bölümde Ad kavmi ve Hud nebi anlatısına yer verilir iken geçmişe dair tarih ibret ve ders bağintısında tecrübe olarak bize aktarılmaktaydı. Kendisinden sonuç alınamayan tapınma nesnelere ari, kendisinden sonuç alınabilir olan Allah'a yönelmiş olmak ve sonuç alabilmenin olanağı olan kulluk hatırlatılır. İnsan gerçeğe dair cahildi ve cahilliği hatırlatılmaktaydı. Bunun ile beraber insan, akıbet ve ahirete dair gerçekleşecek olanlara da cahildi ki cahil olduğu, kendisinin lehine mi, aleyhine mi gerçekleştiğinin bilgisinden yoksun olduğu olay belirlenimli sonuç doğrultusunda gösterilmiş olmaktadır. Sonuç helakti ve helakini dahi öngörememek, israf edilmiş olan yaşamın sonuç belirlenimli gerçekleşen gaflet durumuydu. Onlara da bilmeye dair olanaklar verilmişti ama onlar da bilmeye dair olanakları hakkı gereği kullanmış değildi.

Sonuçlar ilminden bağımsız olarak, iyilik ve kötülüğü değerlendirmek öznel anlamda kişiden kişiye değişebilirdi ama sonuçlar ilmi, iyiliği ve kötülüğü, pragmatik olarak değerlendirmenin de ölçütü olan ilimdi... ki bir şeyin veya olayın hayra veya şerre dair belirlenimi, nasıl karşılanmış olduğu ile ilgili olmakla beraber, sonuçta kişi veya toplumların lehine veya aleyhine gerçekleştiği dolayımında değerlendirilmesi gerekendi.

Kişi veya toplumların, ahiret veya akıbetine dair lehine ve aleyhine gerçekleşen sonuç, nihai yargıydı.

Böyle olmak ile beraber sure; gerçeğe ve gerçeğe bağlı gerçekleşecek olan ilke bağıntısında gerçekleşecek olanlara göre görüş sahibi olması gereken insanı betimlemekteydi. İnsan gerçeğe dair bilgi edinmiş ise Gerçek en temelde üst ve evrensel gerçeklik olan Allah'ın ta kendisiydi. Her varlık Allah ile var olmakta iken gerçekliği kendi olmanın gerçeğinde deneyimlemekteydi. İnsan da gerçekleştirdikleri dolayımında hak edişe bağlı olarak değerlendirileceği bir geleceğe adım atmaktaydı. Ayrıca gerçeğin bilgisi bağıntısında, Hud nebi misali gelecek olarak deneyimlenecek olayın hayır mı şerr mi olduğunun bilgisine vakıf olmak gerekmekteydi. Olgular ve kişilerin de ilişki bağıntısında anlam yüklemine göre sonuçta bize hayır mı şerr mi olacağının bilgisine açık olmalıydık.

Yani surede, insanın kendisine göre biçimlenen dünya oluşuna dikkat çekilerek, insana elinde olmadan gerçekleşenlerin bilgisi dolayımında içinde bulunduğu varlık alanını Allah bağıntısında doğru okuması gerektiğinin bilgisi verilmekteydi. İnsanın elinde gerçekleşmeyen bir dünya vardı ve bu dünya Allah'ın egemenliğinde Allah'a ait gerçekleşen bir dünyaydı... ki Allah'ın varlık alanında Allah'a göre yaşamak gerektiği surede net olarak belirtilmekteydi. Olgu, kişi ve olay bağıntısında gerçekleşen her ne var ise; hakkı dışında değil, hakkı gereği anlam yüklemi ne ise ona göre bilinmeli ve bu doğrultuda insan tinine, yaşamına katılmalıydı. Hakkı dışında anlam yüklenmiş her olgu, kişi ve olay, sonuçta hayır bekler iken şerrimize veya felaketimize neden olabilmekteydi.

Bu durumda surede iman edenlere verilmiş olan ders; hakkı dışında yüklemelerde bulunmadan, her olgu, kişi ve olayı hakkı olan anlam yüklemesinde değerlendirmek gerektiğiydi. Ayrıca söz konusu insani ilişkiler ise insan; gerçekleştirdikleri dolayımında hak edilmiş olana göre değerlendirilmeliydi. Kişinin kim olduğu, maddi durumunun ne olduğu, sosyal aidiyete dair sınıfın veya etnik grubunun ne olduğuna

bakılmaksızın, gerçekleştirdikleri dolayımında değerlendirilmesi hakkıydı. Bu hem fırsat eşitliliği hem de gerçeğin herkese açık olarak rahmet belirlenimli talim edilmesinin olmazsa olmazıydı... ki hukuki anlamda en temel ihtiyaç duyduğumuz ilke, gerçeklik bağintısında meşru olana göre fırsat eşitliliği ilkesiydi... ki surenin devamında, cinlere dahi tebliğin hak kılınmış olmasından bakıldığında, fırsat eşitliği gerçek ile var olan herkes içindi.

Surenin 29. ayeti ile de Kur'an'ı anlama çabası gösteren cinlerin, anlayıp da iman etmek ile beraber toplumlarına uyarıcılar olarak döndüklerinden bahsedilir. Bu ayet ile insana, yeryüzünde kendisi gibi nefsi emmare ve idrak sahibi olan başka bir türün olduğu hatırlatılmak ile beraber, yalnız olmadığı ve sadece kendisinin olmadığı da hatırlatılmış olur. Kur'an dinlemeye yönelik, duyarlı oldukları vurgulanır iken gerçeği bilmeye yönelik duyarlılık ifade edilmiş olur. Surenin 10. ayetinde gerçeğin süregelen olgusalılığına ve ussal bilmeye açık olduğuna dikkat çekilir. Gerçeğe dair miras alınanlara duyarlılık, surenin 15. ayetinde işaret edilmekteydi. Hud nebi ile gerçeğin bilgisine, şüpheyi aşarak öngörülü olarak açık olmak gerektiği gösterilmekteydi. Cinler ile de surede işaret edilen susmaya yönelik çabalarından anlamaktaydık ki gerçeği bilmeye yönelik duyarlılıkta anlamaya yönelik çabanın nasıl olması gerektiğini görmekteydik. 10 ayeti ile 30. ayet, gerçeğin olgusal anlamda süregelen olgusalılığına dikkat çekmekteydi. Tarih; gerçeği, insanlık tininde nasıl gerçekleştiğine dair tahkik etmenin, nasıl görünüş bulduğuna dair bilmenin ve talim etmenin süregelen olanağıydı.

İman eden cinler kavimlerine döndüğünde; insana inen gerçeklik bilgisinin, tarihsel anlamda olgusal karşılığının olduğunu, Musa nebi dolayımında vurgularlar. Gerçeğe dair olanın tarihsel tahkikini de yapmış olurlar. Kötülüğe dair bağışlanmak isteyenlere, sonuçta gerçekleşecek bir azaptan kurtulmak isteyenlere uyarıda bulunurlar. İnkârda ısrar edecek olanların, Allah'ı aciz bırakacak olmadıkları da surede vurgularlar. Yani, yaratılmış olanların elinde olmadan

gerçekleşen bir varoluşta, hak edişlere göre gerçekleşecek sonuçlardan kaçmak mümkün değildi.

Cinler dolayımında surede insana hatırlatılan, gerçeğin bilgisine göre geçmişi nasıl değerlendirmek gerektiği ve nasıl gelecek öngörüsünde bulunmak gerektiği... ki sure bu içerikte de modellenmiş olarak bizlere, dünyayı; geçmişin tecrübeleri ve gelecek öngörüsü bağıntısında gerçeğe göre nasıl yaşamamız gerektiğinin idrakini vermekteydi.

Ad kavmi Hud nebi ile gelen gerçeğin bilgisine iman etmiş değildi ama bir gurup cin, Muhammed Mustafa ile gelene iman etmişlerdi. İnsan, mesajın evrensel olduğunun idraki ile de bakabilmeliydi. Gerçeğe dair mesaj; idrak sahibi olup da sorumluluk idraki verilmiş ve nefsi emmare sahibi olarak da terbiye olmaya açık olan her kişi içindi... ki gerçeklik bağıntısında görüş sahibi olarak, nasıl yaşanması gerektiğinin idrakine bağlı yaşamak gerçekleşsin. Sure ile anlamaktaydık ki varlık ve dünya görüşü, bilgibilimsel anlamda gerçeğe dair olmak ile beraber, gerçeğin tarihsel anlamda gerçekleşme biçimleri dolayımında gelecek öngörüsü de vermeliydi ki geleceğe doğru emin adımlara ile yürüyebilelim ve gerçeği zamansal anlamda gerçekleştirdiği belirlenimleri dolayımında doğrulamış olarak içselleştirebilelim.

Surenin 15 ve 17. ayetlerinde bahsi geçen evlat örneklerine dikkat edildiğinde; miras alınması gereken gerçeğe, kök salmanın önemine ve tarihsel izlekte süregelen gerçeğe duyarlı olmak gerektiğine diyalektik olarak dikkat çekilmek ile beraber, gerçeğin geleceğe dair öngörü sahibi kıldığına da dikkat çekilmekteydi. Demek ki nesnel anlamda bildiklerimiz vardı. Öznel anlamda bilmemiz gerekenler vardı. Ne için olduğumuza bağlı olarak nasıl yaşamamız gerektiği vardı. Sonuç ve hak edilmiş kader olarak gerçekleşecek olana göre öngörülü olarak yaşamamız gerektiğine dair bilmemiz gerekenler de vardı. Başka bir deyişle de tarihsel hikmete vakıf olduğumuz kadar, tarihsel izlekte tecrübeye dair biliş ile geleceğe dair öngörü sahibi olarak hikmet sahibi olmaktaydı. Tarih felsefesi yapmak ne kadar gerekli ise, tarih

izleğinde ve gerçekleşenler dolayımında gelecek felsefesi yapmak da bir o kadar gerekliydi.

Sureye dikkat edildiğinde; bireysel anlamda iman edip etmemeye göre yaşamını biçimleyenlere tanık olduğu gibi, toplumsal anlamda iman etmeyenlere (Ad kavmine) ve tür olarak toplumsal anlamda imanı önceleyenlere (Cin türüne) de tanık olmaktaydık. Sure, üç zamanlı bağıntılılıkta gerçeğin farklı biçimlerde nasıl gerçekleşiyor olduğuna dikkat çekmesi adına da önemliydi. Tarih ve gelecek bağıntısında, hak edilmiş kader dolayımında nasıl yaşamak gerektiğinin dersi, surede betimlenmiş olarak anlatılmaktaydı.

Sonuçta; kişinin kendi faydasına olarak gerçeğe duyarlı olması da vardı, kendi zararına olarak gerçeğe kör ve sağır olması da vardı. Gerçek ile varken, gerçeğin sahibi olan Allah'a zarar verecek kimse de yoktu. Surenin 32. ayetinde de buna dikkat çekilir.

Surenin sonuna doğru 33. ayette; varlık âlemini yaratan ve yaratmaktan yorulmayan, her türlü yaratmaya güç yetirebilen Allah tanımlanır. 34. ayette de inkâr edenlerin er ya da geç, hak ettikleri azap dolayımında inkâr ettikleri gerçek ile kuşatılmış oldukları belirtilir. Surenin 35. ayeti ile de dünya yaşamının kısa olduğuna dikkat çekilmek ile beraber, gerçekten yana olarak yaşamaktan ve hizmet etmeye dair tutarlı ve kararlı yani sabırlı olunması gerektiği, Hazreti Muhammed Mustafa emsalinde belirtilir. Söz konusu gerçekten taraf olarak gerçeğe göre yaşamak ise insanın geleceğine dair korkusu olmamalıydı. Çünkü hak edişe dair gerçekleşecek sonuçlar bağıntısında, Allah'ın gerçek olduğunu inkâr edip de zulmü veya kötülüğü tercih ederek yaşamış olanlar helaki hak etmişlerdi. Kısacık olan yeryüzü yaşamında; gerçeğe, olan bitene ve olacıklara yönelik görüş sahibi olmak, hak ediş belirlenimli öngörülü olmak olması gerekendi.

Sure; diyalektik oluş içinde hak ve batıl karşıtlığı dolayımında yaşananları, hak edişe göre sonuçlar bağıntısında değerlendirmek gerektiğinin usunu vermekteydi. Hayır ve şerr yani eylem ve olay belirlenimli gerçekleşen iyilik ve kötülük olgularını da sonuç belirlenimli

hak ediş bağıntısında değerlendirmemiz gerektiğinin gerçeğini konu kılmaktaydı. İyilik ve kötülük kavramları, kişiden kişiye göre izafi anlamda değişken olarak değerlendirilmeli değil, geçmişin hak edişle dair gerçekleşen tecrübelerine, insani ilişkilerde bütünlüğün korunması ve gerçekle uyumluluk esasına ayrıca sonuç belirlenimli olarak hak edişlerin tesis edilmesi gerçeğine göre değerlendirilmeliydi. Hak olan ise kendisinden sonuç alınabilir olup, sonuçta insanın faydasına olarak yaşamına katılan, yaşamında tanık olması gerekendi.

Surenin insanı; geçmiş ve gelecek bağıntısında, tecrübeyi yol kılmış olan us ehli ve öngörülerinde isabetli olan iman, basiret, feraset ve keşif ehliydi. Varlık alanında gerçeğe göre nasıl yaşaması gerektiğinin idrakinde olarak olan biteni, sonuç belirlenimli hikmetine göre değerlendiren insandı.

Casiye suresinde gerçeklik bağıntısında usa çağrılan insan, Ahkaf suresinde ussa çağrılmak ile beraber ussal olarak bildiği ve gözlemlediği gerçeği, yaşamsal kılıp da olan biteni gerçekleştirecek olana göre değerlendirebilirdi. Casiye suresinde; gerçek, bilgi, ayet, us, dil bağıntısında hak edilmiş kader hatırlatılır. Ahkaf suresinde ise gerçek ve bilgi konu kılınır iken tartışmaya açık varoluş içinde temellendirilmiş bilgi ile görüş sahibi olarak yaşamak gerektiğine dikkat çekilir.

Tartışmadan önce anlamaya çalışmalıydık. Anlamak için de temellendirilmiş gerekçelere dikkat etmeliydik. İnsan, haksızca tartışmaya açıktı. Haksızca tartışmadan önce, anlama çabası içinde olmalıydı. Tartışma zeminini eleştirel anlamda olgusal gerekçe ve deliller zemininde yapmalıydı.

Zuhruf, Duhan, Casiye ve Ahkaf suresi ile beraber, Hâ ve Mim harfleri ile başlayıp biten sureleri bitirmiş olduk. Bu sureler, kısa varoluş dersleri, yaşam rehberi olup, insanın dünya ve ahiret arası Allah'ın gerçekliğine göre nasıl yaşanması gerektiğinin derslerini taşımaktaydı. Varlık ve ilke referansına göre idealinde nasıl yaşamamız gerektiğinin dersini de taşımaktaydı.

Casiye suresinde varlık olarak Allah ve ilke olarak da adalet ve takva ereğine göre nasıl yaşanması gerektiğine bağlı olarak ortak dünya kurulumunun ve millet olmanın öncelenmiş olduğuna tanıktık. Ahkaf suresi ile de bilgilimsel anlamda Allah'tan gelen gerçeklik bilgisine duyarlı olmamız gerektiği ve gerçeğin bilgisinin tarihsel süregelen olduğuna tanıktık. Musa nebiye gelen ile Muhammed Mustafa nebiye gelen aynı kaynaktan gelmişti ki aynı kaynaktan gelmiş olması da gerçek olduklarının temellendirilmesiydi... ki cinler bu neden ile Kur'an'ı Musa nebiye verilmiş olan ile kıyas etmekte ve temellendirmekteydi. Aynı kaynaktan gelmiş olan vahiy bilgisi ve bir sonra gelenin bir önce gelini doğruluyor olarak geliyor olması, tarihsel izlekte gerçeğe dair gerçekleşene göre bilmek için önemliydi. Gerçeğe dair bilgi, tarihsel bağtından bakıldığında, yöntem biçimsel gerçekleşiyor olması bağtınsında doğrulamakta olarak, gerçekleşene hakkı gereği tanık olabilmenin olanağını vermektedir.

Nebilerin mirası üzere veliyullah da aynı kaynaktan besleniyor olmanın olanağında birbirinden bağımsız olarak gerçekliğe dair aynı çizgide olmak kaydı ile özgün ifadelerde bulunmuşlardı. Eskiler, "Her yiğidin yoğurt yeme biçimi aynıdır ama yedikleri yoğurttur" derken bu gerçeğe de dikkat çekmekteydi. İnsan, gerçeğe dair bilgiye açık olma duyarlılığı göstererek; kişi, grup ve alan gözetmeksizin bilgi edinmeyi esas almalıdır.

Casiye ve Ahkaf suresinin ortak bir başlığı da gerçek, bilgi ve inanç bağıntısı idi. Bilgi en temelde anlam yüklümlü gerçekleşendi. Anlam; dirimsel, yönelimsel kılan, eril, biricik yüklemli yüklem mahiyetinde yargısal içerikte gerçekleşir iken bilgi yüklemde inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi. Bilgi; hak, iyi, doğru ve güzel değer yargılarında değer biçimsel gerçekleşirken de her değer inanç nesnesi olarak gerçekleşmekteydi. Bilgi; öznel olarak yönelimsel ve amaç belirlenimli kullanım nesnesi kılındığında inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi. Ne için bulunduğu ve ne için kılındığına bağlı olarak gerçekleşen bilgi de ilişki bağıntısında ahlak biçimsel gerçekleşmenin belirlenimi iken inanç nesnesi olarak gerçekleşmekteydi.

Varlık ve varoluştan bahsedilmekte ise anlam-değer yüklemli gerçekleşiyor olmaktan bahsetmekteydik ki her anlam-değer yüklemi, öznellikte bilgi belirlenimli karşılık gördüğünde, inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi. Özne; bilgi-inanç belirlenimli olarak bakışım, yönelim, tercih, eylem ve yaratıcı çaba olarak emek sahibi iken inanç belirlenimli bir varoluşa haiz özne olmaktadır. Yaratıcı etkinlikte kendinden fazla verdikleri dolayımında yaratım nesnesi kıldığı her ne var ise yaratıma dair dünya yaratımının da nesnesi kılınmakta iken, her dünya inanılan -itibari- gerçeklik belirleniminde metafizik gerçekleşmekteydi. Yaratılmış dünyalar, inanılmış dünyalar olarak yaşanmaktaydı. Anlam-değer yüklemine karşılık yoksa dünya, yalan veya batıl bir dünya olarak inanılmış dünya olmaktan ziyade yaşanandı. Anlam-değer yüklemine karşılık var ise dünya, gerçeğin açık olduğu, tesis edildiği dünya olarak inanılmış dünya olmaktan ziyade yaşanılmaktaydı.

İşte, Casiye ve Ahkaf surelerinde Allah'ın varlık gerçekliği ve bilfiil gerçekleşme karşılığı olan ilkenin/ ilkelerin -tanrısalların- gerçekliği dolayımında inanılmış dünya yaratımının gerekliliğine dikkat çekilir. Zanna veya batıla dair yaratılmış her dünya ise gerçekte karşılığı olmayan yalan dünya idi. Casiye suresinde toplumsallaşmanın, ortak dünya kurmanın, üst kimlik aidiyetli millet olmanın olanağına dikkat çekilmekteydi. Ahkaf suresinde ise toplulaşma düzeyinde gerçekleşen, aile, kavim, millet ve tür bağintısında hak ve batıla dair deneyimlere dikkat çekilir iken gerçeği anlamaya ve hakkı gereği yaşamaya yönelik nelerin olması gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Casiye ve Ahkaf suresine dikkat edildiğinde, toplumsal ortak anlam-değer yargılarına bağlı olarak toplumun belirleyici olduğuna da dikkat çekildiği görülür. Toplumsal düzeyde gerçekleşen dünya, anlam-değer dünyası olup ortak zihniyet dünyasıydı. Ortak zihniyet dünyası kolektif bilinç olarak insan tininde belirleyiciydi... ki özellikle Casiye suresinde, toplumların da hesap verebilir olmalarına dikkat çekiliyor olması önemliydi. Demek ki sadece bireysel anlamda sorumlu kılınmış değil, toplumsal anlamda da etki ve nüfuz alanı düzeyinde sorumlu

kılınmıştı. Bu anlamda, Casiye suresinde toplumsal düzeyde hesap verilmesi gerekenlerin, delillendirilmiş olarak not edilmiş olduğu vurgulanmaktaydı. Bu anlamda küresel ölçekte, toplumlar veya devlet düzeyinde hesap verilebilir olmanın tesis edilmesi gerektiğinin dersini de almış olmuştuk. Gerçekleşenler, gerçeklik bağıntısına bağlı olarak hesabı verilmesi gerekenlerdi... ki geleceğe bakışa -öngörüye- dair hukuki ilke olarak hesap verilebilirlik önemliydi.

Diğlerinden bağımsız özne olmak veya varoluş gerçekleşmekte değildi. Bundan dolayı, diğeri dolayımında ahlaki ve hukuki anlamda kayıtlanmış olmaya ihtiyaç vardı... ki varoluş hakkı gereği yaşanmaya değer olarak gerçekleşebilsin. İrrasyonel yaşamının sürekliliği ve sürdürülebilirliği de yoktu. Karşılıklı varoluşta Allah ve diğeleri ile var olmakta iken hak, hukuk ve ahlak belirlenimli sınırlara ihtiyaçlıydık. İrrasyonel yaşamak değil, mâkul -rasyonel- olana, yani akli ve herkesin faydasına olarak kabul edilebilir olana ve meşru olması gerekene göre yaşamak olması gerekendi.

Söz; anlam-değer yüklemine bağlı olarak genele yaygın kılınacak ise en temelde gerçeğe dair olması gerekendi. Gerçeklik bağıntısında makul kılınmış olmakta teklif edilmesi gerekendi. Anlam-değer yüklemine bağlı olarak hukuki zemini olmalıydı ve kültürel alana haiz gerçekleşmeliydi. Değer olarak miras bırakılabilecek kültür nesnesi olabilmeliydi. Aile ile taşınabilecek kök olabilmeliydi. Siyaset ve eğitim ile genele yaygın galip düşünce kılınabilmeliydi. Surenin 7. ayetinde “Ayetlerimiz onlara açıkça okunduğunda, gerçek onlara geldiğinde, onu inkâr edenler, ‘bu apaçık bir büyüdür’ dediler” denir. Ayet ussal içeriği ile varlıkta ve varoluşta karşılığı olan gerçeklik belirlenimiymiş ama inkâr edenler buna açık olmak yerine etkisi altında bırakan sanatsal -estetik- yönüne takılı kalmışlardı... ki sanat, etkisi altında bırakan estetik yargısal tesir içeriği olandı. Kur'an'a bu yönü ile “Büyüdür” demektedirler ki sanat, gönüllere dokunmanın nesnesi olup etkisi altında bırakır iken içeriğine yönelimsel kılmaktaydı. Söz genele yaygın kılınacak ise sanat ve sanatsal oluşa bağlı kültürel alana da nüfuz etmek gerekmekteydi.

Sözün en temelde galip düşünce olmasını olanaklı kılan, ilkesel dil yapısallığıdır. Tevhide haiz dil yapısallığına bağlı olarak biçimlenen kültür ve medeniyet, sözün galip düşünce olduğunun belirlenimidir. Arapça değil, Kur'an dili, tevhid dili iken tevhide dair dil olgusallığında içselleştirilmesi galip düşünce olması adına önemliydi. Modern dünyada, ihtiyaç duyduğumuz en temel medeniyet ve kültür nesnesi dildi... ki tevhide haiz dil, Allah merkezli bakışım -görü- sahibi kılar iken Allah merkezli biçimlenen dünya oluşuna eyler. Dil zemininde biçimlenen dünya, medeniyete açılan kapıydı. Dilin yaratıcı nesne olması; özneliğin, kültürün ve medeniyetin yaratıcı etkinlikte biçimlenmesinde görünür.

Söz konusu olan anlamın, ereğine bağlı aidiyet duygusunda özneliği biçimlemesi ise ilkeselliğe bağlı ahlak biçimsel kılınması dolayımında karaktere haiz biçimlenmesini olanaklı kılmaktaydı. İlkesel olanı -üst- kimlik biçimsel sahipleniyor olarak aidiyet duyulması da özneliği yaratıma dair biçimlemek ile kalmayıp toplumsal düzeyde biçimlenmeyi de olanaklı kılmaktaydı. Yani, İslam olmak sadece bir kimlik değil, aidiyet duygusu ve sorumluluk idraki ile karakter biçimsel olarak yaşanması gerekendi. Kültür ve medeniyete dair nesnelere (sanatsal, mimari, teknolojik, anane vb.) kazanımı ile de toplumsal düzeyde kimlik çatısı altında karakteristik özellikler kazanmış olan anlam, artık hayatın her alanında kök salmış olarak gerçekleşmekteydi. Medeniyetin en önemli ölçütlerinden birisi de üst kimlik edinimi ve üst kimlik dolayımında kültür ve medeniyet nesnelere kazanımına bağlı olarak karakteristik çizgiler edinmiş olarak aidiyet duyulan bir dünya kurmaktı... ki böylece galip düşünce olmak gerçekleşmiş olmaktadır.

Dil, siyaset, eğitim, hukuk, takva ve ahlak, aile, kültür, medeniyet, aile, millet, ümmet, üst kimlik vb. belirlenimlerden bakıldığında, ilahi sözün, anlam-değer yüklü olarak genele yaygın galip düşünce olmasının gerekenlerini görmüş oluruz. Surede; insana, ana babasına -aileye- iyilik etmesinin belirtilmesi ve cinlerin halklarına gerçeği, geçmiş kaynak belirlenimi ile temellendirerek tebliğ etmesi, Resule din ve

şeriat verilmiş olması, toplumlaşmanın gerekenlerini içeren ayet belirlenimli ifadelerdi.

Her dünya yaratılmış dünya idi. Her dünya, anlam-değer yüklemine dile dair biçimlenen anlam dünyasıydı. Yaratılmış dünyanın neye göre hangi anlam yüklemelerinde gerçekleşiyor olduğu önemliydi. Hak edilmiş kader bağıntısından bakıldığından gerçeğe dair varlık görüşü ve gerçeklik bağıntısında, nasıl yaşanması gerektiğine dikkat etmek gerekliydi. İşte Casiye ve Ahkaf surelerinde insana; yarattığı ve yaşadığı dünyalara, gerçeklik ve makuller çerçevesinde dikkat etmesi gerektiğinin gerçeği hatırlatılır. Yalanlar üzerine kurulmuş dünya, sonuçta yıkılacak olan dünya idi. Gerçeğe dair kurulmuş dünya, ahirete taşınılsa da gerçekliği zemininde yaşamaya devam edilecek dünya idi. Bu bağlamda insan, neleri düşündüğüne, nasıl düşündüğüne ve bu doğrultuda neleri yüklem aldığına da eleştirel anlamda dikkat etmeliydi. Batıl olması bağıntısında, yaşamın gerçekliğinden ve ciddiyetinden uzak irrasyonel yaşanan bir hayat veya zanna tabi irrasyonel düşünüyor olmak, söz konusu gerçek ve hak edilmiş kader ise aşılması gerekenlerdi.

İnsanın elbette irrasyonel bir yönü vardı ve bu yönünün yok edilmesi değil, terbiye edilmesi gerekliydi. Bu anlamda düşünme ve yaşama dair irrasyonel yönlerinin terbiye edilmesi olanaklarının değerlendirilmesi insanın kendi faydasıydı. İrrasyonel düşünmek veya irrasyonel yaşam; söz konusu gerçekler, gerçeklik bağıntısında gerçekleşmesi gereken kabul edilebilir makuller ve adalete dair tesis edilen hak edilmiş kader ise sürekli ve sürdürülebilir olmamak ile beraber terbiye edilmesi gerekendi. Gerçeklik bağıntısında makuller çerçevesinde düşünmek ve yaşamak, Allah ve diğerleri ile var olmakta iken olması gerekendi. Başka bir deyişle de insanın zanna, iç güdülerine, arzularına, hazlarına ve duygularına dair bir yaşamı da vardı ama bu yüklem belirlenimli gerçekleşen deneyimleri, Allah ve diğerleri ile var olmakta iken terbiye edilmiş olmaya dair yaşaması gerekliydi. İşte bu neden ile insana, Allah'ın hakikatine bağlı olarak yaşanması gereken şeriat verilmekteydi. Takva ile beraber güzel ahlak -

erdemler- sahibi olması gerektiği yönde telkinde ve teklifte bulunulmaktaydı.

Casiye ve Ahkaf surelerinde, insanın özellikle irrasyonel yönüne dikkat çekilir iken irrasyonel yönünün mutlak kader olmadığı belirtilmekteydi. Yüklem almaya açık değişebilir mümkün kader oluşu içinde insan, irrasyonel yönünü aşabilirdi. Hak edilmiş kader bağintısında nasıl yaşaması gerektiğine dikkat etmeliydi.

Casiye ve Ahkaf surelerinde Cenabı Allah, yaşamı eğlence zannedenleri, oyunmuşçasına yaşayanları, hakikatten gafil zannını yaşayanları, yaşamının ciddiyetine çağırırmaktaydı. Belli bir sureye kadar gerçekleşmesi mümkün -belirli- kılınmış her varlık, anlamsız ve değersiz gerçekleşmekte değil, anlam yüklü bir gerçekliği deneyimlemekteydi. İnsan da Allah'tan aldığı paye gereği gerçekliği insan olmakta deneyimlemekteydi.

Böyle olmak ile beraber insan; anlam yüklem almaya açık olması dolayımında yaratıma da açık olması sebebi ile aldığı yüklemelere (anlam-değer, irade-duygu, haz-arzu vb. anlam yüklü gerçekleştirenlere) bağlı olarak değişen yüklem belirlenimlerinde, değişen oluş içinde kendi olmayı yüklem belirlenimli deneyimlemekteydi. Yüklem almaya açık yaratım oluşunda, kendi olmanın sorumluluğunu, tercih ve gerçekleştirdikleri dolayımında yüklenmiş olan varlıktı. Tercih ve gerçekleştirdiklerini de hak ediş belirlenimli olarak yüklem almaktaydı.

Cenabı Allah bu iki sure ile insana; sadece hak kılınmış kaderinin olmadığını, hak edilmiş kaderinin de olduğunu açıklar iken yaşamı ciddiye alması gerektiğinin telkininde bulunur. Tebliğ ettiği, anlayan insan için büyük bir haberdirdi. Tercih hakkı olan insan, tercih ettiği ve tercihe bağlı gerçekleştirdikleri dolayımında anlam yüklemelerinde yaratımına katıldığı mümkün kader oluşunda, hak ettiği kaderi ile karşılaşacağı yolculuktaydı.

Her iki sure ile de görmekteydik ki Cenabı Allah'ın baktığı anlam içeriğinden bakmaya ihtiyaçlıydık. Vahiy bilgisini bu açıdan da değerlendirmek gerekirdi. Gerçek, anlam bağıntısında hakkı gereği görmeye eylemekteydi.

Her iki sureye dikkat edildiğinde; gerçek, gerçeğin işlevsel görünüşü ve işlevsel görünüşüne göre nasıl yaşanması gerektiğine dikkat çekilmekte olduğunu da görmekteydik. Başka bir deyişle de Allah'ın varlık gerçekliği, nasıl iş gördüğü ve nasıl iş gördüğüne bağlı nasıl yaşamak gerektiğinin ilkesel ve öngörüselle bakışımına haiz yaşamak gerekmekteydi. Başka bir deyişle de Allah'a iman, akıbet/ ahirete göre sınır belirlenimli olmak yani takva ve öngörü olmak ve sınır belirlenimler çizgisinde Allah'a dönmenin olanağı olan salih ameller dolayımında yaşamak, İslam olmanın gerekliydi.

Söz konusu diyalektik oluş içinde var olmak ise hak-batıl dolayımında ya veya ya da karşıtlarından birini tercih etmeye yönelik var olmaktaydı. Kur'an genelinden bakıldığında cimrilik veya müsriflik, Yahudilik veya Hıristiyanlık, Müşriklik veya münkirlik vb. karşıtlıklar söz konusu olduğunda ne o ve ne de o karşıt belirlenimlerden her ikisini de tercih etmiyor olarak cömert, İslam ve müslim olmak gerekmekteydi. Söz konusu olan hem o ile hem de o olarak çift belirlenimli gerçekleşen karşıtlar ise uyum ve dengede yeni bir oluş içinde hakları tercih ve tesis ederek hakkı gereği yaşamak gerekenlerdi. Çift olmak bunu gerekli kılar. İç ve dış dünya bağıntısında da buna ihtiyaç vardı. Arzu, haz ve ilke bağıntısında da buna dikkat etmek gerekti.

Her iki sureye dikkat edildiğinde; varoluşa dair gerçekleşenlerin hem o ile hem de o bağıntısında irrasyonel olmayı aşarak makul belirlenimli gerçekleşmesi gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Arzu ve hazlar fitratımızın bir parçasıydı ama diğeri ile yaşamakta iken ilkeli yaşamak da varoluşumuzun bir gerekliydi. Bu bağlamda arzu ve hazları ilah edinmeden hakkı gereği helal kılınmış olmaları izleğinde yaşam nesnesi kılmak ve bu bağlamda da diğeri dolayımında ilkeye dair gerçekleşen varoluşa haiz de yaşamak olması gerekendi. Böylece arzuları veya

hazları hakkı dışında değer kılmayarak, gerçek anlamında yaşar iken Allah'ın varlık gerçekliğine, diğerinin hak sahibi olarak var olduğu gerçeğine ve Allah'ın işlerini nasıl görmüş olduğu gerçeğine körelmeden gerçeği bilmeye, görmeye ve ona göre nasıl yaşanması gerektiğine açık oluruz.

İrrasyonel yaşam ve düşünme; anlamaya yitik ve gerçeğe kör kılmak ile kalmaz, Allah'a ve diğerine duyarsızlaştırır. Duyarsızlaşan insan, ilişkilerde gerçekleşen tanrısalları yaşamaktan mahrum kalır iken insansızlaşmaya başlar. İçgüdülere, hazlara ve arzulara dair bağımlılıklar, gerçeğe körleştirir iken insansızlaşmanın da belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi. Böylesi bağımlılıklardan kurtulmak, Allah ve diğeri ile insan olmanın gereği idi. Duyarsızlaşan insan, insansızlaşır iken anlamsızlaşan ve değersizleşen bir yaşamın nesnesi olur. Allah ile insan olmanın gerçeğini deneyimlemek, eğlence olsun diye yaratılmamış olan yeryüzü yaşamını hak edilmiş kader bağintısında ekin kılmak, Allah'ı bulmuş olarak Allah'ın kendilik dünyasında var olduğunun gerçeğinde yaşayabilmek, kendi gerçeğine uyanmak vb. için bizi duyarsız kılan içgüdü, haz ve arzuları terbiye etmeye ihtiyaçlıydık. Diğeri ile sürdürülebilir ve sürekli olan bir yaşam için dahi olsa sürüngen bilince dair gerçekleşenleri, makul kılınmış helaller ve yasaklar çerçevesinde -çizgisinde- olması gereken sınırlarında tutmak gerekmekteydi. Allah'a giden yolda tanrısallar dolayımında yükseliş bulmak için, terbiyeye, güzel ahlaka ihtiyaçlıydık.

Casiye suresi ile görmekteydik ki varlık âleminde ayet belirlenimli gerçekleşenler dolayımında bilinmesi gereken Allah vardı. Ahkaf suresi ile de görmekteydik ki tarihsel anlamda, aynı kaynaktan olarak gerçekleşen vahye dair gerçeklik belirlenimleri dolayımında da Allah'ı bilmekteydik. Yasa ve ilke belirlenimli olarak nasıl iş gördüğü dolayımında da Allah'ı bilmekteydik. Böylesi bilme dolayımında, Cenabı Allah'ı, bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında sadece bilmekte değil, deneyimsel anlamda gözleme ve talime açık bulmaktaydık.

Tanrısallar bilfiil gerçekleşir iken bilme dolayımında Cenabı Allah'ı, gerçekleşen tanrısal belirlenimleri belirleniminde bulmuş olmuştuk. Söz konusu hak edişle ilgili geri dönüşel gerçekleşen hak edilmiş kader ise yaptıklarımızın karşılığı olan sonuçlar dolayımında hem kendi olayımıza tanık olmanın hem de hak edilmiş kader dolayımında tanrısal belirlenimleri ile bize görünen Allah'ı bulmuş olmanın, Allah'a tanık olmanın olanağına sahiptik. Yeter ki gerçeği bilmeye ve gerçeğe göre yaşamaya veya duyarlı olmaya dikkat etmiş olalım.

Gerçeğe duyarlı olmakta iken gerçek bilfiil gerçekleşir iken bilfiil gerçekleşen tanrısal ilke belirlenimine göre müşahade edilebilecek, gözlemlenebilecek olardı. Hak edilmiş kader dolayımında adalet sıfatı ile bizlere dönen Allah hem bize bizi göstermekte hem ilke belirlenimli iş gördüğünü göstermekte hem gerçekleştirdiklerimiz dolayımında bize döner iken yaratıcı fail olarak kendini bilfiil gerçekleşen ilke belirlenimli görünüşe getirmekte hem de karşılıklı varoluşa bağlı aynalaşma olanağında iş gördüğünü de görünür kılmaktaydı. Hak edişlerimize bağlı olarak bize her döndüğünde kendisine dönmüş olmanın olanağında kendisini görünüşe getirir iken bulmuş olmuştuk.

İşte Casiye ve Ahkaf surelerinde bilinmeye açık olan Allah'a dikkat çekilmiş olmak ile beraber yukarıda anlatıldığı gibi Allah'ı bulma olanağına da dikkat çekilmiş olur. Bilmek, bulmak anlamını taşımakta değildi ama her bulma belirleniminde bilmiş olduğumuzu bulmuş olmuştuk.

Casiye ve Ahkaf sureleri ve Kur'an dolayımında görmekteydik ki gerçeklik, gerçekliğin işlevselliği ve işlevselliğine bağlı nasıl yaşanması gerektiğinin dersi verilmekteydi. Bu bağlamda, gerçekten ve sonuçlar ilminden hareketle düşünmeyi ve nasıl yaşanması gerektiğinin idrakini öğreten Allah'a hamdolsun.

Casiye suresi, Ahkaf suresi ve Kur'an genelinde verilen en genel ders, varoluşun gerçek olduğuydu. Niceliğe haiz gerçekleşen belli yasa ve ilkeler zemininde, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak varlık olmak gerçekleşir iken varlık olmanın gerçekliği

deneyimlenmekteydi. Var olmanın, en temel nedeni nur olan Allah'tı. Allah ile var olmak veya farklı neden bağıntılarında var olmak, var olma neden çeşitliliği, var olmanın bir yanılsama değil, gerçek olarak gerçekleştiğinin belirlenimleriydi.

Her iki surenin de ortak ayeti olan "Allah gökleri ve yeri hak (gerçek) üzere yaratmıştır..." Casiye 22. ayet ve "Gökleri, yeri ve arasındakileri hak (gerçek) olarak belli bir süreye kadar yarattık" Ahkaf 3. ayet; bizlere varlık olmanın gerçekliğini ve bir anlam yüklemi almış olarak belli bir süreye haiz sahne almış olmakta var olduğumuzu hatırlatır. Dünyanın süreksizliğe haiz faniliği tecrübe ettiğimiz bir yer olduğunu da hatırlatır. Böyle olsa da yaratım Allah'tan paye almanın olanağında gerçekleşir iken var olmanın gerçekliğine dikkat çekilmiş olur. Allah olmanın üst bir ilke veya kimlik olduğu vurgulanmış olması ile beraber özde türev nurlar bağıntısında niceliğe haiz varlık bütünlüğünde biz olarak işlevsel olmakta yaratımın gerçekleştiğini de anlamış olmaktadır. En temelde varlık olma bakımından Allah'ın da varlık olma gerçekliğini yaratım belirlenimli görünüşe taşıdığını da anlamaktaydık.

Her varlık da gerçekten paye almış olarak gerçek olmayı, fazladan belirilmiş bir olgu ve ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında farklı başkası olmakta pay sahibi olarak deneyimlenmekteydi. Var olmak gerçektir ve her varlık yüklem belirlenimli gerçeklikte, gerçek olmayı deneyimlenmekteydi.

Her varlık; kendi -ben- olmanın gerçeğini, kendi olmanın anlamı olarak deneyimlenmekteydi. Her varlık; varlık olmanın gerçeğini "Varım" veya "Ben" olmakta, aynı olmayı değil, aynı gerçeği deneyimlenmekteydi. İsimler, varlığa dair gerçeklik belirlenimlerini kavramlaştırma, tür, üst kimlikler vb. ne var ise varlığı, farklı başkası olmakta belirlemek veya varlığın farklı başkası olmakta kendi olmayı belirliyor olması olarak gerçekleşiyor olsa da varlık, en temelde kendinde şey olmayı kendi olmanın gerçeğinde, varlık olarak var olmanın anlamında deneyimlenmekteydi.

Eski filozofların dediği gibi varlık kendinde varlık iken diğeri dolayımında kendi için varlık olmaktadır. Başka bir deyişle de her varlık kendi olmanın anlamını, var olmanın -gerçeği- anlamı olarak aynı anlam içeriğinde deneyimlemekteydi... ki var olmak, anlama için gerçekleşirken, söz konusu varlık olmanın gerçekliği ise anlamsızlık yok iken varlığa dair olan bitene anlamsızca gerçekleşiyor yargısı ile bakılmazdı/ bakılmamalıydı.

Gökler, yer ve arasında gerçekleşenler, en temelde varlık olmanın gerçekliğini yani varlık olmanın anlamını, kendi olmanın veya var olmanın anlamı olarak deneyimler iken gerçek olmayı deneyimlemekteydi. Mevcut kılınmış her varlık, farklı başkası olarak var olsa da en temelde varlık olmanın gerçekliğini deneyimlemekteydi. Bunun içindi ki Kur'an'da "Gökleri, yeri ve arasındakileri hak üzere yarattık" denilir iken bu ayeti yukarıda anlatıldığı üzere anlamak gerekirdi. Varlık kendi olmanın gerçeğinde gerçek olmanın anlamını var olmakta deneyimlemekteydi. Bu da sadece insana has bir durum değil, Allah ile var olmanın olanağında her varlık için gerçekleşen bir durumdur.

En temelde Cenabı Allah, varlık olmanın gerçeğini varlık -var- olma anlamı olarak deneyimler iken her varlık, Allah'tan aldığı varlık olma payesi kadar kendi olmaktan yana pay sahibi olarak var olmanın gerçeğini deneyimlemekteydi. Var olmanın gerçeği, var olmanın anlamı olarak gerçekleşir iken her varlık anlamsız değil, anlama haiz olmakta varlık sahnesinde yerini almaktaydı.

Bizler, varlık olmanın anlamını anladık ise diğer var olanlar ile var olmanın anlamını deneyimlemekten yana aynı anlam içeriğini deneyimlediğimizi de anlamış oluruz. Kendinde şey olmak, kendi -ben- olmanın, var olmanın veya varlık olmanın anlamına bağlı gerçekleşir iken evrensel gerçekten referans ile diğerinin -özde- bizden farklı bir gerçekliği -anlamı- deneyimlemediğini de bilmiş oluruz. Bu anlamda, kendinde şey olmanın anlamının, varlık olma gerçekliği olduğunu da bilmiş oluruz. Her varlık biricik iken diğerinin neyi deneyimlediğini

bilemeyiz, belki de diğeri hiçliğe haiz var olmakta yani varlık olmanın idrakinde bile değil denilir ise elbette varlık olmanın deneyimi biriciktir ve biricik olması sebebi ile diğेरinin de aynı gerçeği kendi olmanın gerçeği -anlamı- olarak deneyimlediğinin idrakinde oluruz. Keşfe açık bilme yönü ile de bunu doğrulayabiliriz. Diğeri ile hemhâl olmaya açık varoluşta diğeri olmak değil, neyi deneyimlediğine açık olarak neyi deneyimlediğini anlayabiliriz.

Çinli bilge Zhuangzi'nin (Chuang Tzu'nun) "Ben, rüyasında kelebek olduğunu gören bir insan mıyım? Yoksa insan olduğunu zanneden bir kelebek miyim?" sorusunun en temelde cevabı; her iki varlık durumunda da varlık olmanın varlık olma anlamına -gerçekliğine-binaen deneyimlendiğiydi. Kelebek veya insan olmak, varlık -kendi-olma anlamına yüklem olarak tür belirlenimli farklı başkası olmakta gerçekleşmekteydi. En temelde deneyimlenen varlık olma anlamı yani varlık olma gerçeğiydi. Bu durumda varlık olma gerçeğiği bir yanılsama değil, deneyimlenen biçim ise bir yüklem olarak gerçeğliğe giyilmiş bir anlam olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Yüklem de yanılsama değil, ayrı değil aynı değil olmanın yaratım bağıntısında, yüklem almaya dair kendiliğe giyilmiş gerçeğlik belirlenimleri olarak deneyimlenmekteydi. Özne varlık olma gerçeği yitirilmeden, yüklem almaya açık yaratım oluşunda var olduğumuzu unutmamak gerekirdi.

Mesele; hangi yüklemde var olduğunuz değil, hangi yüklemi nasıl yüklem alıyor olduğumuza bağlı olarak, özde ne olduğumuz ve yüklemi deneyimliyor olduğumuzdu. Yüklem, deneyimin nesnesiydi. Bu bağlamda Çinli bilgenin sorusu, kelebek mi veya insan mı olunduğu değil, aslen özde ne olunduğu olmalıydı. Çünkü varlık en temelde kendi olmanın gerçeğine -anlamına- yüklem alabilen mümkün varlıktı. Yüklem ne olduğü önemli olsa da yüklem alan varlık olunduğu için yüklem almaya açık var olunmaktaydı. Kendi olmanın olanağında, yüklem alınmış olunan kelebek ve insan olmak, ayrı değil aynı değil oluştu gerçekleşir iken asıl varlık olma niteliğine yitik kalmamak gerekirdi. Varlık olma anlamında -gerçeğliğinde- sadece kendi olmayı deneyimliyor olmanın biricikliğinde kendi olmaya yüklem değildik ama

kendi olmaya yüklem alıyor olarak kayıtlanıyor olma belirlenimlerinde kayıtlılığa aşkınsal kendi olmayı deneyimliyorduk. Kendiliği, yüklem alıyor olmanın dolayımında deneyimlemekte ve açık etmekteydik. Yüklem ile kayıtlar alırken, kendiliği oldu kıldıklarımızda görünüş bulmaktaydık.

Tanrısallara dair her gerçekleşme ve hak edişe dair her gerçekleşme, elimizde olmadan gerçekleşen gerçekliğe dikkat çekmekteydi. Gerçeklik, yaratılmış olana ait değil, yaratılmış olana dair kılınmış var olma hakkı olarak gerçekleşmekteydi. Gerçekliğin sahibi Allah iken yaratılmış olanlar gerçekten nasipli olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Gerçekliğe dair yüklem alınanlar, deneyimleniyor olmanın dolayımında deneyimin konusu olmakta iken gerçekliğin bir parçası olmaktalardı. Söz konusu insan ise gerçeklik, kendisinin elinde gerçekleşmeyen olup gerçekliği deneyimlemeye açık varlık olduğunu belirtmek gerekir.

Kur'an'da "Göklere ve yere isteyerek veya istemeyerek geliniz", "Emaneti dağlara teklif ettik, kabul etmediler", "Arıya vahyettik" ve ölüm kaygısı yaşayan Karınca Beyi vb. konu kılınır iken vahye muhatap veya kendi olma gerçeği, anlamı olan varlıklara işaret edilmekteydi. Bu dahi gerçekliğin, insan ve insan zihni ile sınırlı olmadığını işaret etmekteydi.

Gerçeklik neden bağlantılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken açık olandı. Gerçeklik deneyimi farklı neden bağıntılarında gerçekleşecek olsa dahi yeni gerçeklik belirlenimleri de yeni neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmiş olmaktaydı. Bu durumda, içinde bulunan gerçekliğe, idrak belirlenimli bakar iken devam edeceği yönünde inanarak tutunsak da mümkün varlık belirleniminde devam edeceğinin bir garantisi yoktu. Böyle olsa da varlığa dair her yeni gerçeklik belirlenimi, yeni neden bağıntılarından bağıntısal indirgemeci gerçekleşen oluş içinde gerçekleşecek olandı... ki bu, gerçekliği; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak hangi referanslarda açık olmakta ise ona göre değerlendirmemiz gerektiğinin

aklını verir. En temelde ise gerçek, Allah'ın ta kendisiydi. Yarattılmış olana dair gerçekleşen her ne var ise Allah ile gerçekleşir iken gerçek olmayı bilfiil gerçekleşiyor olmakta bulmaktaydı.

İşte Kur'an'da; yukarıda gerçekliğe dair belirtilen ayetler (Casiye 22. ayet ve Ahkaf 3. ayet) gibi olan ayetler dolayımında, varlık olma gerçekliğine dikkat çekilmiş olmaktadır. En temelde Allah varlık olma gerçekliği olandı ki O'nun ile var olmak, gerçek olan ile gerçek olmayı paye almış olunan istidat kadarı ile deneyimlemekte gerçekleşmekteydi. Var olmak gerçek olduğu gibi varlık ortamı da gerçekliğe haiz gerçekleşmekteydi. Gerçeklik bağıntısında, hak edişler de gerçek olarak tesis edilecekti/ edilmekteydi... ki varlık olmanın gerçekliğine dair uyanmış olalım.

Yaşamın çoklu neden bağıntılarında gerçekleşiyor olması, gerçekliğin bir yanılsama olduğu değil, bağıntısal indirgemecilikte gerçekleşir iken gerçek olduğunun belirlenimiydi. Gerçek olan, bir yanılsama değil, gerçeklik belirlenimlerine göre yüklem alınanlar dolayımında gerçekliği, deneyim belirlenimli olarak deneyimlendi. Deneyimleyen gerçektir ki deneyimlediklerini yüklem belirlenimli gerçek olmakta bulmaktaydı. Her yüklem de ayrı değil aynı da değil olmanın olanağında deneyim nesnesi kılınabilmekteydi.

Yanılsama; ayrı değil aynı da değil olmakta var olmakta iken gerçekliği sadece kelebek veya insan olmaya yani sadece bir yükleme indirgemektir. Yüklemler dahi neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken gerçekleşiyor olmanın gerçekliğinde gerçektir. Olumsuzlamaya ve değişime açık yüklem alınır iken özde yüklem almaya açık mümkün varlık olma niteliğini koruyan varlık gerçek olan varlıktır. Bu, şizoit var olmamak için önemlidir. Çoklu karakter, kimlik belirlenimlerinde yüklem belirlenimli var olurken de yüklemelerde kaybolmamak için, başka bir deyişle de kişilik bölünmesi yaşamamak için de önemli bir konuydu.

Yanılsama; zannı, yalanı, batılı anlam yüklemine gerçek biliyor olmaktır. Zannın, yalanın veya batıl olanın kullanıma dair gerçeklik veya

deneyim nesnesi olması vardı ama gerçekte karşılığı olmayan inanç nesnelere olarak gerçekleşir iken gerçek değillerdi. Gerçekliği nasıl algıladığımız önemliydi ama gerçekliği neye göre nasıl deneyimlediğimiz daha da önemli bir konuydu. Hak edişle bağlı gerçekleşen bir varoluş içinde neleri deneyimlediğimize dikkat etmek de kendi faydamıza önemliydi.

İşte, Casiye ve Ahkaf surelerinde, varlık olmaya dair gerçekliğin, Allah ile yaratıma dair gerçekleşir iken eğlence veya anlamsız gerçekleşmediği, hak edişle dair bir gerçeklik belirlenimine göre yaşanırken de eğlence kılınarak veya anlamsızlaştırılarak yaşanmaması gerektiği net olarak belirtilir. Var olmanın hakkını yani gerçekliğin hakkını vermeden yaşayanlar hem gerekçeler/ gerekçeleri dolayımında eleştirilir hem de sonuçlar (akıbet ve ahiret) ilmine bağlı olarak uyarılır. Çünkü varlık olmaya dair deneyim gerçek olduğu kadar, yüklem almaya açık olmakta deneyimlenenler de gerçektir. Deneyim gerçektir ki deneyimlediklerimize hak ediş belirlenimli olarak dikkat etmemiz gerektiği net olarak belirtilmekteydi.

*

Muhammed suresi...

Varlık alanında her tür, kendi olmanın farklı ve benzer yönleri ile açık olmaktadır. İnsan da varlık alanında kendi olmanın farklı ve benzer yönleri ile açık olan bir türdü. Kendi içinde yani insanlık âleminde ise anlam-değer yüklemeleri ve irade-tercih belirlenimleri farklılıklarına göre ayırarak karşıtlık belirlenimi içinde kendini görünür kılmaktaydı. İnsan, insanlık tininde tarafsız değil, taraf olarak kendini görünür kılmaktaydı. Varlık sahnesinde tinsel ve metafizik varlık olarak yerini almış olmaktadır. Pasif -etkisiz- taraf değil, bilfiil taraf olarak insanlık tininde yerini almış olarak görünmekteydi.

Sure ile; anlam-değer yüklemelerinde, irade-tercih belirleniminde Allah'ın bilfiil taraf olduğu gerçeğine dikkat çekilir. İnsanlık tininde insanın taraf olduğu ile görünüş bulmasının belirlenimini yarattığı -gerçekleştirdiği- gerçeğine de dikkat çekilir. Cenabı Allah insanlık tininde kendisinden taraf olanların yanında olarak taraftı. Pasif değil, bilfiil taraf olduğunu belirtmek ile kalmayıp bunu gerçekleştirdikleri dolayımında göstermekteydi. Kafirlerin işinin boşa çıkarılmış olması, tarihte helak edilen kavimler, cennetin hak eden müminlere hak kılınmış olunması, ölüm eşiği deneyiminde dahi meleklerin kafirlerin canını nasıl aldıkları, savaşta tarafları açık etmesi vb. ile bakıldığında Allah'ın bilfiil taraf olduğunu görmekteydik. Bu durumda insan; Allah'tan taraf mı yoksa Allah'a karşı taraf mı olacağını gösterecekti.

Surede Allah'ın bilfiil taraf olduğu net olarak belirtilir. İnsanın da Allah'tan taraf olması gerektiği belirtilir. Sadece taraf olmak da yeterli değildi; insanın bilfiil taraf olduğunu göstermesi gerekmekteydi. Cenabı Allah; doğada herkese rahmet eden olarak Er- Raman karakter/ kimlik belirlenimi ile ilkesel olmaktan yana taraf olduğunu göstermekteydi. Muhammed suresi ile anlamaktaydık ki Cenabı Allah; insanlık tininde kullarının haktan yana olup olmadığına, adaleti gerçekleştirip gerçekleştirmediğine, rahmeti tesis edip etmediklerine göre hak edişe bağlı olarak hak edişleri de tesis ediyor olmasına dair ilkeden yana taraf olmayı korumaktaydı. Herkesin yaratıcı nedeni olan ve herkese rahmet

sahibi olan Allah; ilkeye bağılı gerçekleşmesi gereken erek bağıntısında ve hak edişleri tesis eder iken bilfiil ilkeyi yani gerçekliğı olanı veya gerçekleşmesi gerekeni gerçekleştirmekten yana taraf olduğunu Muhammed suresi ile ifade etmiş olmaktadır.

Anlam-değer varlığı olan ve idrak sahibi her varlık, evvela kendi için olmaktan yana taraftı. Anlam yüklemelerine bağılı değer oluşu içinde karşıt anlam-değer yüklemeleri dolayımında taraf olarak görünüş bulmaktaydı. Böyle olsa da kendi için iken diğeri için de olabilmeyi öğrenecek kadar, gerçekten ve ilkeden -kelimetullahtan- yana taraf olmakta karakter ve kimlik sahibi olmalıydı. Allah'ın sıfatları ile sıfatlanmak, ahlakı ile ahlaklanmak da kelimetullahı gerçekleştirir iken Allah'a yardımcı olarak Allah'tan yana taraf olmak anlamında gerçekleşmesi gerekendi. Haktan taraf olmak ve taraf olma bağıntısında yaşanabilir bir dünyanın ilkeye dair gerekenlerini gerçekleştirmek ile yaşanabilir bir dünya kurmak, Muhammed sure ile Fetih suresinin ana mesajlarındandı.

Surenin 30. ayetinde dahi Allah'a karşı taraf olanların, yüzlerinden ve konuşma tarzlarından dahi anlaşılacağı net olarak belirtilir. İnsan, öznel olarak hangi anlam-değer yüklemelerini yüklem almakta ise sadece içsel anlamda yüklem almakta değil, varoluş biçimsel anlamda taraf belirlenimli olarak görünüşe taşımaktaydı. Gizilde olanı aşikâr etme, konumlandığı yeri göstermiş olarak görünür olma gibi bir durumu vardı. Bunu da ilişkilerinde net olarak göstermekteydi.

Sure, Muhammed ismi ile anıldığı gibi çatışma, savaşma, karşılıklı öldürme anlamlarına haiz olan kıtal kavram ile de anılmaktaydı. Her savaş bir imtihan olmak ile beraber taraflar arasında gerçekleşir iken insanın tinsel anlamda taraf oldukları ile tinsel alanda görünüş bulduğunu da görünür kılmaktaydı. Karşıtlık dolayımında çatışkı, taraf olma belirleniminde gerçekleşmekteydi. Surenin 4. ve 31. ayetlerinde bunun anlaşılması gerekir. Karşılıklı varoluştaki karşıt anlam-değer yüklemelerinde kesişen veya hadsizce gerçekleşen olay bağıntılarında her varoluş, pasif değil, bilfiil taraf olmakta gerçekleşmekteydi. Savaş

da taraflardan birinin veya her ikisinin haksızca ve hadsizce eylemlerde bulunmasının sonucunda kaçınılmaz sonuç olarak gerçekleşti.

Sure, inkâr edenlerin ve Allah yolunda alıkoymaya çalışanların işlerini, Allah'ın boşa çıkardığını belirtmek ile başlar. İnkâr etmek ve Allah yolundan alıkoymak beraber zikredilir. İnkâr sadece inkâr etmek ile kalmıyor bilfiil taraf olmakta, iman edenleri Allah yolunda alıkoyma biçiminde gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda Allah da sadece Allah olmak ile kalmayıp bilfiil taraf olarak münkirlerin işlerini boşa çıkaracağını yani sonuçsuz bırakacağını belirtmekteydi. İşlerin hak edişe dair sonuçlarının boşa çıkmaması için olması gereken ise Allah'a iman ve Allah yolunda mücadele etmek, salih amel sahibi olmaktı. Surenin 2. ayeti ile de iman edenin sadece iman etmek ile kalmayıp bilfiil imanını yaratıcı çaba -emek- belirlenimli gerçekleşen salih amelde göstermesi gerekmekteydi. Başka bir deyişle de Cenabı Allah, insanlık tininde sadece iman edilen varlık değil, ilkeye bağlı taraf olmakta, bilfiil taraftı.

Surenin 2 ve 3. ayetlerinden bakıldığında; iman edip de salih amel işleyen ve Muhammed'e (s.a.v) indirilen gerçeğe inananların, Allah tarafından kötülüklerinin örtüleceği -affedileceği- ve yanlışlarından yana düzeltilmiş olacağı vurgulanır. Bunun sebebi ise kafirlerin batıl olana uyar iken müminlerin Allah'tan gelen gerçeğe, gerçeklik bilgisine uymaları olduğu vurgulanır. Gerçeğe uygun yaşamak bağışlanmaya, yanlışların düzeltiliyor olmasına ve ahlaki anlamda olgunluğa sebep vermekteydi. Başka bir deyişle de insan, taraf olduğu içerik ve yeri göstermesi gerekendi.

Surenin 4. ayeti ile savaş durumunda Allah için savaşanlara, savaşta öncelikli durum hatırlatılır. Ölmek ve öldürmek savaşın gerçeği olup esir almakta da savaşın gerçeği idi. Savaş sonrası esirleri karşılıksız veya fidye karşılığı affetmek de bu ayet ile belirtilir. Savaş, insanlık için bir fitne olmakta iken müminler için bir sınavdı. Söz konusu mümin ve kafirlerin savaşması ise savaş, Allah'tan taraf olanlar ve Allah'tan taraf olmayanların açık olduğu ayrışma olayıydı.

Allah savaş ile müminleri denemek ile kalmamış, savaşta ölen müminlerin, mücadelelerinin karşılıksız kalmayacağını belirtmekteydi. Bilfiil savaşa taraf olarak tinsel anlamda durduğu yeri göstermiş olmaktadır. Bu ayet ile; savaş ve ölümden daha çok, ölüm ile karşı karşıya gelinen savaşın dahi insanın bir uğrağı olduğu vurgulanmak ile beraber, savaşa dahi takılı kalmadan Allah'a dair yolculuğun devam etmesi gerektiği vurgulanır. Cenabı Allah istese, adaleti gereği kafirlerin cezasını savaşız da verebileceği, bu ayette zaten ifade etmekteydi. Yani ayette öncelikli konu savaş, ölüm ve hak edişlerin tesisi olsa da savaş ve ölüm gibi bir olaya dahi takılmadan öncelikli olana odaklanmak gerektiğine dikkat çekilir. Söz konusu savaş ve ölüm ise insan buna rağmen Allah'tan taraf olduğunu göstermeliydi.

İlk üç ayet ile iman ve olması gerekene dikkat çekilir iken 4. ayet ile iman, savaş ve olması gerekene dikkat çekilir. İlk dört ayetle, hak edişe bağlı neler olacağına da sonuç belirlenim olarak dikkat çekilir. Şahadete erenlerin hak ettiği sonuç 5 ve 6. ayetlerde ifade edilmiş olmaktadır. Şahadete ermiş olanlar, muratlarına, Allah'ın vaat ettiğine ermiş olmaktadır. Allah'ın vaadini hak etmiş olmaktadır. Cennet artık onların yurduydu. Cenabı Allah, bilfiil taraf olduğunu ahiret ayetlerinde dahi göstermiş olmaktadır.

Surenin 7. ayetinde “Ey iman edenler! Siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder, ayaklarınızı kaydırmaz” denir. Allah'a yardım, tanrısalların hakkı gereği gerçekleşmesine dairdir. Tanrısallar ilke gereği insani ilişkilerde gerçekleştirildiğinde insan, Allah'ın gerçekliğiyle bağ kurmakla beraber, bütünlük kurulumunda doğru olanı yaşamayı kendisi için sürekli kılmış olmaktadır. Kelimetullahın gerçekleşmesi, galip gelmesi için gösterilen yaratıcı her çaba, Allah'a yardımcı olmaktır. İnkâr edip de gaflet ve zulme dalanlar ise 8. ayette belirtildiği gibi sonu yıkımdı ve gerçekleştirdiklerinden yana sonuçsuz kaldıkları bir gelecekti. Bu bağlamdan bakıldığında sure gelecek bağıntısında nasıl bir geleceği hak ettiğimizi konu kılmaktaydı. Taraf olduğumuza bağlı olarak gelişen olay akışında hak ettiğimiz bir geleceğe doğru yürümekteydik.

Casiye ve Ahkaf surelerinde işaret edilen hak edilmiş kader, Muhammed suresinde hak edilmiş gelecek olarak anlamamız gerekendi. Hak edilmiş gelecek, bilfiil Allah'tan taraf olarak hak ettiğimizdi. Surenin 9. ayeti ile de hak edilmiş gelecek anlamında işleri boşa çıkanların, sonuçları gerekçelendirilmekteydi. Allah'ın indirdiğini beğenmeyenler, yani iman ve nasıl yaşanması gerektiğine dair vahiy ile verilmiş bilgiyi yaşamsal anlamda tesis etmeyenler, tesis etmediklerine dair başarı veya hak ediş edinecek de değillerdi. Gerçeğe dair olanı tesis etmedikçe, gerçekten yana bilfiil taraf olmadıkça yani gerçeği gerçekleştirme çabası içinde olmadıkça, başarı elde edilecek değildi.

İnkâr edenlerin sonu ise yıkım ve işlerinin boşa çıkması yani başarısızlıktı. Surenin 10. ayeti ile de tarihsel tecrübeye dair olumsuz örnek olması anlamında kafilerin helak edildiği geçmiş, kafirlere yönelik gelecek dersi olarak örnek gösterilmekteydi. 11. ayet ile de Allah'ın; kafirlerin değil, iman edenlerin yanında ve yardımcıları olarak kendini konumlandığı net olarak vurgulanır. İnsan neyi yaşamsal olarak tesis etmekte ise tesis ettiğine bağlı gerçekleştirdiklerinin sonuçları ile karşılaşmaktaydı. Casiye ve Ahkaf surelerinde deneyimin gerçekliğine dikkat çekilmekte iken Muhammed suresi ile bireysel anlamda varlık olma gerçekliğine bağlı olarak, gerçekleştirdiklerimiz dolayımında gerçekleşecek olan sonuçların gerçekliğine dikkat çekilmiş olunur.

Surenin 12. ayeti ile Allah'a iman eden ve salih amellerde bulunanların cenneti hak ettikleri belirtilir iken inkâr edenlerin, dünya faydasına dair yaşadıkları ve hayvanlığa özdeş anlam yüklemine yemeye dair yaşadıkları ve cehennemi hak ettikleri belirtilir. Bu ayet ile Cenabı Allah, insanın sürünge yönelimlere aşkınsal, üst bir ülküye bağlı anlamdeğer oluşunda yaşayabileceğine dikkat çeker. Yemek veya cinsellik için yaşayan değil, kendi için iken Allah ve diğerleri içinde olunabilecek bir yaşamı yaşamak olanaklıydı.

Surenin 13. Ayetinde, Allah resulünün hicret etmeye zorlandığı olay konu kılınır iken geçmişin yok edilmiş şehirleri örnek gösterilerek Allah'ın, diler ise onları da yok edeceğine dikkat çekilir. Cenabı Allah;

insanlık tininde bilfiil taraf olduğunu tarihsel anlamda da göstermiş olmaktadır.

Surenin 14. ayeti ile; Allah'tan apaçık bir delil üzere olan ile, kötü işi kendisine güzel görünen ve heveslerine uyan kişinin aynı değerde olmadığı vurgulanır. Yani, taraf olduklarımız ve gerçekleştirdiklerimiz, farklı değer içeriğinde var olduğumuzu da görünür kılmaktaydı. Bu iki ayet ile de yaşamda önceliğin Allah'a iman, Allah'ın bildirmiş olduğu gerçeğe göre yaşamak olduğu bildirilmiş olur. Arzu ve hazlarında kaybolmuşlar ile ilke gereği yaşayıp da değer oluşu içinde varlık olma anlamını, insan olma haysiyetini koruyanlar elbette değer olarak bir değillerdi. Arzu ve hazlarını ilah edinenler, taraf değil, kaybolmuşlardı. Casiye suresinde insan, irrasyonel yönünü terbiye etmesi gereken iken Muhammed suresinde insan, irrasyonel yönünde kaybolmaması gerekendi.

Bilfiil Allah'tan taraf olarak yaşamak gerektiğini 13 ve 14. ayetlerden öğrenmekteydik. Hak edişlerin tesisi dolayımında hangi değerde var olduğumuzu da anlamaktaydık. Hak edişler, hangi değerde var olduğumuzun ölçütüydü. Hak edişlerin adalet belirlenimli tesis edilmesinden de anlamalıydık ki Cenabı Allah, kendi varlığının hakikatten yana ve ilkeden taraf olarak iş görmekteydi. İman ve ilkeyi - kelimetullahı- gerçekleştirdiğimizde, Allah ile aynı tarafta olmaktadır.

Kötülükten haz almak ve haz ile arzu nesnelere kaybolmuş olmak ise sure yadsınır. Cenabı Allah, bilfiil rahmetten taraf olandı. Bilfiil, adaletten ve hak olandan taraf olduğunu surede betimlemiş olarak belirtmekteydi.

Surenin 15. ayeti ile de cennetlik ve cehennemliklerin hak edişe dair aynı olmadıkları da vurgulanmış olur. Bu üç ayet ile de dünyada gerçekleşen inkâr ve imana, sonuç belirlenim olarak ahiret belirlenimli hak ediş olarak gerçekleşecek olan cehenneme ve cennete dair yaşamın değer olarak aynı olmadığına, retorik soru sorma biçimi ile dikkat çekilir.

16. ayette, gerçeğin bilgisine -vahye- duyarlı olmayan ve riyakârlık yapanlara, haz ve arzularına uyanlara dikkat çekilir. İnsan duyarlı olmadığından nasibi olmayandı. Eskiler, “Gözü namazda olmayanın kulağı ezanda olmaz” derlerdi. Allah’tan nasibi olmayanın da vahye duyarlılığı yoktu. 17. ayet ile de doğru yolu yani gerçeğin yolunu bulanlara dikkat çekilir iken Allah’ın onları, 16. ayette konu kılınmışlar gibi olmaktan koruduğu, vurgulanmış olur. İnsan; yönelim, duyarlılık, tercih ve eylemleri bağintısında nasibini bulmaktaydı. Nasibi, taraf olmanın nesnesi olarak insanlık tinine katılmış olmaktaydı.

Başka bir deyişle de insan; kendi olmanın gerçeğini, kendi olmanın gerçekleşme belirlenimlerinde ve gerçekleşme nesnelerinde göstermekteydi. Nasibi, kendini gerçekleştiriyor olarak kendini deneyimliyor olmakta gerçekleşmekteydi. Kendisine aşkınsal olarak da üst ve evrensel gerçek olan Allah’ı deneyimliyor olmanın gerçekliğinde var olmaktaydı. Yüklem almaya açık olduğu varlık yönü ile, varlık alanında gerçekleşenleri de deneyimliyor olmanın gerçeğinde var olmaktaydı. Çift yönlü olarak hem Allah’a hem de diğer varlıklara açık yüklem belirlenimli var olan bir varlıktı. Diğerinin gerçekliğine açık, deneyimleme olanağı olan mümkün varlık olmakta, nasibi, sonsuzluğa uzanan oluş içinde gerçekleşmekteydi.

İnsan; yüklem almaya açık yaratım oluşunda, her an yeni bir tavırda kendi olmayı yaşayan, deneyimleyen Allah misali, değişen varoluş belirlenimlerinde anı anına benzemeden var olmaktaydı. Böylesi varoluşta gerçekleşiyor olmasına rağmen insan; yöneldikleri, duyarlı oldukları dolayımında gerçekleştirdikleri yönünde nasibini bulmakta iken asli gerçeği olan Allah’a, tercihe dair yönelimleri dolayımında duyarlı olmaya biliyordu. Nasip kılınmış her varoluş nesnesi, kendini deneyimlemenin nasibi olarak gerçekleşir iken insan; nasibi kendi dolayımında belirli kılınmış bir oluş içinde var olmanın gerçekliğini deneyimlemekteydi.

Başka bir deyişle de varoluş nesnelerini deneyimler iken kendi olmanın gerçeğini deneyimleyen varlıktı. Çift yönlü var olmasına rağmen, tercih

belirlenimli olarak da kendine tek yönlü yalınkat gerçekleşecek biçimde deneyime dair yön verilmekteydi... ki Kur'an ile insana; çok gerçekli ve çok yönlü, çift yönlü varlık olarak deneyime nasıl açık olması gerektiğinin mesajı verilmekteydi. Böyle iken çok anlamlı, çok yönlü varoluşta kaybolmamak ve kendi olmayı ilke gereği karakter ve kimlik belirleniminde gerçekleştirmek için, ilke gereği taraf olduğu çizgide var olması gerektiği surede belirtilmiş olmaktadır. Çok anlamlı/ gerçekli ve çok yönlü varoluşunda, kesintisiz yüklem almaya açık değişim oluşu içinde sürekli ve sürdürülebilir bir varoluş gerçekleşecek ise varoluşa dair çizgilerinin, sınırlarının olması elzemdi.

Surenin 18. ayeti ile de ölüme, felakete dair saatin gelmesini bekleyenlere dikkat çekilir. Saatin gerçekleştiği olayda, sonda ders çıkarıyor olmanın artık insana fayda vermeyeceği belirtilir. Saate, kıyamete, ölüme, adalete vb. dair geri dönüşsel gerçekleşen sonuç deneyim; artık tercih edilen dünya deneyimlerinin sonlandığı, hak edişe dair deneyimlerin başladığı dünyaya kapı aralanmış olan deneyim eşiydi. Artık tercihe dair deneyimler dolayımında, hak edişe dair deneyimlerin gerçekleşeceği eşik geçilmiş olmaktadır. İşte o kritik varoluş eşigi deneyimi Kur'an'da saat olarak ifade edilmekteydi.

Bu bağlamda yeryüzü yaşamına dair verilmiş fırsat içinde, anlam-değer önceliklerimiz, öncelikler bağıntısında taraf olduklarımız ne olacaktı? Anlam-değer önceliklerimize bağlı ve sonuç belirlenimli olarak neye göre yaşamak gerekmekteydi? Sure, bu soruların cevabı niteliğinde modellenmiş olup, dünyaya ve nefsi emmareye dair yaşananlar veya hayvansı ve sürüngenimsi yönelimler değil de gerçeğe dair ilkeselliğin gözetiliyor olarak erek ve sonuç belirlenimli yaşanması gerektiğinin dersini taşımaktaydı. Allah'tan taraf öncelikleri olanlar, irrasyonel yönüne taraf olmayı aşmış olarak insanlaşmayı, üst düzeyde gerçekleştirmenin olanağını da bulmuş olmaktadır.

Surenin 19. ayeti ile "La ilahe illallah-a" göre yaşanması gerektiği ve bu doğrultuda yaşayanlara yönelik muhafazanın ve affedilmenin öncelenmesi gerektiği, Muhammed Mustafa emsalinde hatırlatılır.

Dünyevi yaşantımızdan Allah'ın haberdar olduğu, sonuçta hak edişle bağı nereden duracağımızdan da haberdar olduğu belirtilir. 20. ayet ile de talep ettiklerimiz ile karşı karşıya kaldığımız gerçekliğin aynı olmaması durumunda bocaladığımızı dikkat çekilir. İnsan, nefsi emmasesi sebebi ile hak etmediklerinden pay sahibi olmayı ister. Bu anlamda insan, çıkarıcıdır, çıkarıcılığını haklı göstermeye çalışacak gerekçeler de uydurur. Hak etmediğini istemeye dair açgözlülüğü vardır. Hak edilenin tesis edilmesi gerektiğini öğrenmelidir.

Söz konusu, savaşa dair modellenmiş yargısal bir surenin inmesini talep etmek olduğunda, sonuç, savaş ve ölüm arasında korkunun başları eğmiş olduğu travmatik bir ruhsal çöküntüydü. 21. ayet ile beraber, korkuyu aşmış olarak itaat ve güzel sözün, sınanmaya dair iş -olay-ciddiyet kazandığında Allah'a sadakat göstermenin daha hayırlı olduğuna dikkat çekilir. Korkuların aşılması gerektiği olaylar karşısında, korkuya esir olmak değil, aşmak olması gerekirdi. İman, sadakat ve cesaret, Allah'tan taraf olarak korkularımızı aşmanın olanağıydı.

Artık insan ya hakkı tesis etmenin gereğini gerçekleştirecekti ya da geriye dönük eski yaşamını tercih etmiş olacaktı... ki geriye dönük yaşam, bozgunculuk ve akraba bağlarının koparılmasına dair gerçekleşen, bütünlükten yoksun yaşamdı. İnsan, bireysel anlamda iktidar talepleri olsa da önemli olan, hak olanı ve bütünlüğü tesis etmekte. Hak olandan fesat -bozgunculuk- ile ayrılmak, bütünlüğü hakları tesis etmekten ayrılarak bozmak istenen değildi. Surenin 22. ayeti ile buna dikkat çekilmekteydi. 22. ayet "Geri dönerseniz, yeryüzünde fesat çıkarmaya ve akrabalık bağlarını koparmaya dönmüş olmaz mısınız" denir. Başka bir deyişle de "Kelimetullahı gerçekleştirmekten uzaklaşarak, bütünlüğe dair ilişkilerde gerçekleşmesine mâni mi olacaksınız" denilmekteydi. Fesat yani bozgunculuk ve birbirine yabancılığın aşılmış olup da bütünlüğe dair gerçekleşen ilişkileri koparmak, kelimetullahın gerçekleşmesine mâni olmaktı. Bu ayet ile de kelimetullahın gerçekleştiği ilişkileri önemsemek gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Varlık, varlık olmanın anlamına haizdi. Varoluş, anlam-değer yüklemelerinde anlama haiz gerçekleşmekteydi. Bu durumda insan; her varlık gibi ne için yaratılmış olduğunun anlamına haiz olarak kelimetullah'a haiz var olan varlıktı. Allah'a ait tanrısalların kendisine dair gerçekleşiyor olmasına haiz var olurken de her bir tanrısallık kelimetullah olarak gerçekleşiyor olduğundan dolayı, kelimetullah ile var olan varlıktı. Vahiy ile ilahi söze muhatap iken kelimetullah'a muhatap olmaktaydı. Anlam yüklem almaya açık yaratım oluşunda, yaratıma açık varlık olarak da kelimetullah'a bağlı olarak ilişkilerini gerçekleştirilmesi kendisinden beklenmekteydi. Kelimetullahı tesis etmesi istenmekteydi. En basit anlamda belirtmek gerekir ise "Allah" derken dahi kelimetullahı zikri ve ifade etmesi ile insanlık tininde görünür kılmaya gereken varlıktı. Allah'a ait sıfat, karakter ve kimlik belirlenimli isimler, gerçekleştirirken de kelimetullahı ilke belirlenimli gerçekleştirilmesi gereken varlıktı.

23. ayeti ile hakka rağmen eski yaşamına dönenlerin idrakten yoksun sağır ve gerçeğe körler olduğu vurgulanır. Böylece surenin 21, 22 ve 23. ayetleri dolayımında, hakkı tesis etmek ile bütünlük içinde var olmanın ve bütünlükten uzak körlüğe mahkûm var olmanın olanağına dikkat çekilmiş olunur... ki surede Cenabı Allah, karşılaştırmalı deneyimler dolayımında bizlere yaşam dersi vermekteydi. Vahiy bilgisi ve gerçeklik bağintısında, vahiy bilgisinin yaşamsal anlamda tesis edilmesi hayatiydi. Surenin 24. ayetinde "Kur'an'ı anlamıyorlar, düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?" diyerek vahiy ve yaşam bağintısında düşünmeye çağırılan insana tanıklık.

Surenin 25. ayetinde, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra gerçeğe sırtını dönen hainler -münafıklar- konu kılınır. Hainlik ve aymazlık, sadakatten yoksun körlüğe sürüklenmekti. Vahye ve nebiye sırt çevirenler, dolayısıyla da Allah'a sırt dönenler olmaktaydı. Yönelim ve tercihlerimiz, bizleri taraf olmaya eylemekteydi.

Her ilişki, taraf belirleniminde gerçekleşmekteydi. Anlam-değer yüklemelerinin karşıt belirlenimli olarak gerçekleşmesi söz konusu

olduğunda ilişki, karşıt taraf belirlenimli olarak çatışmaya haiz gerçekleşmekteydi... ki sure bu bağlamda insanlık tininde görülen çatışkının nedenini de betimlenmiş dil ifadesinde açıkça göstermekteydi. Çatışkı; anlam-değer yüklemelerinde taraf olmanın kaçınılmazlığı dolayımında, diğer tarafın var olma hakkına tecavüz edildiğinde ve taraf olarak karşı karşıya gelindiğinde, kaçınılmaz olay belirlenimi olarak insanlık tininde görünmekteydi. Taraf olmanın kaçınılmazlığı, uç noktalarda kesiştiğinde çatışkı da kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi.

İnsan, nefsi emmaresini, haz ve arzularını, korku ve geleceğe dair kaygılarını, açgözlülük ve bencilce gerçekleştirdiği faydacılığı aştıkça, insanlaşma çabası göstermiş olmaktadır. Casiye ve Ahkaf surelerinde haz ve arzularına esiri olup da insansızlaşan insan konu kılınır iken Muhammed suresinde olay bağıntısında imtihan edilen insanın insanlaşmasının olması gerekenleri konu kılınmış olmaktadır. Özellikle Casiye suresinde irrasyonel yönümüzü, şeriat ve takva ile aşmamız gerektiği net olarak anlaşılır iken Muhammed suresinde hırs, açgözlülük, korku, kaygı vb. yönlerimizi, sadakat, özveri vb. ile aşmamız gerektiğine dikkat çekilir. Toplumsal ilişkide gerçekleşen olumsuz yönlerimizi, bireysel anlamda nasıl aşmamız gerektiği konu edilir.

Sure, Allah'tan yana taraf olmak ve taraf olmamak bağıntısında sonuç belirlenimli olarak nelerin yaşanacağını da konu kılmaktaydı. Hem ile hem de bağıntısında gerçekleşen bir diyalektik oluşu değil, ya veya ya da oluşu içinde gerçekleşen bir diyalektik oluşu konu kılmaktaydı. Ya Allah'tan taraftık ya da Allah'a düşmanlık edenlerden taraftık. Söz konusu taraf olmak ise üçüncü bir yol yoktu.

“Üçüncü yol, taraf olmaktan yana uzak durmaktır” diyenler olur ise bu dahi taraf olmaktı. Söz konusu Allah ise sözde tarafsız olmaktan yana taraf olanlar, kendinden yana taraf olanlardı. Hevasını ilah edinenler dahi tarafsız değil, kendilerinden yana taraf ve kaybolmuş olmayı tercih etmiş olmaktadır. Yani Allah'tan taraftık ya da değildik. Bunun orta yolu yoktu. Ahirete dair hak edişlerimiz de taraf olduğumuz içeriğe ve yere

göre değer ölçütümüzdü. Söz konusu Araf ise Araf ehlinin çoğunluğu veya geneli; Allah'tan taraf olup da bilfiil taraf olduklarını göstermemiş olanlardı. Cehennemi hak etmemiş ama cenneti de hak etmiş değillerdi. Kaygı ve umut arası yaşamda hak ve şüphe arasında kaybolmaya daha yakın olanlardı.

Taraf olmak, bilfiil taraf olduğunu göstermekti... ki pasif taraf olanlar, insanlık tininde yerini almış ve tarih öznesi olarak görünür olmuş değildi. Söz konusu şüphe ve hak olan arasında yargısız kalmak ve bilfiil taraf olmaktan çekinmek ise hakikatten sonuç almak ötelere atılmış ve bakışlara saklı kalmıştı.

Taraf olmak; insanlık tininde yerini almış olmak, anlam-değer yüklemine bağlı olarak kendini konumlandırmak ve koşullanan olgu veya olay karşısında pozisyon almaktı. Tin sahibi olarak varlık alanında sahne almış olmakta gerçekleşmekteydi. Tarih, taraf olanların tarihiydi. Gelecek, taraf olduklarımız dolayımında gerçekleştirdiklerimizin sonucu olan hak ettiklerimizin tesis edildiği/ edileceği gelecekti.

Surede, gerçekten ve hak edişe dair olması gerekenden uzak kılan, açgözlülük, korku, hainlik vb. gibi olumsuz gerçekleşen duygu ve durumları aşmak gerektiğini de konu kılmaktaydı. Cenabı Allah, kendisinden taraf olan iman ehlinin yanındaydı. İnkâr ehli ise yakın idrakinden ve Allah'tan yana taraf olmanın olanaklarından ve rahmete dair sonuçlarından uzak kılınmıştı.

Yaşamda gönüllük esastı ki her kişi tercih ettiği ve gerçekleştirdikleri dolayımında anlam-değer yüklüme öznellikte var olmaktadır. Bu bağlamda, hak gelmiş olmasına rağmen batıla dönmüş olanlar ve kandırılmaya açık olarak şeytan karakterli olanlara uymuş olanlar, geçici dünya yaşamına aldanmış olanlardı... ki sonuçta ölüm her cana hak iken ruh gözü ile görülecek olan; bedenden can -ruh- alınır iken melekler dolayımında görülen, dünya ile sınırlı olmayan bir yaşamın ve âlemlerin olduğu idi.

Surenin 28, 29 ve 30. ayetlerine dikkat edildiğinde, münafıkların da sureye konu kılınmış olduğu görülür. Kendilik alanlarında -kalplerinde- Allah'ın gerçekliğine ve vaatlerine dair şüphe, nefret barındıranlar ve riyakârlığı tercih edenler, iç dünyalarında olanları yüzlerinde ve sözlerinde, tutum ve davranış biçimsel olarak zaten göstermekteydi.

Özellikle surenin 28. ayetine bakıldığında Allah'ın gadabı ve rızasından bahsedildiği görülür. Surenin 34. ayetinde Allah'ın, "İnkâr edip Allah yolunda alıkoyanları ve kafir ölenleri Allah asla bağışlamaz" denilir iken Allah'ın gadabının kimlere yönelik ne için gerçekleştiğinin gerekçesini görmüş oluruz. Surenin 7. ayeti ile de "Ey iman edenler! Siz Allah'a yardım ederseniz O'da size yardım eder, ayaklarınızı kaydırmaz denilir. Bu ayet ile de Allah'ın kimlerden ve ne için razı olacağıının gerekçelendirildiğini görmüş oluruz. Allah'a yardım etmek demek kelimetullahı gerçekleştirmek demektir. Kelimetullahın gerçekleşmesi demek; insan ne için yaratılmış (Bilinmek, halifetullah ve ubudiyet) ise ereği bağıntısında onun için olması demektir. Tanrısalların hakkı gereği ile ilke belirlenimli gerçekleştirilmesi ve genele yaygın kurumsal düzeyde tesis edilmesi, hayata geçirilmesi demektir. Bunun için malı ve canı ile savaşmak da kelimetullahın gerçekleşmesinin gereği idi... ki surede savaş ve ölümden, Allah yolunda malını kanalize etmek ve cömertlikten bahsedilmesinin en temel sebebi de buydu.

Allah'tan taraf olmak demek; kelimetullahı, ilkeyi gerçekleştirmek demektir. Allah'a yardımcı olmak demek de Allah'tan taraf olarak kelimetullahı gerçekleştiriyor olmak demektir. Musa nebiye "Bugün benim için ne yaptın" diye soran Allah'tı. "Oruç kıldım, salat kıldım" vb. cevaba karşılık Cenabı Allah "Bunlar senin için kıldıklarımıydı. Benim için ne yaptın" diyerek soruyu tekrar eder. Musa nebi "Hangi iş senin içindir" diye sorunca Cenabı Allah "Hastayı ziyaret ettin mi, yetimi sevdiğin mi, fakiri yedirdin mi" diyerek cevap verir. Bundan kasıt; "Şafi oldun mu, Vedud oldun mu, Rezzak veya Nasir oldun mu" idi.

İnsani ilişkilerde gerçekleşmesi gereken tanrısallar, kelimetullahın gerçekleşmesiydi ki kim ki tanrısalları hakkı gereği insani ilişkilerde

karşılık beklemeden Allah için gerçekleştirmektedir, Allah için olmakta Allah'a yardım etmiş olarak kabul görmektedir. Böylece hem Allah'ın gadabını değil, rızasını kazanmaktaydı hem de Allah'ın insana dair halifetullah sözünü ve tanrısallar hizmetinde tanrısalları gerçekleştirmekte gerçekleşen ubudiyet sözünü de gerçekleştirmiş olmaktadır. İşte, Allah'a taraf olmak, bilfiil kelimetullahı gerçekleştirirken Allah için Allah'a yardım ediyor olmakta, bilfiil taraf olarak gerçekleşmesi beklenirdi.

Savaş, eş deyişle cihad; sadece sınanmak için gerçekleşiyor değil, sınanır iken Allah için olup olunmadığını, Allah'tan taraf olup olunmadığını da açık etmenin olanağıydı. Cihad; kafir, münafık ve mümin olanların ayrıştırılmış olduğu sınavdı. Kafir ve münafıklar Allah'a zarar vermekten uzak, sonuçta başarısız kılınmış olanlardı. İman edenler ise iman ile Allah'a tutunması yani itaat etmesi, resulüne tutunması (itaat etmesi) gerektiği belirtilmiş olarak, işlerini boşa çıkarmamış olmalarına dair uyarılmış olanlardı. Yani dünya yaşamı ekinci ve ekine dair başarısız olmamaları gerektiğine dair uyarılmış olmaktadır.

Sureye 1. ayetten 29. ayete kadar dikkat edildiğinde, yaşamın neye göre taraf olarak nasıl organize ve tesis edilmesi gerektiğine dikkat çekilir. Allah ve Resulüne göre yapısal kılınmış, başka bir deyişle de vahiy bilgisine göre taraf olarak gerçekleşen bir yaşamın doğru bir yaşam olduğu ifade edilmekteydi. Doğru bir yaşam sonuçta güzel olan yaşanabilir hayata sebep verecekti. Surenin 30. ayeti ve son ayetine kadar da bakıldığında; yaşamın Allah, gerçeklik bağıntısında sonuç belirlenimlere göre tanrısalların gerçekleşmesi bağıntısında, yaşamı eğlence kılmayarak nasıl gerçekleşmesi, vahiy bilgisinin yaşamsal anlamda tesis edilmesi gerektiğinin bilgisi verilmekteydi. Elbette hazlar, arzular, eğlence, dinlenme gerekliydi ama yaşamımızın tamamını kapsayacak kadar gerçekleşmeli değildi, yaşam biçimi olmalı değildi. Allah ve vahiy bilgisi ile gerçekleşecek olan yaşam alanına ve yaşamın tesis edilmesine ihtiyaçlıydık. Bunu da hak edilmiş sonuçlar ilmi bağıntısında da gerçekleştirmek gerekmektedir.

Surenin genelinde; savaş, imtihan, nefsi emmareye dair gerçekleşen yönelimler, haz ve hevesler, inkâr, riya ve iman konu kılınır iken zor şartlar altında dahi olursa, anlam-değer öncelikli olarak nelerin öncelenmesine bağlı olarak yaşanması gerektiğinin dersi verilmekteydi. Zor şartlar altında taraf olmanın kaçınılmazlığında, hangi taraftan olduğumuz açık olur iken Allah'tan mı yoksa münkirlerden mi olduğumuzu net olarak göstermeliydik. Normal durumlarda karşı taraf ile siyasi, hukuki, ekonomik, sanatsal, kültürel, evlilik vb. ilişkiler gerçekleşse de söz konusu zorlayıcı olumsuz şartlar ile karşılaşmak ise tarafımızı net olarak belirli kılmalıydık. Surede, müminlerden taraf olduklarına dair net olmaları gerektiği belirtilmekteydi. Allah münkir ve kendi yolundan alıkoyan, şeytan ahlakını sahiplenmiş olarak ölenleri bağışlayacak değildi. Başarı tesis edildiğinde, galip taraf olarak barışa yönelik çağrıda bulunarak gevşeklik göstermemek yani öncelikli olarak -evvela- hak olanı tesis etmek gerektiği de 35. ayette işaret edilir. Allah bizimle iken korkmadan hakkı tesis etmenin öncelikli olduğunu unutmamak gerekmekteydi.

Surenin 36. ayeti ile de dünya hayatının insan için bir oyun ve eğlence niteliğinde gerçekleştiğinin durum tespiti yapılır. İman ve takva edenlerin başarı haklarının verileceği belirtilir. Dünyaya dair insana verilmiş olunan mallarının tamamının istenmeyeceği de belirtilir. Yani dünyalık olanaklar ve kaygılardan dolayı manevi önceliklerimizin yitirilmemesi gerektiğine dair uyarılmış olmaktadır. 37. ayet ile de verilmiş dünyalık malların tamamının istenmiş olması durumunda, insanın kendi varlığına dair hak öncelikli olarak hoşnut olmayacağı, hoşnutsuzluğunu kine dönüştüreceğine dikkat çekilir. Dünyaya dair önceliklerimiz, gerçeği ve rahmeti hayata geçirmeye dair engel olabilmekteydi. İnsanın sahiplenme güdüsü, hak iddiası veya kaygı merkezli gerçekleştiğinde kine sebep vermekteydi.

Surenin son ayeti olan 38. ayeti ile de insana verili olanların, Allah yolunda harcanması -kanalize edilmesi- gerektiği vurgulanır. İnsan dünyaya dair Allah'a ait yaratılmış olsa da kendisini dünyaya ait görür iken cimrilik yapabilmekteydi. Bundan dolayı Cenabı Allah bu ayette

fakir olduğumuzu ve kendisinin zengin olduğunu özellikle vurgular. Allah ile var olmanın gerçeğinde ontolojik olarak zaten fakr olma düzeyinde varoluşu deneyimlemekteydik. Yani var olma nedenimiz kendimiz değil Allah iken fakr olmak varlıksal gerçekleşen bir durumdu. Allah'a ait tanrısalların bize dair kılınmış olması ile var iken fitri anlamda varoluşsal olarak fakrı deneyimliyorduk. Hak ediş dair kazanımlarımız ise Allah'ın mülkiyetinden paye almanın olanağında Allah'ın vermiş oldukları olarak gerçekleşir iken fakrı, ahlakı anlamda da idrak etmenin kaçınılmazlığını görmekteydik.

Başka bir deyişle de “Senin olmayanı kendine yük kılma! Allah'ın verdiğini Allah için rahmete dair tesis et!” anlamında fakr olmanın idrakini fakr olmanın ahlakına taşımak gerekmekteydi. Sonuçta Cenabı Allah bize ihtiyaçlı değildi. Kendisinden yüz çevirir isek bizler yerine başkalarını getireceğini de son ayette hatırlatmaktaydı. Onların daha yüksek olanaklarda var olacağını, yani galip gelecek olanaklarda var kılınacağını da vurgulanmış olmaktadır.

Muhammed suresi; dünya yaşamında müminlerin neleri öncelikli kılması, öncelikler bağtınsında nelere dikkat etmeleri ve taraf olmaları gerektiğinin dersine göre modellenmiştir. Mümin olmayanlara dikkat ederek, manevi önceliklere göre nasıl yaşanması gerektiğinin dersini de taşır.

Bu surenin insanı; fakr olup fakrı, ontolojik varlık durumu, fitri varoluşsal durumu, hak ediş dair kazanımları ve ahlaki idrak durumunda içselleştirmiş olandı. Fakr bir idrak durumu olmak ile kalmayıp, Allah için olmakta can ve mal ile adanmışlığın belirlenimiydi. Kişi canına, malına dair fakrı öğrendi ise canına ve malına dair cömert olduğu yönde yani Allah için olduğu yönde Allah'ı kendisine dair cömert ve zengin bulmuş olacaktı. Kendisi canına ve malına dair neyi feda etmekte ise Allah da ona daha güzeli ile karşılık vermekteydi... ki bu bağlamda surenin insanı, Allah'ın ihsanını cömertliğe karşılık gerçekleşiyor olmakta bulup, hep artan bir yükseliş içinde Allah'ı yakın bulan insandı.

Allah için cömert olanlar, cömert oldukları kadar Allah'ın zenginliğinden istifade etme olanağına haizdi. Surede cömertlik, fedakârlık ve fakr bağıntısında sureye konu kılınır iken Allah'ın kuluna cömertçe dönmesinin yöntemi olan ders olarak işlenmekteydi.

Derler ki cennetin kapısını cömertler açar. Cömert olup da feda edebildikleri dolayımında, Allah'a aidiyete iman ile tutunulan bir ülküyü yaşayanlar, sonuçta başarısız olacak değildi. Dünya bir deneyim alanıydı. Fakr olduğunun idraki ile Allah'a adanmış olarak canı ve malından yana cömert olanlar, Allah'ı hep kendilerinden daha cömert olarak bulacakları, hep artan başarı hikâyesini deneyimlerdi.

Başarı; inkâr, riya, aldatmaca, cimrilik ve müsriflikte vb. edinilecek değildi. Bunlarla elde edilen/ edinilecek olan başarı ise sürdürülebilir ve sürekli olan bir başarı değildi. Gerçek başarı; iman, dürüstlük, sadakat, fedakârlık, cömertlik vb. ile kazanılmış olup da sürekli ve hep artan oluş içinde sürdürülebilir kılınabilir oldu. İşte böylesi başarı, insanın kötücül ve irrasyonel yönüne rağmen edinilmesi gerekendi ve hak edilmesi kolay olmayan zor bir başarı idi.

İnsanın bilgiye haiz bir varoluşu olmak ile beraber ahlak biçimsel gerçekleşen bir varoluşu da vardı. Önemli olan ahlak biçimsel olarak nasıl var olduğu idi. Güzel ahlak, güzel bir yaşamın öncülü olarak olamazsa olmazdı. Gerçek başarı, güzel ahlak ile edinilmiş olan hak edilmiş ve yaşanabilir olan gelecekti.

Sure yukarıda anlatıldığı üzere cömertlik -fedakârlık-, dürüstlük, sadakat, vb. ilkeler gereği okunduğunda; gerçeğe dair bilginin sadece bilgi niteliğinde kalmayıp, anlam-değer yüklemelerinde ahlak biçimsel olarak ve ortak anlam-değer yüklemelerinde toplumsal zihniyet belirlenimli gerçekleştiğini de göstermesi adına önemliydi. Bilgi, ahlak, ortak zihniyet, taraf olmak vb. bakıldığında, insan olmanın öznel kaçınılmazlarını betimlemekteydi. İnsan, bilginin gerçekliğine dikkat etmeliydi. Bilginin gerçek olduğuna dikkat ettiği kadar, bilginin yaşamsal anlamda oluşan karşılıklarına ve sonuçlarına da dikkat etmeliydi.

Hak olana dair taraf olmanın bedeli vardı ki fedakârlık yaptıklarımız - cömertlik- ve sadakat ile zorlukları, ihanetleri vb. göğüslememiz, zor ama gerçekleşebilir bedellerdi. Surenin 33. ayetinde de belirtildiği gibi Allah ve resulüne itaat, sonuçsuz olmayan bir yolculuğun olması gerekiyordu.

Surenin 15. ayetinde muttakilere vadedilen cennete dair bilgi verilir. İçinde, bozulmayan sudan ırmaklar ve tadı değişmeyen sütte ırmaklar vardı. İçenlere haz -zevk- veren şaraptan ırmaklar vardı. Saf baldan nehirler de vardı. Bu nehirlerden sudan olanın bozulmadığı, sütte olanın tadının değişmediğine dikkat edildiğinde, bu iki içeceğin dünyada bozulan olduğunu bilmekteydik. Demek ki Cennette bu iki olguyu bozacak veya tadını değiştirecek neden bağıntıları gerçekleşmekte değildi. Ayrıca şarap ve baldan ırmaklar ifade edilir iken bunların tatlarının bozulmadığı ve değişmediğine dair bilgi verilmekte değildi. Çünkü bal, dünyada bozulmayan gıdalardandı. Şarap ise bekletildikçe içimi daha güzel olan bir içecekti... ki Kur'an'da, dünyadaki niteliklerine bağlı olarak bu içecekler cennet durumları ile kıyaslanmış olarak konu kılınıştı.

Bu içeceklerin anlam yüklemine dair temsil ettikleri ise: Bal; irfan yani anlayış zevkine işaret etmekteydi. Şarap; aşk, heyecan gibi duyguların akıcı ve zevk verici anlamını temsil etmekteydi. Süt; öz kaynaktan en yetkin biçimde bilgilenmek anlamında ilmi ledüne, ilham ve keşfi bilgiye işaret etmekteydi. Eskilerin feyzi akdes dediklerine işaret etmekteydi. Su; dış dünyadan edinilen bilgiye işaret edilmekteydi. Us, gözlem, ölçüm, deneyim/ deney vb. yöntemler bu bilgiyi edinmenin biçimleriydi. Eskilerin feyzi mukaddes dediklerine işaret etmekteydi.

Doğa ve nesnelere yönelik bilgi önemliydi ama sıkıcı olabilmek ile beraber yoruma dair yanlış teoriler ile zanna dair gerçekleşebilmekteydi. Sütün işaret ettiği ilmi ledün de kaynağından en saf hali ile edinilmiş olmasına rağmen, yanlış yoruma açık veya yanlış ifade ediliyor olmasına bağlı olarak gerçeğinden kopuk değişmiş olabilmekteydi. Şaraba işaret eden duygular anlamında; aşk ve

heyecan ise her yaşta tazeliğini koruyandı. Bala işaret eden irfan da her daim anlamın hazzına dair gerçekleşmekteydi.

Surenin 15. ayetinde cenneti hak eden muttakilere verilen nimetler zikredilir iken cehennem ehlinin hak etmiş olduğu cezaya dair bilgi de verilir. Hak edilmiş cennet ve cehennem nimetleri dolayımında, Cenabı Allah, hak edişe -adalete- dair de taraf olduğunu net olarak ifade etmiş olur. Taraf olmanın kaçınılmazlığında, haksızlığa sebep vermemek için dahi olsa adalet, aşılmaması gereken çizgimiz olması gerekendi.

Demek istediğim, söz konusu Allah'tan ve Resulünden taraf olmak ise haktan, adaletten ve rahmetten yana taraf olmak anlamını taşımaktaydı. Kişi ve olaylardan yana taraf olmak değil, kişi ve olay bağıntısında gerçekleşenler dolayımında ilkedен yana taraf olmak surede bize betimlenmekteydi. Sure, ilkeselliğin tesis edilmesi gerçeğini ve ilkeye dair taraf olmanın gerekliliğini betimlemekteydi. Bu bağlamda gerçekleşenleri, kişi ve olay bağıntısında okumak değil, kişilerin temsil ettiği ve olayların gerçekleşme nedenlerinden yani ne için olduğuna dair gerçekleşme anlamlarından okumak gerekmekteydi.

Modern dünyada; idollere, arzu nesnelere, nefsi emmareden taraf olmalara vb. tanık iken ilkedен taraf olarak yaşamaya ne kadar ihtiyaç duyduğumuza da tanıklık. Tarihi okumalarda ise tarihi kişiler ve olaylara takıntılı olarak takılıp kalmış iken ilkeye bağlı gerçekleşmenin her zamanda olması gerektiğinden habersizdik.

En basit anlamda Âdem'den Hatem'e kadar İslam anlamında dinde, nebilerin ortak söylemi olarak iman, akıbet/ahirete göre yaşamak ve salih ameli öncelenir. Yani Allah hakkın ta kendisi olduğu için iman ile karşılır. Adalet, akıbet ve ahirete göre hak ediş belirlenimli yaşamın öncelenmesi ile karşılır. Rahmet yani ortak -evrensel- fayda da salih amelle karşılır. Allah'ın kendisine din olarak seçtiği hak, adalet ve rahmet insanlık tininde iman, akıbet ve ahirete göre yaşamak ayrıca salih amelde karşılanmış olmaktadır.

İnsanlık tininde İslam anlamında din; Allah'ın yaşamsal anlamda kendisine ilke kıldıkları yani din kıldıklarını, insanlık tininde bireysel ve toplumsal anlamda hayata geçirmektir. Başka bir deyişle de Cenabı Allah; hak, adalet ve rahmet ilkeleri gereği kendine dair yargı sahibi olarak iş gören, özdenetimi olan, yaşam biçimi olandı. İnsandan da istenen ilke gereği iş görmesi, özdenetim sahibi olması ve bu bağlamda ilke gereği yaşam biçimi olmasıydı. Bu durumda varoluşsal anlamda Allah ile örtüşen bir yaşamı tercih etmiş olmasıydı. Surede Allah ve resulüne itaat edilmesinin vurgulanmış olmasından da bunun anlaşılması gerekir. Allah ve Resulüne itaat, ilkeye dair olanı hakkı gereği ile gerçekleştirmek anlamını da taşımaktaydı.

Cenabı Allah; varlığına iman edenlerin, haktan, adaletten ve rahmetten yana taraf olanların yanındaydı. Bunun dışında taraf olanlar, düşman kılınmış ötekilerdi. Sure ile Cenabı Allah; bilfiil taraf olduğunu bildirmekte ve bu bağlamda kullarına "Tarafınızı belli edin" demektedir. İnsana "Tarafını göster" denilmiş olarak "Yerini göster" veya "Yerini bil" de denilmiş olmaktadır. Aidiyet ve sorumluluk belirlenimli olarak kişi yerini bilmekte ise varlıkta yerini almış olmak ile kalmayıp, insanlık tininde özgüven ile yerini de göstermiş olmaktadır. Ne olduğu bağıntısında ne için olduğunu; teklif ve tercih bağıntısında ilkenin gerçekleşmesine bağlı olarak kendi belirlemiş ve gerçekleştirmiş olmaktadır. Savaş gibi hayati olaylar, toplumsal aidiyet ve sorumluluklar bağıntısında gerçekleşmesi gereken fedakârlık ve sadakate dair zorlayıcı durumlar da neyden taraf olduğumuzu açık eden olgusalılıkta gerçekleşmekteydi. Kişi ve olaylar; ilkeyi bilfiil gerçekleştirmek ile temsil ettiği ölçüde, uyulması gereken ve örnek alınması gerekenlerdi.

İnsan; Allah'a iman eden olarak taraf olan bir varlık olmak ile beraber taraf olduğunu kelimetullahın yani ilahi amacın, ilkesel olanın gerçekleştirilmesi dolayımında bilfiil taraf olduğunu göstermesi gereken varlıktı. Bütün zorluklar, sınanmalar da kendisini aidiyet belirlenimli olarak hangi değerde gerçekleştirdiğinin belirlenimleri olarak gerçekleşmekteydi. Sureden bakıldığında insan; taraf olduğunun

idrakinde duruş sahibi ve taraf olduğuna dair aidiyet-sorumluluk sahibi olarak olması gerekenleri bilfiil yapıyor olmakta taraf olduğunu göstermesi gerekendi. Haz ve arzuları bağıntısında, varlığını israf etmemeli, ilke bağıntısında yaşaması gerekendi. Sure ile Allah'tan taraf olmanın hayati olduğuna, Allah'tan taraf olarak olması gerekenleri, bütün olanakları ile gerçekleştirmek gerektiğine dikkat çekilir. Taraf olduğuna emek vermek ile aidiyet ve sorumluluk sahibi olarak, insanlık tininde yerini -göstermek- almak, surede ders olarak verilmekteydi.

*

Fetih suresi...

Başarıya giden yolda, dış düşmanlardan daha çok, iç düşmanlar ve uyuşmazlıkları aşmak gerekir. Amaca bağlı gerçekleşmesi gereken ilke ise gerçek kazanım ve başarı ilkeye dair gerçekleşmekteydi. Zorluklar, başarının gerçekleşmesinin fırsatı olarak değerlendirilmesi gerekendi.

Sure, “Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik” müjde ayeti ile başlar. Fetih ile beraber Muhammed Mustafa emsalinde surenin muhatabı olan şahıslara, geçmiş ve geleceğe dair günahların bağışlanacağına ve nimetin tamamlanacağına müjdesi de verilmiş olur. Sonuçta başarı - zafer-, Allah'ın yardımı ile kazanılan olur.

Muhammed suresi, inkâr ehlinin işlerinin boşa çıkarılacağı yani sonuçta başarısız olacaklarının ifade edilmesi ile başlar. Fetih suresi ise Muhammed Mustafa emsalinde müminlerin, açık bir başarı ile müjdelenmesi içeriğinde başlar. Her iki sure bu bağlamda, sonuç odaklı anlatıya bağlı olarak nelerin olması gerektiğine ve hak edilmiş sonuçlara dikkat çeker. Muhammed suresi ile Allah'tan taraf olarak varoluşa dair nasıl görüş sahibi olmamız gerektiğinin dersini almaktaydık. Fetih suresi ile de geleceğe dair oluş içinde ilkeselliği koruyarak nasıl yaşamamız gerektiğinin dersini görmekteydik.

Muhammed suresinde insan tininde taraf olmanın kaçınılmazlığına dikkat çekilir. Önce insanın, taraf olarak nerede olduğunun belirmesi, görünmesi gerekir. Fetih suresinde taraf olduğuna bağlı olarak gerçekleşecek başarının ne olduğu veya ne olması gerektiği, ayrıca başarıya giden yolda gerçekleşmesi gerekenler ve sonuçta başarısız olanlar konu kılınır. Muhammed suresinde tarafını göstermesi gereken ve taraf olduğu yönde sorumlu tutulan -kılınan- insana dikkat çekilmek ile beraber, ilkeselliğin korunarak Allah'a yardım yani kelimetullahın gerçekleşmesi gerektiğine dikkat çekilir. Fetih suresinde ise ilke gereği taraf olunanın, başarıya bağlı gerçekleşmesinin gerekenleri ifade edilmiş olur. Başarı için gerekli olan ise en temelde ilkeye bağlı olarak içerde konsolidasyonu sağlamaktır.

Muhammed suresinde karşı taraf (münkir ve münafıklar) dolayımında, olumsuz anlamda öteki olan veya düşman olan dolayımında bir anlatının öncelenmiş olduğunu görmekteydik. Fetih suresinde ise toplumsal oluş içinde gerçekleşen olumlu ve olumsuz durumlara dikkat çekilmekteydi. Öteki, taraf olmanın nesnesiydi. Bütünlük tesis edilecek ise toplumsal unsurları, olayları, yaklaşımları, hak taleplerini göz ardı etmeden başarıya ulaşmanın gerekenlerini incelemek gerekmekteydi.

Sureye müjde içeriği ile bakar isek, yeniden yaşama, kendiliğe tutunmanın olanağına dikkat çekildiği görülür. Bağışlanma, zafer veya başarı, birlik ve bütünlüğün korunumu, ortak anlam-değer -ruh-havzasında yeniden yaşam sevinci bularak vücut bulmanın olanaklarıydı. Yeniden anlam bulmak, yitirilmiş anlam ile yeniden canlanmak, kendini canlı hissetmek, yaşam sevinci ile olanaklıydı... ki bunun için dahi olsa müjde gerekliydi. Geleceği bilen Allah'tı, kullarına geleceğe dair müjde verecek olan da O idi.

Muhammed suresinde gerçeğe ve hak edişe dair yaşamın ve başarının nasıl olması gerektiğine dikkat edilir. Fetih suresinin başlangıcından itibaren başarının, bir zafer olarak müminlere müjdelenmiş olduğuna tanık olmaktadır. Muhammed suresinde Cenabı Allah, kendinden yana taraf olan ve tanrısalların -ilkenin- gerçekleşmesinden yana yardımcıları olan müminler ile beraberdi. Fetih suresinde ise Cenabı Allah, kendisinden taraf olanların yanında olduğunu, bilfiil yardımcıları olarak göstermekteydi. Muhammed suresinde Allah'a yardımcı olanlar, Fetih suresinde Allah'ın yardımcı olduklarıydı. Muhammed suresinde, dünyada vahiy ve yaşamın nasıl olması gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Fetih suresinde ise dünyaya dair başarı sahibi kılınmış olmak ile beraber insan için gerçek fethin veya başarının ahirete dair gerçekleşecek olduğu ifade edilmiş olmaktadır. Surenin 5. ayeti ile buna dikkat çekilmekteydi.

Surenin 4. ayetine dikkat edildiğinde, iman edenlerin imanları artsın diye kalplerine sükûnet verenin Allah olduğu belirtilir. Yerin ve göklerin gücü, orduları Allah'ındı. Her şeyi bilen hüküm sahibi olan da O idi. Bu

ayet ile görmekteydik ki Cenabı Allah bütün varlık alanında mutlak kontrol ve tasarruf sahibiydi. Kullarına verdiği sükûnet ile iman artışı verirken de özgüven sahibi kılarak olacağı dair emin kılındı... ki kalplere -kendilik alanlarına- dahi tasarruf ettiğini bu ayet ile net olarak belirtmiş olmaktadır.

Surenin 5. Ayeti ile fethin -başarının neden verilmiş olduğuna dair gerekçe verilir. Müminlerin günahlarını örtmek ve onları cennet ehli kılmak için başarının takdir edilmiş olduğu belirtilir. Her başarı, yaşam sevinci verir iken geçmişe dair hataları, günahları unutturucu idi. Yaşam sevinci de cennetten bir nimet olarak insanın deneyimlediği idi. Büyük başarı da bağışlanmış olmak ve cennet ile sükûn ve selamet bulmaktı. Gerçek başarı ise hak edilmiş gelecek olarak ahiret yaşamına dair cenneti hak etmektir.

Surenin 6. ayeti ile de fetih dolayımında, erkek ve kadın gözetmeksizin, inkâr eden, kötülükte bulunan, Allah'a dair kötü zanda bulunan münafık ve müşriklere lanet edilir. Cehennem onlar için olduğu vurgulanır. Başarısızlıkları ifade edilmiş olur. 7. ayet ile de göklerin ve yerin ordularının veya askerlerinin Allah'a ait olduğu, O'nun aziz ve hâkim olduğu belirtilir. Eş deyişle de varlık alanında egemen olan yargı sahibi ve kesin -mutlak- başarı sahibinin Allah olduğu ifade edilmiş olur. Pragmatik veya ilkeye aidiyet duyan birisi için bu ayet, hangi tarafta olunması gerektiğinin dersini de vermekteydi.

Surenin 8. Ayetinde işaret edildiği üzere; Allah tarafından temsilci kılınmış olan resul hem şahit hem müjdeci hem de uyarıcı idi. Muhammed Mustafa emsalinde ümmetin resulleri ve ümmetin bizatihi kendisi; günde şahit, geleceğe dair müjdeci ve geçmişin helake dair tecrübeleri ve Allah'ın geleceğe dair haberleri dolayımında uyarıcı olma belirleniminde karakterize olması gerekirdi. Günde olanı doğru okuyabilmek, Allah'ın vaadinin gerçek olduğunun idraki ile olması gerekenleri görüp bu bağlamda yaşayabilmek olması gerekenleriydi. Allah ve resulüne iman ve yardım, yani ilkeye bağlı saf tutmak ve ilkeyi

organize olarak gerçekleştirmek olması gerekendi... ki Allah tanıktı ve resullerini de buna tanık kılmaktaydı.

Resul; müminlerin imanlarına, yardımlarına, saygılarına, Allah'a yönelmiş olarak gerçekleşen -tesbihlerin- gayretlerine tanık kılınmaktaydı. Tesbih etmek dahi kelimetullahı tesbih etmek veya gerçekleştirmek iken Resul, kelimetullahın gerçekleştiğinin tanığıydı.

Resul; temsil özelliğine haiz gerçekleşen bir makam olduğu içindi ki temsil ettiği Rabbinin nüfuz ve tasarruf alanında yakın bulunduğundan dolayı, resule biat Allah' biatti. Resule uymak, Allah'a uymaktı. Allah ve resulüne dair ahitleşenler de sözlerine riayet ederler ise büyük bir mükafat ile müjdelenmişlerdi. En basit anlamda her müslim, İslam'ın birinci şartı olan şahadet getirdiğinde, surenin 10. ayetine doğrudan muhataptı. Bu ayetin nüzul sebebinden daha çok her müslime, resul izleğinde Allah'a ulaştırılan bir yol verilmiş olduğuydu. Başarıya giden yolda birliğin korunmasının elzem olduğu da bu ayet ile net olarak betimlenmiş olmaktadır.

Surenin 11. ayetinde de görüleceği gibi dini fayda aracı gibi gören ve fayda görmedikleri durumda geri duran Bedevi Araplar emsalinde, zarar ve faydanın Allah'tan olduğu hatırlatılır. Allah'ın dilediği fayda ve zararı engelleyecek hiç kimse de yoktu. Allah'ın niyet ve hâllerimizden haberdar olduğu da özellikle vurgulanır. Yani, din bir zarar veya fayda aracı değil, gönüllülük esasına bağlı olarak canı gönülden iman ederek üst gerçeklik bağıntısında yaşamayı öğrenmenin olanağıydı. Resul de bu olanağı bize gösteren güzel bir örnekti. Bu ayet ile başarıya giden yolda, yol arkadaşlarına dikkat etmek gerektiğini de anlamaktaydık. Gönüllülük esasını idrak etmemiş kişiler, menfaatleri ve kaybedecekleri söz konusu olduğunda, yol arkadaşı olmaktan uzaktılar. Münafıklar ise hainlerdi.

Bedevi Arapların, savaşa giden resul ve müminlerin ailelerine dönmeyecekleri zannı, yani yenilecekleri zannı ve bu kötü zannın kendilerine haz vermiş olduğu, surenin 12. ayetinde hatırlatılır. İnsanın kötü olana yönelimli olarak ondan haz alabildiğine bu ayette tanık

olmaktaydık. Âdem'den Hatem'e hak din olarak dinsel olanın, maddi değil, anlam-değer yüklü bir dünya yaratımına dair gerçekleşmesi söz konusu olduğunda, görülen o ki dün de gafil olanlar vardı, ayet baki bugün de gafil olanlar vardı. Surede; üst, evrensel ve galip olan gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğinin dersi verilir iken bir dünya kurulumunun en temel başlangıç noktasının sözleşme, güven, aidiyet ve sorumluluklar vb. olduğu surede net olarak belirtilmiş olmaktaydı.

Surenin 13. ayeti ile Allah ve resulüne iman etmeyen kafirlere sonuçta ateşin hak olduğu hatırlatılır. 14. ayet ile de gökler ve yerde egemenliğin Allah'a ait olduğu belirtilmek ile beraber, geri dönmeye dair yol olduğu, Allah'ın bağışlayan ve rahim olması sıfatları dolayımında hatırlatılır. Esirgeyen ve bağışlayan, kullarına açık kapı bırakmaktaydı. İnsan için, varoluşunu hak etmek en büyük başarı idi. Allah'ın esirgemesini ve bağışlamasını hak edenler için her daim yeni bir başlangıç olanaktı. Allah ile yeni başlangıca kapı aralamayanlar, 13. ayette işaret edildiği gibi, başarıdan uzak, hazin bir sonu hak etmişlerdi.

Surenin 15. ayeti ile de savaşa katılmamış olup da savaş sonrasında ganimete ortak olmak isteyenlerin ganimetten mahrum kılınmış olmasına tanıklık. Yani toplumsal ortak payda, katılım önceliğine göre taksim edilmekteydi. Mesele, ganimetin taksimi değil, toplumsal ortak paydaya dair aidiyet ve iştirakin olması gerektiğiydi. Toplumsal paydaya dair hak ediş; aidiyet, sorumluluk ve iştirak etmeye dair tesis edilmesi gerekendi. Hak edişe dair başarısı olanlar, kazanımlardan yana hak sahipleri idi.

Surenin 16. ayetinde de aidiyet duyma, sorumluluk veya vazife idraki ve ortak eyleme iştirak etmeye dair fırsatın tükenmiş olmadığı belirtilir. Mücadele, karşıtlık dolayımında gerçekleşir iken insan için her daim yeniden başlamak için fırsat vardı. Yeter ki fırsatı değerlendirsin, bir önceki gibi geri kalmış olmasın. Yani, mesele savaş meselesi değil, savaş dolayımında anlatılmak istenendi... ki aidiyet duygusu, vazife ve sorumluluk idraki ayrıca hak edişe dair gerçekleşecek ortak eyleme

iştirak etmek, temel mesele idi. Körlüğe, topallığa, hastalığa dair özürli olanların mesuliyeti olmadığı da 17. ayette belirtilmekteydi. İlkeye dair yürüyüşte, özrü olanlar mesul kılınmış değildi. Demek ki özrü olmayanlar mesul kılınmıştı ve mesul kılınmış olduklarını gerçekleştirmeleri elzemdi.

Muhammed suresinde, taraf olmaya bağlı olarak organize olmak gerektiği ve vahiy bilgisini hayata geçirmek ile gerçekleşecek düzen konu kılınmaktaydı. Allah ve resulüne itaat ile beraber otoritenin sağlanması dolayımında, düzen ve organize olmanın gücünün taraf olarak açık olması gerektiğine de dikkat çekilmiş olunur. Fetih suresi ile de biat ile otorite kabulü dolayımında liyakate ve yeterliliğe bağlı olarak başarıya giden yol konu kılınmaktaydı. İlkeye bağlı düzen ve ilkeyi gerçekleştirmeye dair başarı birbirini tamamlayan iki olguydu... ki insana neye göre düzen kurması ve neyi başarması gerektiği her iki sure ile özetlenmekteydi. Başarı bireysel koşullandırmanın sonucunda gerçekleşmeli değil, toplumsal birlik bağıntısında herkesin hak edışı olarak gerçekleşmesi gerekendi.

Aidiyet, sorumluluk ve iştirake bağlı olarak yemin verenler, Allah nezdinde kabul görmüş, başarı ve ganimet ile müjdelenmekteydi. Surenin 18 ve 19. ayetlerinde de buna dikkat çekilir. Müminler, Allah'ın selamı ve iman üzere özgüven verilmiş olarak kendilerine işaret edilen başarıya doğru yürümektedirler. İmanlarından yana Allah'ın resulüne eman verenler, başarı ve mükafat ile müjdelenmişti/ müjdelenmekteydi.

Başarı; Allah'tan taraf olup da Allah ile olanlarındı... ki sure ile bizlere; taraf olduklarımızdan yana dost veya müttefik seçiminde nelere dikkat etmemiz gerektiğinin dersi de verilir. Cazgırlık çıkaran Bedeviler ve ağaç altında Allah resulüne eman veren Ashabı Kiram bu anlamda ders konusu olarak surede konu kılınmaktaydı. Dost ve müttefiki Allah olup da kendisine düşen vazifeyi hakkı gereği yapanın, başarısız olması söz konusu değildi. Surenin 22. ayeti ile buna da dikkat çekilmekteydi.

Surenin 20. ayeti ile de başarı -fetih- ve ganimete dair mükafatın gerçekleşmesi dolayımında hem vaadinin hak olduğu hem de diğer müminleri aidiyet, sorumluluk ve iştirake dair motive ettiğini belirtmekteydi. 21. ayette de vaadinin -müjdesinin- hak olduğu dolayımında geleceğe dair de kullarını motive etmekteydi. Bu ayetlerin inmesinin sebebi dolayımında bizlere, kaygıya aşkınsal olarak gelecek bağıntısında aidiyet, sorumluluk ve iştirak belirlenimlerinde başarıya dair motivasyonu bulmamız gerektiği vurgulanmaktaydı. Bunun ile beraber, üst gerçeğe göre nasıl bir dünya oluşu içinde toplulaşmak gerektiği de belirtilmiş olmaktadır.

Dünya kurulumunda maddi yönelimler ve olanakların belirleyici olduğu gerçeğine dikkat çekilmek ile beraber, maddi olanaklar ve yönelimlere aşkınsal olarak üst bir anlam-değer olgusu bağıntısında aidiyet, sorumluluk ve iştirak ile dünya kurulumunun olanaklı olduğu gerçeğine dikkat çekilir. Savaş gibi çetin durumlarda ise aidiyetten ve sorumluluktan yoksun olanların ortak faaliyetlere iştirak etmiş olsalar da kaçacakları, yani ihanet edecekleri vurgulanır. 22. ayette bu hatırlatılır. Yeni dünyalar kurar iken maddi olanağa ihtiyaç olsa da daha fazla ihtiyaç duyulan, manevi yönelim ve ruhsal motivasyon belirlenimleriydi. Surenin 23. ayeti ile de Cenabı Allah'ın süregelen yargısının böyle gerçekleştiğine işaret çekilir. İlkeye dair başarı, Allah'tan olarak hükme bağlanmıştı. "Hak geldi batıl zayı oldu" ayeti de 23. ayetin içerik anlamını tamamlayan Kur'an ayetiydi.

Surenin 24. ayetinde, Hudeybiye olayına dikkat çekilir. Hudeybiye anlaşmasının bir yenilgi değil, başarı anlaşması olduğu belirtilmiş olur. Başka bir deyişle de isteğimiz doğrultusunda gerçekleşmeyen olayları, ilkeyi gerçekleştirmeye yönelik başarının, fırsatları olarak değerlendirebilirdik. Yeter ki sonuç bağıntısında olay akışını kullanabilelim.

25. ayet ile de geçici barışa ne için izin verilmiş olduğunun gerekçesi verilmiş olur. İnsanın, zorlayıcı şartlar altında öngöremedikleri olabilmekteydi. Bu iki ayetle, öngöremediklerimizi Allah bize hatırlatır

iken bir olayı çok yönlü olarak değerlendirmemiz gerektiği ifade edilmekteydi. Bizlere olan vaatlerini gerçekleştirmiş olan Allah'a, zor koşullar altında güvenmeye devam etmek esastı. Olaylar zorlayıcı olsa da çok yönlü düşünerek öngöremediklerimizi öngörmek ve sonuçta başarıya -fethe- doğru yürümek olması gerekendi. Psikolojik üstünlüğü korumak gerektiği ve iman, tevekkül, aidiyet, sorumluluk, iştirak ve şahadet veya takvaya dair verilmiş sözleri gerçekleştirmeye yönelik motivasyon başarıya doğru yürüyüşün gerekenleriydi. Surenin 24, 25 ve 26. ayetine kadar ifade edilenleri, sure bağlamında yukarıda anlatılan bağlamlar izleğinde anlamak yerinde olur.

Cenabı Allah'ın bizlere müjde olarak vaat ettiklerinin ne zaman gerçekleşeceği belirli değil ise gerçekleşeceğinden emin olarak ruhsal motivasyonu yitirmemek olması gerekendi. Zorlayıcı olaylar, ilkeden koparacak manipölasyonlar bizleri yıldırmalı değildi. Surenin 27. ayeti ile buna dikkat çekilir iken Mescidi Harama dair muzaffer olmanın sonunda hak olduğu belirtilir. Sonuçta ise hak olan galip gelecek, hak olan din üstün ve galip kılınmış olacaktı. Sonuç başarı Allah'ındı, resulündü, müminlerindi... ki surenin 28. ayeti ile dinin yani teo-ontolojik varlık görüşü çerçevesinde yaşamı biçimleyen ve sonuçlar ilmine göre yaşam biçimi olan ideolojik görüş anlamında İslam'ın üstün din olduğu açıkça ifade edilmiş olur. Nebi de hak din yani gerçeklik zemini olup da ilişkileri düzenleyen din bağıntısında hidayet rehberi olarak Allah'ın dinini yani ilkesel yaşamı üstün kılmış olmak için gönderilmiş olandı. Üstünlük ise en temelde pragmatik anlamda dünyevi ve uhrevi kazanımlar ile görülebileceği gibi, galip düşünce olunduğunda gerçekleşendi... ki bugün hâlen İslam mirası üzere yaşamakta isek ayet baki, surenin 28. ayetinin gerçekleşmiş olduğu gerçeğini deneyimlemekteydik.

Fetih suresi; peygamber devrinde kısacık bir zamanda neden ve nasıl üstünlük elde edilmiş olduğunu da göstermekteydi. Bireysel anlamda gösterilen fedakarlıklar, sadakat, toplumsal anlamda hak edişlere dair paylaşımlar, vahyin propaganda gücü, Allah ve Resulü merkezinde konsolide olunması, iman ve kardeşliğe dair diğerinin önemsenmesi,

geleceğe dair motivasyon vb. dinsel anlamda ilkeye dair galip ve üstün olmanın olanakları anlamında gerçekleştirilmişti. Başarıya giden yolda, ruhsal motivasyonun korunması, etkir güç olarak güvenin ve aidiyetin tesis edilmiş olması, bütün ayrı görüşlere rağmen üst ilke bağintısında konsolidasyonun sağlanması olmazsa olmazdı. İslam'ın ilk döneminde halifelik kurumu ile beraber toparlanmak, organize olmak, kurumsallaşmak, devletleşmek (özellikle ilk iki halife zamanı) kısacık zamanda galip ve üstün olan bir din olgusunu görünür kılmıştı. Hayatın her alanında galip ve üstün düşünce olduğunda, etkir olan, yön veren güç olunmaktaydı. Başarı, etkir güç olduğuna kadar kazanılmış olandı.

Modern dünyada devletin (kurumsal etkir gücün) dini olunmaz denir. Bu önermeye gerekçe olarak da devletin kurum olduğu ve bireysel anlamda dini ritüelleri yerine getirmeyeceği ifade edilir. Başka bir gerekçe ile de dinin evrenselliği sorununa dikkat çekilir ve bu anlamda herkes için meşru olmadığına dikkat çekilir.

Devletin öznesi ve nesnesi insandı... ve insan anlam-değer yüklemli varoluşunda neleri yüklem aldı ise bu yüklemli ortak yüklem de kıldığında ortak ruh havzası elde etmiş olmaktadır. Kültür ve medeniyetin öznesi ve nesnesi olan insan, medeniyetin temel taşı olan devlet kurumuna da anlam-değer yüklemli giydirir. Bu anlamda devlet, kültür ve medeniyetin anlam-değer yüklemli genele yaygın gerçekleştirilmesinin nesnesi olarak gerçekleşendir... ki her toplum, kendi anlam-değer yüklemli olarak devlete rol biçer ve ideolojik yüklemli devleti işlevsel kılar. Yani devletin dini yok demek; bireysel uygulamalar anlamında doğru gibi görünse de ideolojik olarak karakteristik ve kimlik belirleyici gerçekleşme düzeyinde karşılığı olmayan bir ifadedir.

Elbette devlet bir kurumdu ve dinsel ritüelleri yapmaktan uzaktı. Ancak, devlet; insan öznesine bağlı olarak anlam-değer yüklemli erek belirleyici olarak karakterize edilmiş olduğu kimlik belirleyicisine göre devlet olma niteliği kazanmaktaydı. Önemli olan devletin

kimliğinin evrensel anlamda hizmet belirlenimli olarak evrensel hukuk (fırsat eşitliği, iktisadi adalet, denetlenebilirlik, hesap verebilirlik ve hak edişlere bağlı olarak adaletin tesisi) çatısı altında herkese hizmet verip vermediği ve hak edişlere bağlı olarak adaleti tesis edip etmediğiydi. İslam, bu anlamda insanlığa hizmet ve adalet temelli devlet olgusuna haiz gerçekleşmesi gerekendi... ama söz konusu İslam ise devlet, İslam kimliği ile karakterize olarak işlevsel kılınabilirdi. Osmanlı imparatorluğu bu anlamda emsal olacak niteliğe haiz gerçekleşmişti... ki Allah'ın dini üstün ve galip kılınacak ise devletin İslam olması şartı bakiydi. Yani bireysel anlamda aidiyet ve sorumluluk değil, kurumsal anlamda aidiyet ve sorumluluğun, ilkeselliğin korunuyor olmasına bağlı olarak kimlik çatısı altında karakterize ediliyor olması olanaklıydı. Dine dair bireysel yolculuğumuzu, hikâyemizi kurumsal düzeyde hayata geçirmedığımız sürece, geleceğe kök salmamız olanaklı değildi. Geçmişin hikâye sahipleri bize tarihsel anlamda köklerimiz hatırlatmaktaydı.

Onların hikâyesi; bireysel başarı hikayesi olmaktan daha çok hep beraber başarı elde etmiş olmanın hikâyesiydi. Diğerinin hikayesinden öte veya bağımsız bir hikâye gerçekleşmekte değildi. Başarıya giden yolda; yabancılıkları, düşmanlıkları aşarak sağlamlaştırılmış birlik veya beraberlik tesis edildiğinde, başarı herkesin ortak hikâyesiydi. Artık, çıkarıcılığa veya sadece faydacılığa bağlı olarak tüketilecek bir din değil, ilkesi gereği her devirde gerçekliğini korur iken anlam-değer bağıntısında tüketilmeyecek olan bir din vardı. Din, miras olduğunda ise aidiyet ve sorumluluk belirleniminde yaşam biçimi olarak anlam-değer yüklemeleri ile yaratılmış olan dünyanın merkezi varoluş nesnesiydi.

İnsanın, Allah'ın hak olana dair başarısına nasıl katılması gerektiği surede net olarak ifade edilmekteydi. Surenin 29. ayeti olan son ayeti ile de başarıya doğru yürüyen müminlerin vasıfları bildirilmekteydi. Kafirlerle çetin, birbirine merhametliydim. Allah'ın huzurunda olmanın idrakinde rükuda ve aidiyetlerini gösteren secdeden mahrum değillerdi.

Onların, Tevrat'taki vasıfları secdeydi... ki ilahi emre bağılı olarak Allah'a aidiyetlerini secde ile göstermekteydi. Secde, Allah'a hak olduğu üzere yönelmiş olmak, katılmak ve Allah tarafından kabul görmüş olmak anlamında bu ayette ifade edilir iken bireysel anlamda kabul görmek büyük başarıydı. İncil'deki vasıfları da filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzer olmalarıydı... ki topraktan yaratılmış olan insanın aslına bağılı olarak ruhsallığını açık etmiş olması, Allah'tan nefes alarak ve Allah'a iman ile tutunarak gelişmesi ile beraber varlık sahnesinde kendi olmanın olgunluğuna ermiş olmasıydı. Onlar, insanlık âleminin olgunlaşmış şahdaneleriydi. İnsanlıktan murad edilenin başarılmış olduğunun kanıtıydılar. Kafirlerin kıskançlık ve öfkesi onlara olsa da Cenabı Allah nezdinde onlar, insanlık âleminde gerçekleşen başarı hikâyesinin kahramanlarıydı. İnsan olma hikâyesinin başarıya erdiğinin emsaliydiler.

Onlar; meleklerin “Yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökcek...” dediği insanlık içinde, Allah'ın halifesi olan başarı sahipleriydı. Onlar, Allah'ın insanlık projesinin, başarısız değil, başarılı bir proje olduğunun kanıtıydı. Fesada ve kan dökmeye rağmen, bütün zorluklara ve aldattıcı olanlara rağmen, Allah merkezli bir dünya yaratımının olanaklı olduğunu, gerçekleştirdikleri dolayımında gösterenlerdi.

Görünen dünyanın faydalarına yönelimli olmaya aşkınsal, Allah merkezli dünya yaratımının olanağı, surede gösterilmekteydi. Allah merkezli gerçekleşen metafizik dünya; gerçeklikten kopuk, zanna dair kendinden fazla verilmiş metafizik gerçekleşen bir dünya değil, özde varlık karşılığı olup da gerçekliği olan zemininde fazladan verilmiş olgusalığa haiz metafizik gerçekleşen dünya idi.

Surenin 29. ayeti bağıntısında, genel anlam içeriği ile sureye geri dönüldüğünde sure; nefsi emmarenin, kötücül olmaktan yana haz alan ve inkâra meyilli olan yönü ile mücadele eden insanın, karşı karşıya kalmış olduğu zorlayıcı olaylar dolayımında mücadelesinden kopmadan başarıya doğru nasıl yürümesi gerektiğinin gerekenlerini

göstermekteydi. Allah'a aidiyet, olması gerekenlere ve diğerlerine dair sorumluluk, üst anlam-değer bağıntısında gerçekleşen dünyasının gerekenlerine iştirak, ruhsal motivasyonun her türlü olumsuzluğa rağmen yitirilmemesi, sonuçta kendilik dünyasının kapılarını aralamak ile kalmayıp kendi olmanın olgunluğuna varmanın gerekenleriydi. Büyük fetih veya başarı; insanın nefsi emmareye rağmen, Allah ile kendi olabilmenin olgunluğuna, yetişkin olmasına ermiş olmasıydı. Üst anlam-değer oluşuna, kelimetullaha yani ilkeye bağlı yeni dünya kurulumu da kendilik dünyasında başarı kazanmış fetih ehlinin gerçekleştirebileceği büyük fetihtir. Fetih dinin -kelimetullahın- dünya kurulumunda üstün ve galip kılınmış olarak genele yaygın kılınmış olmasıydı. Bu bağlamda sure; dünyada kelimetullahın -dinin- galip gelmesinin gerekenlerini konu kılmaktaydı. Rahmet, adalet ve hak üzere olan Allah; iman ve ilke gereği kendinden taraf olanların, ilkeselliği koruyarak, sadakat sahibi olmaları dolayımında dinini gerçekleştirmelerinin dersini surede vermekteydi.

Muhammed suresi ile hanif olma bağıntısında taraf olduğunu göstermesi gereken insan; Fetih suresi ile kelimetullahı, din olgusu bağıntısında genele yaygın gerçekleştirmesi gereken/ gerçekleştiren insandı. Muhammed suresiyle istenen adanmış ruhlar, Fetih suresi ile kelimetullahı gerçekleştirmekte iken Allah ile, bir başak misali kendi kökleri üzerine doğrulmuş olarak özgürlüğünü bulan insandı. Dünya zemininde, bir başak misali Allah'a yükselir iken kelimetullahı gerçekleştirmenin meyvesini veren veya bereketini deneyimleyendi. Başak; Elif misali, kelimetullaha dair meyve verir iken halka dönük olarak Allah'a yükselmeyi de resmetmekteydi.

Surenin insanı; kelimetullahı gerçekleştirirken, Allah'a yardımcı olmakta bulunduğu tinsel bereket ile Allah'ı yardımcısı bulandı. Kelimetullahı kabul edip yaşamına taşıyan secde ehli ve kelimetullaha dair meyve veren başaklar misali olandı.

Âdem'den Hatem'e, kelimetullaha iman etmiş olarak İslam olanların Tevrat'taki ve İncil'deki tasvirleri, evrensel bir tasvir olup, her müslim

ve mümin için karşılığı olandı. Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v) ile beraber, muhatabına binaen evrensel olan tasvir, Muhammed ümmetinin karakteri ve yükseldikleri tinin anlamını taşımaktaydı. Ayet baki, başka bir deyişle de kelimetullah baki, geçmişte Allah'a müslim veya mümin olanları betimleyen ayet, bugün ve yarın muhammedi olarak İslam olanları betimleyen ayet olarak gerçekleşmekteydi. Gerçek, gerçekleştiği biçimlere bağlı olarak benzer ekinler vermekteydi. Ekine dair gerçekleşen ise benzer olarak tasvir edilmek ile beraber, benzer yönlerine de dikkat çekilmekteydi. Gerçeğin olgusallığına, ayet belirlenimli olarak ussal bağlamda böylesi de tanık olmak vardı.

Demek istediğim: surenin 29. ayetiyle; geçmişte açık olan ilahi sözde, Ashabi Kiramın veya "Yanında -beraberinde- olanlar" ifadesini geniş anlamda açıklamak gerekir ise ümmetin, haber verilmiş olmasından daha çok karakter biçimsel ve yaşam biçimsel gerçekleşen bir varoluş biçiminin ifade edilmiş olmasıdır. Yani ayet; geçmiş ümmetlere dair müslim olanların durumunu tasvir etmeyi içerir iken Muhammed Mustafa (s.a.v) ümmetini de içeren ve onunla beraber olmayı ümmet bağlamında bulan günde olanları ayrıca gelecekte olanları da içeren betimlemeyi içermekteydi. Bu durum, ayetin; muhatabına bağlı olarak evrensel nitelikte zamansız gerçekleştiğinin belirlenimiydi. İlahi söz, muhatabına/ muhataplarına binaen her devirde evrenselliğini, zamansızlığını, gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak koruyan, talim ve tahkik içeriğinde gerçekleşen sözdü. O kimlerdi ki secde izi ve başak misali olmanın muhataplarıydı... İşte onlar, kelimetullahın gerçekleştiği ve kelimetullaha dair emek bağıntısında meyve veren ayetlerdi.

Surenin insanı; Allah ile yetişkinliği hak etmiş velayet ehliydi, insanlara örnek olduğu yönde temsil ettiği gerçeğin resulüydü. O, halifetullah hikâyesinin, kelimetullahın gerçekleştiği şah dane idi. O, Allah'ın yardımı ile varlık âleminde iş gören inayet sahibiydi. Allah ile var olmanın olanağında, Allah ile var olan dünyanın insanı olarak, önünde duracak kimse bulunmayandı. Zorluklar, acılar, ihanetler, yanlış anlaşılmalara, onun başarı hikâyesinin yükseliş basamaklarıydı. O,

kelimetullahın bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve suret bulduğu içerikte din sahibi olan insandı. O, din sahibiydi ve kelimetullahın yani insanın varlıksal anlamının, vahiy, ilke belirlenimli olarak tanrısalların ayrıca insandan murat edilen ubudiyetin, halifetullah olunmasının gerçekleşme mahaliydi. O, kendini vakfetmiş, adanmış ruhtu. O, tanrısalların gerçekleştiği mabetti, O, kendini vakfetmiş cemalullahtı.

Surede başarının -fethin- olması gerekenlerini görmekteydik. Başarının kıstası -ölçütü- dünyalık ve ganimet değil, ilkeye dair dünya kurulumuydu. Dünya kurulumunun olması gerekenlerinin gerçekleşiyor olmasıydı. Kurulacak dünya, Allah'ın dininin tesis edildiği dünya olmalıydı. Allah'ın dini ise kelimetullahın -ilkenin- gerçekleştirildiği, tesis edildiği dünyaydı... ki varoluşsal anlamda ilkeden sonuç almak, ilkenin gerçekleşmesi, tinsel alan ve kurum belirlenimli genele yaygın tesis edilmesi, başarının ta kendisiydi.

Surenin diğer bir başlığı da varlık alanında gerçekleşenlere dair Cenabı Allah'ın; hâkim olduğu ve öznel ve nesnel anlamda enfüste ve afakta gerçekleşenlere müdahil olabilen galip olduğu idi. Bu durumda her yeni dünya kurulumunda, Allah merkezli dünya kurulumuna dikkat etmek gerektiğine ve O'ndan inayet ile olması gerekenleri gerçekleştirmek gerektiğine surede dikkat çekilir. Allah'tan gafil kurulan her dünya, sonuçta Allah merkezli kurulacak veya kurulmuş olan dünyanın başarı nesnesi olmaktan öte gerçekleşmez.

Fetih suresi ile bizlere, başarının dünyevi kazanım ve çıkarlarda olmadığı, ilkesel olmaya bağlı olarak Allah'ta bulunması gerektiği net olarak ifade edilir. Başarı; insan olmaya dair gerçekleşendi, gerçekleşmesi gerekendi. Menfaatlerini, irrasyonel yönlerini aşarak biz olabilmenin olanağında tanrısalların gerçekleşmesine dair gerçekleşmesi gerekendi. Biz olamasak da hukuk çatısı altında beraberce yaşayabilmenin olanağında tesis edilmesi gerekendi. İlkeye dair din bağıntısında dini genele yaygın galip ve üstün kılmakta gerçekleşmesi gerekendi. Ahiretini hak etmiş olarak gerçekleşmesi gerekendi. Fetih suresinde görüldüğü gibi müslim olanlar için, bütün

gerçekleşenler, insanın; Allah ile insan olmasının, tanrısalları hakkı gereği yaşamasının, dünyada ve ahirette sonuç alabiliyor olmasının olanağına bağlı olarak gerçekleşmekteydi.

Başarı; Allah ile insan olmanın olanağında, insanın kendi olabilmeyi ne ile nasıl bulduğu ile ilgili bir konuydu. Tek başına değil, diğeri ile varoluşta birbirini kazanıyor olmak, ahiretini kazanmak ile de ilgili bir konu idi. Dünyalık kazanımlar -başarılar- elbette olmalıydı ama önemli olan manevi, uhrevi kazanımlar için olması gerektiğiydi. Dünyada en büyük başarı; kelimetullahı, bütün zorluklara rağmen gerçekleştirmek, genele yaygın tesis edebilmektir. Şüphesiz, dünyada başarının olması gerekenlerini konu kılar iken dünyadaki manevi başarının, uhrevi başarının da ekini olduğunun dersini içermekteydi.

*

